

รายงานโครงการวิจัยตัวตนและคน (ที่ถูกทำให้เป็น) อื่น
: เรื่องเล่าจากเรื่องเล่าภาคสนามของนักศิลปะบำบัด

อาจารย์ ดร.หิมาพรรณ รักแตงาม

ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล

พ.ศ. ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
โครงงานวิจัย	1
“ความเป็นอื่น” # 1	17
1. เมื่อเด็กหญิงย้ายโรงเรียน	17
2. หน้ากากที่ไร้เสียง	21
3. ทำให้แบ่งข้าวโพดกับน้ำเป็นเนื้อเดียวกัน	25
4. เสียงของใคร	29
5. มนุษย์ที่กลัวความทุกข์	36
ความเป็นอื่น # 2	40
1. โลกของ “ฉัน” กับ โลกของ “เธอ”	40
2. เรื่องเล่าของผิง	42
3. เงิน 40 บาทกับปืม (และฉัน)	47
4. สิ่งที่ไม่ปรากฏ	51
5. ผิงกับมวลหมู่ดอกไม้ (อันหนาแน่น)	55
6. เสียงในหัวของนักบำบัด	61
7. กว่าจะเผยแสดง	64
8. เมื่อสิ้นสุดช่วงเวลาแห่งน้ำผึ้งพระจันทร์	72
ความเป็นอื่น # 3	76
1. คำถามใหญ่หลังอันนิมูน	76

2. มวยสามคู่	79
3. เมื่อคำถามใหญ่สลายตัว	88
ฤๅความเป็นอื่นจักสลายไป : บทสรุปงานวิจัยผ่านประสบการณ์	99
1. ทักส์ การเขียนเชิงสืบค้น และการภาวนา	99
2. ไร้ทักส์ : การเชื่อมโยงของมนุษยชาติ	103
บรรณานุกรม	106
ภาคผนวก	
ความคิดเห็นอาจารย์ประมวล เพ็งจันทร์	108

ตัวตนและคน (ที่ถูกทำให้เป็น) อื่น
: เรื่องเล่าจากเรื่องเล่าภาคสนามของนักศิลปะบำบัด

ในฐานะนักศิลปะบำบัดมือใหม่ ผู้เขียนได้เลือกพื้นที่สองพื้นที่ในการฝึกงานและปฏิสัมพันธ์กับบุคคลสองกลุ่ม พื้นที่แรกคือ ศูนย์ฝึกอบรมเด็กและเยาวชนชายแห่งหนึ่ง ที่อยู่ภายใต้การดูแลของสถานพินิจฯ อีกพื้นที่หนึ่งคือองค์กรเอกชนที่เป็นมูลนิธิแห่งหนึ่ง ที่ตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือผู้หญิงที่เป็นกลุ่มเสี่ยงและกลุ่มที่มีอาชีพขายบริการโดยการฝึกอาชีพและทักษะชีวิต เพื่อให้สามารถหลุดออกจากวงจรการขายบริการ

สาเหตุสำคัญที่ผู้เขียนเลือกพื้นที่สองแห่งนี้ ในเบื้องต้นนั้นเป็นเพียงเพราะคาดว่าจะได้ทำงานกับกลุ่มคนที่แตกต่างกัน โดยคนกลุ่มแรกนั้นเป็นวัยรุ่นชาย อายุ 14-18 ปีโดยประมาณ ที่ต้องโทษแต่ด้วยการเป็นผู้เยาว์ จึงได้เข้ามาในศูนย์ฝึกฯ ผู้เขียนไม่คุ้นเคยนักกับเด็กวัยรุ่นชาย แต่มีประสบการณ์ในการไปจัดกระบวนการกลุ่มในศูนย์ฯ แห่งนี้ 1-2 ครั้งเมื่อสองปีที่แล้ว คาดว่าหากได้นำกระบวนการศิลปะบำบัดไปใช้กับเยาวชนกลุ่มนี้ น่าจะเป็นผลดีต่อพวกเขาและเป็นประสบการณ์แก่ตนเอง ส่วนกลุ่มหญิงขายบริการนั้น ผู้เขียนเห็นว่าเป็นกลุ่มที่มีความทุกข์ที่ฝังใจ (trauma) มาก กระบวนการศิลปะบำบัดน่าจะช่วยเยียวยาได้บ้างไม่มากก็น้อย

อย่างไรก็ตาม ในงานวิจัยฉบับนี้ ผู้เขียนมิได้ต้องการนำเสนอกระบวนการศิลปะบำบัด วิธีคิดด้วยศิลปะบำบัด หรืออะไรในทำนองนั้น ตอนนี้อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนได้เสร็จสิ้นกระบวนการศิลปะบำบัดกับคนทั้งสองกลุ่มไปแล้ว เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๕๙ แต่สิ่งที่ผู้เขียนอยากจะสืบค้นต่อ ซึ่งเป็นประเด็นที่สำคัญในงานวิจัยนี้คือ ในระหว่างทางมีอะไรเกิดขึ้นบ้าง ในประเด็น “ตัวตน” (self) และ “คนอื่น” (others) ผู้เขียนรู้สึกว่ามีหลายสิ่งหลายอย่างในตนเอง โดยเฉพาะทัศนคติและวิธีคิดที่เปลี่ยนแปลงไปในระหว่างทางการทำงานศิลปะบำบัดกับคนสองกลุ่มนี้ ซึ่งนั่นส่งผลต่อหลายสิ่งหลายอย่างในชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นต้นว่า การออกแบบในรายวิชา “จิตวิญญาณเพื่อสังคม” ในหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจิตตปัญญาศึกษา ที่ผู้เขียนเป็นผู้สอน ได้นำวิธีคิดบางอย่างของการทำงานบำบัดดังกล่าวมาใช้ ด้วยหลักการว่าการทำสิ่งใดๆ ก็ตามอันเป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่น “บนฐานของการตระหนักรู้ตนเอง” ซึ่งเป็นแนวทางที่ผู้เขียนได้นำมาใช้ในการออกแบบการเรียนการสอนในรายวิชานี้ การนำทางของผู้สอนมีผลมากต่อผู้เรียน ทราบจากการประเมินด้วยวิธีการสนทนากลุ่มเมื่อสิ้นสุดภาคการศึกษาต้น ปีการศึกษา ๒๕๕๘ ทำให้ผู้เขียนตระหนักว่า ความเป็นตัวตน (being หรือ “ภว”) ของคนสอนย่อมส่งผลต่อการสอน และนั่นย่อมส่งผลต่อผู้เรียนในวงกว้าง ในบทบาทอื่นๆ ก็คงไม่แตกต่างกัน เราแต่ละคนล้วนเชื่อมโยงสัมพันธ์กับคนอื่นไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในคนหนึ่งคนย่อมสามารถขยายผลไปสู่บุคคลอื่นๆ ด้วยวิธีนี้เอง

ผลที่เกิดแก่ “ตัวตน” ของผู้เขียน ย่อมมาจากการปฏิสัมพันธ์กับ “คนอื่น” ด้วย และน่าสนใจคือ ความหมายของ “คนอื่น” หรือคนสองกลุ่มในพื้นที่ที่ผู้เขียนไปทำกระบวนการศิลปะบำบัดนั้นมีสองนัย หนึ่งคือเป็นคนอื่นที่มีใช้ตัวเราผู้ทำวิจัย และอีกหนึ่งคือคนที่ดูประหนึ่งว่าเขาถูกผลักให้ออกจากสิ่งที่เป็น “คนปกติ” ตามมาตรฐานบางอย่างของสังคม กลุ่มเยาวชนในศูนย์ฝึกฯ นั้นแม้ว่าพวกเขาจะไม่ได้อยู่ในเรือนจำ แต่ความรู้สึกของพวกเขาคือตนเองถูกขังอยู่ใน “คุกเด็ก” (ผู้เขียนยังจำภาพเขียนหนึ่งที่เจ้าหน้าที่สถานพินิจฯ

นำเสนองานศิลปะของเด็ก มีภาพหนึ่งที่สิ่งที่นำเสนอมิได้เป็นภาพ แต่เป็นตัวอักษรตัวโตเขียนว่า “คุณเด็ก”) คนที่อยู่ในคุกมักถูกมองว่าตนเองไม่ “ปรกติ” แปรกแยกจากสังคม เราไม่รู้ว่าอะไรเกิดขึ้นก่อน การผลึกออกของสังคม หรือความรู้สึกแปรกแยกของพวกเขาเอง แน่แน่นอนว่าสังคมย่อมอ้างเหตุผลอันชอบธรรมในอันที่จะผลักใครบางคนออกไป อาจจะช่วยเหตุผลว่าคนเหล่านี้ได้กระทำการอันผิดไปจากมาตรฐานบางอย่างที่สังคมตั้งกฎเกณฑ์ไว้ นี่เป็นความเชื่อพื้นฐาน (แม้ว่าในความเป็นจริงจะมีความซับซ้อนกว่านั้นมาก ด้วยว่าระบบยุติธรรม

ในสังคมมนุษย์ โดยเฉพาะในสังคมไทย มิได้ยุติธรรมตามอุดมคติดังกล่าวนั้นเสมอไป) อย่างไรก็ตาม จากความเชื่อดังกล่าวนั้น คนเหล่านี้จึงเป็นผู้ที่ถูก “ผลัก” ให้เป็น “อื่น” ตามความหมายนี้

ในทัศนะของผู้เขียน การที่เด็กอยู่ในศูนย์ฝึกฯ มีสองนัย นัยหนึ่งคือเป็นกระบวนการกล่อมเกลาคคนที่ทำผิดมาตรฐานให้กลับมามีอยู่ในมาตรฐานที่สังคมต้องการ (ดังที่เรามักได้ยินเสมอว่า “คืนคนดีสู่สังคม”) แต่ในอีกนัยหนึ่ง กระบวนการในนัยแรกนี้เองที่ยังตอกย้ำการ “เป็นอื่น” ของพวกเขา และการที่เขาได้เหยียบย่างมาในสถานที่แห่งนี้ มันคือหมุดแห่งความแปลกแยก หมุดที่มองไม่เห็น หากตอกแน่นอยู่บนกลางหน้าผากของผู้ที่ได้รับการตอกหมุดแห่งความ “เป็นอื่น”

ส่วนกลุ่มที่สองที่ผู้เขียนไปจัดกระบวนการศิลปะบำบัด คือบุคคลกลุ่มเสี่ยงและกลุ่มหญิงขายบริการ นั้น ผู้เขียนไม่แน่ใจกว่าเป็นคนที่ทำให้เป็น “อื่น” ด้วยมาตรฐานทางสังคมหรือไม่ หรืออาจเป็นมาตรฐานทางศีลธรรมบางอย่าง เราอาจวาดหวังอุดมคติบางอย่าง เช่น ความสัมพันธ์แบบผัวเดียวเมียเดียว ความสัมพันธ์แบบความรักที่พ้นไปจากความเห็นกระหายในการร่วมเพศ แต่ในความเป็นจริงคือ สังคมไทยมีโสเภณีมาอยู่ช้านาน มีพักต้องเอ่ยถึงความยาวนานของการสืบสานอาชีพนี้ที่มีปรากฏแม้ในสมัยพุทธกาล สิ่งหนึ่งที่ผู้เขียนค้นพบในการทำศิลปะบำบัดกับบุคคลกลุ่มนี้คือ รูปแบบของโสเภณีมีหลากหลาย เดิมที่ผู้เขียนมีความเข้าใจว่าโสเภณีมีอยู่แต่ในช่อง สถานบันเทิง หรือตามต้นมะขามที่สนามหลวง แต่ในโลกปัจจุบันที่มันทัศนว่าด้วยการร่วมเพศเปลี่ยนแปลงไปมาก อาจจะไม่แปลกใจเลยที่เดียวระหว่างการเป็นโสเภณีกับการมีความสัมพันธ์กับคนหลายคนในช่วงเวลาใกล้ๆ กันด้วยการแลกเปลี่ยนประโยชน์ระหว่างกันซึ่งอาจเป็นเม็ดเงินหรือการให้ความช่วยเหลือบางอย่าง การจ่ายเงินค่าตัวอาจแปรรูปเป็นการให้ความช่วยเหลือในรูปแบบต่างๆ โสเภณีถูกมองว่าเป็นนางแพศยาบ้าง ไม่เช่นนั้นก็ถูกมองว่าเป็นเหยื่อที่ก่อนหน้านี้ในโสเภณีบริสุทธ์ เมื่อเสียตัวสักครั้ง คุณค่าชีวิตพลันสูญสิ้น มุมมองเหล่านี้ทำให้ผู้เขียนได้กลับมาพิจารณาการมองโลกของตัวเอง การมองภาพโสเภณีด้วยสีขาวหรือดำเพียงสองสีเป็นการเห็นที่ถูกต้องแล้วละหรือ การได้สนทนากับบุคคลเหล่านี้ผ่านการทำศิลปะบำบัดช่วยให้ผู้เขียนได้เห็นสิ่งต่างๆ ที่ไม่เหมือนเดิมในหลายประเด็นด้วยกัน

หนึ่งปีผ่านไป เมื่อย้อนกลับมามองตนเองในช่วงก่อนที่ไปทำศิลปะบำบัด ผู้เขียนรู้สึกกว่าตนเองไร้เดียงสา (naive) มากกับประเด็นต่างๆ ในสังคม เห็นมุมมองเชิงเดี่ยวที่ตนเองเคยใช้มองคนที่แตกต่างจากตนเอง ซึ่งอาจเป็นแว่นที่คนส่วนใหญ่ถูกหล่อหลอมให้มองดังนี้ เป็นต้นว่า เด็กที่ทำความผิดเป็นเด็กเหลือขอเป็นคนน่ากลัว ผู้หญิงโสเภณีเป็นผู้หญิงไม่ดี สำนอน ฯลฯ ด้วยเวลาเพียงปีเดียว ผู้เขียนพบว่าตนเองมีโลกทัศน์ที่แตกต่างจากเดิมมาก แน่แน่นอนว่า การมอง “คนอื่น” เปลี่ยนไป ย่อมสะท้อนถึงการมอง “ตนเอง” ที่เปลี่ยนไปด้วย

ผู้เขียนจึงสนใจว่า ในระหว่างทางการทำศิลปะบำบัด ในการปฏิสัมพันธ์กับคน (ที่ถูกทำให้เป็น) อื่น และในตอนแรกผู้เขียนก็รู้สึกกับพวกเขา (ว่าเป็นอื่น) เหมือนกัน มีสิ่งใดเกิดขึ้นบ้างในระหว่างตัวตนของผู้เขียนเอง และมุมมองที่เปลี่ยนไป เป็นการย้อนกลับมามองและทบทวนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว บนฐานของการมองเห็น ขณะปัจจุบัน (ขณะที่เขียนงานชิ้นนี้) ซึ่งน่าจะสังเคราะห์เป็นการเปลี่ยนแปลงตนเองผ่านการทำงานในลักษณะการปฏิสัมพันธ์ ผู้เขียนอาจจะตะแคงประเด็นเชิงสังคมบ้าง แต่นั่นไม่ใช่จุดที่สำคัญที่สุด แน่แน่นอนว่าบริบททางสังคมอาจมีส่วนเกี่ยวข้องในการหล่อหลอมบุคคล แต่ในงานวิจัยชิ้นนี้ คำถามที่สำคัญคือการ “เห็น” ชีวิต

ของคนอื่นที่ดูเหมือนจะแตกต่าง ทำให้ผู้เขียนได้ตระหนักในสิ่งใดบ้าง คำว่า “ตระหนัก” ในที่นี้อาจมีความหมายทั้งการ “เห็น” บางประเด็นของตนเอง และการ “เข้าใจ” บางสิ่งบางอย่างในระดับที่ลึกซึ้งขึ้น

วัตถุประสงค์ของงานวิจัยชิ้นนี้คือการหันกลับมาตระหนักถึงการเรียนรู้ของตนเอง ผ่านการย้อนกลับและทบทวนประสบการณ์การทำศิลปะบำบัดร่วมกับผู้ร่วมกระบวนการศิลปะบำบัดเพื่อเชื่อมโยงกับชีวิตของผู้วิจัยเองทั้งสองกลุ่ม

งานวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในส่วนของการทบทวนวรรณกรรมนั้น ผู้เขียนได้อ่านงานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องโสเภณีและเยาวชนที่กระทำคามผิดจำนวนหนึ่ง น่าสนใจว่างานจำนวนหนึ่งค่อนข้างมากเลยทีเดียว มีประเด็นที่คล้ายกันในการค้นหาเนื้อหาในเรื่องของ “เหตุปัจจัย” ที่ทำให้บุคคลเหล่านี้ “กลายเป็นโสเภณีหรือเยาวชนที่กระทำคามผิด” คล้ายกับงานแนวนี้จะเป็นกระแสหลักทีเดียวในการวิจัยเกี่ยวกับโสเภณี งานวิจัยในช่วงหลังๆ มักเน้นวิธีวิจัยทางมานุษยวิทยา เช่น การฝังตัวในกลุ่มบุคคลที่ต้องการศึกษา หรืออย่างเบาที่สุดก็เป็นการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม คือเข้าไปใช้ชีวิตด้วยในระดับหนึ่งแม้อาจไม่ถึงขนาดไปประกอบอาชีพนั้นด้วย ตลอดจนการสัมภาษณ์ เป็นต้น โดยหลักการของงานวิจัยในลักษณะนี้จึงไม่ค่อยมีความแตกต่างกันนักในเชิงหลักการและวิธีคิด สิ่งที่แตกต่างกันที่เห็นชัดเจนคือกลุ่มที่ทำการศึกษา ซึ่งมักเน้นในเชิงพื้นที่ หรือเน้นลักษณะเด่นบางประการของกลุ่มคนที่ทำการศึกษา เช่น โครงการวิจัยเรื่อง “กระบวนการเข้าสู่การค้ามนุษย์” (2550) ได้ศึกษารูปแบบการค้าประเวณีที่จังหวัดเชียงราย พะเยา ในรูปแบบการค้าแรงงานในจังหวัดตากและสมุทรสาคร พบว่าเหตุผลสำคัญของการมาประกอบอาชีพนี้คือฐานะยากจน มีเพื่อนหรือนายหน้าชักชวนมา โดยได้มีการศึกษาละเอียดในแต่ละพื้นที่ด้วย และได้มีข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหา เช่น การจัดทำฐานข้อมูลการค้ามนุษย์ในแต่ละพื้นที่ การจัดให้มี shelter รองรับเหยื่อการค้ามนุษย์ เป็นต้น งานวิจัยเรื่อง “สาเหตุที่ทำให้วัยรุ่นหญิงเป็นโสเภณี กรณีศึกษา เขตสายไหม กรุงเทพมหานคร” ของ ศกมลวัฒน์ วราโชติ อินสกุล และ ดร.สิตานนท์ เกษภูพิพัฒน์ ซึ่งตีพิมพ์ในวารสารคุณภาพชีวิตกับกฎหมาย ปีที่ 9 ฉบับที่ 3 (ตุลาคม-ธันวาคม 2556) ได้สัมภาษณ์เชิงลึกวัยรุ่นหญิงอายุ 18-25 ปีจำนวน 10 คนที่มาประกอบอาชีพโสเภณี โดยศึกษาถึงสาเหตุหลักของการก้าวเข้ามาประกอบอาชีพนี้ และนำเสนอข้อเสนอแนะ น่าสนใจว่าผู้ให้สัมภาษณ์หลายคนเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยเอกชน ความเป็นอยู่ของครอบครัวอาจไม่ถึงขนาดยากจน มีคนหนึ่งมีพ่อเป็นผู้จัดการบริษัทในนิคมอุตสาหกรรมแห่งหนึ่งด้วยซ้ำไป หลายคนเป็นเด็กต่างจังหวัด และเข้ามาสู่วงการนี้เอง ด้วยการเห็นตัวอย่างของคนที่มีของใช้ฟุ่มเฟือย รายได้จากการขายบริการค่อนข้างสูง คือครั้งละ 30,000-40,000 บาทโดยเฉลี่ย (หน้า 201-209) มีงานวิจัยที่มีการศึกษาในเรื่องของสาเหตุการเข้ามาประกอบอาชีพนี้ ใช้วิธีการศึกษาด้วยการสังเกตการณ์ สัมภาษณ์เชิงลึก อีกเป็นจำนวนมาก ความแตกต่างอาจเป็นเพียงกลุ่มของโสเภณีที่มีหลากหลายมากขึ้น เช่น วิทยานิพนธ์เรื่อง “ปัจจัยที่ทำให้นักศึกษาหญิงเป็นโสเภณี : ศึกษากรณีกรุงเทพมหานคร” ของธรรีรัตน์ เชมนะสิริ (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (มานุษยวิทยา) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545) ใช้การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและสัมภาษณ์เชิงลึกนักศึกษาหญิงโสเภณีจำนวน 10 คน โดยมีการตั้งสมมติฐาน 7 ข้อว่าอะไรมีผลต่อการเป็นนักศึกษาโสเภณี พบว่ามี 5 ข้อ ประกอบด้วย

ครอบครัว กลุ่มเพื่อน ค่านิยม รายได้ และการมีเพศสัมพันธ์มาก่อน มีผลต่อการเป็นนักศึกษาหญิงโสเภณี (<http://www.thaithesis.org/detail.php?id=1082545001719>) วิทยานิพนธ์เรื่อง “เด็กเสิร์ฟ : ชีวิตโสเภณีในสวนอาหาร” ของ จันจิรา จาติเกตุ ใช้กลุ่มตัวอย่างเด็กเสิร์ฟจำนวน 26 คนในสถานค้าประเวณีที่แฝงตัวอยู่ในรูปแบบของสวนอาหารแห่งหนึ่งในภาคตะวันตก เก็บข้อมูลโดยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและสัมภาษณ์พบว่าเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้กลุ่มตัวอย่างตัดสินใจเข้าสู่อาชีพนี้คือปัจจัยทางครอบครัว อันเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ในครอบครัว พ้องกับการได้รู้จักกับบุคคลที่ชักนำเข้าสู่วงการนี้ รวมทั้งรายได้ที่จะช่วยให้รอดจากวิกฤติ ในช่วงที่ดำรงในอาชีพนี้มีการขัดเถลาทางสังคมที่ค่อยๆ ซึมซับวัฒนธรรมโสเภณีมาเป็นของตนเอง การยังอยู่ในอาชีพนี้ต่อไปเพราะมีรายได้ที่น่าพึงพอใจ และมีความรักความผูกพันกับเจ้าของสวนอาหาร ทำให้มองเห็นคุณค่าในตนเอง (www.tu.ac.th/org/socio/abstract/abstract/so2543-5.doc) วิทยานิพนธ์เรื่อง “ปัจจัยที่ทำให้เด็กหญิงเป็นโสเภณี : ศึกษากรณีสถานบันเทิงย่านรอยัล ซิตี อเวนิว กรุงเทพมหานคร” ของ จักร จุกะรัตน์ ใช้การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและสัมภาษณ์เชิงลึกโสเภณีเด็กจำนวน 10 รายในย่าน RCA พบว่าปัจจัย 5 ประการส่งผลให้เด็กหญิงตัดสินใจมาเป็นโสเภณี คือเศรษฐกิจที่ไม่ดีของครอบครัว ครอบครัวแตกแยก เด็กเคยมีเพศสัมพันธ์มาก่อน มีค่านิยมด้านวัตถุ และมุ่งหวังรายได้ที่ดี โดยปัจจัยสองประการสุดท้ายมีน้ำหนักมากที่สุดที่ทำให้เด็กตัดสินใจมาเป็นโสเภณี (<http://www.thaithesis.org/detail.php?id=1082547001113>) สิ่งๆ เหมือนๆ กันของงานวิจัยกลุ่มนี้คือเน้นการแสวงหาเนื้อหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นเหตุปัจจัยที่ทำให้คนๆ หนึ่งต้องมาเป็นโสเภณี แม้กระทั่งโสเภณีเด็กชาย ปริมาณอันมากมายของงานวิจัยในลักษณะนี้ผู้เขียนเห็นว่าสะท้อนภาพสองภาพในสังคม

ภาพแรกคือ การตระหนักว่าการ “เป็น” โสเภณีเป็นปัญหาอย่างยิ่ง การที่สังคมให้ความสนใจการ “กลายมาเป็น” ของสิ่งหนึ่งสิ่งใดมากขนาดนี้ นั้นย่อมสื่อแสดงว่าสิ่งนั้นถ้าไม่เป็นปัญหามาก ก็จะเป็นสิ่งประเสริฐอย่างมาก ไม่มีการวิจัยการ “กลายมาเป็น” คนธรรมดาในสังคม แต่การก้าวขึ้นเป็นเศรษฐี การเป็นแชมป์ ย่อมมีคนไปศึกษาชีวิตของพวกเขามากมาย ในทางกลับกัน การ “กลายมาเป็น” อะไรบางอย่างที่ไม่สมควร ยิ่งหากแปลกกว่าปกติ เช่น เมื่อเด็กชาย “กลายมาเป็น” โสเภณี อาจได้รับความสนใจมาก

ภาพที่สอง “ท่าที” ของการทำการศึกษ ผู้เขียนพบว่าการหาข้อมูลส่วนใหญ่เป็นไปในลักษณะการจับตามองพฤติกรรมในชีวิตประจำวันของคนเหล่านี้ ซึ่งแม้ไม่ใช่เรื่องประหลาดอันใด แต่อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนคงต้องยอมรับว่า โดยส่วนตัวแล้วไม่ชอบอ่านการรายงานผลวิจัยในทำนองที่คนๆ หนึ่งคือผู้วิจัยได้สังเกตคนอีกคนหนึ่ง ซึ่งคือผู้ร่วมวิจัยด้วยลักษณะประจักษ์ดูพวกเขาผ่านห้องกระจก ภายใต้ท่าทีดังกล่าว ผู้เขียนรู้สึกว่ามีระยะห่างในระดับที่เอื้อกันไม่ถึง แต่กันไม่ได้ ระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย นอกจากประเด็นนี้แล้ว ผู้เขียนชื่นชมความพยายามในการได้มาซึ่งข้อมูลของผู้วิจัยเหล่านี้มากที่เน้นการเข้าไปคลุกคลี การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมดูจะเป็นที่นิยม และมักมีการสัมภาษณ์เชิงลึก อย่างไรก็ตาม ข้อมูลที่เพียรพยายามหามาได้ส่วนใหญ่จะคล้ายๆ กัน คือสาเหตุที่กลายมาเป็นโสเภณีมักจะมาด้วยความต้องการทางเศรษฐกิจเป็นประเด็นใหญ่ เด็กอาจจะมาจากครอบครัวที่ฐานะไม่ดี บางคนไม่ถึงขนาดฐานะไม่ดี แต่อยากได้ของราคาแพง ถูกกระตุ้นด้วยระบบเศรษฐกิจแบบตลาด ประเด็นเรื่องครอบครัวแตกแยกก็ปรากฏอยู่โดยตลอด นอกจากหาเหตุปัจจัยก็มักตามด้วยข้อเสนอแนะ (ซึ่งก็ไม่แน่ใจว่าผู้รับข้อเสนอแนะเป็นใคร และจะนำข้อเสนอแนะดังกล่าวไปใช้ให้เป็น

รูปธรรมอย่างไร) ผู้เขียนหวังว่าน่าจะมีงานวิจัยที่ก้าวขึ้นไปอีกขั้นหนึ่ง คือการวิจัยเชิงปฏิบัติการว่า จะลองใช้วิธีใดที่จะแก้ไข้ปัญหา (ถ้ามองว่าเรื่องนี้เป็นปัญหา) อย่างสร้างสรรค์ เป็นรูปธรรม และยั่งยืน (ที่แตกต่างไปจากวิธีเดิมๆ แบบที่ให้คนที่ตกเป็นเหยื่อมาอยู่ร่วมกัน พยายามฝึกอาชีพแบบรวมๆ คิดงายๆ ว่าถ้าพวกเขามีอาชีพอะไรสักอย่างก็น่าจะพอเลี้ยงตัวได้แทนที่จะไปเป็นโสเภณี โดยที่ไม่ได้มองมิติอื่นในชีวิตของพวกเขาเลย) อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนยังไม่พบว่าม้งานวิจัยในลักษณะดังกล่าวนี้เลย

มีวิธีคิดอีกแบบหนึ่งซึ่งต่างไปจากการหาเหตุปัจจัยและข้อเสนอแนะ คือวิธีคิดเชิงวิพากษ์และเชิงจริยศาสตร์ นักคิดเหล่านี้อาจจะลงภาคสนามน้อยกว่ากลุ่มแรกที่ผู้เขียนเอ่ยถึงมาก แต่คนเหล่านี้ก็อาจจำเป็นต้องมีอยู่ในสังคม เพราะพวกเขาเป็นกลุ่มคนสำคัญที่วางมาตรฐานบางอย่างในสังคม หรือจุดประเด็นให้เกิดมุมมองใหม่ๆ ต่อปรากฏการณ์ในสังคม ในที่นี้ผู้เขียนจะนำเสนอแนวคิดเชิงจริยศาสตร์แนวพุทธกับแนวคิดโพสโตโมเดิร์น (บางส่วน) และแนวคิดสตรีนิยม ให้พอเห็นภาพ

จริยศาสตร์เป็นวิธีคิดหรืออันที่จริงเป็นเกณฑ์การตัดสินการกระทำบางอย่างว่าสอดคล้องกับแนวทางที่ถูกที่ควรหรือไม่ ในประเทศไทยมักใช้จริยศาสตร์บนฐานของพระพุทธศาสนา เช่น “พุทธจริยศาสตร์กับปัญหาโสเภณี” ของพระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร (2548) ได้นำเสนอการมองปัญหาโสเภณีในสองมุมมอง มุมมองแรกคือการเข้าถึงธรรมในลักษณะปัจเจกบุคคล พระพุทธศาสนามองว่าแม้โสเภณีก็มีโอกาสเข้าถึงธรรมได้ ดังปรากฏในพระไตรปิฎกที่หญิงที่เคยเป็นโสเภณีในภายหลังสามารถบรรลุธรรมได้ มุมมองที่สอง หากมองในแง่ของท่าทีของศีลและธรรม โดยเฉพาะศีลข้อ ๓ อาชีพนี้จึงไม่ส่งเสริมการสำรวจระวางทางเพศและมีส่วนทำให้เกิดการละเมิดทางเพศมากขึ้น (http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=434&articlegroup_id=102) อีกแนวทางหนึ่งที่เป็นกระแสที่ได้รับความนิยมมากในยุคหลังๆ คือแนวคิดเชิงวิพากษ์ ถ้าเราดูเผินๆ เราอาจมองว่าการศึกษาแนวจริยศาสตร์กับแนววิพากษ์นั้นเป็นขั้วตรงข้าม กล่าวคือแนวจริยศาสตร์นั้นมีฐานจากสถาบันหลักที่กุมอำนาจทางสังคมไว้ (ส่วนใหญ่มักผ่านสถาบันทางศาสนา) ในขณะที่แนวคิดเชิงวิพากษ์มักจะวิพากษ์อำนาจซึ่งแน่นอนว่าแหล่งกำเนิดของอำนาจคือสถาบันหลักในสังคม เช่น สถาบันการปกครอง สถาบันการศึกษา สื่อกระแสหลัก องค์กรธุรกิจขนาดใหญ่ สถาบันศาสนา เป็นต้น ย่อมเลี้ยงไม่ทันต่อการตกเป็นเป้าของการวิพากษ์ แนวคิดวิพากษ์พยายามชี้ให้เห็นว่าสถาบันต่างๆ เหล่านี้ต้องการรักษาอำนาจเอาไว้ ด้วยการสร้างความเชื่อร่วมอะไรบางอย่างในสังคม เพื่อที่ในที่สุดเกิดความสยบยอมและไม่ตั้งคำถามต่อแหล่งอำนาจ อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเห็นว่า ทั้งนักจริยศาสตร์และนักวิพากษ์ต่างมอง “สิ่ง” (object) ที่ตนพูดถึง “เป็นอื่น” เหมือนกัน (น่าสนใจว่าเป็นท่าทีในลักษณะคล้ายกันกับนักวิจัยภาคสนามที่รายงานผลการวิจัยประจูดตนเองได้มองผู้ร่วมวิจัยผ่านห้องกระจก) การโต้แย้งของนักวิพากษ์ที่มีต่อประเด็นหนึ่งๆ เพื่อที่จะบอกว่า คนที่มีอำนาจสร้างวิธีคิดนี้มาเพื่อประโยชน์บางอย่างของตนเอง ทฤษฎีพื้นฐานของงานวิจัยแนวนี้ส่วนใหญ่เป็นตระกูลหลังโครงสร้างนิยม (Post-structuralism) หรือบางทีก็เหลืออยู่ในช่วงรอยต่อระหว่างโครงสร้างนิยมกับหลังโครงสร้างนิยม ตัวอย่างเช่น บทความ “ความรู้และอำนาจ เบื้องหลังเซ็กและโสเภณี” ของ ดร.นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ (2557) (http://www.sac.or.th/main/content_detail.php?content_id=785) บทความชิ้นนี้ได้กล่าวถึงการเป็นโสเภณีในหลายมิติ ทศนคติเกี่ยวกับเซ็กที่แตกต่างกันระหว่างแฟมินิสต์สายอนุรักษและหัวก้าวหน้า รวมถึงการพูดถึงโสเภณีในหลายเพศวิถี ไม่เฉพาะที่เป็นหญิงและเด็ก แต่มีเรื่องโสเภณี

กะเทยด้วย ซึ่งนับเป็นชนชั้นต่ำสุดของการเป็นโสเภณี และได้ตะมาyacติที่สังคมมองโสเภณีในแง่ลบ รวมทั้ง การมองเด็กกว่าบริสุทธิ์ จึงไม่ควรข้องเกี่ยวกับเซ็ก เหล่านี้เป็นลัทธิโรแมนติกที่มีรากมาจากสมัยวิคตอเรียน ความสัมพันธ์ทางเพศของมนุษย์เป็นไปได้หลายรูปแบบ ในยุคสมัยใหม่เมื่อการท่องเที่ยวขยายตัวมาก การมีเพศสัมพันธ์อาจไม่ใช่แนวเดียวคือการซื้อ-ขายโดยปราศจากอารมณ์ความรู้สึก อาจอยู่ในรูปแบบของคนท้องถิ่น กับผู้มาเยือน โสเภณีเป็นการตอกย้ำตัวตนที่ต้องการได้รับการตอบสนองและยืนยันตัวตนของเพศวิถีของฝ่ายที่ซื้อบริการ วิธีคิดในตระกูลสตรีนิยม ก็น่าจะจัดเข้ากลุ่มเดียวกับแนวทางนี้เช่นเดียวกัน คือเป็นแนวทางวิพากษ์ ต่อโครงสร้างอำนาจเก่า สตรีนิยมเองก็มีหลายสาขาย่อยกัน สตรีนิยมสายถอนรากถอนโคนมีแนวคิด ต่อต้าน/ล้มล้างการค้ำประเวณี ด้วยเหตุผลว่าการค้ำประเวณีนั้นลดทอนความเป็นมนุษย์ของผู้หญิง และเป็น การเพิ่มอำนาจของผู้ชาย ในขณะที่สตรีนิยมสายมาร์กซิสม์ มองว่าโสเภณีคือรูปแบบของแรงงานที่ตกอยู่ ภายใต้อาณาจักรเอกราชเอเปียบ ส่วนสตรีนิยมสายเสรีนิยมมองการค้ำประเวณีในมิติที่เป็นพันธสัญญาทางธุรกิจ ของบุคคลนั้นๆ โดยเห็นว่าผู้หญิงมีอิสระเสรีภาพที่จะทำสัญญาใดๆ ก็ตาม เป็นมุมมองที่ต่างจากสตรีนิยม สายอัตถภาวนิยมที่เห็นว่าการค้ำประเวณีเป็นพื้นที่เฉพาะของผู้หญิงเพื่อหลีกเลี่ยงจากการพึ่งพาผู้ชาย เป็นการเพิ่มพลังอำนาจผู้หญิง มากกว่าจะมองว่าโสเภณีคือเหยื่อ (ศูนย์วิจัยและพัฒนาอาชญาวิทยาและ กระบวนการยุติธรรม คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, หน้า 19-26 แปลและ เรียบเรียงจาก www.staffs.ac.uk/schools/humanities_and_soc_sciences/sociology/level3/prost3.htm และ www.feministissues.com)

การศึกษาทั้งในด้านการหาเหตุปัจจัย ด้วยการลงพื้นที่ภาคสนาม และการศึกษาบนฐานของวิธีคิด แบบจริยศาสตร์หรือเชิงวิพากษ์ล้วนมีประโยชน์ทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนพบว่ามีอีกแนวทางหนึ่งที่น่าสนใจ ไม่แพ้กัน คือการศึกษาแบบเรื่องเล่า ซึ่งค่อนข้างจะมีน้อยในงานวิจัยไทย แต่พบได้บ้างในงานของต่างประเทศ เช่น Hyden, M. จากบทความเรื่อง “Narrating Sensitive Issues” เล่าถึงตอนที่ตนเองอายุ 23 เป็นนักศึกษา ที่ทำงานในศูนย์พักพิงหญิงไร้บ้านที่มีปัญหาเสพติด ไฮเดนได้พบกับมาเรีย (นามแฝง) โสเภณีวัย 26 ที่ ตั้งครรภ์ลูกคนที่สอง โดยคาดว่าจะยกลูกคนนี้ให้เป็นบุตรบุญธรรมแก่คนอื่นทันทีที่คลอด ไฮเดนเล่าว่าเธอเลี้ยง ที่จะคุย “ประเด็นอ่อนไหว” กับมาเรียเรื่องชีวิตของเธอ โดยเสไปคุยเรื่องรายการโทรทัศน์แทน แต่ไม่สำเร็จ มาเรียคุยกับเธอเรื่องเพศสัมพันธ์ เธอบอกว่าเธอเป็นโสเภณี “มีอาชีพ” ซึ่งในตอนแรกสร้างความกระอัก กระอ่วนแก่ไฮเดนมาก จนเมื่อคุ้นเคยกันระดับหนึ่ง ไฮเดนจึงได้เรียนรู้ว่า “ประเด็นอ่อนไหว” ของแต่ละคน แตกต่างกัน บางทีเรื่องรายการโทรทัศน์ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาในสายตาไฮเดน อาจเป็นประเด็นอ่อนไหวกับมาเรีย ผู้เป็นหญิงโสเภณีที่มีชีวิตที่แตกต่างมากก็เป็นได้ มาเรียบอกกับไฮเดนเรื่องการยกลูกให้เป็นบุตรบุญธรรม แก่คนอื่นนั้นเป็นเพราะว่า “ฉันอยากให้ลูกมีบ้าน ได้รับการเลี้ยงดูที่ดี ฉันไม่ใช่คนที่สามารถให้การเลี้ยงดูที่ดีแก่ ลูกได้ เธอน่าจะรู้ดี ฉันไม่รู้ว่าพ่อของลูกเป็นใครและบ้านฉันคือรถแวนคันนี้ ชีวิตเด็กจะเป็นอย่างไร เธอรู้ไหมว่า มันยากกว่าที่จะได้รับอนุมัติให้เป็นพ่อแม่บุญธรรม อย่างแรกเธอต้องกรอกแบบฟอร์มทั้งหมด แล้วก็ถูก สัมภาษณ์ ถึงแม้ว่าพวกเขาจะเป็นคนดีมาก แต่ก็ไม่แน่หรอกว่าจะได้รับเลือก แล้วก็มีคนให้เลือกเยอะมาก มันดี มากเลยนะ ฉันหมายความว่า ใครๆ ก็มีเพศสัมพันธ์กันและตั้งท้องได้ แต่คนที่จะได้เด็กไปเลี้ยงจะต้องเป็นคน ที่ถูกเลือกแล้ว พวกเขาต้องเป็นคนที่ดีที่สุด ฉันต้องการพวกเขาให้ลูกของฉัน” (pp. 121-122) ผู้เขียนชอบมาก

ตอนที่ไฮเดนกล่าวไว้ว่า “มาเรียนสอนฉัน ผู้ซึ่งเป็นนักสังคมสงเคราะห์วัยเยาว์ที่ไม่มีประสบการณ์และไม่เคยมีลูก
อย่างมากเลยทีเดียว อย่างแรกและสำคัญที่สุด ฉันได้เรียนรู้ว่าความรักของแม่และการใช้ชีวิตนั้นปรากฏออกมา
ได้ในหลายรูปแบบ” (p. 122) ผู้เขียนเห็นว่า สิ่งที่น่าสนใจมากในงานเขียนเชิงเรื่องเล่าคือ “ปฏิสัมพันธ์”
(interaction) ระหว่างมนุษย์ ที่คนหนึ่งถูกเรียกว่าผู้ทำวิจัย และอีกคนหนึ่งคือผู้ร่วมวิจัย (หรือผู้ที่ถูกวิจัย) ที่มี
การสนทนาพูดคุยแลกเปลี่ยนและเรียนรู้จากกันและกันได้ เป็น “ท่าที” ที่น่าสนใจมาก ระนาบของปฏิสัมพันธ์
ที่อยู่ในลักษณะเชิงราบส่งผลให้การเรียนรู้ของงานได้ไม่ยากนัก และนี่เองเป็นสิ่งที่ผู้เขียนเห็นว่าตนเองในฐานะ
นักวิจัย ควรได้เรียนรู้จากเยาวชนในศูนย์ฝึกฯและผู้หญิงที่ถูกมองว่าเป็นกลุ่มเสี่ยงและกลุ่มหญิงขายบริการบ้าง
แทนที่จะมองเขาอย่างห่างๆ และรีบตัดสินหรือประเมินเขา เราน่าจะให้โอกาสแก่ตัวเองในการกลับมามอง
ตัวเองบ้างเป็นระยะ จากเรื่องราวที่เขาเล่า นั่นอาจเป็นหนทางหนึ่งในการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ มุมมองใหม่ๆ ด้วย
การเชื่อมโยงตนเองกับคนอื่น ก็อาจเป็นได้

ทำไมต้องเรื่องเล่า

“ท่าที” ของเรื่องเล่านี้เองที่ทำให้ผู้เขียนสนใจการวิจัยแนวนี้ ผู้เขียนมิได้ต้องการค้นหา “เนื้อหา”
(content) จากผู้ร่วมวิจัย การได้ปฏิสัมพันธ์กับบุคคลสองกลุ่มผ่านงานศิลปะบำบัดเป็นผัสสะที่สำคัญที่ช่วยให้
ผู้เขียนได้สังเกตเห็นบางสิ่งบางอย่างในตนเอง ความคิด ความรู้สึก ตลอดจนความเชื่อที่ผู้เขียนยึดไว้ว่า
“นี่คือความจริงอันตายตัว” อันผู้เขียนจะยอมไม่มีวันทราบจนกว่ามีผัสสะบางอย่างมากระทบ ผู้เขียนเห็นว่า
กระบวนการเหล่านี้เป็นกระบวนการที่อาศัยเหตุปัจจัยไหลเนื่องเชื่อมโยง สิ่งที่ผู้เขียนนำเสนอในงานวิจัยเป็น
เพียงบางช่วงบางตอนเท่านั้น มิได้เป็นคำตอบตายตัว สำเร็จรูป ที่ผู้เขียนพึงยึดไว้เป็นสรณะเช่นเดียวกัน
เช่นกัน สิ่งที่สำคัญอาจไม่ใช่ “เนื้อหา” แต่เป็นการ “ยอมรับ” อย่างแท้จริงต่อความจริงที่ประกอบด้วยการไหล
เนื่องของสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นและแปรเปลี่ยน ซึ่งนั่นอาจเป็นการเรียนรู้ที่สำคัญ มากกว่าการหลงภาคภูมิใจกับสิ่ง
ที่ตนค้นพบว่าเป็นความจริงที่ “จริงยิ่งกว่า” ความจริงอื่น

ด้วยทัศนะดังนี้ ผู้เขียนจึงเห็นว่างานวิจัยแบบเรื่องเล่า (Narrative Research) น่าจะเป็นแนวทางที่
เหมาะสมแก่งานวิจัยชิ้นนี้ ทั้งในแง่ของสิ่งที่ต้องการค้นพบและกระบวนทัศน์ (paradigm) ของผู้เขียนเอง
Hinchman and Hinchman (อ้างใน Elliot, J., 2005) ให้นิยาม “เรื่องเล่า” ว่า

เรื่องเล่า ในมนุษยศาสตร์น่าจะถูกนิยามในเวลาอันสั้นว่าเป็นข้อความที่มีการเรียงลำดับที่ชัดเจนที่
เชื่อมโยงเหตุการณ์อย่างมีความหมาย สำหรับผู้อ่านเฉพาะกลุ่ม และดังนั้นแล้วมันจึงนำเสนอ
ญาณทัศนะเกี่ยวกับโลก และ/หรือชีวิตของมนุษย์ในโลก (1997: xvi)

ดังนั้นแล้ว สำหรับ Hinchman and Hinchman องค์ประกอบสำคัญสำหรับเรื่องเล่าประกอบด้วย
หนึ่ง การเรียงลำดับเรื่องราว สอง (อย่าง) มีความหมาย และสาม อิงกับสังคม คือผู้อ่านเฉพาะกลุ่ม มีความ
เชื่อมโยงกันระหว่างปัจเจกและสังคม (Elliot, p. 4) ซึ่งสอดคล้องกับ Clandinin และ Rosiek ซึ่งเห็นว่า

การเล่าเป็นพาหนะที่สมบูรณ์ที่สุดในการสืบค้น เพราะมันแสดงให้เห็นถึงการเลือกเฉพาะบางประสบการณ์ การใช้แนวของเรื่องเล่าเพื่อนำเสนอแง่มุมที่ต้องการเน้นย้ำและต่อเนื่องของประสบการณ์ และการแสดงให้เห็นชัดเจนถึงความเข้าใจในแง่มุมของสังคมและบริบท (pp.39-42)

การวิจัยแนวเรื่องเล่าที่ดูเหมือนจะมีเสน่ห์ เพราะมีวาทกรรมค่อนข้างไพเราะและดูจะจรรโลงใจมากกว่างานวิจัยแบบเดิมๆ อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนคิดว่ามีประเด็นที่สำคัญมากที่อาจล่อลวงให้คนเขียนงานวิจัยหลงติดกับดักวาทกรรมอันไพเราะเหล่านี้ได้หากมิได้พิจารณาถึงสมมติฐานที่สำคัญของงานวิจัยแนวเรื่องเล่าว่าสอดคล้องกับกระบวนทัศน์ของตนเองหรือไม่

เป็นเรื่องที่น่าสนใจที่ก่อนจะทำวิจัย ผู้วิจัยควรตอบตัวเองให้ได้ก่อนว่า วิธีการมองโลก โดยเฉพาะมุมมองว่าด้วย “ความรู้” (ซึ่งอันที่จริงอาจไปแตะระดับญาณวิทยาในระดับหนึ่ง) ของตนเองว่าเป็นอย่างไร เมื่อ Butler-Kisber, L. (2010) กล่าวว่า “การเกิดขึ้นของความรู้ ขึ้นอยู่กับบริบท กาลเวลา และเฉพาะเรื่อง มันเกิดขึ้นโดยตรงจากประสบการณ์การรับรู้ (ซึ่งเป็นกระบวนการ) ทางสังคมและถูกหล่อหลอมขึ้น”¹ ผู้วิจัยจะยอมรับได้หรือไม่ว่า “ความรู้” ที่ได้จากการทำวิจัยนั้นไม่ได้เป็นสิ่งที่เรียกว่าเป็นความรู้ครอบจักรวาลที่ใช้ได้กับทุกคน ทุกแหล่งแห่งที่ ทุกกาลสมัย แต่เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นในบริบทเฉพาะเจาะจง เปลี่ยนแปลงได้ มีเงื่อนไขปัจจัยให้เกิดความรู้ต่างๆ ซึ่งไม่จำเป็นที่จะเป็นเช่นนั้นในทุกแหล่งแห่งที่ เป็น particular ไม่ใช่ general สิ่งที่เป็นเงื่อนไขปัจจัยมีมากมาย มิใช่เพียงตัว “องค์ความรู้” แต่หากคนที่ทำวิจัยเปลี่ยน ตัว “องค์ความรู้” ที่ได้จากการวิจัยก็อาจเปลี่ยนไปด้วย มิใช่เพียงเท่านั้น หากความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับผู้ร่วมวิจัยเปลี่ยน ตัว “องค์ความรู้” ก็เปลี่ยนไปได้ด้วยเช่นกัน หรือแม้แค่เวลาเปลี่ยนไป ทำเรื่องเดิม คนเดิม แต่มาทำวิจัยใหม่อีกครั้งหนึ่งเมื่อเวลาผ่านไป ตัว “องค์ความรู้” ก็เปลี่ยนไปได้เหมือนกัน ผู้เขียนเห็นว่า หากผู้วิจัยได้ตรวจสอบกระบวนทัศน์ของตนเองผ่านหลักสำคัญของ Narrative Turn ว่าสอดคล้องกันหรือไม่ก่อนที่จะตัดสินใจทำงานวิจัยแบบเรื่องเล่า น่าจะทำให้งานวิจัยเชิงเรื่องเล่านี้เป็นไปอย่างราบรื่น โดย Narrative Turn นั้น Pinnegar และ Daynes (อ้างใน Butler Kisber, L, 2010) ได้นำเสนอใน 4 หัวข้อด้วยกัน

หลักการแรกที่สำคัญมากคือการยอมรับในความสัมพันธ์ “ความเป็นมนุษย์” (human element) ที่นักวิจัยและบุคคลที่เป็นผู้ร่วมวิจัยมีให้กันได้ เป็นการยอมรับธรรมชาติแห่งความเป็นอัตวิสัย ความจริงสัมพันธ์ ขึ้นอยู่กับบริบท ตลอดจนปรากฏการณ์เฉพาะที่เกิดขึ้นในการทำวิจัย หลักการที่สองคือการเปลี่ยนจากการใช้ตัวเลขเป็นการใช้ถ้อยคำ เพราะตัวเลขไม่อาจนำเสนอความซับซ้อนของชีวิตมนุษย์ได้ อีกทั้งยังเป็นข้อจำกัดอย่างยิ่งต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์อันมีลักษณะเฉพาะและขึ้นอยู่กับบริบท หลักการที่สามคือการเปลี่ยนจาก

---

¹ Knowledge generation, therefore, is spatial, temporal and selective. It comes directly from perceptions of experience, and is social and constitutive. (kindlebook)

ประเด็นการค้นหากฎเกณฑ์หลักที่ใช้ได้กับทุกสรรพสิ่ง มาเป็นการสืบค้นความจริงเฉพาะในปรากฏการณ์หนึ่งๆ และหลักการสุดท้ายคือการยอมรับในความไม่ชัดเจน (blurring knowing) อันเป็นการวิพากษ์การที่ต้องอย่าง “ชัดเจน” เพื่อทรงไว้ซึ่ง “ความจริงหนึ่งเดียว” ของวิธีคิดปฏิฐานนิยม การยอมรับในความไม่ชัดเจนของแนวทางในการแสวงหาความรู้บ่งบอกโดยนัยว่า สิ่งที่เรียกว่า “ความรู้” นั้นเกิดขึ้นได้และเป็นไปได้จากหลายแนวทาง เป็นอัตวิสัย และขึ้นอยู่กับบริบท (หิมพรรณ รักแตงาม, นิตยสารสุขศาลา, หน้า 30-31)

สำหรับผู้เขียน เพียงแค่เรายอมรับว่า ความรู้เกิดขึ้นได้ในหลายช่องทางและบริบท ไม่มีใครเป็นผู้ผลิต “ความรู้” เพียงฝ่ายเดียว แต่มันไหลเวียนซึ่งกันและกัน ยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้นตามที่มีนัยเป็น อาจขัดแย้งกับที่เราคาดหวังบ้าง (แน่ละ เราย่อมมีความคาดหวัง และบ่อยครั้งที่รู้ว่าเรามีสิ่งนั้นอยู่ เมื่อสิ่งที่เกิดขึ้นตรงหน้าไม่เป็นที่ตามที่เราคาดหวัง โดยไม่รู้ตัว เราก็จะทำบางสิ่งบางอย่างออกไปเพื่อให้นั้นเป็นที่เราคาดหวัง และบ่อยครั้งที่แรงเสียดทานเกิดขึ้นโดยที่เราไม่รู้ตัว-อีกเช่นกัน) อย่างไรก็ตาม มันเป็นเพียง “ปรากฏการณ์หนึ่ง” (a phenomenon) ที่เปิดโอกาสให้เราได้เรียนรู้บางสิ่งบางอย่างในชีวิต

กระบวนการในการทำวิจัยฉบับนี้

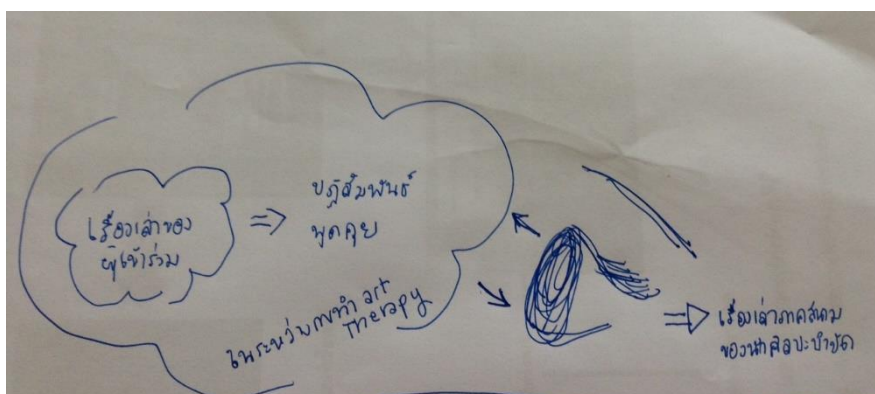
ผู้เขียนได้ตัดสินใจว่าจะทำวิจัยเรื่องนี้ภายหลังที่กระบวนการศิลปะบำบัดได้เสร็จสิ้นลงแล้ว เมื่อผู้เขียนได้ใคร่ครวญตนเองและพบว่าการเปลี่ยนแปลงตนเองในประเด็นที่ได้ไปทำศิลปะบำบัด ในระหว่างทางที่มีการทำศิลปะบำบัด ผู้เขียนได้จดบันทึกเรื่องเล่าภาคสนามของตนเองไว้ด้วย ดังนั้นแล้ว ในงานวิจัยนี้ จึงไม่อาจกล่าวได้ว่า ผู้ที่ผู้เขียนไปทำศิลปะบำบัดเป็นผู้ร่วมวิจัย อันที่จริง งานนี้เป็นงานวิเคราะห์ตนเองของผู้เขียนมากกว่า หากแต่ใช้เหตุการณ์และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับผู้เข้าร่วมกระบวนการศิลปะบำบัดเป็นส่วนหนึ่งของข้อมูล

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เห็นภาพของข้อมูลในงานวิจัยนี้ ผู้เขียนจึงขอกล่าวถึงการเข้าไปทำศิลปะบำบัดกับคนสองกลุ่มนี้ใน ๒ ช่วงเวลา

ช่วงเวลาที่หนึ่ง เดือนมกราคม ถึงเดือนเมษายน ๒๕๕๘ เป็นการทำศิลปะบำบัดกับเยาวชนชายจำนวน ๔ คนในศูนย์ฝึกอบรมเยาวชนฯแห่งหนึ่งซึ่งสังกัดกรมพินิจฯ เป็นลักษณะการทำศิลปะบำบัดแบบกลุ่มตามที่กำหนดไว้คือสัปดาห์ละหนึ่งครั้งๆ ละชั่วโมงครึ่ง ซึ่งอาจมีการยกเลิกบ้างในกรณีที่ศูนย์ฝึกไม่พร้อม (เช่น เยาวชนเดินทางไปทำกิจกรรมอื่นที่ต่างจังหวัด) หรือผู้เขียนเองมีภารกิจอื่น อาจกล่าวได้ว่ากระบวนการทำศิลปะบำบัดได้เริ่มตั้งแต่เดือนธันวาคม ๒๕๕๗ อันเป็นช่วงก่อนหน้าที่จะเข้าไปทำศิลปะบำบัดเมื่อผู้เขียนได้ติดต่อเพื่อทราบประวัติ เป็นการเริ่ม “ทำความรู้จัก” เยาวชนทั้งสี่คน

ช่วงเวลาที่สอง เดือนสิงหาคม ๒๕๕๘ ถึงเดือนมกราคม ๒๕๕๙ เป็นการทำศิลปะบำบัดแก่ผู้หญิงกลุ่มเสียงและผู้หญิงชายบริการ โดยก่อนหน้านั้นในเดือนมิถุนายนและกรกฎาคม ๒๕๕๘ ผู้เขียนได้มีการติดต่อไปยังมูลนิธิแห่งนี้เพื่อศึกษาประวัติของผู้เข้าร่วม โดยผู้เขียนได้ทำศิลปะบำบัดกับผู้เข้าร่วมจำนวน ๓ คน เป็นแบบเดี่ยว ตามที่กำหนดไว้คือแต่ละคนจะมีการทำศิลปะบำบัดอาทิตย์ละครั้งๆ ละ ๑ ชั่วโมง

ในการนี้ ผู้เขียนได้รับอนุญาตจากกรมพินิจและมูลนิธิดังกล่าวในการเข้าไปทำศิลปะบำบัด และได้รับอนุญาตจากผู้ร่วมกระบวนการศิลปะบำบัดจากการขออนุญาตด้วยวาจาในการนำผลงานศิลปะมาใช้เพื่อการศึกษาและวิจัย (ภาพเหล่านี้เป็นภาพที่ผู้เขียนถ่ายภาพไว้ ส่วนชิ้นงานได้คืนให้ผู้สร้างผลงานในวันสุดท้าย เว้นแต่ในบางกรณีเช่นติดต่อกันไม่ได้ทั้งๆ ที่ยังไม่ครบการทำศิลปะบำบัด ซึ่งเกิดขึ้นในกรณีมูลนิธิที่ผู้เข้าร่วมหายไปจากมูลนิธิ) ดังนั้นแล้ว ภาพที่ถ่ายไว้ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของข้อมูล ซึ่งผู้เขียนได้บันทึกแทรกอยู่ในเรื่องเล่าภาคสนามของผู้เขียน (อันเป็นข้อมูลสำคัญของงานวิจัยนี้) ทั้งนี้ผู้เขียนตั้งใจที่จะไม่อัดเทปบันทึกการสนทนาไว้ เหตุผลหนึ่งมาจากประสบการณ์ในอดีตของผู้เขียนเอง ในช่วงก่อนหน้านี้นี้ประมาณ ๒ ปี ผู้เขียนเคยไปจัดกระบวนการแก่เยาวชนในศูนย์ฝึกฯ ๒-๓ แห่ง และได้สนทนาพูดคุยกับครูในศูนย์ฝึกฯ ถึงประเด็น “ความเจ็บ-ไม่ยอมพูด” ของเยาวชนฯ ครูให้ความเห็นว่าเยาวชนในศูนย์ฝึกผ่านการให้ปากคำมาเยอะมากต่อเจ้าหน้าที่รัฐ (มีพนักงานสอบสวนเป็นต้น) มีประสบการณ์ที่ค่อนข้างเลวร้ายในการพูดถึงชีวิตของตนเองต่อผู้ใหญ่ เขาไม่รู้ว่าการพูดอะไรออกไปจะเป็นการผูกมัดตัวเองต่อคดี หรือทำให้มีความผิดยิ่งขึ้นไปอีก แม้ท่าทีของผู้เขียนจะไม่ได้เป็นไปในทำนองก้าวร้าวข่มขู่ แต่ผู้เขียนไม่ต้องการให้อุปกรณ์หรือเครื่องมือที่สมควรจะมาเป็นตัว “ช่วย” กลับเป็นไปในทำนองที่ทำให้ผู้เข้าร่วมรู้สึกถูก “คุกคาม” คนทั้งสองกลุ่มที่ผู้เขียนไปทำศิลปะบำบัดด้วยเป็นผู้ที่ถูกกระทำมาเยอะ แน่แน่นอนว่าเขาอ่อนแอไหวต่อการเปิดเผยชีวิตของตนเอง อันที่จริง เราเองในฐานะนักวิจัย อาจต้องกลับมาสำรวจตัวเองด้วยเหมือนกัน เรา “กลัว” หรือเปล่าที่จะได้ข้อมูลไม่ “ครบ” เราจึงต้องมีตัวช่วยในการเก็บข้อมูล “ทุกเม็ด” ทั้งๆ ที่ในวัตถุประสงค์ในการวิจัย โดยเฉพาะในเรื่องนี้ ข้อมูลดิบที่ผู้เขียนต้องการหาได้มาจากผู้เข้าร่วมโดยตรงไม่ ประเด็นที่สำคัญคือเราได้ย้อนกลับมามองตนเองอย่างไร ในจังหวะที่เกิดผัสสะคือการได้ฟังเรื่องเล่าของเขา จึงเป็นที่มาของการเก็บข้อมูลด้วย “เรื่องเล่าจากภาคสนาม” ของผู้เขียนเอง โดยผู้เขียนจะจดบันทึกสิ่งที่เกิดขึ้นในวันนั้น ทั้งการเตรียมการของตนเอง ปฏิสัมพันธ์กันระหว่างการทำศิลปะบำบัด และการสะท้อนของผู้เขียนต่อสิ่งที่เกิดขึ้น ซึ่งในบางครั้งอาจเชื่อมโยงไปสู่เหตุการณ์อื่นที่เชื่อมโยงกับสิ่งที่เกิดขึ้นในช่วงศิลปะบำบัดก็ได้

ภาพที่ ๑ ข้อมูลดิบส่วนหนึ่ง คือเรื่องเล่าภาคสนามของผู้วิจัย

อันที่จริง ข้อมูลดิบในส่วนนี้ เป็นผลมาจากการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรวดเร็วของผู้เขียนแล้วในขณะที่ได้รับฟัง โดยทั่วไป ผู้เขียนมักจะเขียนเรื่องเล่าภาคสนามในวันเดียวกันที่มีการทำศิลปะบำบัด หรือบางครั้งก็จะ

จดบันทึกไว้ในขณะที่ผู้เข้าร่วมทำศิลปะบำบัด (ผู้เขียนจะสังเกตการณ์ไปด้วย และจดบันทึกไปด้วย) ดังนั้นแล้ว ข้อมูลที่มีอยู่จึงค่อนข้างสด มีเพียงไม่กี่ครั้งที่การจดบันทึกทำหลังจากที่ทำศิลปะบำบัดผ่านไปหลายวัน แต่ไม่ว่าจะจดบันทึกเมื่อใด จะต้องยอมรับว่า ข้อมูลดิบนั้นไม่ใช่จะเป็นข้อมูลเฉพาะที่เกิดจากผู้เข้าร่วม แต่เป็นประสบการณ์ของผู้เขียนในการได้ปฏิสัมพันธ์กับผู้เข้าร่วม และในหลายๆ ครั้งมีการคิดคำนึงของผู้เขียนเองไปในนั้นด้วย บทสนทนาระหว่างกันที่ผู้เขียนถ่ายทอดก็จะเป็นบทสนทนาเท่าที่ผู้เขียนจะจำได้ ไม่ใช่บทสนทนา “exactly from her own words” ที่ได้จากการถอดเทป ผู้เขียนคิดว่าจำเป็นต้องบอกตรงนี้อย่างแจ่มชัด เพื่อความโปร่งใสในการทำวิจัยชิ้นนี้ ผู้เขียนเองมีความเห็นว่า สิ่งที่สำคัญที่สุดไม่ใช่ว่าข้อมูลจะต้องเป๊ะทุกตัวอักษร เพราะท้ายที่สุด การ “หยิบ” ข้อมูลส่วนใดมานำเสนอ ล้วนอยู่ในดุลพินิจ ซึ่งแท้จริงแล้วคือวิจารณญาณอันเป็นอัตวิสัยของผู้วิจัยอยู่ดี ไม่ว่าจะงานวิจัยนั้นจะถูกเรียกว่าเป็นเรื่องเล่าหรือไม่ก็ตาม ไม่มีงานวิจัยใดที่จะบริสุทธิ์ปลอดจากอัตวิสัยได้หนึ่งร้อยเปอร์เซ็นต์ อัตวิสัยจะต้องแทรกเจืออยู่ด้วยเสมอ บางครั้งในระดับของการออกแบบวิจัยที่ดูจะมีหลักเกณฑ์การคัดเลือกผู้เข้าร่วมละเอียดถี่ถ้วน แม้แต่การ “เห็น” หรือ “ไม่เห็น” บางสิ่งบางอย่าง บางประเด็น แม้จะไม่ตั้งใจก็ตาม ตัวตนคนทำย่อมแทรกเจืออยู่ ผู้เขียนไม่เห็นว่าความพยายามที่จะแสดงว่างานวิจัยใดๆ ปราศจากตัวตนของคนทำวิจัยโดยสิ้นเชิงจะเกิดประโยชน์อะไร บางทีมันอาจมีประโยชน์มากกว่าหากผู้วิจัยจะเห็นบางสิ่งบางอย่างในตนเองที่ตนมองไม่เห็น ผ่านงานวิจัยที่ตนทำ เช่น ทำไมเรามองไม่เห็นบางประเด็น หรือเรามุ่งที่จะเน้นแต่ประเด็นใดประเด็นหนึ่ง ไม่แปลกอะไรที่ผู้วิจัยจะยอมรับว่าตนเองเป็นมนุษย์ที่ย่อมจะมีจุดบอดหรือส่วนที่เรามองไม่เห็น (ซึ่งอาจจะบังเอิญเป็นเงาของตนเอง) มากกว่าที่จะพยายามแสดงว่างานวิจัยของตนเป็นมุมมองที่ถูกมองโดย omniscient

สรุปแล้ว จึงมีข้อมูลดิบสองส่วน ส่วนแรกคือเรื่องเล่าภาคสนามของผู้เขียน และส่วนที่สองคือภาพถ่ายชิ้นงานศิลปะของผู้เข้าร่วมกระบวนการศิลปะบำบัด (แต่ไม่ใช่ผู้เข้าร่วมกระบวนการวิจัยในงานวิจัยนี้ ด้วยว่างานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยบนฐานของเอกสารและการวิเคราะห์ตนเองของผู้วิจัย) ซึ่งหากมีการนำเสนอในงานวิจัยจะไม่แสดงชื่อผู้เข้าร่วมกระบวนการศิลปะบำบัด ตลอดจนถึงสังกัดของผู้เข้าร่วมฯ ปรากฏโดยเด็ดขาด โดยภาพเหล่านี้แทรกอยู่ในเรื่องเล่าภาคสนามของผู้เขียนด้วยเช่นกัน

ในส่วนของงานวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ผู้เขียนจะใช้วิธีวิเคราะห์แบบ thematic analysis คือการอ่านข้อมูลดิบทั้งหมดและจำแนกเป็น theme ที่สำคัญ โดยพิจารณาถึงภาพประกอบด้วย

อย่างไรก็ตาม ในกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลนี้ แม้จะเป็นแบบ thematic analysis แต่อาจไม่ได้เป็น thematic analysis ที่อยู่บนพื้นฐานของข้อมูลดิบ (ซึ่งว่าไปแล้วเป็นข้อมูลในอดีต) ทั้งหมด 100% แน่แน่นอนว่าสิ่งนั้นเป็นประสบการณ์ของผู้เขียน แต่ในขณะที่ทำการวิเคราะห์หรือ “อ่านใหม่” หรือที่จริงเป็นการเข้าไปอ่านประสบการณ์นั้นอีกครั้งหนึ่ง มันคือการสัมผัสประสบการณ์เดิมอาจจะด้วยประสบการณ์ใหม่ (re-experience) ของผู้เขียน ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าเป็นประเด็นที่สำคัญที่สุดใหม่เป็นปัจจุบันขณะ (คือขณะที่กำลังวิเคราะห์และกำลังเขียนการวิเคราะห์) จึงกล่าวได้ว่าในส่วนของข้อมูลดิบนั้นเป็นสิ่งที่ผู้เขียนประสบและมีปฏิสัมพันธ์ต่อสิ่งนั้นในช่วงที่กำลังทำศิลปะบำบัด (หรือในเวลาใกล้เคียง) แต่ในส่วนของงานวิเคราะห์ข้อมูลนั้นเป็นการอ่านใหม่ และมีตัวตนของผู้เขียนในอีกขณะหนึ่งด้วย

อันที่จริง สิ่งที่ผู้เขียนได้ทำทั้งหมดอาจกล่าวได้ว่าเป็นกระบวนการสะท้อน (reflexivity) ตั้งแต่แรกแม้ในการบันทึกที่นำมาเป็นข้อมูลดิบ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่น่าสนใจคือมีนักวิชาการที่นำแนวทางนี้มาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลด้วย Mauthner and Doucet, 1998 (อ้างใน Elliot, J., (2005), pp. 157-158) แนะนำว่าในขณะที่อ่านการถอดบทสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วม (ซึ่งเป็นข้อมูลดิบพื้นฐานของงานวิจัยเรื่องเล่าโดยทั่วไป ซึ่งไม่ใช่ข้อมูลดิบในงานวิจัยของผู้เขียน – ผู้เขียน) ผู้วิจัยควรจะอ่านด้วยท่าทีดังนี้

๑. อ่านเพื่อหาพล็อตและปฏิกิริยาของผู้วิจัยเองต่อเรื่องเล่านั้น
๒. อ่านเพื่อหา “ฉัน” คนที่กำลังเล่าเรื่องดังกล่าว
๓. อ่านเพื่อหาความสัมพันธ์ของผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีต่อครอบครัวและเพื่อนสนิทของเขา
๔. อ่านเพื่อหาบริบททางด้านสังคมและวัฒนธรรมของผู้ให้สัมภาษณ์ในวงกว้าง

การอ่านในข้อ ๑. มีสององค์ประกอบเพราะผู้วิจัยต้องอ่านภาพรวมของทั้งเรื่อง เป็นต้นว่า มีสิ่งใดเกิดขึ้น และอีกประการหนึ่งเพื่อให้ความสำคัญแก่ปฏิกิริยาของตนเองต่อเรื่องเล่าดังกล่าว ซึ่งประการหลังนี้เองที่สร้างความแตกต่างให้การวิเคราะห์ข้อมูลในแนวนี้ โดย Mauthner and Doucet อธิบายว่า

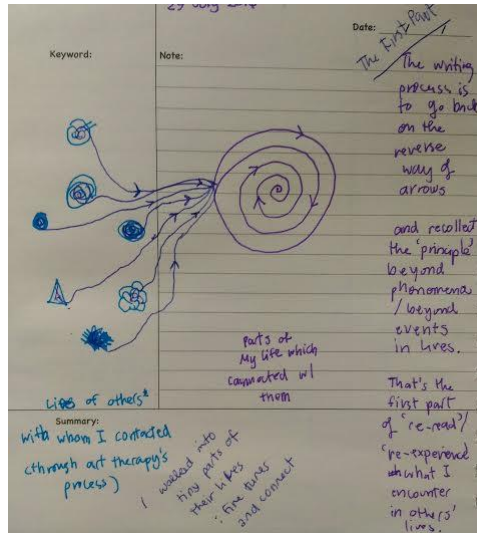
ในองค์ประกอบที่สองว่าด้วย “ปฏิกิริยาของผู้อ่าน” ของการอ่านอย่างแรกนี้เอง ผู้อ่านอ่านเพื่อหาตนเองในสิ่งที่อ่าน เพื่อหาว่าตนเองอยู่ตรงไหน จากภูมิหลัง ประวัติ และประสบการณ์เฉพาะของตน ในอันที่จะประสานไปกับบุคคลที่ตนสัมภาษณ์ ผู้วิจัยอ่านเรื่องเล่าบนฐานชีวิตของตนเอง – ว่าตนมีปฏิกิริยาอย่างไรต่อบุคคลนั้นทั้งในแง่ของอารมณ์และความคิดเห็น (1998 : 126)

การอ่านในข้อ ๑. มีสององค์ประกอบเพราะผู้วิจัยต้องอ่านภาพรวมของทั้งเรื่อง เป็นต้นว่า มีสิ่งใดเกิดขึ้น และอีกประการหนึ่งเพื่อให้ความสำคัญแก่ปฏิกิริยาของตนเองต่อเรื่องเล่าดังกล่าว ซึ่งประการหลังนี้เองที่สร้างความแตกต่างให้การวิเคราะห์ข้อมูลในแนวนี้ ผู้เขียนคิดว่าอาจใช้แนวทางนี้ โดยเฉพาะการอ่านในข้อ ๑. มาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยนี้ แม้ว่าจะไม่ค่อยเห็นด้วยนักกับ Mauthner and Doucet ในประเด็นที่ว่า เขาแนะนำวิธีนี้เพื่อ “รักษาระยะห่างของเส้นกันเขตแดนที่คลุมเครือระหว่างเรื่องเล่ากับการตีความของเรื่องเล่า” (อ้างใน Elliot, p. 158) เพราะในงานของผู้เขียน สิ่งที่สำคัญอาจไม่ใช่การกันเขตแดนระหว่างตัวตนในอดีตกับตัวตนในปัจจุบัน แต่สิ่งที่สำคัญคือผู้เขียนได้เรียนรู้ประเด็นในบ้าง ในมิติใดบ้าง จากประสบการณ์ทั้งหมดเหล่านี้

โดยสรุป กระบวนการในการ “เขียนงาน” ของผู้เขียนแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน

ส่วนที่ ๑ เป็นการอ่านเรื่องเล่าภาคสนาม เปรียบเสมือนการเดินทางเข้าไปในชีวิตของผู้ร่วมกระบวนการแต่ละคน และย้อนกลับไปมองชีวิตของตนเอง แน่นนอนว่าส่วนนี้ยังไม่ใช่ส่วนที่ “เขียน” เป็นงานวิจัย ภาพที่นำเสนอเป็นลายเส้นของผู้เขียนเองเพื่อให้ใกล้เคียงกับสิ่งที่อยู่ในหัวที่สุด จึงเลือกที่จะไม่ใช่เส้นสายแบบเรขาคณิต อาจจะขยุกขยิกบ้าง แต่ก็อาจเป็นวิธีหนึ่งที่เผยแสดงวิธีคิดของนักวิจัยที่เป็นนักศิลปะบำบัดด้วย

ภาพที่ ๒ กระบวนการเขียนส่วนที่ ๑ อ่านเรื่องราวชีวิตของคนอื่นผ่านเรื่องเล่าภาคสนามของตนเอง และเชื่อมโยงกับชีวิต

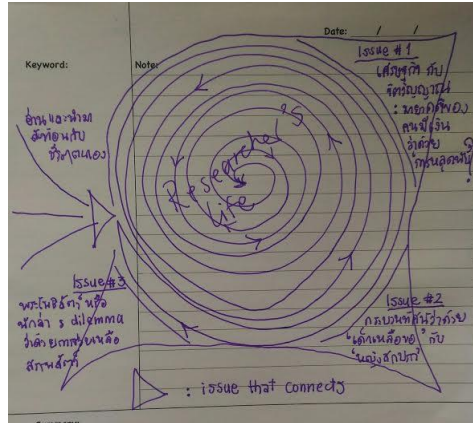
ในกระบวนการนี้แม้จะยังไม่ได้ลงมือ “เขียน” แต่เป็นกระบวนการที่สำคัญมาก อันที่จริงตรงนี้คือการเก็บข้อมูลนั่นเอง เพียงแต่จะแตกต่างจากนิยามของการ “เก็บข้อมูล” ตามการวิจัยกระแสหลักที่ไปเก็บจากคนอื่น กระบวนการนี้เป็นการเก็บข้อมูลจากเรื่องเล่าที่ตนเองบันทึก และย้อนทวนเหตุการณ์ในชีวิตของตนที่เชื่อมโยงกับสิ่งที่เกิดขึ้นกับบุคคลที่เราไปทำศิลปะบำบัดด้วย ผู้เขียนอาจจะเรียกตรงนี้ว่าเป็น กระบวนการที่เราฟังเรื่องเล่าของชีวิตของตนเองไปด้วยพร้อมกัน

ในส่วนแรกนี้ นอกจากเป็นการเก็บข้อมูล (ภายใน) ฟังเรื่องเล่า (ที่ตัวเองเล่าผ่านเรื่องเล่าภาคสนาม และเรื่องเล่าของชีวิตของตนเอง) แล้วยังมีอีกกระบวนการหนึ่งที่สำคัญมาก นั่นคือการ “ทำปรากฏการณ์ให้เป็นหลักการ” (conceptualization) หรือหากยังไม่ถึงขั้นนั้น อาจจะเป็นการตั้งข้อสังเกต ข้อสงสัย หรือสมมติฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อกระบวนทัศน์หรือโลกทัศน์ของตนเอง ผู้เขียนเห็นว่าเป็นประเด็นเดียวกับที่ Mezirow เรียกว่า “การสะท้อนตนเองเชิงวิพากษ์” (Self-critical Reflection) เป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานในกระบวนการการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) เพราะมนุษย์นั้น อันที่จริงแล้ว เราใช้ชีวิตตามที่เราเชื่อ และสิ่งที่อยู่ใต้ความเชื่อคือโลกทัศน์ (worldview) และกระบวนทัศน์ (paradigm) ส่วนใหญ่เราแทบจะไม่รู้จักมันด้วยซ้ำไป การไม่รู้จักโลกทัศน์/กระบวนทัศน์ของตนประดุจการใช้ชีวิตโดยปราศจากการรู้จักชีวิต ไม่รู้ว่าตนเองคิดหรือตัดสินใจบนฐานของอะไร ผู้เขียนเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงชีวิตในระดับนอกคือพฤติกรรมนั้นไม่ยั่งยืนเลย หากคนๆ นั้นยังเชื่อในโลกทัศน์หรือกระบวนทัศน์แบบเดิม เขาก็ต้องกลับมาทำพฤติกรรมเดิมๆ การเปลี่ยนแปลงจะ “เป็นไปได้มากกว่า” หากได้แตะลงในระดับที่ลึกกว่าพฤติกรรมคือไปทำงานกับกระบวนทัศน์และโลกทัศน์ของคนๆ นั้น

แต่คนๆ หนึ่งจะตระหนักในโลกทัศน์/กระบวนทัศน์ของตนได้อย่างไร หนทางหนึ่งคือเมื่อปะทะกับโลกทัศน์ที่แตกต่าง ซึ่งแน่นอนว่าจะเกิดความขัดแย้งขึ้นในจิตใจของบุคคลนั้น เราอาจไม่ชอบมัน ปิดมันออก (อย่างอัตโนมัติในบางครั้ง) แต่ยังมีหนทางอื่นอีกที่เราอาจได้ทำความรู้จักกับโลกทัศน์ของตนเอง คือกลับไป

ใคร่ครวญว่าเกิดอะไรขึ้นภายในใจ ภายในความขัดแย้งนั้นมึ่สิ่งใดที่อ่อนแอเป็นสมมติฐานชีวิตของเราหรือไม่ ทั้งหมดนี้จะเกิดขึ้นในส่วนที่หนึ่ง ซึ่งเป็นกระบวนการภายในของการเขียน “ก่อน” ที่ผลงานการเขียนจะออกมาเป็นรูปธรรม

จากวงกลมสี่วงในภาพที่ ๒ หลังจากที่ถูกวิจัยได้ “ทำปรากฏการณ์ให้เป็นหลักการ” แล้วจะสามารถจำแนกประเด็นสำคัญที่จะเขียนได้ ซึ่งในที่นี้ ผู้วิจัยตั้งเป็นตุ๊กตาไว้ ๓ ประเด็น (อาจมีการเปลี่ยนแปลงบ้างแต่คาดว่าประเด็นสำคัญคงไม่ทิ้งจากตรงนี้ไปมาก) ดังที่ปรากฏในภาพด้านล่าง

ภาพที่ ๓ กระบวนการเขียนส่วนที่ ๒ เขียนในประเด็นที่เชื่อมโยงกับชีวิตของตนเอง

การไปทำศิลปะบำบัดครั้งนี้ ผู้เขียนได้เผชิญกับกระบวนการที่แตกต่างที่มากกระทบแก่นแกนโลกทัศน์ของผู้เขียนอย่างมากอย่างน้อยในสองประเด็น ประเด็นแรกคือเรื่องเศรษฐกิจกับจิตวิญญาณ ผู้เขียนเป็นคนที่ไม่เชื่อในวิถีแห่งจิตวิญญาณมาก มากเสียจนแทบจะไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องเศรษฐกิจเอาเสียเลย แต่เมื่อผู้เขียนได้พบกับบุคคลที่ชีวิตอยู่ “under poverty line” ทำให้เกิดการหันกลับมามองโลกทัศน์ของตนเองในประเด็นนี้ ที่สำคัญกว่านั้นคือการหันกลับมามองชีวิตของตัวเองอย่างจริงจังทั้งในฐานะปัจเจกและในฐานะ “ชนชั้นกลางในเมือง” ซึ่งเป็นสมาชิกคนหนึ่งในสังคม และอีกประเด็นหนึ่งคือเรื่องของ การช่วยเหลือผู้อื่น ผู้เขียนเดินเข้ามาในเส้นทางของจิตตปัญญาศึกษาจากฐานของพระพุทธศาสนาหายาน อันเชื่อในวิถีแห่งโพธิสัตว์ แม้ปณิธานของผู้เขียนจะมีเพียงเล็กน้อยจ้อยกระจริดเมื่อเทียบกับพระโพธิสัตว์ที่มีจิตใจใหญ่กว้างขวางเช่นพระกษิติครรภ์โพธิสัตว์ที่ทรงตั้งปณิธานว่าจะช่วยแม่สัตว์นรกตัวสุดท้ายให้หลุดพ้น พระองค์จึงยอมบรรลุลุธรรม (หากมีใครสักคนหัวเราะขำขันในปณิธานนี้แล้วบอกว่า ช่วยตัวเองให้รอดจากภาวะเศรษฐกิจที่ รุมเร้าแต่ละวันยังรอดยากเลย จะไปช่วยคนอื่นให้ลำบากทำไม ยิ่งสัตว์นรก... ให้สังเกตว่าใครสักคนคนนั้นกำลังมีโลกทัศน์แบบหนึ่งที่ผู้วิจัยกำลังจะเขียนในประเด็น “เศรษฐกิจกับจิตวิญญาณ”) แต่การสังเกตสภาวะจิตใจของตนเองในระหว่างทางจัดการกระบวนการศิลปะบำบัดที่ผู้เขียนตั้งใจจะไปช่วยเขานั้น ผู้เขียนกลับเห็นความ กระทบของตนเองในบางสิ่งบางอย่าง กระทบในกรที่ “ตัวเรา” จะสามารถช่วยเขาได้ “สำเร็จ” นี่คือการ “แปลกปลอม” บางอย่างที่แฝงเร้นเข้ามาในปณิธาน สิ่งหนึ่งที่สำคัญมากในระหว่างทางทำวิจัยตลอดสาย คือการสังเกตสภาวะต่างๆ ภายในตนเอง การทำงานกับตนเองอย่างต่อเนื่องเป็นเรื่องที่สำคัญมาก การเป็นคน

ดี การช่วยคนอื่น อาจทำให้เราชุกอยู่ในสังคมได้ หากคงไม่พอเพียงหรืออาจจะเป็นส่วนเกินด้วยซ้ำไปสำหรับคนที่ต้องการทำเพื่อผู้อื่น “อย่างแท้จริง” สิ่งที่จะต้องพิจารณาอยู่เนืองๆ คือแรงจูงใจของเรา “บริสุทธิ์” หรือไม่ หรือมี hidden agenda จุดไหน อาจไม่จำเป็นถึงขนาดไม่มี hidden agenda เลย แต่การแค่ “เห็น” agenda ที่ว่านั้น ผู้เขียนก็คิดว่าเป็นประโยชน์มากแล้วต่อการตรวจสอบตนเอง

อีกประการหนึ่งที่ผู้เขียนเห็นว่าจะต้องมีอยู่ควบคู่ตลอดการทำวิจัยคือการสังเกตตนเอง การสังเกตตนเองในระหว่างทำมกกลางการเขียนเป็นสิ่งที่ท้าทายมาก การสังเกตตนเองที่ผู้เขียนหมายถึงไม่ใช่การสะท้อนย้อนกลับในระดับความคิด (intellectual reflection) ในลักษณะที่ว่ามีความเห็นต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างไร ไม่ได้หมายถึงเนื้อหาในสิ่งที่คิด แต่เป็นการสังเกตคุณลักษณะ (character) ของสิ่งที่เกิดขึ้นในระหว่างทำมกกลางการเขียน “สิ่ง” ที่ว่านี้อาจจะเป็นความคิด ความรู้สึก ซึ่งไม่ใช่เรื่องง่ายนัก เพราะการเขียนนั้นที่จริงแล้วคือการเอาตนเองไปจมกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง อยู่กับเนื้อหานั้นๆ นานพอจนประกอบสร้างเรื่องราวได้ หากการสังเกตตนเองหรือการ “รู้” คือการถอนตนเองออกจากสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นการถอดถอนเรื่องราวออก แต่แม้กระนั้น ผู้เขียนก็ยังอยากจะลองดูถึงความเป็นไปได้ว่า เป็นไปได้หรือไม่ที่จะถอดถอนตนเองออกมาบ้างในระหว่างการเขียน ซึ่งก็คงจะไม่อาจรู้ได้หากไม่ได้มีประสบการณ์นั้นผ่านการเขียนจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผ่านการเขียนที่เกี่ยวข้องกับการที่จะต้องร้อยเรียง (ปรุงแต่ง?) เรื่องราวในชีวิตของตนเอง ซึ่งเมื่อปะติดปะต่อแล้วกลายเป็น “ตัวฉัน” แต่เราไม่ได้ประกอบสร้างอย่างเดียว การรู้ตัวเท่ากับเป็นการถอดถอน “ตัวฉัน” ไปด้วย เป็นการย้อนแย้งที่สำคัญของการกระทำสองอย่าง หนึ่งคืองานวิชาการที่ต้องนำเสนอเรื่องราว กับอีกหนึ่งคือการภาวนาที่ต้องมองสมมติซึ่งก็คือเรื่องราวที่ถูกประกอบสร้างเหล่านี้ให้ขาด เพื่อเข้าสู่ความจริงปรมาตม์ ซึ่งผู้เขียนก็อยากทราบเช่นกันว่าจะปรากฏผลเป็นอย่างไร

ในการเขียนงานฉบับนี้ ผู้เขียนคาดว่าจะสามารถเริ่มต้นวิเคราะห์และเขียนงานวิจัยฉบับนี้ในเดือนสิงหาคม ๒๕๕๙ คาดว่ากระบวนการนี้น่าจะสำเร็จได้ภายในเดือนมีนาคม ๒๕๖๐ หลังจากนั้นจะส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิคืออาจารย์ประมวล เพ็งจันทร์อ่านเพื่อให้ท่านได้ให้คำแนะนำ คาดว่ากระบวนการนี้น่าจะใช้เวลาไม่เกิน ๒ เดือน คือเดือนเมษายน-พฤษภาคม ๒๕๖๐ หลังจากนั้นจะมีเวลา ๒ เดือนในการแก้ไขตามคำแนะนำและเขียนเพิ่มเติมตามความเหมาะสม คาดว่างานวิจัยชิ้นนี้น่าจะเสร็จสมบูรณ์ได้ภายในเดือนกรกฎาคม ๒๕๖๐ ผู้เขียนคาดว่า ถ้าเป็นไปได้ งานวิจัยชิ้นนี้คงเป็นงานแนวใหม่ที่นำเสนอวิธีการวิจัยแบบเรื่องเล่า ในแนวที่ซ่อนเรื่องเล่าอีกทีหนึ่ง ซึ่งใช้การวิเคราะห์ข้อมูลในแบบที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในเชิงตัวบท หากแต่เพิ่มมิติในเชิงจิตใจของผู้เขียนไปด้วยในประเด็นการกลับมาสังเกตตนเองเป็นระยะๆ ผู้เขียนหวังว่าการได้ทดลองสิ่งที่เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นภายในกับตนเองน่าจะเป็นข้อมูลในแง่มุมมองหนึ่งที่จะช่วยตอบคำถามสำคัญว่าด้วยการเขียนกับการภาวนาที่อิงลอยู่ในศูนย์จิตตปัญญาศึกษา ที่มีงานสำคัญในด้านการภาวนา ทว่ามีพันธกิจด้านวิชาการด้วย การทำสองสิ่งควบคู่กันเป็นไปไม่ได้หรือไม่ สามารถทำให้ “จริง” ได้หรือไม่ หรือเป็นไปได้แต่ต้องลดทอนความเข้มข้นของบางสิ่งบางอย่างลง ซึ่งอันที่จริงก็เป็นคำถามเชิงปัจเจกของผู้เขียนในฐานะคนทำงานที่ศูนย์จิตตปัญญาศึกษาด้วยเหมือนกัน.

บรรณานุกรม

- จักร จุลกะรัตน์. (2547). *ปัจจัยที่ทำให้เด็กเป็นโสเภณี ศึกษาเฉพาะกรณีสถานบันเทิงย่านรอยัล ซิตตี้ อเวนิว กรุงเทพมหานคร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- จันจิรา จาติเกตุ. (2544). *“เด็กเสิร์ฟ” : ชีวิตโสเภณีในสวนอาหาร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).
- พระมหาสมบุรณ์ วุฒติกโร. (2548). *พุทธจริยศาสตร์กับปัญหาโสเภณี*. (เว็บเพจของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย). สืบค้นจาก http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=434&articlegroup_id=102
- ธรีรัตน์ เชนนะสิริ. (2545). *ปัจจัยที่ทำให้นักศึกษาหญิงเป็นโสเภณี : ศึกษากรณีกรุงเทพมหานคร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- นฤพนธ์ ตัววิเศษ. (2557). *ความรู้และอำนาจ เบื้องหลังเซ็กและโสเภณี*. (เว็บเพจของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร). สืบค้นจาก http://www.sac.or.th/main/content_detail.php?content_id=785
- หิมพรรณ รักแตงาม. (2558). การสืบค้นด้วยเรื่องเล่า. *สุขศาลา*, 7 (26), 30-32.
- ศกลวัฒน์ วราโชติอินสกุล และสิตานนท์ เจษฎาพิพัฒน์. (2556). สาเหตุที่ทำให้วัยรุ่นหญิงเป็นโสเภณี กรณีศึกษา เขต สายไหม กรุงเทพมหานคร. *คุณภาพชีวิตกับกฎหมาย*, 9 (3), 201-209.
- ศูนย์วิจัยและพัฒนาอาชญาวิทยาและกระบวนการยุติธรรม คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2550). *รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยเรื่องกระบวนการเข้าสู่การค้ามนุษย์ เสนอ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์*. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- Butler-Kisber, L. (2010). *Qualitative Inquiry : Thematic, Narrative and Arts-Informed Perspectives*. London : Sage Publications.
- Chase, S. (2005). Narrative Inquiry : Multiple Lenses, Approaches, Voices. In *The Sage Handbook of Qualitative Research*. 3rd. CA : Sage Publication.
- Daiute, C. (2014). *Narrative Inquiry : A Dynamic Approach*. London : Sage Publications.
- Elliot, J. (2008). *Using Narrative in Social Research : Qualitative and Quantitative Approach*. London : Sage Publications.
- Hyden, M. (2009). Narrating Sensitive Topics. Andrews, M., Squire, C. and Tomboukou, M. (Ed.) In *Doing Narrative Research*. (pp. 121-136). London : Sage Publications,.
- Leavy, P. (2009). *Method Meets Art : Arts-Based Research Practice*. New York : The Guildford Press.

“ความเป็นอื่น” # 1

1. เมื่อเด็กหญิงย้ายโรงเรียน

การย้ายโรงเรียนอาจเป็นเรื่องเล็กสำหรับผู้ใหญ่ แต่ฉันจำได้แม่นยำว่า ตอนที่ฉันอายุเจ็ดขวบกำลังจะแปดขวบ การย้ายโรงเรียนเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญครั้งหนึ่งในชีวิตเลยทีเดียว

ตอนชั้นประถมหนึ่งและสอง ฉันอยู่โรงเรียนเอกชนที่ค่าเทอมแพงที่สุดในจังหวัด (ในยุคนั้น) โรงเรียนนี้สอนภาษาอังกฤษตั้งแต่ชั้นอนุบาล มีซิสเตอร์เป็นครูใหญ่ ผู้ปกครองส่วนใหญ่เป็นนักธุรกิจ มีบางคนที่มาเรียนเพราะพ่อถูกส่งมาทำงานในบริษัทฝรั่งที่ได้รับสัมปทานเหมืองแร่ และมีบ้างที่เป็นลูกหลานข้าราชการใหญ่ในจังหวัด

ฉันเป็นเด็กผู้หญิงที่ตัวเล็กและผอม ส่วนสูงมีความสำคัญสำหรับเด็กๆ เพราะการยื่นเข้าแถวตอนเข้าก่อนเข้าเรียนนั้นเรียงลำดับตามความสูง ฉันยืนเป็นคนสุดท้ายของห้องเสมอ เพราะตัวเตี้ยที่สุดในห้อง ฉันมักมองเด็กผู้หญิงที่มีโครงร่างใหญ่ ทั้งในเชิงความสูงและความหนาของสรีระด้วยความเกรงขาม ฉันมองพวกเขาห่างๆ และเห็นว่า เด็กผู้หญิงตัวใหญ่ๆ มักมีบุคลิกแบบที่เป็นฝ่ายรุก ‘พวกเขาช่างกล้า’ ฉันนึกในใจเมื่อมองพวกเขาคุยกันเสียงดัง เล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นให้กันฟังอย่างครึกครื้น อันที่จริง เด็กผู้หญิงตัวโตที่เรียนห้องเดียวกับฉันไม่เคยรังแกเด็กตัวเล็กกว่าเลย พวกเขาออกจะเอ็นดูเด็กตัวเล็กประดุจน้องน้อยด้วยซ้ำไป ฉันยังจำได้ว่าฉันเรียกเด็กตัวโตคนหนึ่งว่า “พี่ไก่” เด็กตัวเล็กอย่างฉันมักอยู่ในพื้นที่ของตัวเองอย่างเงียบๆ มีอยู่ครั้งหนึ่งที่ฉันนึกสนุก แกล้งไปยืนอยู่หน้าพี่ไก่ และบอกว่าขอยืมสีกประตีย์ยว อยากรู้ว่ายืมหัวแถมมันเป็นอย่างไร จำได้ว่าเด็กตัวโตหัวเราะกันครืน

ตอนอยู่โรงเรียนเอกชนแห่งนี้ ฉันไม่สนิทกับเด็กคนไหนเลย ในโรงเรียนนี้แม้ส่วนใหญ่จะเป็นลูกคนมีฐานะ แต่ในหมู่เด็กด้วยกัน ก็มีการจัดระดับชนชั้นกันเองด้วยเหมือนกัน ในความรู้สึกของฉัน ส่วนใหญ่ก็จะเป็นคนที่มีฐานะใกล้เคียงกัน จะโดดเด่นมากๆ เป็น “ไฮโซระดับสิบ” อยู่ไม่กี่คน เท่าที่ฉันจำได้ มีเพียงสองคนที่โดดเด่นคนหนึ่งมาจากตระกูลเก่าแก่ทางชาติตระกูลและมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีมาก อีกคนเป็นเด็กที่พ่อถูกส่งมาจากกรุงเทพฯ เพื่อเป็นผู้บริหารระดับสูงของบริษัทเหมืองแร่สัญชาติฝรั่ง คนหลังนี้เรียนห้องเดียวกับฉัน เป็นเด็กเรียบร้อยและหน้าตาสวย ฉันรู้สึกว่าเป็นเพื่อนๆ ในห้องออกอากาศ “เหอ” เธอเป็นอันมาก ความเป็น “เด็กกรุงเทพฯ” ช่างเป็นแรงดึงดูดให้เพื่อนๆ เข้าไปสวมมิกกี้ก็ยิ้งนั๊ก ส่วนคนแรกนั้น ไม่ได้เรียนห้องเดียวกับฉัน เธอมาจากตระกูลที่มีปู่เป็นขุนนางเก่าและร่ำรวยติดอันดับต้นๆ ในระดับภูมิภาค ตอนที่อยู่ชั้นประถมสองนั้น คุณ

ยาของเธอกำลังก่อสร้างโรงแรมที่สูงที่สุดในตัวจังหวัด เป็นโรงแรมแห่งแรกที่พยายามสร้างมาตรฐานให้เทียบเท่าโรงแรมหรูในกรุงเทพฯ เธอมักปรากฏตัวพร้อมกับผมเปียสองข้างที่มีโบว์สีน้ำเงินยาวผูกปลายหางเปียในสายตาของเด็กตัวเล็กและบางอย่างฉัน เธอคนนี้ช่างสูงสง่า เธอเป็นคนที่ยืนหัวแถวประจำห้องของตัวเองเสมอ และมีพี่เลี้ยงคนหนึ่งถือข้าวของรวมทั้งอาหารเที่ยงติดตามมาและอยู่ที่โรงเรียนกับเธอด้วยตลอด เมื่อไม่นานมานี้ ฉันได้ทราบเรื่องราวในชีวิตของเธอผ่านนิตยสารฉบับหนึ่ง เธอยังคงเป็นไฮโซและสูงสง่า ฉันมองเธอด้วยความชื่นชม อาจจะต้องด้วยเหตุผลที่แตกต่างจากตอนประถมสอง เธอผ่านมรสุมหลายอย่างในชีวิต ยังคงยืนหลังตรงและยิ้มสู้ ชีวิตของคนี่ “ถูกกำหนด” ให้เป็นไฮโซก็คงไม่่ง่ายนัก

ฉันไม่แน่ใจนักว่าการจัดระดับชั้นทางสังคมของเด็กมีเกณฑ์การวัดเช่นเดียวกับผู้ใหญ่หรือไม่ บางทีมันอาจถูกถ่ายทอดผ่านกระบวนการทางสังคมบางอย่างที่ไม่ต้องบอกเล่าด้วยคำพูดกระมัง

มีเด็กผู้หญิงคนหนึ่งที่เราเคยยืนติดกับฉันเสมอตอนเช้าแถวตอนเช้า เป็นเด็กผู้หญิงที่แม้จะไม่เตี้ยที่สุดในห้อง (เพราะฉันครองตำแหน่งนี้อยู่) แต่เธอผอมมากเลยทีเดียวน้ำตาออกจะซีดๆ ไม่ค่อยยิ้ม และไม่ค่อยพูด ถึงเราจะยืนติดกัน แต่เราก็ไม่สนิทกันเลย

ถ้าจะจัดระดับคุณหนูหลานเจ้าของโรงแรมเป็นไฮโซระดับสิบ เด็กคนนี้ก็อาจจะเรียกได้ว่าอยู่ในด้านตรงกันข้ามสองคนนี้เรียนอยู่ชั้นเดียวกัน แม้ว่าจะเรียนกันคนละห้อง แต่ฉันแน่ใจว่าพวกเขารู้จักกันดีทีเดียว

เพราะแม่ของเด็กรูปร่างผอมนั้น เป็นคนที่คุณย่าของเด็กที่สูงสง่าเลี้ยงไว้ตั้งแต่เด็ก พอโตขึ้นก็จัดการแต่งงานให้และให้สามีมาทำงานในบ้านด้วย เมื่อมีลูก คุณย่าก็ส่งให้เรียนด้วย เด็กสองคนนี้ก็จึงอยู่โรงเรียนเดียวกัน แม้ว่าจะมีสถานะเป็นนักเรียนเหมือนกัน แต่สถานะทางสังคมนั้น แน่นนอนว่าแตกต่างกันมาก แม้ในเด็กประถมสองเราก็รับรู้ได้แล้วว่าสถานะทางสังคมเป็นปัจจัยหนึ่งที่หล่อหลอมให้มนุษย์ “เป็นอื่น” ต่อกัน จะโดยรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม

เที่ยงวันหนึ่ง ฉันจำได้ว่าฉันลงไปทานอาหารช้ากว่าปกติ (ทางโรงเรียนจะจัดอาหารให้นักเรียนที่โรงอาหาร) โรงอาหารมีเด็กนั่งน้อยมาก เพราะส่วนใหญ่ทานกันเสร็จแล้ว ฉันได้อาหารแล้วกำลังเลือกที่นั่ง

ฉันเห็นเด็กตัวผอมบางคนนี่ คนที่ยืนติดกับฉันทุกวัน นั่งอยู่คนเดียว เธอมักถูกเรียกด้วยนามสกุลที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า “แซ่”² ฉันเดินไปนั่งโต๊ะทานข้าวตัวเดียวกับเธอ นั่นเป็นครั้งแรกที่ฉันเดิน “เข้าหา” คนอื่น ฉันเอาจาน

---

² น่าสนใจที่เด็กๆ ในโรงเรียนนี้เกือบร้อยเปอร์เซ็นต์มีเชื้อจีน แต่น้อยคนนักที่จะยังคงคำว่า “แซ่” ไว้ในนามสกุล แม้ “ไฮโซระดับสิบ” คนที่

ฉันเคยเล่าถึง บรรพบุรุษเธอมาจากประเทศจีนเช่นกัน แต่ได้รับราชการมีความดีความชอบ นามสกุลของเธอเป็นภาษาไทยล้วน ไม่มีกลิ่น

อายของความเป็นจีนเลย ลึกลับ แล้วดูเหมือนเด็กๆ ก็รู้สึกอยู่เหมือนกันว่าคนที่มีความ “แซ่” ในนามสกุลนั้นไม่เท่าเทียมกับคนที่ไม่มีนามสกุลเป็น

ไปวางบนโต๊ะ “แซ่เซี่ยะ” ฉันเรียกเธอเบาๆ แซ่เซี่ยะเงยหน้าขึ้นมอง ไม่พูดอะไร ก้มหน้าตัดอาหารกินต่อไป ฉันจำเนื้อหาที่เราคุยกันไม่ได้ สิ่งหนึ่งที่ฉันยังจำได้จนทุกวันนี้คือความยากลำบากในการที่จะให้แซ่เซี่ยะโต้ตอบกับฉัน เธอช่างนิ่งเงียบและพูดน้อยเหลือเกิน เรามีบทสนทนาที่ผิดเพี้ยนอย่างยิ่ง แซ่เซี่ยะกินเสร็จก่อน ฉันไม่คาดหวังว่าเธอจะนั่งรอฉันกินข้าวจนเสร็จ แต่เธอทำอย่างนั้น แซ่เซี่ยะนั่งรอจนฉันกินเสร็จ และเราเดินออกจากโรงอาหารไปด้วยกัน ตอนนั้นเองที่ฉันรู้สึกว่ามีสายสัมพันธ์บางอย่างเชื่อมโรงระหว่างกัน เราไม่ได้สนิทกัน ประดุจเพื่อนสนิท หากเราไม่ได้เห็นว่าเป็นอีกคนหนึ่ง “เป็นอื่น” มองย้อนไป ฉันอาจเป็นเด็กคนเดียวที่แซ่เซี่ยะรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกับเธอก็เป็นได้ อาจเพราะฉันเป็นเด็กตัวเล็กเหมือนกัน อาจเพราะฉันไม่สนิทกับใครเหมือนกัน หรืออาจเพราะฉันไม่ได้รู้สึกว่าเขาต่อต้านอย่างที่เขาแนะนำตนเองผ่านการเดินหลังอ ก ๆ หรืออาจบางที เป็นเพราะฉันก็รู้สึกแปลกแยกกับเด็กคนอื่น ๆ เหมือนกัน ...ฉันเองก็ไม่แน่ใจนัก

ฉันย้ายโรงเรียนเมื่อเรียนจบชั้นประถมสอง จากโรงเรียนเอกชนที่สอนภาษาอังกฤษตั้งแต่ระดับอนุบาล มาอยู่โรงเรียนเทศบาลที่เริ่มเรียนภาษาอังกฤษตอนประถมห้า โรงเรียนเทศบาลตอนนั้นมีสี่แห่ง แห่งที่ฉันย้ายไปนั้นมีชื่อเสียงด้านวิชาการค่อนข้างมาก เป็นเหตุผลหลักที่แม่ให้ย้ายโรงเรียน “มีศิษย์เก่าโรงเรียนนี้สอบเข้าแพทย์ได้หลายคน” แม่ออกจะกังวลเรื่องการปรับตัวในด้านการเรียนของฉัน “โรงเรียนเอกชน ครูบอกทุกอย่าง ป้อนให้ทุกอย่าง” แม่เปรย ในขณะที่การเรียนในโรงเรียนรัฐบาล เด็กๆ ต้องช่วยตัวเองมากกว่านั้นมาก

ผู้ใหญ่อาจกังวลในเรื่องวิชาการ แต่อันที่จริง ยิ่งใหญ่กว่าเรื่องวิชาการนั้นคือการปรับตัวและการใช้ชีวิต การย้ายโรงเรียนนั้นมันเป็นการเรียนรู้ชีวิตในโลกใบใหม่อีกใบหนึ่งเลยทีเดียว

เด็กๆ ในโรงเรียนเทศบาลมาจากหลากหลายพื้นเพ ต่างจากเด็กๆ ในโรงเรียนเอกชนที่ฉันจากมาอย่างมาก เมื่อย้ายมาโรงเรียนใหม่ ทันใดนั้นเองฉันกลายเป็น “ไฮโซระดับสิบ” อยู่เพียงผู้เดียว มีเด็กๆ พวกกันมาดูฉัน จำได้ว่าที่ไม่ชอบที่สุดเลยคือเด็กบางคนมาแตะๆ แชนฉันและบอกว่า “เด็กอะไรชาวจัง” เหมือนฉันเป็นของแปลกประหลาด ฉันรู้สึกไม่พอใจ เด็กพวกนี้เป็นใครกัน อยู่ๆ ก็เอามือดำๆ มาแตะตัวฉัน บ่อยครั้งที่มิเด็กบางคนมาขอให้ฉัน “พูดภาษาอังกฤษให้ฟังหน่อย” เป็นสิ่งที่กวนใจคนรักสงบอย่างฉันเป็นอันมาก

ภาษาไทยล้วน อาจจะไม่ถึงกับเหยียด แต่ถูกมองแบบขำๆ ยิ่งแซ่ของใครมีเสียงแปลกๆ เช่น วรรณยุกต์ตรีแล้วแซ่นั้นจะกลายเป็นรอย

ประทับของคนๆ นั้นที่เพื่อนๆ ใช้เรียกแทนชื่อเลยทีเดียว ฉันไม่แน่ใจว่าแซ่เซี่ยะรู้สึกอย่างไรในกรณีนี้ แน่หนอนว่าถ้าเป็นฉัน ฉันคงไม่ชอบ

ฉันไม่ชอบให้ใครมาเรียกฉันด้วยสมญาบางอย่างที่ไม่ใช่ชื่อของตัวเอง

เพื่อนที่ฉันพบเจอในโรงเรียนใหม่มีความหลากหลาย มีเพื่อนคนหนึ่งเดินกลับบ้านไปกินข้าวที่บ้านตอนเที่ยง และอาบน้ำอีกครั้งก่อนมาเรียนในตอนบ่าย! ที่โรงเรียนเก่า ฉันไม่เคยเห็นเด็กคนไหนถูกปล่อยให้เดินออกไปนอกบ้านหรือนอกโรงเรียนโดยไม่มีผู้ใหญ่ดูแล ที่โรงเรียนใหม่ ครูประจำชั้นให้ฉันนั่งคู่กับเด็กผู้ชายคนหนึ่งที่ได้ ลื่นซึกโตะเขามีข้าวของรกมาก และมีสิ่งหนึ่งที่เหม็นมาก นั่นคือถุงเท้าที่คงไม่เคยผ่านการซัก (แต่ผ่านการใส่ ซ้ำๆ มาหลายรอบ) เด็กคนนี้จะทะเลาะกับฉันเรื่องการกินขอบเขตของโตะเป็นประจำ มันยากมากในตอนเขียนหนังสือเพราะศอกขวาของฉันบางทีมันเลยไปที่โตะของเขา ฉันจะสะดุ้งเฮือกทุกครั้งเมื่อเด็กชายขีดดินสอบน แขนของฉันในจุดเขาเรียกว่า “กินที่” โตะเขา เด็กคนนี่ทำให้ฉันรู้สึกวุ่นวายเด็กผู้ชายเป็นสิ่งมีชีวิตที่น่ารังเกียจ มากๆ ทั้งเหม็นและชอบก่อกวน ตอนที่ฉันเรียนปริญญาตรี ฉันได้ข่าวว่าเพื่อนคนนี้เสียชีวิตแล้ว เนื่องจากมีเหตุ ก่อวิวาทกับวัยรุ่นด้วยกัน ฉันไม่ชอบเขานักในตอนประถมสาม แต่อดรู้สึกสะเทือนใจไม่ได้ ในตอนประถมสามนี้เองที่ฉันมองกระดานไม่ชัด ชีวิตที่โรงเรียนใหม่เพิ่มความอลวนเมื่อฉันต้องใส่แว่นสายตาสั้น เป็นของแปลกใหม่ ซ้ำไปอีก ฉันได้สมญาว่า “ไอ้แว่น” ซึ่งเป็นชื่อเรียกที่ฉันเกลียดมาก

ที่โรงเรียนใหม่นี้เองที่สภาพแวดล้อมต่างๆ ส่งผลให้ตัวตนของฉันผู้ซึ่งมีปรกติอยู่คนเดียวเงียบๆ (แบบที่ว่าฉัน หรือไม่มีฉันอยู่ในห้องนั้นก็ไม่มีใครสังเกตเห็น) เปลี่ยนไป กลายเป็นจุดสนใจและของแปลก ตอนพักเที่ยง หลังทานข้าว ฉันไม่เคยไปเล่นกับเพื่อนๆ กลางแจ้ง แต่มักมาหาหนังสือในห้องสมุด ฉันไม่รู้วิธีหาหนังสือตาม หลักการของห้องสมุดแต่อย่างใด แต่มักใช้ความรู้สึกในการหาหนังสือ และมักเจอหนังสือสนุกๆ อยู่เสมอ ถ้า เล่มไหนชอบมาก และอ่านไม่จบเพราะระชังตอนบ่ายดั่งขึ้น ฉันก็จะเอาหนังสือเล่มนั้นไปซ่อนเพื่อจะมาอ่านต่อ

ฉันไม่แน่ใจนักว่า เคยพยายามที่จะ “ทำตัวให้เหมือน” คนอื่นบ้างไหม ที่โรงเรียนเก่า ฉันอาจดูไม่แตกต่างจาก พวกเขาในภูมิหลังของครอบครัว เพื่อนๆ หลายคนนั้นพ่อแม่ของพวกเขาก็เป็นเพื่อนกับพ่อแม่ฉัน แต่น่าแปลก ที่ฉันไม่เคยรู้สึกกลมกลืนกับพวกเขา ฉันไม่มีเพื่อนสนิทแม้แต่คนเดียว ส่วนที่โรงเรียนใหม่ แม้ว่าเราจะดู “เป็น อื่น” ต่อกันแทบทุกมิติ แต่ชีวิตที่โรงเรียนใหม่มีสีสันกว่ามาก ฉันได้ทำอะไรแปลกๆ หลายอย่าง เป็นต้นว่า การ เดินไปกินข้าวบ้านเพื่อนคนหนึ่งในตอนเที่ยง และเคยชวนเพื่อนคนนี้เดินมาที่บ้านฉันด้วย ฉันตื่นเต้นมาก จำได้ ว่าฉันเดินลัดเลาะร้านรวงต่างๆ บนถนนสายหนึ่งซึ่งปัจจุบันกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยว “ถนนคนเดิน” ประจำ จังหวัดไปเสียแล้ว ที่โรงเรียนใหม่นี้เองที่ฉันเริ่มสร้างความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการกับเพื่อนๆ เป็น ความสัมพันธ์ใกล้ชิดส่วนบุคคล อันฉันไม่เคยมีกับเพื่อนสมัยโรงเรียนเก่าเลย ฉันไม่เคยไปบ้านเพื่อนคนใดเลย ตอนอยู่โรงเรียนเก่า ดูเหมือนความสัมพันธ์ของพวกเราเป็นแบบ “เป็นทางการ” ในห้องเรียนเท่านั้น มีเพื่อน อยู่คนหนึ่งชื่อพ่อของเขาเป็นเจ้าของร้านมอเตอร์ไซค์ ซึ่งพ่อของพวกเรารู้จักกันดี แต่ฉันไม่ชอบเด็กคนนั้นเอา มากๆ ครั้งหนึ่งตอนประถมสอง เด็กคนนี้อาตนาสอดตามโปรดของฉันไป และฉันจับได้ ฉันรู้สึกโกรธมาก (น่าจะ เป็นการโกรธจัดครั้งแรกในชีวิตของฉัน) ฉันพูดออกไปว่า “ถ้าเธอไม่เอามาคืนเรา เราจะบอกทุกคนให้เกลียด เธอ” ฉันจำได้ว่าฉันรู้สึกแย่มากกับตัวเอง และรู้สึกไม่ดีเอามากๆ กับเด็กคนนั้น ฉันไม่อาจใช้กำลังกับเธอได้ เด็กคนนี้เป็นเด็กหญิงที่มีโครงสร้างใหญ่ แม้ว่าจะไม่ได้ยืนอยู่คนหน้าสุด แต่ก็อยู่กลางๆ ค่อนไปทางข้างหน้า

ทุกวันนี้ เมื่อได้ข่าวคราวของเด็กคนนี้ (ซึ่งเธอก็แก่แล้วพอๆ กับฉัน) ภาพของเหตุการณ์เหล่านี้จะปรากฏขึ้นในใจฉัน

ใครบางคนบอกว่า จิตใต้สำนึกไม่รู้หรือกว่าเวลาไหนเป็นอดีต ปัจจุบัน อนาคต สังเกตดูตอนฝันสิ บางอย่างเกิดขึ้นในอดีต แต่เรารู้สึกว่ามันเป็นปัจจุบัน ฉันว่าความทรงจำมันก็มีหน้าที่ของมันอย่างนั้นแหละ หน้าที่ที่คอยเตือนว่าสิ่งนี้ๆ เคยเกิดขึ้นแก่เธอแล้ว เมื่อใดที่เราระลึกถึงมัน ทันใดนั้นมันก็เป็นปัจจุบันขึ้นในใจของเราอย่างน้อยก็ในวินาทีนั้น

2. หน้ากากที่ไร้เสียง

ตอนที่นักจิตวิทยาชำนาญการถามฉันว่า “พี่จะทำศิลปะบำบัดกับเด็กกลุ่มไหน” เธอหยุดไปนิดหนึ่งก่อนจะถามฉันว่า “เด็กคดีฆ่าไหม”

ฉันอึ้งไป

“เราสัมผัสความกลัวของตัวเองได้อย่างชัดเจน แม้ความกลัวนั้นจะไม่มากขนาดทับถมจิตใจ แต่ก็สะท้อนประมาณหนึ่งเลยทีเดียว” (บันทึก, 10 ธันวาคม 2557)

ฉันเพิ่งมารู้ว่ามีการแบ่งกลุ่มเด็กเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ตามคดีที่พวกเขาทำอยู่ที่นี่ หนึ่งคือเด็กคดียาเสพติด ที่มีจำนวนมากที่สุดในกลุ่มนี้บางคนจะผนวกคดีลักทรัพย์ควบคู่กันไปด้วย เจ้าหน้าที่ที่นั่นบอกฉันว่า บุคลิกของเด็กกลุ่มนี้คือช่างพูด ช่างจามรรจา เหมือนจะมนุษยสัมพันธ์ดี ต่างจากเด็กกลุ่มที่สองคือเด็กคดีฆ่า ซึ่งจะมีลักษณะนิ่งเงียบ “เหมือนเป็นคนว่าง่าย ให้ทำอะไรก็ทำ” เจ้าหน้าที่บอก “แต่คือเจียบนะ” และเด็กกลุ่มสุดท้ายคือคดีข่มขืน ซึ่งมีจำนวนน้อยกว่าสองกลุ่มแรก เป็นกลุ่มที่เจ้าหน้าที่ไม่แนะนำให้ทำกิจกรรมศิลปะบำบัด

ฉันจึงได้ทำศิลปะบำบัดแบบกลุ่มกับเด็กๆ คดีฆ่า (หรือทำร้ายร่างกาย) จำนวน 4 คน

ในจำนวนนี้มีเด็กคนหนึ่งอายุน้อยที่สุด เขาเข้ามาสู่สถานพินิจฯ เมื่อปีก่อนตอนอายุสิบสี่ ชื่อมาน

มานเป็นเด็กผู้ชายอายุสิบห้า ไม่สึนะ อายุสิบห้าควรเรียกว่า “เด็กหนุ่ม” มากกว่า ถ้าคำว่าเด็กหนุ่มหมายถึงคนที่กำลังก้าวเข้าสู่การเปลี่ยนผ่านจากเด็กไปเป็นหนุ่ม คนที่อยู่ในช่วงวัยนี้น่าจะมีพลังชีวิตที่ส่วนหนึ่งอาจแสดงออกทางเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย สูงขึ้น กำยำขึ้น ในเชิงความสูง มานยังดูเหมือนเด็กผู้ชายอายุสิบสองสิบสามคนหนึ่ง แต่โครงสร้างร่างกายกลับเหมือนผู้ใหญ่

มานเป็นหนึ่งในเด็กหนุ่มจำนวนสี่คนที่เข้าร่วมกิจกรรมศิลปะบำบัด ฉันไม่คุ้นเคยกับเด็กชายในช่วงวัยรุ่นมากนัก เพราะในช่วงมัธยม ฉันเรียนโรงเรียนหญิงล้วนมาโดยตลอด มานอายุสิบห้า นับว่าเด็กที่สุดในกลุ่ม อีกสามคนนั้น มีสองคนอายุสิบเจ็ด และอีกคนอายุสิบเก้า อันที่จริง อายุของพวกเขาก็ต่างกันไม่มาก แต่ในบรรยากาศกลุ่ม อายุสิบเก้ากับสิบห้าดูจะมีช่องว่างอันใหญ่หลวง พี่ใหญ่ในกลุ่มอายุสิบเก้าพูดถึงอายุของตัวเองอย่างภาคภูมิใจ เขาดูจะเป็นคนนำการสนทนาเกือบทั้งหมดในกลุ่ม ในขณะที่เพื่อนร่วมกลุ่มอายุสิบเจ็ดสองคนมักเงียบ พูดบ้างเมื่อถูกถาม ไม่ต้องพูดถึงมานว่าจะเงียบขนาดไหน บางครั้งแม้ถูกถาม เขายังทำหน้านิ่ง ไม่ตอบ ไม่พูด เงียบจนหมดชั่วโมง

หนหนึ่ง ฉันให้เด็กๆ ทำ “หน้ากาก” ก่อนอื่นให้พวกเขาลองพิจารณาว่าในชีวิตเรานั้นเราสวม “หน้ากาก” อะไรไว้บ้างนะ

วันนั้นพี่ใหญ่อายุสิบเก้ามีภารกิจต้องรีบไป จึงเหลือเพียงสามคน เมื่อไม่มีพี่ใหญ่ เด็กหนุ่มอายุสิบเจ็ดสองคนดูสนุกสนานกับการทำหน้ากากเป็นอันมาก ซึ่งแตกต่างจากมานเป็นอย่างยิ่ง

แรกเริ่มที่มานได้รับโจทย์เรื่องหน้ากาก เขานั่งนิ่งอยู่นาน ในขณะที่คนอื่นๆ ตัดกระดาษหรือระบายสีอย่างขะมักเขม้น มานแทบไม่ขยับเขยื้อนตัวเลย นานจนฉันต้องเดินไปถาม มานส่ายหน้า หน้าตาแสดงถึงความอับจนหนทาง ฉันเดินไปสองสามรอบเห็นจะได้ จนรู้สึกว่าคุณต้องช่วยเขาบ้าง ฉันหยิบหลอดไหมพรมสีเขียวไปด้วย ทำเป็นวงกลมคล้ายรูปหน้าคนแล้วบอก นี่ไงมาน เป็นหน้าคนแล้วนะ มานหยิบหลอดอันนั้นมาทำเป็นวงหน้าคนตามที่ฉันแนะนำ เขาแปะมันลงบนกระดาษ แล้วเอาสก็อตเทปติด วาดรูปตาสองข้าง ฉันเห็นดังนั้นก็เริ่มได้ใจ จึงเสนอแนะให้เขาตกแต่งรูปด้วยลูกปัดบ้าง สติกเกอร์บ้าง และแนะนำว่าวาดปากและจมูกด้วย ฯลฯ แต่มานดูจะค้นพบสิ่งที่เขาจะทำแล้ว

มานแกะสก็อตเทปที่ติดหลอดเขียวเกี่ยวกับกระดาษออก แล้วตัดกระดาษเป็นรูปหน้าคนด้วย

กรรไกร ก่อนจะแปะหลอดเขียวเป็นกรอบของหน้าคน หลังจากนั้นก็เจาะตา (บันทึก, 30

มกราคม 2558)

หน้ากากของมานเป็นหน้ากากที่...แม้ว่านักศิลปะบำบัดไม่ควรตัดสินผลงานของผู้เข้าร่วม แต่ฉันอยากจะบอกว่า เป็นหน้ากากที่ประหลาดมาก และการที่ฉันเฝ้ามองการรังสรรค์ผลงานชิ้นนี้ ฉันว่ามานใช้ความกล้าประมาณหนึ่งเลยทีเดียวที่เดียวที่ยอม “ลงมือทำ” สิ่งที่เขาไม่คุ้นเคย สิ่งที่เขาไม่เคยทำได้ขนาดนี้

รูปที่ 1 หน้ากากของมาน

ฉันเชื่อว่าเขา “เลือก” ที่จะวาดหรือไม่วาดองค์ประกอบในหน้ากาก

ที่เขาไม่วาดปากและจมูก เรารู้ว่าเป็นสัญลักษณ์อะไรบางอย่างเหมือนกัน (บันทึก, 30 มกราคม 2558)

สัญลักษณ์ที่บางทีมานเองก็อาจจะไม่ได้ตั้งใจให้มันเป็นแบบนี้ ตอนท้ายชั่วโมง เด็กหนุ่มรุ่นที่อายุสิบเจ็ดคนหนึ่ง บอกว่า หน้ากากอันนี้ “เป็นมานมาก” คือไม่ยอมพูดยอมจา ฉันแอบอมยิ้มตอนที่เด็กรุ่นพี่คนนี้ส่ายหัวเบาๆ และบอกว่า “หนักใจเลย...มันไม่พูด” ฉันสัมผัสได้ถึงบรรยากาศความเป็นกันเองที่มากกว่าวันแรกๆ ก่อนข้างมาก เด็กหนุ่มอายุสิบเจ็ดคนนี้ต้องคิดฆ่าเช่นเดียวกับมาน เขาเป็นคนเงิบและพูดน้อยมาก อาจเพราะศิลปะที่ช่วยให้เขาผ่อนคลายลง เขาคุยมากขึ้น และบางครั้งเป็นฝ่ายเริ่มต้นบทสนทนา หรือแสดงความเห็น ในขณะที่มานยังคงนิ่งเงิบ หลายครั้งที่ฉันถามไป เหมือนเขาจะไม่รับรู้เลยว่าฉันกำลังสนทนากับเขา

ฉันมองมานอีกครั้งหนึ่ง มานคนที่อยู่ตรงหน้าฉันเป็นเด็กผู้ชายรูปร่างเล็กคนหนึ่ง ท่าทางไม่มั่นใจในตัวเอง กับ มานคนที่ฉันอ่านประวัติอันโศกโชนที่ถูกบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นคนเดียวที่แน่ละหรือ เอกสารจาก บ้านต้นทางระบุว่า มานเป็นเด็กที่ชอบทะเลาะวิวาท เคยถูกล้อออกจากโรงเรียนเพราะจุดประทัดใส่เพื่อนใน โรงเรียน มีนิสัยดื้อ โกรธง่าย เมื่อมีปัญหาจะไม่พูดบอกกับใคร เอกสารนั้นยังบอกอีกว่ามาน “บกพร่องกับผู้มีอำนาจ” ซึ่งฉันไม่รู้ว่ามีความหมายอย่างไรแน่ ในส่วนของครอบครัวนั้น พ่อแม่ของมานยังอยู่ด้วยกัน แต่ความสัมพันธ์กับที่บ้านไม่ดีนัก พ่อเมาบ่อยและมักทำร้ายร่างกายแม่ มานถูกตั้งชื่อหาร่วมกันฆ่าผู้อื่นโดยเจตนา และพกพาอาวุธไปในเมือง (ในเอกสารระบุว่า มานและเพื่อนใช้มีดที่ซื้อมาในราคาห้าสิบบาท แทงผู้อื่นถึงแก่ ความตาย จากคำให้การ มานและเพื่อนไม่ทราบว่าเป็นคนไหนตายแล้ว พวกเขาเจอกันในห้างสรรพสินค้าแห่ง หนึ่ง มานและเพื่อนเข้าใจว่าบุคคลนั้นจะทำร้ายพวกตน จึงจ้องแทงบุคคลนั้นแล้วหนีกลับไปบ้านตัวเอง และ เอมิตกลับไปที่บ้านด้วย อาวุธถูกเจอในบ้านของมาน) แม้ตอนอยู่แรกๆ มานเคยเอาแท่งพลาสติกใสซึ่งเป็น

ป้ายของร้านอาหารที่ชำรุด มาฝนปลายจนแหลมให้เป็นอาวุธจำนวน 3 ชิ้น นอกจากนั้น ในเอกสารความเห็นของนักจิตวิทยายังบอกว่า “มีเกณฑ์เป็น conduct disorder”³

แม้ว่าฉันจะได้รับคำบอกเล่าจากนักจิตวิทยาชำนาญการของที่นี่มาก่อนแล้วว่า เด็กๆ คดีฆ่าจะมีบุคลิกเฉพาะตัวอย่างหนึ่งคือ นิ่ง เงียบ ชอบอยู่คนเดียว ดูเฉยๆ เหมือนจะเป็นเด็กว่านอนสอนง่าย หน้ากากที่ไม่มีปากของมานั้นแม้ว่าจะดูตลก แต่มันอาจสะท้อนสภาวะที่เขากำลังรู้สึกอยู่ และกำลังเป็นอยู่ก็เป็นได้ ความเงียบของมานแสดงถึงการยอมรับหรือยอมจำนนละหรือ หรือมันแสดงออกซึ่งการเลือกว่าไม่อยากจะข้องเกี่ยว ไม่ต้องการมีตัวตนอยู่ในที่นั้น

เมื่อฉันมองหน้ากากที่ไร้ปากของมานอีกครั้งหนึ่ง ...ฉันสัมผัสความเศร้าของตัวเอง...

ตอนที่ฉันย้ายมาโรงเรียนใหม่ได้หนึ่งปี คือประถมสี่ ฉันเริ่มปรับตัวกับโรงเรียนได้พอสมควรแล้ว เรามีเพื่อนใหม่หนึ่งคนที่ย้ายมาจากโรงเรียนอื่น เด็กผู้ชายคนนั้นชื่อนารายณ์ เราารู้เพียงแต่ว่าเขาย้ายมาจากโรงเรียนวัดแห่งหนึ่ง ซึ่งภาพลักษณ์ของเด็กที่มาจากโรงเรียนวัดแห่งนั้น คือเป็นเด็กที่ฐานะยากจนและมีศักยภาพในการเรียนค่อนข้างน้อย น่าแปลกที่เราสัมผัสการตีค่าและภาพลักษณ์เหล่านี้ตั้งแต่เยาว์วัย โรงเรียนใหม่ที่ฉันเรียนนั้นแม้จะเป็นโรงเรียนเทศบาลที่ไม่ต้องจ่ายค่าเทอมก็จริง แต่ภาพลักษณ์ของโรงเรียนนั้นถือว่ามีศักดิ์ศรีในเชิงวิชาการมากพอสมควร (หากใช้เกณฑ์การสอบเข้าแพทย์ของศิษย์เก่าตามที่แม่ได้ข้อมูลมา) ดังนั้น จึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่เด็กมาใหม่ที่มาจากโรงเรียนที่ไม่เน้นวิชาการเท่าจะปรับตัวได้ยาก

ในความทรงจำของฉัน นารายณ์เป็นเด็กผู้ชายที่ผิวค่อนข้างคล้ำ รูปร่างธรรมดา ไม่พอมหรือไม่อ้วนไป ฉันจำไม่ได้ด้วยซ้ำว่าเคยคุยกับนารายณ์บ้างหรือเปล่า สิ่งที่ได้ติดตามคือนารายณ์มาโรงเรียนด้วยเพื่อนนักเรียนที่เก่ามาก ความเก่าของเสื้ออยู่ในระดับที่เสื้อมีสีหม่นไปทั้งตัว สีของเสื้อของนารายณ์แตกต่างจากสีเสื้อของคนอื่นๆ อย่างเห็นได้ชัด แล้ววันหนึ่งฉันก็อดประหลาดใจไม่ได้ที่นารายณ์ใส่เสื้อนักเรียนตัวใหม่ ฉันอยากจะเรียกว่ามัน

---

³ Conduct Disorder (CD) บางแห่งแปลไทยว่า “พฤติกรรมเกราะล้ายอันธพาล” โดยย่อคือเป็นเด็กที่มีลักษณะก้าวร้าว ชอบก่อเหตุ ฝ่าฝืนกฎระเบียบ สร้างความวุ่นวาย ไม่เห็นอกเห็นใจคนอื่น ก่อเหตุซ้ำๆ บ่อยครั้ง ในกรณีของมาน คาดว่าพฤติกรรมที่ทำให้เกิดการวินิจฉัยนี้

ว่าเขาเป็น CD น่าจะมาจากการใช้อาวุธ และก่อเหตุทำลายทรัพย์สินจากการจุดประทัดในโรงเรียนจนเกือบเกิดเหตุเพลิงไหม้ นอกจากนี้

เขายังเป็นสมาชิกแก๊งที่สมาชิกกลุ่มชื่นชอบการใช้อาวุธด้วยเช่นกัน

คงใหม่มากๆ เพราะมันขาวสะท้อนแสงตัดกับผิวสีคล้ำของนารายณ์ ฉันยังจำความขาวของเสื้อตัวนั้นได้ติดตา ฉันไม่แน่ใจว่ามันเป็นเสื้อของเขาหรือเปล่า เพราะมันมีหลวมโคร่ง ใหญ่กว่าตัวนารายณ์มากทีเดียว

วันหนึ่งเราเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ ครูสอนเรื่องอะไรสักอย่างที่ทำให้เราศึกษาเรื่องไส้เดือน มีการนำไส้เดือนมาเป็นอุปกรณ์การเรียน พอเรียนเสร็จ ครูก็ให้ปล่อยไส้เดือนคืนกลับสู่ดิน ตอนที่เราเรียนวิชาถัดไป ฉันเห็นนารายณ์หยิบไส้เดือนตัวยาวมาก (ที่เขาซ่อนไว้ในลิ้นชักใต้โต๊ะ) และปล่อยให้มันเลื้อยไปตามแขนของเขา เมื่อมันเลื้อยไปจนสุดแขนข้างหนึ่ง เขาจะวางแขนอีกข้างให้มันเลื้อยต่อ เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นตอนที่ครูกำลังเขียนกระดาน ฉันนั่งอยู่อีกแถวหนึ่งจึงเห็นการกระทำของเขาทั้งหมด นารายณ์ดูทะนุถนอมไส้เดือนมากประดุจสัตว์เลี้ยงที่น่ารักตัวหนึ่ง ในคาบเดียวกันนั่นเอง ขณะที่ครูกำลังสอน มีใครสักคนมาด้อมๆ มองๆ อยู่นอกห้อง ฉันเห็นเพื่อนบางคนเหลียวไปมอง จนครูต้องเดินออกไปคุยกับคนๆ นั้น และกลับมาบอกว่า “นารายณ์ แม่มาหา” นารายณ์ผู้ใส่เสื้อสีขาวตัวโคร่งเดินออกไป พักหนึ่งเขาเดินกลับเข้ามา เก็บของในลิ้นชัก แล้วเดินออกไป

ฉันมองที่นั่งของนารายณ์ทุกวันหลังจากนั้น ไม่ใช่เรื่องปกติแน่ที่ใครสักคนมีแม่มาเรียกที่โรงเรียน และออกจากโรงเรียนไปในช่วงกลางเทอม ไม่มีใครรู้เรื่องของนารายณ์เลยนับจากนั้น เขาไม่มีเพื่อนสนิทแม้สักคน เขาอยู่ในห้องเรียนชั้น ป. 4 ข. ประจวบเป็นคนนอกตั้งแต่วันแรกจนถึงวันที่เดินออกจากห้องเรียนโดยไม่ได้กลับมาอีก

หากฉันจะดูแปลกแยกจากเพื่อนๆ เพราะมาจากโรงเรียนเอกชนที่สอนภาษาอังกฤษตั้งแต่ชั้นอนุบาล นารายณ์ก็คงดูแปลกแยกที่เขามาจากโรงเรียนวัดที่เล็กๆ ที่มาจากโรงเรียนนั้นถูกมองว่า “เหลือขอ” แต่น่าแปลกที่ฉันกลับรู้สึกว่ามีบางอย่างเชื่อมโยงกันบางอย่าง ฉันรู้ว่านารายณ์รู้สึกที่ตัวเองไม่เหมือนคนอื่น รู้สึกว่าแตกต่าง ฉันเองก็เป็นอย่างนั้นเหมือนกัน

ภาพนารายณ์ตอนกำลังเล่นกับไส้เดือน ภาพนารายณ์ผู้ใส่เสื้อสีขาวตัวโคร่งตอนกำลังเดินออกจากห้องเรียนเป็นครั้งสุดท้าย ผุดขึ้นมาในความคิดคำนึงของฉันอยู่บ่อยครั้ง ช่วงที่ฉันทำกระบวนการศิลปะบำบัดกับมานที่ศูนย์ฝึกฯ

---

3. ทำให้แบ่งข่าวโศกกับน้ำเป็นเนื้อเดียวกัน

ฉันคุ้นชินแต่กับการสอนนักศึกษาในระดับปริญญาโทที่จะต้องมีการวางแผนการสอนตลอดทั้งภาคการศึกษา ต้องการจะสอนอะไร เพื่ออะไร เพื่อให้ได้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดในคำอธิบายรายวิชา (course description) นักศึกษาส่วนใหญ่มีอายุประมาณปลายยี่สิบถึงต้นสามสิบ (น้อยกว่านั้นและมากกว่านั้นก็พอมิ) พวกเขาผ่านประสบการณ์ในระบบการศึกษามายาวนาน แน่ใจว่าเป็นกลุ่มคนที่ฉันพอเข้าใจได้ไม่ยาก

แต่กลุ่มเด็กชายวัยรุ่นนั้น ฉันแทบจะไม่รู้อะไรเกี่ยวกับพวกเขาเลย นอกจากนั้นยังเป็นการทำศิลปะบำบัดครั้งแรกในชีวิตของฉันด้วย จึงเป็นเรื่องที่ยากมากเลยทีเดียวโดยเฉพาะในตอนเริ่มต้น

ครั้งแรกสุดนั้น ฉันออกแบบให้พวกเขาเขียนการ์ดถึงตัวเอง คาดหวังว่าพวกเขาจะได้มีโอกาสคุยกับตัวเองบ้าง แต่สิ่งที่ฉันคิดเป็นไปแทบไม่ได้เลย สิ่งแรกที่สำคัญที่สุดในการทำศิลปะบำบัดแบบกลุ่มนั้น ไม่ใช่อะไรอื่น แต่เป็นการสร้างความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม ในสองระนาบ คือในระหว่างผู้เข้าร่วมกิจกรรมศิลปะบำบัดด้วยกันเอง และระหว่างผู้เข้าร่วมกิจกรรมและผู้นำกิจกรรม การสร้างความสัมพันธ์ อีกนัยหนึ่งคือการสร้างความไว้วางใจนั่นเอง เพื่อที่แต่ละคนอาจต้องยอมเปิดเผยตัวตนออกมาบ้าง และนั่นเป็นโอกาสให้พวกเขาได้เห็นตัวเอง ในครั้งแรกและครั้งที่สอง ฉันพลาดไปมาก ส่วนหนึ่งเพราะฉันไม่เคยมีประสบการณ์ในการที่จะเข้าใจคนกลุ่มนี้ แม้ว่าอ่านเรื่องศิลปะบำบัดสำหรับวัยรุ่นและเด็ก สิ่ง que ฉันออกแบบก็ยังอิงประสบการณ์ของตัวเองในการสอนนักศึกษาปริญญาโทอยู่ดี แม้ว่าในครั้งที่สอง ฉันจะพยายามเก็บข้อมูลจากภาพที่ฉันได้ในครั้งแรกนั้น และเห็นว่าภาพของพวกเขาสะท้อนถึงความทุกข์ใจ ฉันจึงออกแบบให้เด็กๆ วาด “ความสุข” หวังว่าจะช่วยบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์แห่งความสุขเบิกบาน แต่สถานการณ์กลับแย่งยิ่งกว่าเดิม บรรยากาศเอื่อยเนือย เด็กๆ ดูไม่กระตือรือร้นกับสิ่งที่ตัวเองจะวาดเลย ในสองครั้งแรกนี้ ฉันได้เรียนรู้ว่า เด็กๆ ที่นี้จะพูดสะท้อนน้อยมาก พี่ใหญ่อายุสิบเก้าที่ดูเหมือนจะพูดมากที่สุดนั้น เอาเข้าจริง เขาไม่ค่อยพูดอะไรที่สะท้อนความรู้สึกจริงๆ เท่าใดนัก เขามักพูดในทำนองว่าเขามีความกังวลอะไรบางอย่างเสียมากกว่า ส่วนคนอื่นๆ นั้นแทบไม่พูดอะไรเลย พื้นที่นี้ไม่ใช่พื้นที่ปลอดภัยเลยสำหรับเด็กๆ ถ้ายังมีใครคนใดคนหนึ่งที่ใหญ่กว่ามากอยู่หนึ่งคน และคนที่เหลือต้องยอมสยบ

ดังนั้น ในครั้งที่สาม ฉันจึงพยายามจะเปลี่ยนให้อุปกรณ์ที่ใช้เป็นสามมิติมากขึ้น จึงเป็นที่มาของกิจกรรม “หน้ากาก” (ที่เคยเล่าไปแล้ว) และในครั้งที่สามนี้เองที่ฉันมองเห็นประเด็นที่สำคัญบางอย่าง

เรามีความรู้สึกว่าเด็กอย่างมานนี่...ผู้ใหญ่ต้องมีความอดทนมากประมาณหนึ่ง มันง่ายมากที่จะกระโจนไปด่าว่าเขา คล้ายๆ เขาแกล้งหรือเปล่าที่จะทำให้งานออกมาไม่ดี แต่พอซ้ำๆ คู่อีกที เขาก็พยายามอยู่นะ พยายามอยู่ประมาณหนึ่งนะ ถ้าเขาไม่ให้ความร่วมมือ โฉนเลยเขาจะตัดหน้าเป็นวงกลมเตรียมทำหน้ากาก โฉนเลยเขาจะเจาะตา

เราจึงต้องข้อสังเกตว่า อาจเป็นไปได้ที่มานนี่ไม่ถนัดการใช้ concept เด็กอาจถนัดการใช้มือมากกว่า มานนี่เป็นเด็กที่ออกจะไม่มีความมั่นใจในตัวเองมากๆ ทีเดียว เป็นสิ่งที่สังเกตเห็นได้ชัด ความกลัวที่มาก ความหวาดระแวงที่มาก และการไม่คุ้นกับกิจกรรมอื่นนอกเหนือจากการเที่ยวเล่น พกอวุธ ทำให้มานนี่กลายเป็นฆาตกรตั้งแต่อายุสิบสี่ และยังมีหัวสร้างสรรค์ในการทำาวุธมาก ในขณะที่งานศิลปะมานนี่ดูงกๆ เงินๆ และไม่กล้าหยิบจับอะไรเลย (บันทึก, 30 มกราคม 2558)

ฉันกลับมาทบทวนวิธีการทำศิลปะบำบัดของตัวเอง ฉันเองนั่น อย่าย่าแต่จะนำเด็กเล่นเลย ตั้งแต่เกิดมา ฉันไม่เคยปีนต้นไม้ ไม่เคยเข้าใจเด็กคนอื่นที่เล่นจนว่าทำไมเขา นั่งเฉยๆ กันไม่ได้ การละเล่นง่ายๆ เช่นกระโดดยาง ฉันยังไม่เคยเล่นเลย ฉันมักแปลกใจเสมอที่คนอื่นๆ สามารถกระโดดได้สูงขนาดนั้น กว่าที่ฉันจะเล่นเรือบิน⁴ได้ ฉันต้องซ้อมหลายรอบมาก จำได้ว่ามีครั้งหนึ่งที่เล่นแบบจับคู่ เหลือฉันอยู่คนเดียวที่ไม่มีใครยอมจับคู่ด้วย ทำให้ฉันอดเล่นในคราวนั้น ฉันรู้สึกเสียใจมาก นั่นเป็นเหตุให้ฉันต้องซ้อมเล่นเรือบินคนเดียวเป็นสัปดาห์ รอบอยู่หลายวัน ฉันจะต้องเป็นคนในการเล่นเรือบินเก่งมากที่สุดคนหนึ่ง ฉันจะไม่ยอมเป็นคนที่ถูกเขี่ยออกอีกต่อไปแล้ว

โดยปรกติแล้วฉันมักนั่งอ่านหนังสือเงียบๆ คนเดียว หรือไม่ก็วาดรูปอยู่คนเดียว ถูกต้องแล้ว...ในขณะที่เด็กคนอื่นๆ เรียนรู้สิ่งต่างๆ ผ่านการเล่น ผ่านร่างกาย ฉันเรียนรู้ผ่านการคิด ฉันมีของเล่นในเชิงกายภาพน้อยชิ้นมาก ฉันยังกรายออกไปนอกบ้านน้อยครั้งยิ่งกว่า ของเล่นของฉันคือกระดาษ ดินสอ สีเมจิก เอาไว้วาดรูป เอาไว้แต่งนิทาน ฉันอ่านคำยากๆ ได้ตั้งแต่อายุห้าขวบ และอาจเป็นไปได้ว่าค้นพบ “ความสุขจากการอ่าน” เร็วเกินไป ฉันเริ่มพกหนังสือติดตัวตั้งแต่อายุหกขวบ หนังสือเล่มโปรดเล่มแรกๆ ที่ฉันพกติดตัวคือ “โลกของหนูแหวน” ที่มีคำขึ้นต้นประมาณว่า หนูแหวนคนนี้ไม่ใช่หนูแหวนแสนอ่อน ฉันเรียนรู้ผ่านร่างกายหรือประสาทสัมผัสน้อยมาก ครั้งหนึ่งตอนอนุบาลหนึ่ง ลุงซึ่งเป็นพี่ชายของแม่ได้เสียชีวิตลง ฉันอายุสามขวบกว่า เข้าใจว่าความตายก็คือการนอนหลับ เช้าวันนั้นช่วงเวลาอาหารเช้างก่อนไปโรงเรียน ฉันคุยกับพ่อเรื่องนี้ พ่อบอกว่าไม่ใช่ซะ การตายไม่เหมือนการนอนหลับ คนๆ นั้นจะไม่ตื่นขึ้นมาอีก เขาไม่หายใจแล้ว ฉันพยายามคิดว่ามันคืออย่างไร ฉันรู้สึกว่าการนี้ยิ่งลอยอยู่ในหัวสมองตลอดทางที่นั่งรถไปโรงเรียน เป็นไปได้ว่านั่นเป็นการคิดวิเคราะห์ในสิ่งที่เป็นามธรรมครั้งแรกในชีวิตของฉัน

และบัดนี้ ฉัน ผู้ซึ่งถนัดในการคิดเป็นที่สุด จะต้องเป็นผู้นำเด็กๆ ในการ “เล่น” อันเป็สิ่งที่ฉันผ่านการเรียนรู้มาน้อยมาก

ฉันไปที่ตลาดศาลายา เพื่อหาซื้อแป้งข้าวโพด กาละมังใบเล็กสีฟ้าใบ เกลือ เป็นต้น ฉันเคยทำกิจกรรมนี้มาครั้งหนึ่งเมื่อนานมาแล้ว แต่การจะไปทำอีกครั้ง ฉันคงต้องมาลองทำเองอีกสักที

---

⁴ ฉันเพิ่งทราบว่าการเล่น “เรือบิน” เป็นการละเล่นพื้นเมืองในจังหวัดฉะเชิงเทรา (เดิมที่ฉันเข้าใจว่าเป็นการละเล่นโดยทั่วไปของเด็ก เช่นเดียวกับบริ

รีข้าวสาว หรือมอญซ่อนผ้า) อ่านเพิ่มเติมได้ใน www.phuketdatanet.com หากอธิบายคร่าวๆ ว่าเป็การเล่นแบบมีการขีดเส้นบนพื้น

เรียบเป็นช่องๆ เราจะไปถึงแต่ละช่องด้วยการกระโดดเพียงครั้งเดียว บางช่องต้องเล่นขาเดียว บางช่องเล่นสองขาได้ และมีหินไว้ทอย เรา

จะต้องโดดไปในช่องที่ไม่มีหิน ตอนฉันอยู่ประถมสอง ใครเล่น “เรือบิน” เก่ง นับเป็คนที่ป๊อบปูลาร์ที่สุดคนหนึ่งเลยทีเดียว

ฉันเริ่มต้นด้วยการแจกกาละมังใบเล็กให้คนละใบ เทแป้งข้าวโพดใส่กาละมังคนละหน่อย ตอนแรกพี่ใหญ่อายุสิบเก้ามีท่าที่ต่อต้าน เขาพุบหน้าลงบนท่อนแขน บ่งบอกว่าไม่ต้องการเข้าร่วมและข้องเกี่ยว

ฉันวางกาละมังใบเล็กที่มีแป้งข้าวโพดอยู่ตรงหน้าเขา ถ้าเขายังไม่พร้อม ฉันก็ไม่ยัดเยียด อยากรู้ก็ตาม トラบไตที่คนอื่น ๆ ยังพร้อมที่จะเรียน ฉันก็จะทำกิจกรรมกับคนเหล่านั้น

ฉันแจกน้ำให้เด็กแต่ละคนเท บอกให้ขยำแป้งซึ่งมีน้ำเข้าด้วยกัน แล้วค่อยๆ ให้เขาเพิ่มแป้งหรือน้ำเอง

ฉันสังเกตว่าการได้ใช้มือ ซึ่งเป็นประสาทสัมผัส ทำให้บรรยากาศเปลี่ยนไป เด็กๆ ตื่นตาตื่นใจกันมาก มีการเติมน้ำบ้าง เติมแป้งบ้าง ในหลายจังหวะ เมื่อถึงจุดหนึ่งที่แป้งกับน้ำกลืนกันดี ฉันบอกให้ลองหยดสีลงไป สีที่ฉันใช้คือสีโปสเตอร์ “เลือกสีเอง แล้วค่อยๆ หยดลงนะ” เมื่อสีแตะกับน้ำผสมแป้งข้าวโพด มันเกิดการแตกสายชอกซอนอย่างรวดเร็ว เด็กๆ ตื่นเต้นกันมาก และในตอนนี้อง ฉันก็ได้ยินเสียงพี่ใหญ่อายุสิบเก้าบอกว่า “ขอแป้งเพิ่มหน่อย ผมอยากเล่นแล้ว” เขาใช้น้ำเยอะ และใช้แป้งเยอะกว่าคนอื่น พลังที่เขาเล่นด้วย การณ์กลับกลายเป็นว่า พี่ใหญ่เสียงดังที่สุด ประดุจทุกคนต้องยกย่องให้เขาเป็นหนึ่งหรือเป็นที่สุด เขาบอกว่า “พี่ๆ ถ่ายรูปเก็บไว้ เหมือนน้ำหนองเลย” (รูปที่ 9 ภาพกลาง) บรรยากาศครั้งนี้แตกต่างจากสามครั้งที่ผ่านมามาก มีเสียงพูดคุยดังลั่น เด็กๆ หยดสีลงบนแป้งข้าวโพดของตัวเองหลายสี จนกลายเป็นสีเกือบดำบ้าง และๆ บางคนบอกสีข้าเลือดข้าหนอง

จนถึงจุดหนึ่งเราก็ถามว่า พวกเราอยากได้พื้นที่เยอะขึ้นไหม ฟลายถามว่ากาละมังใหญ่ขึ้นหรือ

เราบอก นั่นไง เถลงบนพื้นเลย ชักเริ่มไม่แน่ใจกัน เพราะพวกเขาต้องทำความสะอาดพื้นที่กันเอง

แห่งลำแดงบทบาทพี่ใหญ่ (อีกแล้ว) บอกว่า ทำความสะอาดเองนะ เดียวกูต้องไปช่วยแม่ (คร้ว)

ทำคร้ว พอฟลายตกลง คนอื่นๆ ก็ตกลงแห่งวังกระหืดกระหอบถือกาละมังเตรียมเท เราบอก

เดี๋ยวๆๆๆ ต้องพร้อมกัน ทุกคนมานั่งเป็นวงกลม แล้วพอ 1-2-3 เท! แล้วเทพร้อมกัน เรารู้ว่าเป็น

stunning moment สำหรับเด็กๆ เหมือนกันนะ (บันทึก, 6 กุมภาพันธ์ 2558)

ฉันรู้สึกว่าคุณเวลานี้เป็นช่วงเวลาของเด็กๆ “หลุด” ออกจากฟอร์มเดิมๆ ที่เคยเป็นในช่วงสามครั้งที่ผ่านมา มีการพูดคุยสนทนากันเป็นระยะๆ

พี่ใหญ่อายุสิบเก้าต้องไปช่วยแม่คร้วทำอาหาร จึงเหลือเด็กอยู่สามคน เด็กหนุ่มอายุสิบเจ็ดสองคนบอกมานให้ไปบอกครูเจ (นักจิตวิทยาชำนาญการ) ว่าพวกเราทำสีหกเปื้อนห้องไปหมดเลย เด็กๆ กำลังล้อเล่นกับผู้มีอำนาจ (authority) ฉันนึกในใจ วันนั้น ฉันตั้งใจว่าอยากตั้งวงสนทนากับเด็กๆ ในเรื่องที่ไม่ต้องลึกซึ้งอะไรมาๆ ไม่ต้องไปแตะประเด็นอะไรในการบำบัด ฉันเพียงแค่อยากสร้างพื้นที่ของความสุขในแบบที่พอจะเป็นไปได้

ฉันซื้อโรตีสายไหมไปด้วย เพื่อจะได้กินไปด้วยและคุยไปด้วยตอนที่ดูงานศิลปะจากแป้งข้าวโพด คนที่ตื่นเต้นกับโรตีสายไหมอย่างมาก คือมาน เขาแทบไม่สนใจอย่างอื่นเลย เด็กอายุสิบเจ็ดคนหนึ่งเหมือนจะทำหน้าที่พ่อบ้าน เขารับหน้าที่ห่อโรตีสายไหมม้วนเป็นแท่งยาวๆ ตั้งไว้บนโต๊ะ และยื่นให้ทุกคน

ฉันรู้สึกว่าการเวลานี้เองที่ “ความเป็นอื่น” ดูเหมือนจะสลายไปสิ้น เด็กอายุสิบเจ็ดอีกคนไม่ค่อยสนใจกับของกิน แต่ตื่นเต้นกับภาพที่ได้จากศิลปะแป้งข้าวโพด เขาเลือกภาพหนึ่งที่เขายกมาบอกว่าเหมือนลาวา “ทั้งสวยทั้งน่ากลัว” เขายกต่อไปว่าชอบภาพนี้ตั้งแต่ตอนแรกที่แปะไปบนแป้งแล้ว เด็กหนุ่มที่ทำหน้าที่คล้ายพ่อบ้านหยิบภาพขึ้นมาภาพหนึ่ง บอกว่า “ชอบที่สี” พอถามต่อว่ามองเห็นอะไร เขายกมาบอกว่าเห็นหน้าผา ฉันขอให้ลองทำภาพในแนวตั้ง ลองมองว่ามองเห็นอะไรบ้าง ฉันบอกว่าฉันเห็นเป็นผู้หญิงกระโปรงยาว เขาตะแคงกระดากลงมาหน่อยหนึ่ง แล้วถามว่า “อย่างนี้ใช้ไหม” “เป๊ะเลย” ฉันตอบ เด็กอีกคนกระโดดจากที่ตัวเองนั่งมาดูด้วย

ได้ยินเสียงระฆังตีให้ไปทานข้าวเย็น แต่มาแล้วยังไม่ได้พูดอะไร มีเสียงบอกว่า “รอดตัดยอดก็ได้” หมายความว่าให้เพื่อนๆ กินอาหารกันก่อนแล้วเก็บของพวกเขาไว้ให้ ค่อยไปกินทีหลัง ฉันบอกว่าไม่เป็นไร ขออีกห้านาทีให้มานพูดแล้วกัน จะได้ไปทานข้าวพร้อมๆ กัน วันนี้เป็นวันที่มานพูดเยอะที่สุดในระหว่างการทำศิลปะ มานบอกว่าชอบรูปนี้ มันดูคล้ายหยดน้ำ ฉันถามว่า ตอนแรกมานบอกว่าเหมือนเกาะสองเกาะใช้ไหม มันเป็นเกาะยังไงนะ มานยิ้มและชี้ให้ดูรูปของตัวเอง ฉันรู้สึกว่ามันเบิกบานกว่าสามครั้งที่เจอกันมาก

เด็กๆ แป้งโรตีสายไหมคนละ 3 อัน ใส่ถุงไป ฉันรู้สึกว่าเป็นวันที่สนุกมากๆ ฉันย้อนทบทวนกิจกรรมสามครั้งที่ผ่านมา เหมือนฉันพยายามออกแบบให้ได้มีเนื้อหา (content) นับตั้งแต่รู้จักตัวเอง บ่มเพาะเมล็ดพันธุ์แห่งความสุข ตลอดจนถอดหน้ากา แต่กิจกรรมที่ดูแล้วจะเชื่อมโยงทุกคนเข้าด้วยกันดูจะปราศจากเนื้อหาที่ว่ามีความเบิกบานและการเปิดรับเป็นแกน การเปิดรับความเป็นมนุษย์ที่ไม่ต้องอิงอาศัยอายุ บทบาท การเปรียบเทียบในด้านใด

ฉันไม่รู้ว่าฉันเลิกกลัวพวกเขาตั้งแต่เมื่อไร วันแรกที่ฉันไปขอข้อมูลของเด็กๆ และพบว่าแต่ละคนก็ออกฉกรรจ์ (เด็กหนุ่มที่ทำหน้าที่ห่อโรตีสายไหมนั้น เขาก็ออกดี ถ้าสืบประวัติลึกลงไปอีก จะรู้ว่าชีวิตของเขาไม่ง่ายเลย แม่หนีไปตั้งแต่เขายังจำความไม่ได้ พ่อแต่งงานใหม่) ตอนที่อ่านข้อมูลเหล่านั้น ฉันรู้สึกไม่ค่อยแน่ใจนักในครั้งแรกๆ ที่ไปทำศิลปะบำบัด ก็ยังเหมือนมีกำแพงหนาที่ขวางกั้นเราอยู่ กำแพงที่ว่านั้นอาจเกิดจากใจของเราที่ไปประทับตราพวกเขา “เด็กพวกนี้เป็นฆาตกรนะ ต้องระวังตัว” แต่ในวันที่แป้งข้าวโพดกับน้ำถูกขยำเป็นเนื้อเดียวกัน เมื่อฉันสัมผัสใจของเด็กๆ ใจของพวกเขาเหมือนใจของฉัน มันมีความสามารถในการเปิดรับความรัก มันรับรู้ถึงความจริงใจ บางครั้งมันก็กลัว บางครั้งมันก็ปกป้องตัวเอง มันต้องการการเยียวยา และมันก็มีพรหมจรรย์

ใจของเรา ไม่ได้ต่างกันเลย

---

4. เสียงของใคร

ฉันปรับเปลี่ยนการออกแบบกระบวนการศิลปะบำบัดแทบจะเรียกว่า “โดยสิ้นเชิง” หลังปรากฏการณ์ละเลย
แป้งข้าวโพด

ฉันวางแผนน้อยลงมาก

ปกติเวลาเราเตรียมการสอน เราจะมีเป้าหมายให้เกิดการเรียนรู้บางอย่าง และเราจะคิดวิธีการในอันที่จะให้
ผู้เรียนได้ไปถึงสิ่งที่เราอยาก让他เรียนรู้

ในช่วงหลังๆ มาฉันไม่ค่อยสอนแบบบรรยายนัก ฉันสังเกตตัวเองว่ามักใช้การตั้งคำถามเป็นการกระตุ้นให้
นักศึกษาได้มองย้อนตัวเอง ตั้งคำถาม-เปิดวงสนทนา ซึ่งกระบวนการกลุ่มดังกล่าวถ้าจะให้มีการไหลลื่นอย่าง
เป็นธรรมชาติ ต้องอาศัยความไว้วางใจมากอยู่ เพราะการพูดถึงความเห็นความรู้สึก “จริงๆ” อาจไม่เกิดขึ้นเลย
หากกลุ่มไม่ไว้วางใจกัน แน่แน่นอนว่าฉันไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ต่างๆ ได้เท่ากับการบรรยายเพียงอย่าง
เดียว มีบ้างบางครั้งก็ใครสักคนระเบิดอารมณ์ขึ้นกลางวง อาจจะด้วยสถานการณ์ในชีวิต หรือด้วยความขัดแย้ง
ภายในกลุ่ม หรือแม้แต่ความไม่พอใจใครบางคน แต่ทั้งหมดนี้ ฉันเรียนรู้ว่า ถ้าเราเห็นสิ่งนี้เป็นโอกาสการเรียนรู้
ทั้งของตนเองและนักศึกษา ประเด็นที่ผุดบังเกิดนั้นจะกลายเป็นการเรียนรู้ร่วมกันของทั้งกลุ่มที่ดีมากๆ ฉันเคย
บอกนักศึกษาตรงๆ ถึงประเด็นเพราะบางของตนเอง การเผชิญความยากลำบากบางอย่างที่มันยังอับอวลอยู่ใน
ใจ (ไม่ใช่ประเด็นที่เรา “จัดการ” มันจนจบไปแล้ว ซึ่งนั่นอาจให้ความรู้สึกคนละแบบ แบบหลังมันจะกลายเป็น
โหมต ‘อา...ในที่สุด ครูก็เก่งใช่ไหม ที่จัดการและฟันฝ่าสิ่งนั้นได้จนสำเร็จ’) มันอาจฟังดูแปลกๆ ไปบ้างใน
บริบทของการเป็นครู ที่มักถูกมองว่าสมบูรณ์แบบ บางเวลาเราอาจเล่นบทบาทของคนที่มีประสบการณ์
มากกว่านักศึกษาได้ แต่ไม่ใช่ตลอดเวลา และไม่ใช่ทุกเรื่องราว เมื่อใดที่ครูเล่นบทบาทอดมนุษย์ ในห้องเรียน
นั้นจะเกิดการเรียนรู้้น้อยมาก เพราะทุกสิ่งทุกอย่างพุ่งมาที่ครู ซึ่งคนเป็นครูย่อมรู้ตัวเองดีว่า เราไม่ได้รู้ไปทุก
อย่าง ฉันคิดว่าหากครูมีความซื่อสัตย์และจริงใจต่อตัวเอง มันจะส่งผ่านไปสู่นักศึกษาด้วย เราไม่ได้ปฏิเสธ
เนื้อหาทฤษฎีวิชา แต่ตระหนักว่า ฐานสำคัญของการเรียนรู้ตั้งอยู่บนความไว้วางใจกันในห้องเรียน ซึ่งจะรองรับสิ่ง
อื่นทั้งหมด

ตอนสอนนักศึกษาปริญญาโท แม้ว่าการสนทนาจะเป็นวงเปิด หมายถึงประเด็นการสนทนาอาจไหลเลื่อน
เคลื่อนไป แต่ฉันสังเกตว่า ประเด็นการเรียนรู้ไม่เบี่ยงไปจากที่ฉันได้เตรียมไว้มากนัก แต่ในการทำศิลปะบำบัด
กับกลุ่มเด็กวัยรุ่นชาย ซึ่งค่อนข้างยากมากในอันที่ฉันจะประเมินสถานการณ์ และดึงให้กลับมาประเด็นที่ฉัน
เตรียมไว้

เป็นไปได้ว่า นักศึกษาปริญญาโทนั้นมีภูมิหลังที่ไม่ต่างจากฉันมากนัก ในด้านการศึกษา อายุ ความเป็นชนชั้น กลางในเมือง ฯลฯ พูดง่ายๆ ว่า “พูดภาษาเดียวกัน” นิดเดียวก็เข้าใจ ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มเด็กวัยรุ่นชาย ซึ่งฉัน รู้จักพวกเขาอย่างมาก ในระหว่างทำมกลางกิจกรรมศิลปะบำบัด ส่วนหนึ่งจึงเป็นการเรียนรู้พวกเขามากกว่าที่จะบำบัด นอกจากนี้ เด็กแต่ละคนยังมีความแตกต่างเฉพาะตัวอีกด้วย การเรียนรู้พวกเขาจึงจำเป็นค่อนข้างมากในระยะเริ่มแรก กิจกรรมไม่ใช่ประเด็นสำคัญ กิจกรรมอาจเป็นอะไรบางอย่างที่มีความสนุกบ้าง ไม่น่าเบื่อสำหรับเด็กวัยรุ่น ไม่ยาก ไม่ง่ายจนเกินไป เปิดโอกาสให้พวกเขาได้มีทางเลือก ทางตัดสินใจ ส่วนที่เหลือ ให้เราสังเกตเขาไป สำหรับเด็กๆ ในศูนย์ฝึกๆ การหาข้อมูลโดยการให้เขาเล่าเรื่องราวต่างๆ อาจจะไม่ ง่ายนักโดยเฉพาะในช่วงแรก สิ่งที่เราอาจจะทำได้เรื่อยๆ ก็คือการเฝ้าดูพวกเขาห่างๆ ในระหว่าง ตลอดจนมี ปฏิสัมพันธ์กับพวกเขาผ่านกิจกรรม ซึ่งปฏิสัมพันธ์นั้นอาจรวมการสนทนาพูดคุยด้วย “การรอคอย” เป็นสิ่ง สำคัญที่ฉันได้ฝึก รอที่จะให้เขารู้สึกไว้วางใจเรามากพอ รอดูปฏิกิริยาในใจของตัวเอง (ซึ่งมีมากมายและ เปลี่ยนแปลงวูบวาบยิ่งนัก) รอที่จะไม่รีบกระโจนทำตามเสียงต่างๆ ในหัวของตัวเอง โดยเฉพาะเสียงพร่ำบ่นใน เจริญท้อใจ

ฉันอาจไม่ได้เรียนรู้อะไรมากนักในเชิงเทคนิคการทำศิลปะบำบัดกับเด็กๆ แต่อย่างน้อยที่สุด ฉันก็ได้ทราบว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่เราทำ ไม่ว่าจะเป็คำพูด กิริยาท่าทาง มันไม่ได้สูญหายไป เขากำลังเฝ้าดูเราอยู่ พูดง่ายๆ ว่า เขากำลังประเมินเราอยู่เหมือนกันว่าเราสมควรแก่ที่เขาจะไว้ใจหรือไม่ หรือไว้ใจได้แค่ไหน ที่สำคัญ ฉันว่าใจที่ เราส่งไปนั้น เขารับรู้ได้

วันนั้นมีเด็กๆ มา 3 คน คือมาน และรุ่นพี่อายุสิบเจ็ดสองคน (คือฟลายกับเจด) ฉันบอกพวกเขาวันนี้เราจะทำ ของใส่ชิ้นงาน จะทำแบบไหนก็ได้ ขอให้ใส่ชิ้นงานของเราได้ “มันจะเก็บงานศิลปะของเราไว้ อยู่กับเรา ตลอดไป” ฉันบอก

สังเกตว่ามานดูความกระตือรือร้นเป็นพิเศษ (กว่าวันอื่นๆ) อาจเพราะเราบอกว่าคนวาดรูปไม่เก่ง ใช้ อย่งอื่นช่วยก็ได้เนะ พี่ก็วาดไม่เก่ง นี่ไง เราใช้สติ๊กเกอร์หรืออะไรก็ได้ ตัดแปะ มานหยิบใบหมพรมสี ชมพู แล้วก็เอาที่เจาะรูกระดาษมาเจาะรู แล้วเริ่มร้อยด้วยไหมพรมสีชมพู (บันทึก, 13 กุมภาพันธ์ 255

ฉันรู้สึกว่าเป็นวันแรกที่กระบวนการศิลปะบำบัดดำเนินไปอย่างที่มีมัน “ควรจะเป็น” (กว่าจะถึงจุดนี้ก็เป็ นครั้งที่ห้าแล้ว) เด็กๆ ตั้งใจทำชิ้นงานกันจริงๆ โดยเฉพาะมาน ที่ครั้งก่อนๆ ดูเหมือนจะไม่ค่อยอยากทำงาน ศิลปะ แต่ครั้งนี้ดูมีความมั่นใจขึ้นมาก

ในขณะที่ทุกอย่างดูเหมือนกำลังจะดำเนินไปอย่างราบรื่น (จนผิดปรกติ) ทันใดนั้นก็มีคนมาเรียกเจ้า มาน บอกว่าพ่อบ้านเรียกพบ มานซึ่งอันที่จริงยังง่วนอยู่กับไหมพรมเหมือนจะไม่อยากลุก เรามอง ออกไปด้านที่ทำงานของนักจิตฯ ไม่เห็นครูเจ คืออยากจะขอครูเจว่าให้มานทำต่อได้ไหม เห็นแต่ครู

ต้อม ผู้ช่วยครูเจ น่าจะกำลังคุยกับเด็กอื่นๆ อยู่ เราไม่แน่ใจว่าควรจะทำอย่างไร เขามีเรื่องด่วนมากไหมที่ต้องให้มานไปตอนนี้ นึกในใจว่าต้องด่วน ไม่เช่นนั้นจะมาเรียกที่ห้องบำบัดทำไม เราก็ได้แต่บอกมานว่า เสร็จแล้วกลับมานะ

มานหายไปสิบกว่านาที เราารู้สึกว่านานไปแล้ว เดินไปตามหาครูเจเพื่อจะบอกว่า น่าจะเรียกเขากลับมาได้แล้ว ครูเจบอก อ้าว ต้อมอยู่ไหน ทำไมให้มานไป พอมานมา ครูเจเดินมาบอกเด็กๆ ในห้องบำบัดว่าถ้าใครมีธุระอะไรตอนอยู่ห้องบำบัด ถ้าไม่ใช่บาดเจ็บจริงๆ ไม่ต้องไปนะ (บันทึก, 13 กุมภาพันธ์ 2558)

ฉันรู้สึกวามานกลับมาด้วยความรู้สึกที่เปลี่ยนไป เขาดูเข้มแข็งเหมือนดอกไม้บานตอนทำงานศิลปะ แต่พอเดินกลับมา ดูเหมือนเขาจะเป็นดอกไม้ที่กลีบอันบางเบาถูกราดรดด้วยน้ำร้อน มานดูเหี่ยวเฉาและหมดแรง เขาเดินกลับไปที่เดิม ร้อยไหมสีชมพูเจียบบๆ เสร็จแล้วเขาก็นั่งนิ่งๆ ฉันบันทึกเหตุการณ์ในวันนั้น ดังนี้

เราเดินไปนั่งใกล้ๆ

“มาน เป็นไงบ้าง”

“โดนพอบ้านดี” มานตอบเบาๆ

“อ้าว...เรื่องไร”

“มัน ‘จี้’ ว่าผมดูดยา ผมไม่ได้ทำ” มานตอบ ตอนนั้นเจตซึ่งนั่งอยู่ไม่ไกลถามขึ้น “ใคร บ้านเดียวกันไหม”

มานส่ายหัว “ไม่รู้จัก”

“มีกันกี่คน” เราถาม

“สอง”

“มานไม่รู้จักหรือ”

เจตพูดขึ้นว่า “ชื่อเสียงมันดัง” ‘มัน’ ในที่นี้คือมาน

“ตีคนผิดอย่างนี้ได้ไงล่ะ” เราพูดดังๆ ฟลายเสริมว่า “ธรรมดา” (ฮึ้ย เรานึกในใจ ธรรมดาแบบนี้ได้ไง มันไม่ยุติธรรมสิ)

“สองคนนั้นดูดีเธอ” เราถาม มานพยักหน้า ตอบว่า “เห็นที่บันได มันดูดีกันอยู่”

“แต่มาอยู่ห้องบำบัดนะ พวกเราเป็นพยานได้” เราบอกมาน นึกในใจว่าจบจากศิลปะบำบัด หนนี้ คงต้องคุยกับครูเจ อันที่จริง เราเองก็ไม่ค่อยแน่ใจว่าในสถานการณ์นี้ นักบำบัดควรวางตัวอย่างไร มีคำถามหลายคำถามที่ผุดขึ้นมา เราไม่ได้เชื่อมันทั้งหมด แต่ถ้าสิ่งที่มานพูดเป็นความจริง ความเป็นธรรมเป็นเรื่องสำคัญมาก งานที่ศูนย์ฝึกกำลังทำอยู่ไม่ใช่อะไรรึอื่น แต่คือการสร้างศรัทธาใน ความเป็นมนุษย์มิใช่หรือ ศรัทธาในความเป็นมนุษย์และคุณค่าความเป็นมนุษย์จะเกิดขึ้นได้อย่างไร หากปราศจากความเป็นธรรม (บันทึก, 13 กุมภาพันธ์ 2558)

ฉันมัววุ่นวายอยู่กับประเด็น “ความไม่เป็นธรรม” จนแทบจะลืมนึกไปว่า มานพูดเยอะกว่าทุกครั้งอย่างเห็น ได้ชัด อันที่จริง ในวันนี้นี่ตอนที่ฉันเพิ่งมาถึง ครูเจ นักจิตวิทยาชำนาญการบอกว่า มานมาด้อมๆ มองๆ และมา นั่งรอที่ห้องบำบัดก่อนเวลา และพูดเปรยๆ ว่า “ไม่รู้วันนี้จะได้ทำอะไร” และในขณะที่คุยกันเรื่องเหตุการณ์ที่ มานโดนพ่อบ้านตี เมื่อเจตถามานว่า “(เด็กคนที่ดูบุหรืจริงๆ) บ้านเดียวกันไหม” มานตอบว่าไม่ ฉันเพิ่งรู้ว่า “บ้าน” ที่พวกเขาพูดถึงในที่นี้คือจังหวัดที่แบ่งตามเขตของตอนแรกเข้ามายังสถานพินิจฯ เช่น ปทุมฯ การเป็น คนบ้านเดียวกันดูจะมีความหมายมากมายทีเดียวสำหรับเด็กๆ คล้ายกับว่าจะเป็น

น่าแปลกที่มาน “นิ่ง” มากเลยทีเดียว โดยทั่วๆ ไป มานมักมีอาการไปในการทำงานไม่ค่อยมั่นใจในตัวเอง เงอะงะ ก่อเจิน แต่ในสถานการณ์ที่เปราะบางเช่นนี้ เขากลับนิ่ง

มานร้อยไหมพรมสีชมพูเสร็จเรียบร้อยแล้ว แต่ซองเอกสารของเขายังไม่ได้รับการตกแต่งใดๆ มันยังเป็นสีขาว ฉันอยากให้มานแสดงความรู้สึกออกมากับงานศิลปะ ทว่า ในเวลานั้น ฉันรู้สึกว่าเขาแทบไม่มีกระจิตกระใจ แม้แต่ขยับตัวสักนิด ฉันจึงเป็นฝ่ายเริ่มต้นหยิบขวดสีโปสเตอร์สีดำ ถามมานว่า “เอามื้อ สีดำ” เขาพยักหน้า “ทำไม ใส่มีมื้อ” มานแบมือออกมา ฉันสังเกตว่ามีของมานเล็กน้อย ฉันหยอดสีลงบนมือของมาน เขา ปาดสีดำลงบนกระดาษ ฉันส่งพู่กันให้มาน และบอกเขาว่า “พี่เล่นด้วยนะ” แล้วเทสีโปสเตอร์สีอื่นๆ (โดยไม่ ผสมน้ำ) ทับลงบนสีดำที่มานปาดไว้คร่าวแรก ฉันกับมานช่วยกันใช้พู่กันปาดสีจน

ค่อนข้างละเอียด เราเอาพู่กันมาเล่นด้วย จุ่มน้ำแล้วก็มาละเลงปาดๆ ให้เต็มหน้ากระดาษ ไม่ให้มี

ช่องว่างสีขาว เล่นกันเงียบๆ ในขณะเดียวกันก็เหลือบๆ มองอีกสองหนุ่มว่าทำไปถึงไหนกันแล้ว ตอนที่ เราเดินไปดูสองหนุ่ม แอบเห็นมานเอามือป้ายน้ำตา เรารู้สึกเศร้าไปด้วย อย่างไรก็ตามไม่รู้ เลยเอา กระดาษทิชชูไปวางใต้โต๊ะมาน (บันทึก, 13 กุมภาพันธ์ 2558)

ตอนนั้นเองที่มานบอกว่า “ผมจะไปเคลียร์กับพ่อบ้าน” ฉันบอกว่า “เดี๋ยวมาน เราไปคุยกับครูเจก่อนดีมัย บอ กครูเจก่อน พี่ว่าครูเจน่าจะช่วยให้” ฉันเองไม่แน่ใจนักว่าฉันได้ทำในสิ่งที่เกินขอบเขตของนักศิลปะบำบัดหรือไม่ ฉันเพียงรู้สึกว่ามันน่าจะดีแน่ๆ ถ้าปล่อยมานไปคุยกับพ่อบ้านโดยตรง ในสภาวะที่ไม่รู้ว่าเขาจะไปเผชิญกับอะไร

ฉันเดินออกมากับมาน บอกครูเจสั้นๆ ว่าเกิดอะไรขึ้น เท่าที่ฉันทราบ และให้มานเป็นคนเล่าต่อเอง เพื่อที่ฉันจะได้กลับมาดูแลเด็กอีกสองคนในห้องบำบัด สักพักใหญ่ มานเดินกลับมากับครูเจ มานมีสีหน้าสบายใจขึ้น ตอนนี้ก็เหลือการพูดคุยตอนท้ายชั่วโมง

น่าแปลกที่ตอนท้ายชั่วโมงที่ให้เด็กๆ พูดถึงงานของตัวเอง พวกเขากลับมาระมัดระวังตัวกันอีกครั้งหนึ่ง ฉันสังเกตว่า ทุกครั้งที่มีการพูดท้ายชั่วโมง ดูเหมือนเด็กๆ จะห่างเหินและมีความเป็นทางการกันมากกว่าตอนที่กำลังทำงานศิลปะ พวกเขาพูดสั้นๆ และมักพูดในสิ่งดีๆ ประดุจเป็นกรอบอะไรบางอย่างที่เขาจะต้องพูดในลักษณะนี้ อาจเป็นไปได้ที่งานศิลปะช่วยให้เด็กๆ หลุดออกจากกรอบอะไรบางอย่าง แต่การจะต้องพูดบางสิ่งบางอย่าง กลับทำให้พวกเขาต้องกลับไประมัดระวังอีกครั้งหนึ่ง ฉันรู้สึกว่าการทำที่ของพวกเขาเปลี่ยนไปอย่างชัดเจน การพูดน้อย ระมัดระวัง ในตอนท้ายชั่วโมง ช่างแตกต่างจากความสบายๆ ไม่เป็นทางการในช่วงที่ทำงานศิลปะอย่างมากเลยทีเดียว

แต่อย่างน้อยที่สุด วันนี้ ฉันได้ยิน “เสียงแรกของมาน” การบอกเล่าเหตุการณ์ การยอมให้คนอื่นๆ ได้รับรู้ถึงสิ่งที่เกิดขึ้นกับเขา

วันนี้เราได้เห็นการมีส่วนร่วมในความรู้สึก คล้ายกับมีความกลมกลืนกันมากขึ้น รวมถึงเราด้วย เด็กๆ แสดงความรู้สึกออกมาตอนที่คุยเรื่องมานโดนตีโดยไม่ได้ทำผิด คุยกันอย่างเป็นธรรมชาติมาก ไม่ได้ใช้ศิลปะเป็นตัวกลางด้วยซ้ำไป และไม่ได้ตั้งใจ จัดตั้งด้วย

เรารู้สึกว่า “ความเป็นมนุษย์” ก็คือ “ความเป็นมนุษย์” และนี่เองที่ทำให้เราสื่อสารกันได้ (บันทึก, 13 กุมภาพันธ์ 2558)

ในชั่วโมงของการให้คำปรึกษาแก่นักศิลปะบำบัดฝึกงาน ฉันเล่าเรื่องนี้ให้ที่ปรึกษาและเพื่อนๆ ฟัง และบอกความรู้สึกไปว่า ทนไม่ได้กับการที่มานไม่ได้รับความเป็นธรรม รับไม่ได้จริงๆ กับการรังแกคนที่อ่อนแอกว่า “เราให้เด็กไปอยู่ศูนย์ฝึกเพื่อจะได้บ่มเพาะเขาเรื่องความเป็นธรรม แต่ในศูนย์ฝึกเองกลับมีเรื่องการใช้อำนาจที่ไม่เป็นธรรมมาบิดเบือนความจริง”

ทันทีที่ฉันพูดจบ ก็มีเสียงถามว่า

“อันนี้เป็นประเด็นของใคร ประเด็นของคนที่มาบำบัด หรือเป็นประเด็นของนักบำบัดเอง”

ทำให้ฉันนั่งอึ้งไป

ตอนอยู่โรงเรียนเก่า แม่มักเอาฉันไปฝากไว้ที่บ้านคุณยายในช่วงเลิกเรียน และกลับมารับฉันตอนที่ทานอาหารเย็นเสร็จแล้ว ฉันมีลูกพี่ลูกน้องคนหนึ่งเป็นเด็กผู้ชายที่อายุน้อยกว่าฉันหนึ่งปี อยู่ที่บ้านคุณยายด้วย ชื่อแก๊บ เขาเป็นลูกชายของลุงซึ่งเป็นพี่ชายของแม่ ลุงมีลูกสี่คนและอยู่กรุงเทพ ลูกคนอื่นๆ ของลุงอยู่กับลุงที่กรุงเทพ มีเพียงแก๊บที่มาอยู่ที่จังหวัดนี้กับคุณยาย

ฉันไม่เคยชอบแก๊บเลยเพราะแก๊บชอบรังแกฉันบ่อยครั้ง ชอบแหยงของ ถ้าไม่ให้ก็จะตีและข่วน จนฉันต้องยอมอยู่บ่อยครั้ง เมื่อเจอแก๊บ ฉันจะเล็งหนี ในสายตาฉัน แก๊บเป็นเด็กผู้ชายที่นิสัยไม่ดีเลย นอกจากจะแก้งฉันแล้ว เขายังชอบแก้งคุณยาย (ที่เขาเรียกว่าอาม่า) แก๊บชอบลากจูงคุณยายให้มาดมกลิ่นที่เขาผายลม โดยหลอกคุณยายว่าให้มาดูอะไรบางอย่าง ซึ่งกว่าคุณยายจะมาถึง กลิ่นก็จางหายไปหมดแล้ว ฉันแอบขำกับเสียงบ่นของคุณยาย “ไอ้แก๊บนี้ จูงชั้นมาทำไม”

เมื่อฉันย้ายไปโรงเรียนใหม่ แม่ไม่ได้เอาฉันมาฝากไว้ที่บ้านคุณยายในตอนเย็นแล้ว แม่บอกว่าฉันเริ่มดูแลตัวเองได้บ้างแล้ว เมื่อรับฉันจากโรงเรียนก็กลับไปบ้านเลย

ที่โรงเรียนใหม่ มีพฤติกรรมหนึ่งที่ฉันไม่ชอบเอามากๆ เด็กผู้ชายบางคนมาแอบเปิดกระโปรงเด็กผู้หญิงแล้ววิ่งหนีไป ไปยืนที่ไกลๆ แล้วหัวเราะกับความอับอายของเด็กผู้หญิง แม้ว่าจะเป็นเด็กผู้หญิงที่ตัวเล็กที่สุดในห้อง ฉันจะไม่ยอมให้เด็กผู้ชายมาเปิดกระโปรงแล้ววิ่งหนีไปง่าย ๆ ฉันจะหันไปเตะสุดแรงเกิด และเมื่อเจอเหตุการณ์เช่นเดียวกันนี้เกิดขึ้นกับเด็กผู้หญิงคนอื่น ฉันจะวิ่งไล่ไปเตะเด็กผู้ชายคนนั้นด้วย มองจากปัจจุบันไปแล้ว ออกจะเป็นภาพที่ประหลาดมาก เด็กผู้หญิงตัวเล็กบาง ผิวขาวบางคนหนึ่งตะโกนบอกเด็กผู้ชาย “เราไม่กลัวหรอก มาสู้กันเลย” ฉันตั้งท่าชกด้วย (ซึ่งเลียนแบบจากหนังจีน) ฉันไม่มีแม่ไม้มวยไทยอะไร แต่ถ้าสู้คือสู้ยิบตา เตะต่อยสุดแรงเกิด ฉันเคยเปิดศึกกับเด็กผู้ชายที่หลังห้องเรียนต่อหน้าครูฝึกสอนตอนชั้นประถมสาม เด็กผู้ชายตัวโตๆ ที่ชอบรังแกเด็กผู้หญิงดูท่าทางไม่ค่อยอยากยุ่งกับฉันนัก ไม่นานว่าพวกเขาอาจรู้สึกเกรงกลัวหรือเสียเกียรติที่จะต่อสู้กับเด็กผู้หญิงผิวขาว ตัวเล็กที่สุดในชั้น อย่างไรก็ตาม ตอนนั้นฉันรู้สึกภูมิใจมากที่สามารถปกป้องตัวเองได้ พวกนั้นไม่แก้งฉันอีกเลย สิ่งที่ฉันได้เรียนรู้จากเหตุการณ์นี้คือ ถ้าเราลุกขึ้นสู้ และสู้จนสุดแรง เราจะชนะ

ฉันไปบ้านคุณยายน้อยลงมากเมื่อย้ายโรงเรียน มีหนหนึ่งที่แม่ไปเยี่ยมคุณยายและพาฉันไปด้วย ไปเจอแก๊บ ลูกพี่ลูกน้องจอมแสบ ตอนที่ผู้ใหญ่คุยกัน แก๊บก็เริ่มแก้งฉันอย่างที่เคยทำ แก๊บไม่รู้ว่าฉันเปลี่ยนไปแล้ว ฉันไปฝึกวิฑายูทที่โรงเรียนใหม่ ฉันเคยสู้กับเด็กผู้ชายที่ตัวโตกว่าแก๊บมาแล้วที่หลังห้องเรียน (แก๊บเป็นเด็กตัวเตี้ย ออกจะทำมๆ แต่เด็กผู้ชายที่ฉันเคยเตะต่อเยเป็นเด็กร่างสูง แข็งขียว) อย่างไรก็ตาม เราจะต่อสู้กันต่อหน้าผู้ใหญ่ไม่ได้ ฉันจึงบอกแก๊บว่า ออกไปหน้าบ้านดีกว่า

บ้านคุณยายเป็นร้านขายของ ซึ่งมีชอกมูมหลายจุดในการจัดวางสินค้า เราตกลงกันว่าไป “ตีกัน” (ตามภาษาของผู้ใหญ่) ในจุดที่น่าจะเป็นจุดอับที่สุดที่ผู้ใหญ่ไม่น่าจะรู้เห็น คำว่า “ตีกัน” คือเราใช้มือเท้าเป็นอุปกรณ์ใน

การต่อสู้ทุกรูปแบบ เตะ ต่อย ช่วน ตบ ฯลฯ จำได้ว่าการต่อสู้ครั้งนั้นไม่่ง่ายนัก แก๊บเป็นคู่ต่อสู้ที่ยากพอสมควร เพราะแก๊บตัวหนากว่าฉันประมาณหนึ่ง (หุ่นเขาออกตันๆ) แม้ว่าเราจะสูงพอกๆ กัน ผู้ใหญ่คงได้ยินเสียงการต่อสู้ของพวกเรา เขากรูกันมาห้ามทัพ ที่แก๊บของฉันทันยังมีรอยแผลเป็นเล็กๆ จนทุกวันนี้ เกิดจากการโดนเจ้าแก๊บช่วน (หรือน่าจะเรียกว่า “จิก” คงเหมาะกว่า) ฉันทันจำได้ว่าเป็นการสู้แบบยอมตาย การศึกครั้งนั้น แก๊บได้รับบาดเจ็บมากกว่าฉันทัน (แม้ว่าเขาจะแรงเยอะกว่าฉันทันก็ตาม) ที่แน่ๆ เขาไม่กล้ามา “แหยม” ฉันทันอีกเลยนับแต่วันนั้นเป็นต้นมา

มานเป็นเด็กตัวเล็กมาก การเป็นเด็กตัวเล็กนั้นมีผลมากต่อชีวิตของเด็กคนหนึ่ง สถานการณ์ของมานที่ต้องตกเป็นเบี้ยล่างตลอดเวลาแม้ในกลุ่มศิลปะบำบัดสี่คนนั้น อาจใกล้เคียงกับสถานการณ์ที่ฉันทันเคยถูกมองเป็นลูกไล่ ถูกมองเป็นเด็กที่อ่อนแอกว่า ฉันทันไม่แน่ใจนักว่าเป็นไปได้ไหมที่คนๆ หนึ่งหากถูกบีบคั้นมาก อาจแสดงออกด้วยการสุดโต่ง คือก้าวร้าวไปเลย เหมือนที่ฉันทันเคยเป็น คือทำดีทำต่อยกับเด็กผู้ชายตัวใหญ่ หรือในกรณีของมาน การเป็นเด็กผู้ชายตัวเล็ก บางที ความกดดันอาจจะมากกว่าเด็กผู้หญิงตัวเล็กด้วยซ้ำไป เขาจึงหาหนทางของตัวเองด้วยการพัฒนาอาวุธขึ้นมา อาวุธอาจเป็นเครื่องมือในการปกป้องตัวเอง และมันอาจแสดงการมีตัวตนของเขาด้วย ก็อาจเป็นไปได้

เหตุการณ์วันนั้นที่มานเจอ มาพ้องกับประเด็นที่ฉันทันเคยเจอสมัยเด็ก ทำให้เลือดนักรู้ของฉันทัน (ที่ในยามปรกติจะไม่แสดงออกมาเลย) พุ่งพล่านขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง ฉันทันทำตัวเป็น “ผู้ปกป้อง” ประดุจตอนประณามสามที่พร้อมจะต่อกรกับเด็กผู้ชายคนใดก็ตามที่แอบมาเปิดกระโปรงเด็กผู้หญิง หรือรังแกผู้หญิงที่ไม่มีทางสู้ จุดนี้กระมังที่อาจเรียกได้ว่าเป็น “ประเด็นของฉันทัน” ที่มันไปพ้องกับฉากตอนในชีวิตของมาน

ที่จริงแล้ว มีอีกประเด็นหนึ่งที่เป็น “ประเด็นของฉันทัน” โดยที่ไม่เกี่ยวกับมาน หากมันมีผลกับฉันทันมาจนทุกวันนี้

ช่วงหนึ่งในชีวิต ที่ฉันทันค้นพบว่า ถ้าเราใช้กำลัง เราจะได้ในสิ่งที่ต้องการ ฉันทันกลายเป็นเด็กประเภท “ปากว่า มือถึง” และนั่นอาจกลายเป็นนิสัยที่ติดตัวจนโตก็เป็นได้ หากไม่เจอสถานการณ์หนึ่ง ตอนนั้นฉันทันอยู่ประถมสี่ วันนั้น ฉันทันคุยกับเด็กผู้ชายคนหนึ่ง (ซึ่งฉันทันยังจำชื่อและนามสกุลของเขาได้จนทุกวันนี้ และเคยพยายามตามหาเขาทางเฟซบุ๊ก) เพื่อนคนนี้พูดอะไรบางอย่างที่ฉันทันไม่ชอบใจ แสลงหู เรียกฉันทันว่า “ไอ้แวน” หรืออะไรสักอย่าง ทันใดนั้น ฉันทันก็ชกไปที่ใบหน้าของเขา ฉันทันแค่ชกเขาไปเบาๆ เขาทรุดลงกองกับพื้น แต่ที่ฉันทันยืนนิ่งตะลึงงัน เป็นเพราะจุมูกของเขามีเลือดไหลออกมา! เขาเอามือแตะจุมูกและมองไปที่มือ น่าแปลกที่เขาไม่ได้โวยวายอะไร ไม่ต่อยฉันทันตอบด้วย เขาเอามือกุมจุมูกแล้วเดินจากไป ฉันทันยืนนิ่งประจวบรูปร่าง ฉันทันไม่เคยรู้สึกแยกับตัวเองขนาดนี้มาก่อน

ในช่วงเวลาปีกว่าๆ ที่ย้ายมาโรงเรียนใหม่ ฉันทันได้เรียนรู้หลายอย่างมาก จากเด็กเงิบหงิมที่ไม่สู้คน กลายเป็นเด็กที่เห็นว่าการใช้กำลังจะช่วยให้เรารอดได้ ฉันทันเกือบที่จะยึดวิธีนี้เป็นสรณะเสียแล้ว หากไม่เจอกรณีที่เพื่อน

คนนี้มีเลือดกำเดาไหลหลังจากที่ฉันทักเขา เด็กคนนี้ต่างจากแก้วหรือเด็กผู้ชายตัวโตที่ชอบแกล้ง เขาเป็นเพื่อนฉัน เพียงแค่พูดจาไม่ตืดนิตเดียว และพอฉันชกเขา เขาบาดเจ็บแต่เขาไม่ได้ตอบ กลับเดินจากไปเสียๆ

เย็นวันนั้น ฉันกลับไปบ้านด้วยความรู้สึกที่ยากจะอธิบาย สำหรับเด็กอายุแปดขวบเศษคนหนึ่ง ที่จะเรียนรู้ว่าการไปทำร้ายคนอื่น หรือทำให้ใครสักคนบาดเจ็บทางร่างกาย เราเองจะรู้สึกแย่มากๆ ในทางจิตใจ

...ฉันหยุดชก เตะ ต่อย นับแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

5. มนุษย์ที่กลัวความทุกข์

ฉันหยุดทำศิลปะบำบัดไปเป็นเดือนตั้งแต่หยุดสงกรานต์ เพราะต้องเดินทางไปต่างประเทศ ทราบว่าในช่วงสงกรานต์ ศูนย์ฝึกให้เด็กๆ กลับบ้านได้ ยกเว้นคนที่ไม่มีผู้ปกครองมารับ กับคนที่ถูกทำโทษ

ฉันจึงห่างหายจากไปนานพอสมควร กลับมาอีกครั้ง คล้ายๆ จะต่อไม่ค่อยติด

มานทำผิดอีกครั้งหนึ่ง เขาโดน “เกม” (ศัพท์เฉพาะ หมายถึงการถูกจับได้ว่าทำผิด และโดนลงโทษ) ด้วยการไม่ได้กลับบ้านในช่วงสงกรานต์ พ่อบ้านจับได้ว่าเขาซ่อนอาวุธไว้ในกระถางต้นไม้ เรื่องอาวุธเป็นประเด็นเดิมของมานตั้งแต่ก่อนมาอยู่ศูนย์ฝึกด้วยซ้ำไป

“ยากนะพี่ เด็กคนนี้” ครูต้อม นักจิตวิทยาประจำศูนย์บอกฉัน เหมือนเขาจะบอกฉันว่าการจะเปลี่ยนแปลงมานเป็นเรื่องยากจริงๆ

“พี่จะทำต่อไหมกับมาน ทำศิลปะบำบัดเดียวเลย” ครูเจ นักจิตวิทยาชำนาญการ หัวหน้าครูต้อม ถามต่อ “เหมือนมานจะเปิดใจกับพี่ที่สุดเลยนะ”

ฉันถึงกับนั่งเสียไป

ฉันรู้ว่ามืออะไรบางอย่างในตัวเองที่สามารถเข้าได้กับคนที่ตื่นกลัว คนที่รู้สึกว่าจะตัวเองแปลกประหลาด คนที่โดยทั่วไปไม่ไว้วางใจใคร บางทีพวกเขาก็จู่โจมเข้าหาฉันประดุจมีแรงดึงดูดบางอย่าง ส่วนหนึ่งคงเป็นเพราะฉันก็มีประเด็นความทุกข์บางอย่างที่เชื่อมโยงกับพวกเขาได้

คราวหนึ่ง ฉันไปถึงห้องศิลปะบำบัดเร็วกว่าปรกติเล็กน้อย วันนั้นฉันเตรียมดินน้ำมันไปหลายก้อน เอาดินน้ำมันใส่กระปุกที่เดิมเป็นกระปุกอาหารสำเร็จรูป ซึ่งยังมีเชื้ออาหารติดอยู่

ฉันกำลังจัดข้าวของอยู่ เห็นมานเดินเข้ามา ขอยืมอีกครั้งหนึ่ง มาน...ผู้ซึ่งในวันแรกๆ นิ่งเงียบ ไม่ยอมสบตา ไม่ยอมสนทนากับฉัน วันนี้มานเดินเข้ามาหาฉัน แต่ตามองไปที่กระปุกดินน้ำมัน

“เต้าหู้ราดซอสมะขาม” มานอ่านป้ายชื่ออาหารที่ยังติดอยู่บนกระปุก “พี่เอาอาหารมาหรือ” มานถามฉันเสียงเบาๆ แม้จะยังไม่สบตาคัน แต่นี่คือ “เสียงแรกของมาน” อย่างแท้จริง เสียงแรกแห่งการเริ่มต้นสนทนาที่เขาเป็นคนเริ่มก่อน

ฉันอมยิ้ม เต๋าว่ามานอาจจะนึกว่าฉันเอาของกินมาแบบวันที่มีโรตีสายไหมเป็นแน่ ฉันบอกเขาตามตรงว่า อันนี้ดินน้ำมัน ถูกแล้วละมาน กล่องนี้เคยใส่เต้าหู้ราดซอสมะขามมาก่อน

วันนั้น ครูเจบอกฉันว่า มานมารอฉันที่ห้องบำบัดก่อนเวลาประมาณครึ่งชั่วโมง และเปรยๆ ว่า “ไม่รู้วันนี้จะทำอะไร” ครูเจบอกว่าไม่เคยเห็นมานตั้งใจเรียนอะไรมาก่อนเลย เพิ่งมีศิลปะบำบัดนี้แหละที่ดูเหมือนว่าเขาจะรอคอยมาก

ฉันนึกถึงแช่เซี่ยะ เพื่อนสมัยประถมสอง คนที่ตัวเล็ก ผอม และเงียบ คนที่ฉันพูดด้วยหลายครั้ง และเธอตอบฉันด้วยความเงียบ จนวันหนึ่งที่เธอบอกว่าเธอรับรู้ทุกอย่างที่ฉันพูดกับเธอ ด้วยการรอกันกินข้าวเสร็จ และเดินเป็นเพื่อนฉันอย่างเงียบๆ ออกจากห้องอาหาร

ฉันรู้ว่ามื่ออะไรบางอย่างในตัวเองที่สามารถเข้าได้กับคนที่ตื่นกลัว คนที่รู้สึกกว่าตัวเองแปลกประหลาด คนที่โดยทั่วไปไม่ไว้วางใจใคร บางทีพวกเขาที่ใจจมเข้าหาฉันประจุกมีแรงดึงดูดบางอย่าง ส่วนหนึ่งคงเป็นเพราะฉันก็มีประเด็นความทุกข์บางอย่างที่เชื่อมโยงกับพวกเขาได้

แต่ฉันไม่ได้พร้อมรับความทุกข์ในทุกสถานการณ์หรอกนะ

ฉันกลัวความทุกข์ที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ การพลัดพราก การสูญเสีย และฉันยังมีแนวโน้มที่จะดูดซับความทุกข์ของคนอื่นมาเป็นความทุกข์ของตัวเอง และหากเกิดเหตุการณ์นั้นขึ้น ฉันจะจมดิ่งกับความทุกข์ (ที่เดิมเป็นของคนอื่น แต่บัดนี้กลายเป็นของฉัน) จนยากจะถอนตัว

ทั้งสองกรณี ฉันไม่มีวิธีการใดในการปกป้องตัวเอง นอกจากการเดินให้ห่างออกมาจากสถานการณ์ใดก็ตามที่มีแนวโน้มว่าจะเป็นเหตุปัจจัยให้ความทุกข์ดังว่านั้นเข้ามาประชิดตัวฉัน

เมื่อเกือบสิบปีก่อน ตอนที่ฉันไปหมู่บ้านพลัมที่ฝรั่งเศส จำได้ว่ามีผู้หญิงชาวปาเลสไตน์คนหนึ่ง ชอบเดินมาเล่าเรื่องราวชีวิตให้เพื่อนสนิทของฉันฟัง หน้าตาเธอมีแต่ความทุกข์ คราใดที่ฉันกำลังอยู่กับเพื่อนคนไทย แล้วผู้หญิงคนนี้เดินเข้ามา ฉันจะหลบฉากหนีด้วยความว่องไว และเดินไปที่อื่นแบบเนียนๆ ฉันจำได้ว่าผู้หญิงคนนี้บอกว่าตัวเองมีความสุข มีสามีที่น่ารัก มีลูกสาวที่น่ารัก อยู่ที่อิสราเอล (เธอถูกพ่อทำร้ายทางเพศ และหนีข้าม

จากปาเลสไตน์มาอิสราเอล) แต่พลังแห่งความทุกข์ของเธอมันท่วมท้น สักพักเธอก็จะพร่ำพรรณนาถึงอดีตอัน
ตรอมตรมของเธอ พลังแห่งความทุกข์ของเธอนั้นรุนแรงมาก อันที่จริง แม้เธอจะยังไม่พูดอะไรเลยสักคำ ฉัน
เชื่อว่าไม่ใช่ฉันคนเดียวที่รู้สึกได้ว่าคนๆ นี้มีความทุกข์มาก เพียงแต่ฉันเป็นคนประเภทอ่อนไหวต่อพลังแห่ง
ความทุกข์ที่อยู่ในบรรยากาศรอบตัว ความอ่อนไหวนี้เองที่หลายครั้ง ฉันคุ้ยคุ้ยเอาพลังของคนที่มีความทุกข์เข้า
มาในตัวได้โดยง่าย ดังนี้แล้ว ทันทันทีที่มีสัญญาณเตือนบางอย่างที่บอกฉันว่า “คนๆ นี้มีความทุกข์มาก” ฉัน
จะพยายามไม่สร้างระยะประชิดต่อบุคคลนั้น

เพื่อปกป้องหัวใจอันเปราะบางมิให้กระทบกระเทือน ฉันมีระยะห่างหลายระยะสำหรับบุคคลต่างๆ กัน
ระยะที่ฉันคิดว่าใกล้ มักจะห่างเกินไปเสมอ เพื่อนคนหนึ่ง เมื่อฉันบอกเธอว่าตอนนี้เธอเป็นเพื่อนสนิทที่สุดของ
ฉันเลยนะ เธอทำท่าตกใจ “นี่สนิทแล้วหรือ” แล้วพูดต่อไปว่า “เป็นเดือนๆ ไม่เจอกันเลยเนี่ยนะ”

การเข้ามาทำศิลปะบำบัด เป็นก้าวเล็กๆ ที่ฉันออกมาจากพื้นที่เล็กๆ ของตัวเอง - พื้นที่ที่ฉันควบคุมได้ ด้วยการ
อ่าน คิด วิเคราะห์ (อันฉันเป็นผู้เชี่ยวชาญ ด้วยเหตุนี้ฉันจึงสามารถควบคุมความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่นี้ได้
ด้วย) ศิลปะเป็นอีกโลกหนึ่งที่ยากจะคาดคะเนได้ อันฉันไม่คุ้นชินมาก่อน ความสัมพันธ์ในพื้นที่ของศิลปะบำบัด
นั้น พ้นไปจากที่ฉันจะประมาณได้เลยว่าจะเป็นอย่างไร ด้วยเหตุนี้ ในการทำศิลปะบำบัดครั้งแรก แม้ว่าจะเป็น
แบบกลุ่ม ฉันจึงรู้สึกกลัวมาก ความกลัวที่ว่าไม่ใช่กลัวจะถูกทำร้ายหรืออะไรทำนองนั้น แต่เป็นความกลัวว่าสิ่ง
ที่เราต้องไปเผชิญนั้น เรามีแต่ความไม่รู้ ความไม่รู้ว่าอะไรจะเกิดขึ้น จะทำอย่างไรถ้ามีสิ่งใดเกิดขึ้น เป็นภัย
คุกคามอันใหญ่หลวงต่อฉัน จนฉันเกือบจะโทรศัพท์ไปบอกนักจิตฯ ที่ศูนย์ฝึกแล้วว่าขอยกเลิกไม่ไปดีกว่า
แต่ฉันรู้ว่าอย่างไรฉันก็ต้องไป ไปเพื่อจะได้รู้ว่าสิ่งที่ฉันกลัวนั้น มันเป็นอย่างไร

เดิมทีเดียว ฉันจะเริ่มต้นด้วยการทำศิลปะบำบัดเดี่ยว แต่ได้รับคำแนะนำจากนักจิตวิทยาที่ศูนย์ฝึกฯ ว่า “พีทำ
กลุ่มก่อนไหม แล้วค่อยดูว่าคนไหนน่าจะทำเดี่ยวด้วย” ฉันเห็นด้วย และนั่นทำให้ฉันทราบว่าการทำศิลปะ
บำบัดแบบกลุ่ม มีลักษณะเฉพาะตัวซึ่งต่างจากแบบเดี่ยว โดยเฉพาะพื้นที่ปลอดภัยระหว่างผู้เข้าร่วม
กระบวนการ การโอบอุ้มพื้นที่ (hold space) ต้องโอบอุ้มทุกคนในวง ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ง่ายนัก

อย่างไรก็ตาม การทำศิลปะบำบัดแบบกลุ่มนั้น ฉันรู้สึกถึงความสัมพันธ์ระหว่างฉันกับผู้เข้าร่วมจะไม่เป็น
ส่วนตัวมากนัก ถ้าเปรียบเทียบกับการสอนนักศึกษา ในระดับความสัมพันธ์ก็คงจะคล้ายๆ ในห้องเรียนที่เรา
จะต้องดูแลหลายๆ คน ซึ่งแตกต่างจากหากนักศึกษาคนใดคนหนึ่งมาขอให้เราเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ถ้าเป็นที่
ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ความสัมพันธ์จะมีความเป็นส่วนตัวมาก

นี่เป็นสิ่งที่ฉันยังไม่แน่ใจนัก

ฉันก็ดีใจนะ ตอนที่ไฉนครูต่อมบอกว่า “เหมือนมานจะเปิดใจกับพี่ที่สุดเลยนะ”

แต่ฉันกลับตอบปฏิเสธ ฉันยังไม่พร้อมที่จะเชื่อมโยงกับใคร โดยเฉพาะกับคนที่มีความทุกข์มาก คนที่ฉันสื่อสารได้แม้จะอยู่ท่ามกลางความเจ็บ และคนที่ดูจะเข้ากับฉันได้ดี

ใช่,

ฉันกลัว.

...ในระหว่าง...

ถึงจุดหนึ่ง ฉันไม่แน่ใจนักว่า “ความเป็นอื่น” ในเชิงกายภาพ เชิงสังคมวัฒนธรรม จะมีผลต่ออวัยวะที่นอนเนื่องในใจของคนๆ นั้นหรือไม่ หรือสุดท้ายแล้ว มันคือความคุ้นชินในใจเราเองที่มันพุ่งไปตีความโลกและสิ่งที่มากระทบ ฉันไม่อาจปฏิเสธว่าบริบททางกายภาพ บริบททางสังคมวัฒนธรรม ล้วนมีผลในการสร้าง “ความเหมือน” หรือ “ความเป็นอื่น” ต่อผู้คน เรามีแนวโน้มที่จะไว้วางใจคนที่เหมือนหรือคล้ายเรา มากกว่าคนที่แตกต่างไปจากเรา นี่ไม่ใช่เรื่องแปลกอะไร ในตอนแรก เด็กๆ กับฉัน มีความต่างกันมากกว่าเหมือน ทั้งเรื่องเพศ อายุ การศึกษา ฯลฯ แต่ในที่สุดเราก็เชื่อมโยงกันได้ เราไว้วางใจกันได้ในระดับหนึ่ง

แต่นั้นเป็นคนละเรื่องกับการถอยหนีของตนเอง ในการสร้างความสัมพันธ์กับใคร เพราะฉันไม่อาจทนได้กับการที่มันจะต้องมีจุดจบ ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง จุดจบของมันทำให้ฉันหัวใจแตกสลาย ฉันไม่อยากจะต้องพบพานความทุกข์ซ้ำๆ แบบนี้อีกต่อไป

เป็นความขัดแย้งที่ลึกซึ้งเลยทีเดียว ไม่เพียงในฐานะนักบำบัด ฉันเองเป็นมนุษย์ที่รังเกียจความทุกข์

“ท่าทีต่อความทุกข์” เป็นประเด็นที่สำคัญมาก นักบำบัดที่ “รังเกียจ” ความทุกข์ จะช่วยบำบัดเยียวยาความทุกข์ของตนเองและคนอื่นได้อย่างไร ในทางตรงกันข้าม นักบำบัดที่ “ชินชา” ต่อความทุกข์ จะช่วยบำบัดเยียวยาความทุกข์ของตนเองและคนอื่นได้ละหรือ

บางที การจะตอบคำถามนี้ได้ เราอาจต้องใคร่ครวญผ่านชีวิตการเป็นนักบำบัดของตนเอง

ฉันหยุดพักจากการทำศิลปะบำบัดที่ศูนย์ฝึกเป็นเวลา 2 เดือน แล้วฉันก็ตัดสินใจทำศิลปะบำบัดเดี่ยว ครั้งแรกกับมูลนิธิแห่งหนึ่ง กับคนกลุ่มที่ฉันไม่คุ้นเคย คือกลุ่มหญิงขายบริการและกลุ่มเสียง

ความเป็นอื่น # 2

1. โลกของ “ฉัน” กับ โลกของ “เธอ”

ตอนที่ฉันเรียนอยู่ชั้นมัธยมต้นที่โรงเรียนประจำจังหวัด ช่วงเวลาหนึ่งที่เป็นช่วงเวลาที่มีความสุขมากคือตอนเลิกเรียน ตอนรอแม่มารับกลับบ้านนั้น ฉันมักเดินข้ามถนนไปซื้อลูกชิ้นปลาชุบแป้งทอด (ซึ่งเป็นลูกชิ้นปลาชุบแป้งทอดที่ฉันรู้สึกตลอดมาว่าอร่อยที่สุดในโลก) และทอดมันปลา (เป็นทอดมันแบนๆ ชิ้นเล็กๆ) โอวัลตินเย็น (ที่คนขายปรุงเรียบร้อยแล้ว ใส่โกโก้ขนาดใหญ่ แม่ค้าใส่น้ำแข็งไปในนั้นแล้ว เมื่อนักเรียนมาซื้อ เธอจะใช้ที่ตักใหญ่ๆ คนโอวัลตินให้เข้ากับน้ำแข็งหลายๆ หน แล้วตักขาย) ช่วงสั้นๆ ระหว่างรอพ่อแม่มารับกลับบ้านเป็นเวลาสังสรรค์ในรูปแบบหนึ่ง เด็กๆ ที่รอพ่อแม่มารับมักเป็นเด็กกลุ่มเดิมๆ ที่บางที่เป็นเพื่อนต่างห้อง เรามักซื้อลูกชิ้นปิ้งมากินด้วยกัน แล้วก็อัปเดตข่าวสารของเพื่อนคนนั้นคนนี้ แค่นี้ก็สนุกแล้ว

คนขายของกินที่หน้าโรงเรียนนั้นบางทีก็เปลี่ยนหน้าไปบ้าง มีคนหนึ่งี่ฉันจำได้แม่นคือ พี่คนที่ขายโอวัลตินและลูกชิ้นปลาชุบแป้งทอดคนหนึ่ง แกเป็นผู้หญิงผิวคล้ำ ยังอยู่ในวัยสาว แต่ถ้ามองจากสายตาเด็กอายุสิบสี่สิบห้า จะรู้สึกว่าเขาแก่แล้ว คืออายุยี่สิบกว่าๆ จุดเด่นของพี่คนนี้ นอกจากผิวคล้ำแล้วคือผมแกหยิกๆ และยาวลงมาถึงหลัง ในความรู้สึกของฉัน คนๆ นี้ก็คงเป็นแม่ค้าขายของกินหน้าโรงเรียนคนหนึ่ง ถ้าวันนั้น ตอนที่ไม่มีเด็กคนอื่นอยู่ด้วย แกไม่ได้ถามฉันเบาๆ ว่า “น้อง...น้องเขียนจดหมายภาษาอังกฤษเป็นไหม”

ฉันรู้สึกแปลกใจ ระคนกับความไม่แน่ใจ

บริเวณร้านของแกมีเก้าอี้ยาวที่ทำจากไม้หยาบๆ อยู่ตัวหนึ่ง ฉันเดินไปนั่งบนเก้าอี้ตัวนั้น พี่คนขายของก็นั่งด้วย ฉันหยิบกระดาษและปากกาออกมาจากกระเป๋านักเรียน พี่บอกเนื้อหาภาษาไทยอย่างซ้ำๆ ให้ฉันแปลและเขียนเป็นภาษาอังกฤษ ถึงคนๆ หนึ่งชื่อ John ตอนที่เขียนคำแรกว่า “Dear John” ลงบนกระดาษนั้นฉันรู้สึกตื่นเต้นมาก ภาษาอังกฤษที่เราได้เรียนมาตอนนี้จะได้อ่านโดยเจ้าของภาษาแล้ว รู้สึกเหมือนได้รับความไว้วางใจจากคนที่อยู่ตรงหน้าให้เราได้ล่วงรู้ความลับของเขา “น้องอย่าไปบอกใครนะ” พี่กำชับเป็นระยะๆ

เวลาผ่านไปหลายปี ฉันจำเนื้อหาไม่ได้ว่าพี่คนนี้ให้ฉันเขียนอะไรไปบ้าง ที่แน่ๆ ฉันไม่เห็นรู้สึกว่สิ่งที่พี่ให้ฉันเขียนเป็นความลับอะไร ก็แค่บอกว่าชีวิตตัวเองเป็นอย่างไร ถามว่าอีกฝ่ายเป็นอย่างไร และอยากให้เขากลับมาที่นี้อีก ในความรู้สึกของฉัน มันไม่มีอะไรเลย (หรือว่าพี่คนนี้จะหลงรักฝรั่งชื่อ John ฉันก็ไม่แน่ใจ) อย่างไรก็ตาม ฉันรู้สึกว่ตัวเองได้รับความไว้วางใจจากคนๆ หนึ่ง แม้จะเป็นคนแปลกหน้า ฉันรู้ว่าสิ่งที่เขียนไปนั้นต้องมีความสำคัญต่อพี่คนนี้มากทีเดียว แต่มันมีอีกความรู้สึกหนึ่งที่แทรกเข้ามา...

ในวัยสิบสี่สิบห้า ฉันไม่แน่ใจนักว่ควรจะมองพี่คนนี้ด้วยสายตาอย่างไร ฉันเรียนโรงเรียนสตรีล้วนที่บมเพาะทัศนระว่ด้วยความถูกต้องตามทำนองคลองธรรม โดยเฉพาะเรื่องเพศ มีเส้นแบ่งที่ชัดเจนมากระหว่ “ผู้หญิง

ดี” กับ “ผู้หญิงไม่ดี” พี่คนนี้ทำให้ฉันนึกถึงตัวเองของนิยายเรื่อง “ผู้หญิงคนนั้นชื่อบุญรอด” ของโบตัน “หรือพี่แกจะเป็นเมียเช่าฝรั่ง” เป็นคำถามที่ผุดขึ้นในใจฉันเป็นระยะๆ

ฉันเกิดที่จังหวัดเล็กๆ ทางภาคใต้ เรียนหนังสือ และเติบโตในจังหวัดนี้ ยังจำได้ว่าตอนที่เรียนประถมต้น ตอนห่มเศษๆ ครอบครัวเราเดินไปดูหนังกัน รถน้อย ถนนโล่ง ฉันอยากให้บ้านเกิดของฉันเป็นจังหวัดเล็กๆ ที่สวยงาม และสงบเงียบตลอดไป แต่ความสวยงามของชายหาดและภูเขากลับดึงดูดผู้คน โดยเฉพาะชาวต่างชาติ ให้แห่แหนมาเที่ยว ทำให้บ้านเกิดของฉันกลายเป็นจังหวัดท่องเที่ยวที่ติดอันดับต้นๆ ของโลก แน่نونว่าสิ่งเหล่านี้ย่อมกระทบวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นเป็นอันมาก ตอนห่มเศษๆ เมื่อหลายสิบปีก่อน คนส่วนใหญ่ทำกับข้าวกินกันเอง ปิดบ้านเงียบ ถนนโล่ง แต่บัดนี้ หากไปเยี่ยมชมถนนเส้นเดียวกัน จะเห็นแต่รถ รถ และก็รถ เวลาสามสี่ทุ่ม ยังเรียกได้ว่าราตรียังเยาว์นัก ความเป็นเมืองศิบคลานเข้าครอบงำจนเมืองเล็กๆ อันเป็นบ้านเกิดของฉัน จนฉันรู้สึกเหมือนเป็นคนแปลกหน้า

สมัยก่อน คนทั้งจังหวัดรู้จักกันเกือบหมด เวลาใครมาทักฉันจะถามว่าเป็นลูกใครหลานใคร พวกเขารู้จักไปถึงปู่ฉันจำได้ว่าโรงแรมแห่งแรกในเมืองที่สร้างสูงหลายชั้นนั้นอยู่ทางด้านหลังของบ้านเรา (เจ้าของโรงแรมคือคุณย่าของเด็กผู้หญิงที่ถักเปียสองข้างและผูกโบสีน้ำเงิน) เมื่อบ้านเกิดของฉันเป็นที่รู้จักในฐานะเมืองท่องเที่ยวชั้นนำย่อมมีคนต่างถิ่นเดินทางมามาก ทั้งนักท่องเที่ยวและคนทำงาน ตอนที่ฉันเรียนชั้นมัธยมต้น ชายหาดขนาดยาวแห่งหนึ่งที่อยู่นอกเมืองมีชื่อเสียงโด่งดัง ถึงขนาดมีร้านรวงและโรงแรมจนเรียกได้ว่ากลายเป็นเมืองขนาดย่อมไปแล้ว แม้ว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ชอบชายหาดนอกเมือง แต่ในเมืองนั้น บ่อยครั้ง เรามักเห็นชายชาวต่างชาติเดินคู่กับหญิงไทยร่างเล็กที่มักมีผิวคล้ำ ผู้คนในเมืองเมื่อเห็นดังนั้นก็พอจะเข้าใจได้ถึงความสัมพันธ์ในลักษณะนั้น แน่نونว่าไม่ได้ไปในทางชื่นชม โดยรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม ฉันว่าเราทุกคนย่อมซึมซับค่านิยมบางอย่างที่บอวลล่องลอยอยู่ในบรรยากาศ ซึมซับเข้ามา ส่งต่อออกไป วนเวียนฝังแน่นอยู่ในจิตใต้สำนึกร่วมของคนในสังคม (collective unconscious)

เป็นเรื่องยากที่จะแยกแยะได้ว่า อะไรเป็นสิ่งไม่ดีที่ควรกำจัด อะไรเป็นสิ่งดีที่ควรจะคงไว้ เราเห็นว่าเศรษฐกิจดีเป็นสิ่งดี แต่ผู้หญิงที่เราเรียกว่า “เมียเช่าฝรั่ง” อัน “คนดีๆ” มองว่าพวกเขาเป็น “สิ่งไม่ดี” นั้น กลับนำเม็ดเงินเข้าสู่ประเทศอย่างมหาศาล นำพาซึ่งเศรษฐกิจดี เรารังเกียจพวกเขา แต่กลับมีความสุขกับเศรษฐกิจดี ซึ่งอันที่จริง พวกเขามีส่วนสร้างให้มันเกิดขึ้นด้วย ฉันจำได้ว่าตอนอยู่ ม.1 มีข่าวหนึ่งที่ดังฉาวโฉ่อยู่นาน คือเหตุการณ์ไฟไหม้ช่องที่ถนนเส้นหนึ่งในจังหวัด เมื่อไฟมอดแล้ว พบศพที่ถูกไฟไหม้เป็นจำนวนมาก มีการกักขังหญิงเหยี่ยวหญิงสาวหลายคน รวมทั้งศพที่ถูกกล่ามโซ่ที่ขาอยู่ด้วย ถนนเส้นนั้นแทบจะกลายเป็นถนนร้างอยู่ประมาณสามสิบปีเห็นจะได้ ราคาที่ต้องจ่ายเพื่อ “เศรษฐกิจดี” มันแพงขนาดนี้เชียวนะหรือ

เรื่องราวเหล่านี้ก็กลับมาสู่ความทรงจำของฉันอีกครั้งหนึ่ง ในระหว่างท่ามกลางที่ฉันเป็นอาสาสมัครทำงานศิลปะบำบัดกับมูลนิธิแห่งหนึ่งที่ช่วยเหลือผู้หญิงขายบริการให้สามารถพึ่งตนเองได้ ด้วยการสอนอาชีพ เช่น การทำ

เครื่องประดับ ทำน้ำผลไม้ โดยมีการจัดจำหน่ายเพื่อนำเงินมาจุนเจือผู้หญิงกลุ่มนี้ นอกจากการสอนในเชิงอาชีพแล้ว ยังมีการสอนทักษะชีวิตให้ด้วย เช่น พระคัมภีร์ไบเบิล โดยที่ผู้เข้าร่วมไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนศาสนา ชั่วโม่งศิลปะบำบัดถูกบรรจุอยู่ในตารางเรียนด้วย ผู้ร่วมโครงการไม่ได้พักที่มูลนิธิ มักเช่าห้องอยู่ และมาเรียนหรือมาทำเครื่องประดับร่วมกันเท่านั้น โดยจะได้รับค่าแรงเป็นรายวันบ้าง รายเดือนบ้าง แล้วแต่ประเภทของงาน มีบางคนที่มีสภาวะที่บีบคั้นมาก เช่น มีอาการทางจิตที่ไม่สามารถแยกไปอยู่ได้ด้วยตนเอง มูลนิธิฯ จึงให้ที่อยู่ด้วย

พี่คนขายลูกชิ้นคนนั้น บางที ที่แกอยากเขียนจดหมายถึงจอห์นก็เพราะคิดถึงก็เป็นได้ หรือแจะหวังอะไรจากจอห์น ฉันทก็ไม่รู้ได้ มีเส้นแบ่งหรือขีดคั่นไหมนะ ระหว่างความรู้สึกของมนุษย์กับการทำบางสิ่งบางอย่างที่ถูกตีค่าว่าต่ำทรามเป็นอาชีพเพื่อการดำรงชีวิต อาชีพที่ว่านั้นจะทำให้มนุษย์ชาชิน เฉยชาหรือกดทับ “ความรู้สึกเยี่ยงมนุษย์” และมีผลในการตัดรอน “ความเป็นมนุษย์” หรือไม่นะ

2. เรื่องเล่าของผิง

“หนูไปนอนกับผู้ชายก็ได้เงินมาแล้ว” เป็นเสียงตัวดี ๆ ของผิงขณะเล่าสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในบ้านที่เกิดขึ้นเมื่อไม่นานมานี้

วันนั้นผิงเพิ่งทะเลาะกับน้องสาวต่างพ่อ “มันมารังแกลูกหนู” ผิงหมายถึงลูกชายอายุหกขวบ

“มันไปแตะที่จูลูกหนู ทำอย่างนั้นได้ไง ลูกหนูก็ร้องดิ หนูก็เลยด่ามัน สมควรไหมล่ะพี่” กลายเป็นเรื่องใหญ่โต เพราะน้องสาวต่างพ่อของผิงผู้ซึ่งอยู่ชั้นมัธยมหนึ่งร้องให้ไปฟ้องแม่ ผิงเล่าถึงความอึดอัดใจในการอยู่กับครอบครัว บ้านที่ผิงอยู่เป็นบ้านสองชั้น ชั้นบนนั้น “แม่อยู่กับสามีใหม่ กับลูกเขา” ส่วนชั้นล่างนั้นน้องชายผิงและภรรยาอยู่ในโซนด้านหนึ่ง “มันเอาห้องรับแขกไปกั้นเป็นห้องนอนมันกับเมีย” ผิงบอก “หนูอยู่ห้องเล็กๆ กับลูก ห้องหนูนะพี่เชื่อไหม หลังคารั่วด้วย ไม่มีใครจะมาซ่อมให้” ผิงพูดแค่นๆ “วันนั้นนะ หนูพูดดังๆ เลยนะว่า กูจะเผาให้หมด ไม่ต้องมีใครอยู่เลยไ้บ้านหลังนี้”

เรื่องราวของผิงไหลเชี่ยวกราก สายธารชีวิตของผิงไม่เคยไหลรินอย่างราบเรียบ ธารน้ำสายนี้พานพบก้อนหินใหญ่ก้อนมาตั้งแต่ถือกำเนิดขึ้นบนโลกนี้เลยทีเดียว

“ตอนหนูเกิด พ่อติดคุก” ผิงเล่า “หนูเคยเห็นรอยสักที่ตัวพ่อเขียนว่า สิงหา 22 ก็ปี 22 เป็นปีที่หนูเกิด” ผิงถอนหายใจ “ก็วัยรุ่นละมั้งพี่ ชกต่อย ซื้อหาพยายามฆ่า”

คนที่ประเด็นค่อนข้างมากกับผิงคือแม่ ลักษณะการเล่าของผิง อย่างที่ฉันทเคยเล่าไปในตอนก่อนหน้านี้ ผิงจะเล่าเป็นเหตุการณ์ท่อนเล็กๆ ซึ่งไม่ปะติดปะต่อกันเป็นช่วงเวลา แล้วแต่ที่ผิงจะนึกได้ถึงเหตุการณ์ไหน และ

บางที่จะออกไปนอกเหตุการณ์ที่เล่ายาวไปไกล กว่าที่ฉันจะคุ่นหรือค่อยๆ ปะติดปะต่อเรื่องราวของผิงได้ ก็ใช้เวลาพักใหญ่

อาจเป็นไปได้ที่วิธีการเล่าของผิงสะท้อนชัดเจนถึงความคิดที่ไม่เป็นระบบที่เราทุกคนเป็นกัน ความต่างอยู่ที่ว่าเมื่อเราพยายามให้สมองคิดเป็นระบบ เช่น เรื่องแม่ สมองจะพยายามหาและรวบรวมข้อมูลเรื่องของแม่ตามเวลาแล้วร้อยเรียงออกมา ซึ่งนั่นจะมีส่วนช่วยให้คนๆ นั้นมองเห็นประเด็นที่กำลังรวบรวมอยู่ได้ชัดขึ้น เช่น เห็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับแม่ชัดขึ้น แต่ผิงจะเป็นอีกแบบหนึ่ง เมื่อใดที่ฉันตั้งคำถามเจาะลึกไปในประเด็นใด ผิงจะไม่ค่อยอยู่กับประเด็นใดประเด็นหนึ่งเท่าใดนัก แต่จะไหลเรื่อยไปตามความคิดที่เกิดขึ้นในขณะนั้น บางครั้ง ฉันถามถึงเรื่องลูกสาวผิงแค่ประโยคเดียว ผิงอาจจะบอกเรื่องลูกสาวหนึ่งประโยค แล้วต่อไปยังเรื่องแฟนคนปัจจุบัน วกกลับมาถึงลูกชาย และบางที่อาจจะร่ายยาวไปถึงความเจ็บไข้ที่แม่เคยสร้างรอยแผลให้ในสมัยเด็ก ดังนั้นสิ่งที่ผิงเล่าในความรู้สึกของฉันจึงยากที่จะต่อให้ติด ผิงจะกระโดดจากประเด็นนี้หรือเกี่ยวกับคนนี้ ไปสู่อื่นหรือประเด็นอื่นอย่างง่ายดาย และที่สำคัญ อารมณ์ผิงก็จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วตามความคิดที่เกิดขึ้น บางครั้งผิงมีสีหน้าและน้ำเสียงที่เคืองแค้น แต่ในทันใดเมื่อเปลี่ยนประเด็น แทบจะในทันที ผิงมีน้ำเสียงหวานหยดย้อย ซาบซึ้งจริงใจ อารมณ์ของผิงแปรเปลี่ยนอย่างรวดเร็วตามความคิดที่เกิดขึ้นในขณะนั้นๆ ฉันเคยนึกว่าผิงอาจจะมีอาการของโรคทางอารมณ์ (Mood Disorder) เช่น โรคซึมเศร้า ผิงเคยเล่าว่าในบางครั้งถ้าหมดอาลัยตายอยากมากๆ ผิงจะนอนยาวไปสี่ห้าวัน “นอนไม่หลับหรือกระสับกระสอย นอนร้องไห้ บางทีก็นอนเฉยๆ แต่มันไม่เผลอลุก” พอหมดช่วงนั้นแล้วถึงจะออกมาทำงานทำการได้ บางครั้งผิงก็มีอาการก้าวร้าวมากแบบที่สามารถลงมือลงไม้ได้เพราะยังความโกรธไว้ไม่อยู่

การฟังเรื่องราวของผิงในช่วงแรกๆ จึงไม่ใช่เรื่องง่ายนัก เพราะตอนผิงเล่ามีการเปลี่ยนประเด็นและเปลี่ยนอารมณ์บ่อย ต้องอาศัยการคุยกันหลายๆ รอบ และปะติดปะต่อเรื่องราวนี้ทีละนิด เรื่องราวที่น้อย จึงสามารถประกอบสร้างให้เห็นชีวิตผิงในภาพรวมได้ ส่วนในด้านการเผชิญหน้ากับผิงในยามอารมณ์แปรปรวนนั้น มีบางครั้งเหมือนกันที่ผิงทำให้ฉันขยาด จำได้ว่าหนหนึ่ง ผิงเดินเข้าห้องบำบัดแบบที่เรียกว่า “ตาขวาง” พร้อมจะหาเรื่องเลยทีเดียวนอกจากนั้น ผิงก็เหมือนกับจะเป็น “คนมีองค์” ที่มีลึกลับ มีเรื่องเล่ากันว่า คนที่สัมผัสเรื่องวิญญานได้เคยเห็นผู้ชายเดินอยู่ข้างหลังผิง ทั้งๆ ที่ผิงมีคนเดียว

อารมณ์ส่วนใหญ่ของผิงคือ ความขุ่นเคืองใจ คนที่ติดหนึ่งในสามที่สร้างความไม่พอใจแก่ผิงอยู่เนืองๆ น่าจะเป็นแม่ของผิงเอง

“แม่หนูทำแท้งหลายรอบแล้ว สามสี่รอบ แต่หนูมันหัวแข็ง เขายังไม่ยอมให้หนูเกิด หนูก็จะเกิด” ผิงเล่าด้วยเสียงคั่นๆ “ไม่เหมือนน้องชายหนู มันเกิดตอนพ่อออกจากคุกแล้ว”

ผิงเล่าถึงการเลี้ยงดูที่แตกต่างกันมาก ระหว่างผิงกับน้องชาย ผิงต้องทำงานงๆ ตอนที่แม่เปิดรับเลี้ยงเด็ก ในขณะที่น้องชายไม่ช่วยทำอะไรเลย แต่ได้ของเล่นเด็กราคาแพง เป็นรถที่ใช้วิทยุบังคับให้เคลื่อนไหวได้

“ตอนที่หนูแต่งงาน แม่ไม่ให้อะไรเลย แถมมาเอาสร้อยสองสิ่งที่เคยให้คืนไปเอง” ผิงเล่า “วันนั้นนะ แม่นั่งรถ มาที่บ้านหนูกับแฟน มาเอาสร้อยสองสิ่งคืน เป็นอย่างเดียวกันที่เป็นของมีค่าที่แม่เคยให้หนู” ผิงเล่าว่า วันแต่งงานมีแต่คนให้ของขวัญ มีแต่แม่นี่แหละ ที่นอกจากไม่ให้แล้ว ยังมาเอาของคืนไปอีก

ความคิดในด้านลบเกี่ยวกับแม่เป็นเรื่องที่ฝังใจผิงมานาน หนหนึ่งผิงเล่าว่าผิงอาฆาตเขาตั้งแต่ตอนที่เขาทำแท้ง สำเร็จในคราวก่อน (ผิงไม่ได้พูดชัดเจนว่าตนเองเป็นวิญญาณดวงนั้น แต่ฟังแล้วเหมือนจะมีนัยเช่นนั้น) อย่างไรก็ตาม ผิงเคยพยายามแก้ไขความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับแม่ โดย “หนูเคยนะพี่ เคยเอาน้ำล้างเท้าเขาแล้ว เอามาดื่ม เอามารดหัว บอกว่าขอขมา อโหสิกรรมต่อกัน” แต่สิ่งนั้นก็ไม่มีนิยยาว “มันก็ได้พักเดียว เรื่องเก่าๆ มันก็เข้ามาอีก”

อีกคนหนึ่งซึ่งผิงเกลียดมาก ไม่น้อยไปกว่าแม่ น่าจะเป็นสามีคนที่หนึ่ง สามีคนแรกผู้ซึ่งตอนแรกร่วมกันเกลียดแม่ของผิงเมื่อตอนผิงโดนทวงเอาสร้อยสองสิ่งคืน แต่เมื่ออยู่กันไป สามีคนนี้ก็ทำร้ายร่างกายผิงมาตลอด บางครั้งเมื่อผิงปฏิเสธที่จะมีเพศสัมพันธ์ด้วย ก็ถูกชกเอาที่ท้องน้อยและถูกข่มขืน ผิงบอกตรงๆ ว่าเกลียดสามีคนนี้มาก ตอนนี้อดีตสามีของผิงบวชเป็นพระและเป็นเจ้าอาวาสอยู่ที่วัดแห่งหนึ่งในต่างจังหวัด ผิงเคยส่งลูกสาวคนโตที่เกิดกับสามีคนนี้ไปอยู่กับพ่อ “ให้พ่อมันเลี้ยง” ผิงเคยไปขายน้ำที่หน้าวัดแห่งนี้ด้วย รายได้ค่อนข้างดี แต่ปรากฏว่ามีเรื่องราวกับคนชายของหน้าวัดคนอื่นๆ ผิงจึงต้องกลับกรุงเทพฯ “มันบวชเป็นพระก็ไม่ดีขึ้นหรอก สีกออกมาก็เหมือนเดิม” ผิงปรามาส เท่าที่ผิงเล่า สาเหตุการเลิกรามาจากสามีทำตัวไม่ดี อย่างไรก็ตาม ครั้งหนึ่งผิงเคยเล่าว่า เคยมีเรื่องทะเลาะกับน้องชายเรื่องรถมอเตอร์ไซค์ที่แม่ซื้อให้น้อง แต่ใช้ชื่อผิงเป็นเจ้าของ ตอนนั้นน้องชายเคยด่าผิงว่า “อีร้อยผัว” การที่น้องชายเรียกผิงเช่นนี้ ไม่แน่ว่าอาจมีความจริงอยู่บ้าง จากพฤติกรรมบางอย่างของผิงในขณะนั้น

เมื่อเลิกกับสามีคนแรกแล้ว ผิงมาทำงานที่ห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่ง “หนูชอบทำงานกะกลางคืน” คือเข้าป้ายสาม ออกเที่ยงคืน ตอนนั้นผิงเอาลูกสาวไปให้ยายเลี้ยง “หนูไม่อยากให้ลูกเห็น ตอนนั้นหนูเที่ยวเยอะมาก ไม่อยากให้ลูกเห็นว่าหนูมีผู้ชายหลายคน” และในคืนหนึ่ง ผิงเจอผู้ชายคนหนึ่งทำงานที่เดียวกัน มาขอเบอร์โทร ผิง “หนูคิดว่าใครวะตัวสูงเหมือนเปรต” รู้จักกันประมาณสิบห้าสิบหกวัน ผิงก็พาเขามาอยู่ด้วยกันที่บ้าน ผิงพูดหัวเราะๆ ว่า “หนูปล้ำมันเอง” อารมณ์ของผิงตอนที่เล่าถึงเหตุการณ์นี้เป็นอารมณ์ที่สดชื่นรื่นเริง ซึ่งต่างจากอารมณ์โดยทั่วไปซึ่งเต็มไปด้วยความหงุดหงิดมากทีเดียว เหมือนผิงหลุดไปอยู่อีกโลกหนึ่งซึ่งมีแต่ความรื่นรมย์

ผิงดูมีความสุขที่ได้เล่าถึงอารมณ์รัก แต่ยิ่งผิงเปิดเผยมากเท่าไร ฉันทู้สึกไม่ค่อยสบายใจที่จะฟังเท่าไรนัก ความรักของผิงไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของอารมณ์ในเชิงจิตใจ หากหนักไปในทางความสัมพันธ์ทางเพศค่อนข้างมาก เหมือนผิงแปลงร่างเป็นสาวน้อยในยามที่เล่าถึงตอนคบกันใหม่ๆ กับสามีคนที่สอง น้ำเสียงออกจะภูมิใจมากที่ตัวผิงเป็นฝ่ายรุก ในขณะที่ฝ่ายชายบอกว่า “ตัวเอง อย่าทำอย่างนี้” ผิงเล่าด้วยน้ำเสียงเอ็นดู ความเรงร่าของ

ผิงในขณะที่เล่าเรื่องนี้อย่างเปิดเผย ทำให้ฉันอึดอัดใจ ยิ่งกว่าตอนที่ผิงเดินเข้าห้องบำบัดด้วยตาขวางๆ ยิ่งกว่าตอนที่ผิงชู่แกมบอกแล้วว่า เคยตบหน้า กระจกผมนักจิตวิทยาฝรั่งที่บังคับให้ผิงทำนั่นทำนี่ ด้วยซ้ำไป

ฉันรู้สึกถึงความกระอักกระอ่วนใจของตัวเอง เหมือนยืนอยู่ตรงกลางระหว่างจริยธรรมว่าด้วยความเหมาะสมในการเปิดเผยเรื่องราวว่าด้วยเพศสัมพันธ์ กับ เรื่องราวตรงหน้าที่ผู้หญิงคนหนึ่งได้บอกแก่ฉัน เรื่องราวของเธอประกอบด้วยเหตุการณ์และอารมณ์ความรู้สึก เรื่องราวของความสัมพันธ์ทางเพศ มีความสำคัญต่อชีวิตของคนที่อยู่ตรงหน้าฉันมาก ฉันยอมรับคนๆ หนึ่งอย่างที่เขาเป็นจริงๆ ได้หรือไม่ แม้ว่าคนๆ นี้จะดำรงชีวิตด้วยโลกทัศน์และค่านิยมที่แตกต่างจากฉันมาก

ดูเหมือนผิงจะไม่รับรู้ถึงความรู้สึกขัดแย้งภายในของฉันเลยแม้แต่น้อย ผิงมีความสุขที่ได้เล่า โดยเฉพาะเมื่อเล่าถึงสามีคนที่สอง ที่เป็นอดีตสามีไปแล้วเช่นกัน

ตอนที่ตัดสินใจคบกันเป็นสามีภรรยากันใหม่ๆ ผิงก็ทราบว่ามีฝ่ายชายเพิ่งออกจากงาน ผิงไม่ได้บอกรายละเอียดแค่บอกว่าเพราะเขา “ไปทำเรื่องเอาไว้” ผิงจึงลาออกด้วยและไปสมัครงานที่ใหม่ด้วยกัน สามีเป็น รมภ. ผิงเป็นแม่บ้าน เป็นบริษัทที่ได้ทำงานกับคนดังๆ แล้ววันหนึ่ง ผิงบอกว่าตื่นมาตีสี่ สามีหายตัวไป ที่ทำงานโทรศัพท์มาตาม ปรากฏว่าสามีผิงก่อเรื่องอีกแล้ว ไปเอาเช็คจำนวนเงินหนึ่งหมื่นห้าพันบาท แล้วหนีไป ผิงตามไปด้วย “หนูไปอยู่มุกดาหารกับเขา ตั้งปีแฉะพี คนเราเป็นผัวเมียกันแล้วก็ต้องช่วยกันนะนะ” พอกลับมาถึงกรุงเทพฯ ได้ไม่นาน สามีผิงก็ถูกจับ เป็นอีกคดีหนึ่ง ซึ่งผิงบอกว่า “หนูอ่านสำนวนแล้วหนูจะเป็นลม” เท่าที่ผิงรู้ สามีไปก่อคดีไว้ 2 คดี คือที่ทำงานเก่ากับที่ทำงานใหม่ แต่ที่ถูกจับนั้นเป็นคดีก่อนหน้านี้ สามีของผิงเคยบวชเป็นพระมาก่อน ตอนจะสึก มีญาติโยมที่จะช่วยซื้อเสื้อผ้า (สำหรับใช้หลังสึก) ให้ และให้บัตรเอทีเอ็มไปกดเงิน แล้วฝากไว้ก่อน ปรากฏว่าสามีของผิง เมื่อรู้รหัสเอทีเอ็ม จึงกดเงินในบัตรออกมา “เจ็ดหมื่นกว่าแฉะพี” เมื่อผิงถามว่าเงินเจ็ดหมื่นกว่าเอามาทำอะไร สามีตอบว่าก็เอามากินมาใช้ “ผู้ชายคนนี้ใช้เงินเปลืองมาก”

สามีของผิงจึงถูกจับเข้าคุก และลูกชายของผิงก็ถือกำเนิดขึ้นในยามที่พ่ออยู่ในที่คุมขัง เช่นเดียวกับผิง ตอนที่ผิงเกิดเหมือนกัน

ผิงค่อนข้างทุ่มเทให้กับสามีคนที่สอง ผู้ซึ่งผิงชื่นชมว่าหน้าตาดี และดูแลเอาใจใส่ผิงอย่างดีในยามป่วยไข้ “เขาบอกไม่เคยเซ็ดตัวให้เมียคนไหนเลยนะ” ความประทับใจเหล่านี้ทำให้ผิงไม่เลิกกับสามีคนที่สองแม้ว่าเขาจะติดคุก เมื่อเขาพ้นโทษ ผิงจึงพาไปสมัครงานในบริษัทขายชาไข่มุก สามีเป็นพนักงานชงชา แต่ปัญหาเกิดขึ้นเพราะผิงกับสามีทำงานกันคนละเวลา สามีเลิกงานตอนห้าโมงเย็น ส่วนผิงเลิกงานตอนตีสาม “มันไปอยู่กับผู้หญิงที่ไหนเราก็คงไม่รู้” ผิงบอกว่ามารู้อีกที สามีก็มีเมียใหม่ไปแล้ว ซึ่งก็เป็นพนักงานชงชาไข่มุกด้วยกัน “มันเจ็บมากกว่าผัวคนแรกนะพี เหมือนเอามีดมาแทงข้างหลังหนู” ผิงบอก “ตอนออกจากคุกยังคุยกันว่า ต่างคนต่างจะให้ภัยกัน จะเริ่มต้นชีวิตใหม่” (บันทึก, วันเดียวกัน) แต่เมื่อเกิดเรื่องสามีนอกใจ ผิงเสียใจมาก เมื่อหกเดือน

ก่อน ผิงกินน้ำยาล้างห้องน้ำเพื่อฆ่าตัวตาย แต่แม่มาช่วยทัน ด้วยการ “แม่หยอดน้ำให้หนูไปเรื่อยๆ ทีละหยดๆ”

ตอนนี้มีเรื่องใหม่ที่ดูเหมือนจะกลับมวนซ้ำในวงโคจรชีวิตเช่นเดียวกับผิง คือลูกสาวที่กำลังจะเรียนจบชั้น ม.6 วันหนึ่งผิงไปแอบค้นกระเป๋าลูกสาว พบยาคุมฉุกเฉิน สีบแล้วปรากฏว่า ลูกสาวไปนอนกับเพื่อนของสามีคนที่สองของผิง คนที่เคยติดคุกด้วยกัน

“สัญชาตญาณความเป็นแม่นะ หนูแปลกใจทำไมมันนอนเยอะ ถ้ามั่นว่า ท้องหรือเปล่า” ไปซื้อกระดาษที่วัดมา (ว่าท้องไหม) “ขึ้นตั้งสองขีดแน่ะพี” ท้องไปแล้วสามเดือน ซึ่งก็ไม่ว่าจะทำยังไง เขาบอก “ถ้าออกมาก็เลี้ยง” แต่แล้ว “เด็กมันออกมาเอง” ก็เลยเป็นที่มาของการส่งลูกสาวไปอยู่กับพ่อ (บันทึก, 14 กันยายน 2558)

ผิงทำศิลปะบำบัดกับฉันไม่กี่ครั้ง ก็หายออกไปจากมูลนิธิโดยไม่ได้บอกกล่าวใคร และไม่มีใครติดต่อผิงได้ เจ้าหน้าที่คนหนึ่งในมูลนิธิบอกว่า ผิงเคยมาทำงานที่มูลนิธิรอบหนึ่งแล้ว และออกไปประกอบอาชีพเก่า คราวนี้ที่ผิงกลับมาอีกครั้งเพราะอายุมาก มีความทรุดโทรมมาก ถึงขนาดที่เคยไปยืนใต้ต้นมะขามที่สนามหลวง “เขาไม่มีทางไปแล้ว เขาถึงมาที่มูลนิธิ” เจ้าหน้าที่พูดปลงๆ

ผิงไม่ได้มีความผูกพันกับฉัน และฉันว่าผิงคงไม่ได้ผูกพันกับใครเลยในมูลนิธิ เหมือนผิงขีดเส้นขอบเขตของหัวใจเอาไว้แล้ว แต่แม้กระนั้น การทำศิลปะบำบัดเพียงไม่กี่ครั้งกับผิง ทำให้โลกในใจฉันเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมากเลยทีเดียว

3. เงิน 40 บาทกับบีม (และฉัน)

บีมเป็นผู้เข้าร่วมกระบวนการศิลปะคนแรกที่ฉันได้ฝึกกระบวนการศิลปะบำบัดแบบเดี่ยว วันแรกที่เจอกันนั้นฉันนึกว่าบีมเป็นเจ้าหน้าที่คนหนึ่งของมูลนิธิ เหมือนบีมกำลังสอนงานใครบางคนอยู่

สิ่งที่ฉัน “ได้ยิน” มาเกี่ยวกับบีม คือบีมมีหน้าที่รับเลี้ยงเด็ก (ตอนนั้นมูลนิธิรับเลี้ยงเด็กๆ ลูกของสมาชิกที่นี่และรับเลี้ยงเด็กทั่วไปด้วย) มาอยู่ที่มูลนิธิตั้งแต่อายุสิบเจ็ด ซึ่งตอนนั้นตั้งครรถ์อยู่ บีมอยู่ที่นี้มาประมาณสี่ปี

ในสายตาของฉัน บีมเป็นเด็กสาวหน้าตาดี ท่าทางคล่องแคล่วทะมัดทะแมง แม้ว่าผู้ดูแลคนหนึ่งจะบอกฉันว่าบีม “เป็นฝรั่งมากๆ” ในประเด็นการพูดตรงๆ ซึ่งผู้ดูแลบอกว่านั่นอาจเป็นเหตุผลที่ทำให้บีมมีความสัมพันธ์ที่ไม่ค่อยดีนักกับเพื่อนร่วมงาน บีมมีลูกสาวหนึ่งคน เป็นการตั้งครรถ์ที่มีได้ต้องการให้เกิดขึ้น แต่เมื่อมีลูกแล้ว บีมก็เป็นแม่ที่ดูแลลูกดีคนหนึ่ง (“a committed mom” ตามคำกล่าวของผู้ดูแลซึ่งเป็นอเมริกัน)

ฉันสังเกตว่า แทบทุกครั้งที่ไปทำศิลปะบำบัดกับบีม มีเรื่องหนึ่งที่บีมพูดถึงเสมอ แทรกเจืออยู่ในประโยคเหล่านี้

“วันนี้เงินหนูเหลือยี่สิบบาท เดียวคืนนี้แฟนหนูวิ่งวิน ต้องเอาจากมันยี่สิบบาท เพราะกว่าเงินหนูจะออกก็พุงนี้ เดียวมีไม่พอ”

“เงินหนูเหลือยี่สิบบาท จะอยู่ถึงมะรืนนี้มัยนี่”

“ตอนเด็กๆ หนูอยากกินขนมห้าบาท ยายังไม่มีให้เลย ตอนนี้อ้อลูกหนูอยากกินซิกเก้นวิงสามสิบเก้าบาท (ตอนนั้นขายในร้านเซเว่นอีเลฟเว่น) หนูก็ซื้อให้มันนะ”

อาจจะกล่าวได้ว่า ไม่เคยเลยสักครั้งในวันไหนบีมจะไม่พูดถึงเรื่องเงิน ...สิ่งที่บีมรู้สึกว่าคุณเองขาดแคลนมาตลอด ชีวิต

เรื่องเงิน มักโยงไปเรื่องอื่นด้วย โดยเฉพาะเรื่องความสัมพันธ์ ความเชื่อใจหรือความไว้วางใจที่บีมมีให้คนอื่น ๆ มักถูกผูกโยงกับเรื่องเงินด้วยเหมือนกัน บีมเล่าว่าเคยยืมเงินเพื่อนที่ทำงานที่เดียวกันหนึ่งร้อยบาท ปรากฏว่า นอกจากเพื่อนจะไม่ให้ยืมแล้ว ยังเอาเรื่องนี้ไปเล่าต่อด้วย หรือบางครั้งมีคนทำของกินมาขาย ถ้าบีมไม่ซื้อก็จะถูกมองว่า “รวยแล้วไม่ช่วยเหลือพี่น้อง” ถ้าบีมบอกตรงๆ ว่าตอนนี้มียี่สิบบาท ก็อาจจะถูกถามว่า “แล้วตัวมึงไม่ช่วยบ้างหรือ” ซึ่งนั่นอาจทำให้สถานการณ์เลวร้ายไปอีก เพราะบีมไม่อยากให้ใครรู้เบื้องลึกในชีวิตว่าสามีนั้น บางคืนก็ไม่กลับมาที่ห้องเช่า หายตัวไปทั้งคืน ปล่อยให้บีมนอนอยู่กับลูก เกือบทุกคืน เมื่อบีมตื่นมากลางดึก และพบว่าสามียังไม่กลับ บีมต้องโทรศัพท์ไปตาม และนั่นก็เป็นสาเหตุให้เกิดการทะเลาะกันทุกคืน บ่อยครั้งที่สามีกลับมาเพื่อจะทำร้ายร่างกายบีม เรื่องเหล่านี้แม้จะไม่ใช่เรื่องใหม่หรือเรื่องแปลกอะไรในชีวิตผิวเผิน แต่บีมก็ไม่อยากให้คนนอกเข้ามารับรู้เรื่องราวชีวิตครอบครัวของตนนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่ว่า สามีไม่มีความรับผิดชอบ

หลายครั้งที่เราคุยกัน บีมบอกว่าความฝันของบีมคือ “ครอบครัวอบอุ่น” เมื่อฉันถามว่าครอบครัวอบอุ่นเป็นอย่างไร บีมจะตอบว่า ทุกคนอยู่มีความสุข อยู่ด้วยกันในบ้านที่เป็นของตัวเอง มีงานดี ๆ มีเงินเดือนเยอะ ๆ

เงื่อนไขของความ “ครอบครัวอบอุ่น” ของบีม ดูเหมือนจะตั้งอยู่บนฐานของบ้าน งาน และเงิน เป็นปัจจัยที่สำคัญเลยทีเดียว

บีมปักใจเชื่อมาตลอดว่า “เพราะหนูจนไง คนมันถึงมาว่าหนู” และเป็นต้นเหตุของปัญหาอีกมากมายในชีวิต บีมเรียนไม่จบชั้นมัธยมสาม เพราะแม่ของบีม ซึ่งตอนนั้นอยู่ที่ประเทศจีน ฝากเงินให้ครูจ่ายค่าเทอม “แต่ครูแม่ ... ไม่ยอมจ่าย” เป็นเหตุผลที่บีมต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน อาจกล่าวได้ว่า ในทัศนะของบีม ความจนเป็นต้นเหตุของทุกข์ทั้งปวง ในบันทึกของฉันครั้งหนึ่ง ฉันเคยถามบีมว่า

อะไรนะที่เป็นความทุกข์ของบีม แล้วบีมผ่านมาได้อย่างไร เขาบอก ความทุกข์ที่สุดของหนูคือไม่มีเงิน และการไม่มีเงินซื้อนมให้ลูกนี่มันทุกข์ที่สุด โห....เรานี้ไปต่อไม่เป็นเลยนะ (แต่ตอนนี้พอมาย้อนทวน เริ่มเห็นประเด็นนะ น่าจะถามต่อให้ลึกถึงการทำอะไรให้คนที่เรารักหรืออะไรทำนองนี้ใหม่) เขาเล่าต่อว่า เพราะเขาไม่มีเงินนี้แหละ ทำให้เกิดปัญหามากมาย เช่น เพื่อนไม่คบ โดนกล่าวหาว่าขโมยถังค์ ในใจเราก็นึก เหวียๆๆๆๆ ข้อยจกทำจ้งได้ให้สูเดินเข้ามาทางจิตใจดีเหวย (บันทึก, 7 ตุลาคม 2559)

อาจเรียกได้ว่าเป็นครั้งแรกที่ฉันครุ่นคิดเรื่องของเรื่อง below poverty line จริงๆ จังๆ ก่อนหน้านั้นฉันเคยได้ยินแต่เสียงบ่นของชนชั้นกลางว่ารายได้ไม่พอใช้ รายได้ต่ำมาก ฯลฯ แต่อันที่จริง หากลดวิถีชีวิตที่ใช้จ่ายเกินความจำเป็นลงบ้าง ก็คงมีชีวิตอยู่ได้อย่างไม่ลำบากนัก แต่ในกรณีของบีมนั้นแตกต่างไป การมีเงินอยู่สู้สืบบาทต้องใช้สองวันสำหรับคนสองคน เป็นสถานการณ์ที่คับขันมาก แม้ว่าหากถึงที่สุดแล้ว บีมยังมีพ่อและแม่เลี้ยงของสามีอยู่ใกล้ๆ ห้องเช่า ซึ่งลูกสาวของบีมและบีมเองสามารถไปกินข้าวที่บ้านนั้นได้ แต่มันก็ยังเป็นความกดดันอยู่มาก บ่อยครั้งที่บีมขอเลื่อนการจ่ายเงินห้องเช่า นี่เป็นเรื่องปัจจัยสี่อันเป็นพื้นฐานของชีวิตมนุษย์เลยทีเดียวนะ แม้เมื่อปัจจัยสี่ยังกระพร่องกระแพร่ง มิพักต้องเอ่ยถึงโอกาสอื่นในสังคม เช่น โอกาสด้านการศึกษา เพราะสิ่งเหล่านี้ย่อมต้องอาศัยปัจจัยทางเศรษฐกิจทั้งสิ้น และเป็นครั้งแรกที่ฉันตระหนักว่า ความขาดแคลนทางเศรษฐกิจอาจนำมาซึ่งการขาดโอกาสทางจิตวิญญาณด้วยเหมือนกัน

บีมไม่ได้อยู่ในสังคมชนบทที่แม่ไม่มีเงินก็ยังมีกิน ผักข้างรั้วไม่มี เพราะบีมอยู่แฟลต จะไปจับปลาจากหนองที่ไหนก็ได้ บีมต้องพึ่งพิงเงินอย่างเดียวเท่านั้นในการซื้อหาของกิน การหมกหมุ่นอยู่กับ “วันนี้จะมีอะไรกิน” “วันนี้จะหาเงินไปจ่ายค่าเช่ายังไง” “วันนี้ขอผัดผอนเจ้าหน้อย่างไร” เป็นปัญหาปัจจุบันทันด่วนระดับวันต่อวันที่คุกคามชีวิตตลอดเวลา

ฉันเคยได้ยินคำกล่าวประเพณว่า ก็มีแต่ชนชั้นกลางแหละที่มีเวลามากพอจะไปปฏิบัติธรรม คนรากหญ้าที่ทำมาหากินวันต่อวัน จะเอาเวลาไหนไปปฏิบัติธรรมอย่างนั้น คำพูดเหล่านี้ ฉันไม่เคยเห็นด้วยเลย ฉันเห็นว่าเป็นการพยายามหาข้ออ้าง แต่เมื่อมาสัมผัสชีวิตของบีมอย่างใกล้ชิด การดิ้นรนที่จะอยู่รอดของคนที่มีโอกาสน้อยมากๆ ไม่ใช่เรื่องง่ายเลยจริงๆ มองจากจุดนี้แล้ว ฉันเริ่มเห็นคล้อยตามแล้วว่า คนที่สามารถไปปฏิบัติธรรมโดยที่ไม่ต้องดิ้นรนวันต่อวันเป็นกลุ่มคนที่มีโอกาสในสังคมมากจริงๆ

เป็นคำถามที่ฉันเริ่มมีต่อการทำศิลปะบำบัด และรวมไปถึงกิจกรรมที่มีไว้สำหรับคนที่มีเวลาและทรัพยากร “เหลือกินเหลือใช้” อื่นๆ อีกมากมาย คนที่ต้องทำมาหากิน รับจ้างวันต่อวัน เงินที่ได้มาก็ใช้พอดีในวันนั้น ไม่มีให้เหลือเก็บ ไม่มีไว้สำหรับใช้จ่ายทำกิจกรรมอื่น กิจกรรมศิลปะบำบัดนะหรือ คนจนมีสิทธิ์มั๊ยครับ อายว่าแต่ที่ จะต้องใช้เงินซื้อเลยในสิ่งที่เป็นามธรรม ต่อให้ไปปฏิบัติธรรมที่ไม่ต้องใช้เงิน ก็ยังเป็นไปไม่ได้เลย ถ้าขาดการทำงานไปหนึ่งวัน เท่ากับว่าลูกต้องอดไปหนึ่งวัน

ฉันนำประเด็นนี้ไปสนทนากลุ่มกับที่ปรึกษาและนักศิลปะบำบัดฝึกหัดด้วยกัน ประเด็นทางเศรษฐกิจนั้นมันมีความจริงที่หล่อหลอมชีวิตมนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ฉันยกตัวอย่างเศษของบิ๊ม และถามกลุ่มว่า หากเป็นอย่างนี้ จำเป็นหรือไม่ที่บิ๊มควรได้รับการช่วยเหลือทางเศรษฐกิจในระดับที่ above poverty line เพื่อเขาจะได้มีพื้นที่ในใจในการเปิดรับเรื่องจิตใจ มากกว่าเรื่องการคิดแต่วิธีการหาเงินเพื่ออยู่รอดวันต่อวัน

ในกลุ่มมีนักศิลปะบำบัดคนหนึ่งที่มีพื้นฐานครอบครัวจากชนบท ขณะนี้ทำงานที่มูลนิธิแห่งหนึ่ง ซึ่งได้รับเงินเดือนน้อยมาก เมื่อเทียบกับการมีลูกสองคนในกรุงเทพฯ บุ้ม (นามสมมติ) บอกว่าเคยผ่านความยากจนระดับไม่มีเงินเลยแล้วเหมือนกัน แต่ประเด็นที่สำคัญที่สุดคือ เราผ่านมันไปได้อย่างไร มันเป็นความมั่นคงของจิตใจที่สามารถเผชิญสภาวะวิกฤติ และสุดท้ายมันก็จะผ่านไป

บุ้มย้ำว่า จะอย่างไรก็ตาม รากฐานที่สำคัญอยู่ที่จิตใจของคนๆ นั้น

ฉันเห็นด้วยกับบุ้มส่วนหนึ่ง หากเป็นในอดีต เมื่อฉันได้ยินคำตอบของบุ้ม ฉันคงดีใจ และคงเห็นด้วยร้อยเปอร์เซ็นต์ เพราะฉันเคยเชื่อว่าไม่มีเรื่องใดสำคัญยิ่งไปกว่าเรื่องจิตใจอีกแล้ว เรื่องทางกายหรือเศรษฐกิจเป็นเรื่องรอง ฉันพูดดังนั้นได้เพราะฉันไม่เคยมีประสบการณ์ ไม่ว่าจะผ่านชีวิตของตัวเองหรือได้ใกล้ชิดกับชีวิตของคนที่ประสบปัญหาปากท้องจริงๆ คำว่า “เศรษฐกิจ” ที่ฉันเข้าไปข้องเกี่ยวกับมักเป็นเรื่องของจำนวนเงิน เงินจำนวนนี้ซื้ออะไรแล้วคุ้ม ถ้าคุ้มก็ซื้อ ถ้าไม่คุ้มก็ไม่ซื้อ แต่มันแทบจะไม่ได้เกี่ยวข้องกับเรื่องของการไม่มีอะไรจะกิน ซึ่งเป็นเรื่องปากท้องจริงๆ

ภายหลังจากได้คุยกับบิ๊มมากขึ้น ฉันกลับเห็นว่า ถ้าหากใครสักคนจะว้าวุ่นใจ เพราะเขามีเงินเพียง 40 บาทสำหรับตัวเองและลูกที่ต้องกินในเวลาสองวัน นั่นก็เป็นเหตุผลที่สมควร ถ้าเขาจะรู้สึกว้าวุ่นหรือทำไปทำไม เสียเวลาจริงๆ แทนที่หนูจะเอาเวลานี้ไปหาเงินหาทอง ลูกหนูและตัวหนูจะได้ไม่อด นั่นก็เข้าใจได้อีกเหมือนกัน

ถ้าใครสักคนที่คิดไม่เหมือนเรา ถ้าเขาคิดแต่เรื่องการหาเงิน ไม่ว่าจะเพื่อปากท้องหรือเพื่อความมั่นคงทางใจ (หรือบางคนมีอาการประหม่อมมีเงินไม่ได้ ต้องใช้หมด) จนกลายเป็นติดกับดักเรื่องเงินจนไม่สนใจพัฒนาเรื่องจิตใจเลย แทนที่เราจะมองข้ามสิ่งที่เขาให้ความสำคัญไป (เรื่องปากท้องไม่สำคัญ จิตใจสำคัญกว่า) หรือแทนที่เราจะคล้อยตามไปเสียทั้งหมด (ต้องให้เขาพอใจเรื่องเงินก่อน จึงศึกษาเรื่องจิตใจได้) ฉันว่าเราคงต้องตั้งหลักให้ได้ว่าเนื่องจากเงินโดยตัวของมันเอง ถูกให้ค่าสูงมาก มันจึงดูเหมือนจะเป็นสิ่งที่มีความหมายเบ็ดเสร็จในตัวของมันเอง แต่ในความเป็นจริงแล้ว เงินเป็นเพียงตัวสะท้อนตัวหนึ่งหรือตัวแทนหรือการปรากฏหนึ่งของสิ่งที่อยู่ในจิตใจเท่านั้นเอง

ลึกไปกว่าข้อสรุปของปิมที่ว่า “ที่หนูลำบากอยู่ทุกวันนี้ เพราะหนูไม่มีเงิน” หรือ “ถ้ามีเงิน จะแก้ปัญหาทุกอย่างได้” มีอะไรอยู่ในจิตใจของปิม

บ้านที่ปิมอยู่สมัยเด็ก (ซึ่งย่าและพ่อก็ยังอยู่บ้านนี้) เป็นบ้านไม้ที่สร้างมานานแล้ว ตั้งแต่สมัยปู่ย่ายังเป็นหนุ่มเป็นสาว ล่วงมาจนบัดนี้ บ้านหลังนี้แทบจะไม่ได้รับการซ่อมแซมเลย ปัญหาสำคัญที่สุดคือหลังคารั่ว คราวใดที่ฝนตก จึงมีความอลหม่านเกิดขึ้น คือต้องเก็บมุ้งให้ออกห่างจากจุดที่ฝนตก (ซึ่งก็ยังโดนฝนอยู่ดี) รวมทั้งข้าวของอื่นๆ ด้วยเพื่อไม่ให้โดนฝน ปิมเล่าว่า ในละแวกนั้นจะมีบ้านไม้แบบเดียวกับบ้านปิมหลายหลัง แต่ส่วนใหญ่จะได้รับการซ่อมแซม และมี “บ้านตึก” คือบ้านที่มีการสร้างใหม่ (ฉันเดาว่าน่าจะเป็นตึกแถวที่สร้างด้วยปูน) ปิมจะมีเพื่อนเด็กๆ ที่มาเล่นกันแถวนั้น และมี “ลูกบ้านตึก” (ตามคำของปิม) ที่เป็นเพื่อนเล่นของปิมด้วยเหมือนกัน

ลักษณะของบ้านที่ต่างกัน มีนัยแสดงถึงฐานะทางเศรษฐกิจ และลึกๆ แล้ว ฉันได้ยินถึงเรื่อง “ชนชั้น” ด้วย โดยที่ปิมไม่ได้พูดคำๆ นี้ออกมา

“บ้านตึก” คู่มือความหมายบางอย่างที่แฝงอยู่ในใจของปิม ที่มีใช้เป็นเพียงความหมายว่าบ้านที่สร้างใหม่ เพราะปิมมีเสียงที่กระแทกหนอยๆ ตอนพูดคำนี้ออกมา

ปิมบอกว่า พ่อแม่ของเพื่อนปิมที่อยู่บ้านตึก ไม่ชอบให้ปิมไปเล่นในบ้านของพวกเขา “เพราะหนูจนไงพี่” ปิมให้เหตุผล

เย็นวันหนึ่ง ปิมไปเล่นที่บ้านเพื่อนบ้านตึกเหมือนปรกติ แต่วันรุ่งขึ้น พ่อแม่ของเด็กบ้านตึกเดินมาเอาเรื่องกับย่าของปิม บอกว่า เงินที่บ้านของเขาหายไปสี่สิบบาท เพราะปิมเป็นคนขโมย และต่อว่าย่าต่างๆ นานา ปิมบอกว่าตอนนั้นย่ามีเงินอยู่ห้าร้อยบาท ต้องคืนเขาไปสี่สิบบาท (ฉันถามว่า แล้วย่าต่อว่าปิมไหม ปิมบอกว่าย่าถามดีๆ ว่า “เอ็งเอาไปหรือเปล่า ถ้าเอาไปก็บอกตรงๆ นะ”) สิ่งทีสะเทือนใจปิมมากคือการถูกกล่าวหาว่าเป็นคนไม่ดี ทั้งๆ ที่ไม่ได้ทำ เหตุการณ์นี้ดูจะเป็นตราบที่ประทับลงในหัวใจดวงเล็กๆ ของปิม การถูกกล่าวหาว่าเป็นขโมย ทั้งๆ ที่ตัวเองไม่ได้ทำ แต่คนอื่นๆ เชื่อพ่อแม่เด็กบ้านตึกว่าปิมเป็นขโมย สายตาและการกระทำของพวกเขาสื่อแสดงเช่นนี้ ปิมโกรธและเศร้ากับการถูกกล่าวหา เหมือนถูกรังแก แต่ทำอะไรไม่ได้

หลังจากนั้นอีกสองสามวัน พ่อแม่ของเด็กบ้านตึกเจอเงินสี่สิบบาทนั้น พวกเขาวางมันไว้บนตู้เย็น และเพิ่งพบว่ามันตกไปที่หลังตู้เย็น ถึงแม้ว่าเขามาขอโทษย่าในภายหลัง แต่ความรู้สึกกระแวงว่าคนอื่นมักมองตนเองไม่ดีก็ตราตรึงไปในหัวใจของปิมไปแล้ว “เวลาหนูเห็นใครซุบซิบๆ กันแล้วมองมาทางหนู หนูคิดทันทีเลย พวกนี้แม่...นินทาอยู่อีกแล้ว”

ดังนั้น เมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นคล้ายๆ ตอนเด็กๆ เช่น มีคนมากล่าวหา มีคนมามองปิมไม่ดี ปิมบอกว่า “ความรู้สึกหนูเหมือนย้อนกลับไปตอนนั้นเลยพี่” ตัวตน “คนไม่ดี” ของปิมถูกผูกโยงเข้ากับ “เพราะหนูจน”

ร่วมกับ “มีคนมาว่าหนู” สามประเด็นนี้หล่อหลอมกลายเป็นตัวตนหนึ่งของปิมที่แม้ปิมจะพยายามหลีกเลี่ยงมันให้ไกลเพียงใด มันก็ยังตามมารังควานอยู่เสมอ บ่อยครั้งที่ปิมมีปัญหาเรื่องความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานและเพื่อนสนิท เป็นประเด็นเดิมที่วนเวียน คือมีคนไปว่าปิมให้เพื่อนสนิทฟัง เพื่อนสนิทจึงแสดงอาการเฉยชาต่อปิม ฉันรู้สึกว่ปิมมีการต่อสู้เยื่อใยเกือบตลอดเวลาในใจของเขาเอง เขาพยายามปฏิเสธตัวตน “คนไม่ดี” ที่คนอื่นยึดเยียดให้ แต่ในเวลาเดียวกันก็กลับมองหาว่ามีเหตุการณ์ใดที่จะมาทำซ้ำเหตุการณ์นั้นอีก ในการมองหานั่นเอง เป็นการให้ความสำคัญและให้ความใส่ใจการทำซ้ำของตัวตน “คนไม่ดี” ที่ถูกยึดเยียดซ้ำแล้วซ้ำเล่า ฉันรู้สึกว่เด็กตัวน้อยคนที่ถูกกล่าวหาคนนั้นยังร้องไห้อยู่ในซอกแคบๆ อันมืดสลัว แม้เสียงของเธอจะแหบแห้ง แต่เธอก็ยังพยายามกลั้นไม่ให้ใครได้ยินเสียงร้องนั้น ตัวตนที่ปิมยอมรับคือการแสดงออกด้วยความเข้มแข็ง มีความสามารถในการทำสิ่งต่างๆ ได้ดีและมีประสิทธิภาพ การบอกว่า “เพราะหนูจนไงล่ะ” เป็นการให้เหตุผลของปิมหรืออาจจะเป็นการปกป้องตัวตนอันเปราะบางของตัวเอง ก็เป็นไปได้เหมือนกัน

4. สิ่งที่ไม่ปรากฏ

ผู้ดูแลมูลนิธิให้ข้อมูลแก่ฉันเกี่ยวกับจูนว่า เธอเพิ่งมาอยู่มูลนิธิได้ไม่ถึงเดือน อายุยี่สิบเอ็ด และท้องแก่ใกล้คลอด เด็กในท้องเป็นลูกคนที่สามของจูน ผู้ดูแลซึ่งเป็นชาวต่างชาติบอกว่ารับจูนมา “จากถนน” (“from the street” ซึ่งมีนัยถึงการปราศจากที่พึ่งพิงในชีวิตอย่างมาก) ฉันมีเวลาทำศิลปะบำบัดกับจูนเพียง 6 อาทิตย์ ก็จะถึงเวลาคลอด และไม่แน่ว่าหลังจากนั้น ฉันจะได้ทำศิลปะบำบัดกับจูนอีกหรือไม่

ฉันจำได้แม่นว่ วันนั้นจูนเดินเข้ามาในห้องศิลปะบำบัดด้วยร่างกายอันใหญ่โต ส่วนหนึ่งคงเป็นเพราะท้องใกล้คลอด และคงเป็นคนมีโครงร่างใหญ่มาแต่เดิม จูนดูเป็นผู้หญิงไทยมากๆ จากหน้าตา ถ้าดูเผินๆ จะไม่น่าเชื่อว่าจูนอายุแค่ยี่สิบเอ็ด อันที่จริงจูนไม่ใช่คนหน้าแก่ แต่รูปร่างใหญ่มาของจูนทำให้เธอดูแก่เกินวัยไปพอสมควร วันที่ทำศิลปะบำบัดครั้งแรก ฉันให้โจทย์ง่ายๆ ว่สภาวะตอนนี้เรารู้สึกว่กำลังอยู่ในที่ไหน จูนวาดภูเขา ท้องฟ้า พระอาทิตย์ สิ่งหนึ่งที่ปรากฏชัดในความทรงจำของฉันคือ จูนพูดเกือบตลอดเวลาว่า “หนูวาดรูปไม่เก่งนะ วาดไม่เป็นเลย” “ลูกหนูอยู่ปอหนึ่งยังวาดเก่งกว่าหนูเลย”⁵ ย้ำไปมาถึงการวาดรูปไม่เก่งของตัวเอง ตอนที่วาดเสร็จ ลงสีเสร็จ จูนไม่มีทีท่าชื่นชมกับผลงานของตัวเองเลย บอกว่า “ให้หนูวาด มันก็ออกมาเลอย่างนี้แหละพี่” ใบหน้าและกิริยาความไม่มั่นใจในตัวของตัวเองของจูนทำให้ฉันมองจูนเป็นหญิงไทยที่ถูกสอนมาให้หัวอ่อน

---

⁵ น่าสังเกตว่ ทั้งผิงและจูนต่างพูดถึงทักษะการวาดภาพที่ “ลูกหนูยังวาดเก่งกว่าเลย” นัยหนึ่งอาจแสดงถึงการบอกว่าตนเองทำสิ่งนี้ไม่เก่ง อยาคาดหวัง แต่ในอีกนัยหนึ่ง ดูเหมือนงานศิลปะหรือการวาดภาพถูกผูกโยงเข้ากับเด็กๆ หรือการเล่น เป็นข้อสังเกตของฉันทว่า อาจเพราะนัยที่สอนนี้หรือเปล่าที่ทำให้การเข้าศิลปะบำบัดในความรูสึกของผิงดูเหมือนเป็นการเสียเวลา

เมื่อนึกถึงข้อมูลของจูนที่ฉันได้รับมาว่าจูนมีสามีหลายคน (ลูกสามคนมีพ่อคนละคนกัน) ข้อมูลว่าจูนเคยใช้ชีวิตข้างถนนกับที่ฉันเห็นว่าจูนเป็นคนหัวอ่อน ทำให้ฉันแอบคิดไปว่า “จูนถูกหลอกหรือเปล่านะ”

ในช่วงสองครั้งแรกที่ฉันต้องการดูประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ ฉันได้ให้จูนลองทำรูปหัวใจ (เช่นเดียวกับที่ให้ผิงทำในตอนที่แล้ว) อีกประการหนึ่งเพื่อให้จูนไม่ต้องทรมานใจกับการวาดรูปที่จูนพร่ำบ่นตลอดว่าวาดไม่เป็น วาดไม่สวย การเปลี่ยนรูปแบบของงานศิลปะน่าจะทำให้จูนมีช่องทางมากขึ้นในการนำเสนอ ฉันยื่นกระดาษวาดเขียนแผ่นหนึ่งให้จูน บอกว่า “อันนี้เป็นหัวใจของจูน” ซึ่งเขาจะประดิษฐ์ตกแต่งอย่างไรก็ได้ และมีกระดุมเป็นตัวแทนของใจทียว่า “มีใครอยู่ในหัวใจของจูนบ้าง” และย้ำว่าคนๆ หนึ่งที่เราจะต้องมีในหัวใจก็คือตัวเราเอง จูนใช้เวลาค่อนข้างนานในกระบวนการนี้ ดูจะละเอียดอ่อนพิถีพิถันอย่างมากเลยทีเดียว

จูนพับครึ่งกระดาษที่เราให้ เขาทำเป็นรูปหัวใจ และใช้กระดาษสีชมพูแปะทับรูปหัวใจนั้น ใช้กาวทาจูนใช้เวลาอย่างมากกับกระบวนการทำรูปหัวใจ เตวามันอาจไม่เท่ากันสองข้างสักที หลังจากใช้กาวแปะเขาจึงใช้กรรไกรเล็มขอบรูปหัวใจอยู่นานทีเดียว เหมือนจูนจะไหลไปกับสิ่งที่ทำ หลังจากที่เขาใช้สีชมพูแล้ว ตอนแรกเราเข้าใจว่าเขาจะเอาด้านสีชมพูเป็นด้านหน้า แต่เปล่า เขากลับเอาด้านสีขาวที่ไม่ได้แปะอะไรเลยมาทำ

แล้วก็นานมากกกก กว่าที่จูนจะนึกออกว่าจะเลือกอะไร แปะลงตรงไหน เข้าใจว่ากระบวนการแปลบางอย่างได้ทำงานอย่างหนักในความรู้สึกของจูน เราเห็นเขาหยิบดอกไม้ผ้ามาแปะกาว ใช้ไหมพรมประดับ ใช้กระดุมด้วย แล้วใช้กากเพชรละเลง อันที่จริงเราคาดหวังถึงการโยงใยระหว่างกันเป็นสายคือมีตัวเอง แล้วก็มีคนอื่น ๆ อยู่ทางนั้นทางนี้ แล้วใช้อะไรโยง โยงอย่างไร

แต่ของจูนดูเหมือนเป็นกลุ่มๆ ที่แยกออกจากกันสิ้นเชิง และที่น่าแปลกคือหัวใจเขาเหมือนแบ่งครึ่ง ใช้สีพื้นคนละสี คือดูเหมือนแต่ละกลุ่มก้อนมันแยกจากกลุ่มอื่น มีแหล่งแห่งที่ของตนเอง ประมาณนั้น (บันทึก, 1 กันยายน 2558)

อีกครั้งหนึ่งที่ฉันได้ยินคำว่า “ละเลย” หลังจากที่จูนทำงานรูปหัวใจที่ใช้เวลาค่อนข้างนานเสร็จสิ้น อันที่จริงฉันไม่ชอบใจนักเวลาใครสักคนทำงานเสร็จแล้ว แล้วก่นด่าหรือต่อว่าชิ้นงานของตัวเอง ฉันรู้สึกว่าการทุกชิ้นควรได้รับความเคารพ ซึ่งที่จริงแล้วคือการเคารพผู้สร้างงานหรือการเคารพตัวเอง ไม่ว่ามันจะเป็นอย่างไร เพราะงานนั้นที่แท้แล้วคือการเผยแสดงสภาวะภายในบางอย่างของผู้สร้างงาน ฉันคงไม่เลยเถิดไปถึงขนาดตีความว่า ใครก็ตามที่ไม่ชื่นชมผลงานของตัวเองคือคนที่ไม่มี ความเคารพตัวเอง ฉันเพียงแต่เห็นว่า งานศิลปะเป็นบันทึกประวัติศาสตร์ส่วนหนึ่งในชีวิตของคนสร้างงาน ไม่ว่ามันจะดีจะร้ายจะงดงามหรือจะอัปลักษณ์ขนาดไหน มันก็คือ “ความเป็นจริง” ส่วนหนึ่งที่ไม่ว่าเราจะอยากยอมรับหรือไม่ก็ตาม สิ่งนั้นมันก็เกิดขึ้นแล้ว และเป็นของมันอย่างนั้น ในหลายวาระ มันกลับเป็นเครื่องบอกบางสิ่งบางอย่างในใจที่เจ้าของเองยังไม่เคยตระหนักด้วยซ้ำไป

“ความเป็นจริง” ที่แสดงทางภาพของจูนคือ หัวใจของเขาถูกตัดแบ่งเป็นสี่ส่วน ด้านบนซ้ายมีดอกไม้สองดอก “ลูกหนูสองคน” จูนบอก ด้านบนขวามีดอกไม้แดงสองดอก แสดงถึงดวงตาสองข้างของเขา “เป็นตัวหนูเอง” ด้านล่างขวาเป็นกระดุมสามเม็ด แสดงถึงจูนและลูกสองคน และด้านล่างซ้ายมีกระดุมสี่เม็ด แสดงถึงจูน ลูกสองคน และยายของจูน ซึ่งตอนนี้ช่วยเลี้ยงลูกคนโตให้จูน สรุปรว่าในหัวใจของจูนมีคนอยู่สี่คน ประกอบด้วยลูกสองคน ยาย และตัวจูนเอง “ที่จริงยายนะตอนแรกหนูไม่ได้จะเอามาใส่หรอก แต่เขาเลี้ยงหนูและลูกหนูด้วย” จูนบอก “หนูสนิทกับน้องของยายมากกว่า แต่แกเสียไปแล้ว”

ในครั้งที่สอง ฉันยังไม่รู้จักจูนดีนัก แต่อดแปลกใจไม่ได้ มีคนอย่างน้อยสองคนที่มีความสำคัญต่อชีวิตของจูน แต่ไม่ปรากฏในหัวใจของเธอ คนแรกคือลูกคนที่สามซึ่งกำลังมีชีวิตในท้องของจูน และคนที่สองคือแม่ จูนเคยบอกว่าพ่อเสียชีวิตตั้งแต่จูนอายุสองขวบ จูนจึงไม่มีโอกาสสร้างความสัมพันธ์ระยะยาวกับพ่อ แต่แม่ล่ะ โดยที่ฉันยังไม่เอ่ยปากถาม จูนก็เล่าถึงแม่ขึ้นมาเอง หลังจากที่พูดถึงน้องของยายที่เสียไปแล้ว “แม่หนูหายไปตั้งแต่หกปีที่แล้ว” จูนบอกด้วยน้ำเสียงเรียบๆ “เขาป่วย แล้วหายแล้ว หนูไปรับจากโรงพยาบาลเองแหละ เขาบอก เขาจะไปทำงาน แล้วก็หายไปเลย” เว้นระยะหนึ่ง แล้วบอกว่า “ตามที่ไหนก็ไม่เจอ ก็เลยเลิกตามแล้ว” จูนเล่าด้วยน้ำเสียงและสีหน้าธรรมดา ไม่ปรากฏอารมณ์เศร้าหรือสะเทือนใจ แต่เป็นฉันเองที่ฟังด้วยการสั่นไหวภายใน จูนเล่าเรื่องการหายไปของแม่ ประดุจจะเป็นเหตุผลของการที่แม่ไม่ได้อยู่ในหัวใจของจูนกระนั้น

...ลูกคนที่สาม ที่อยู่ในท้องรอวันคลอดในอีกไม่กี่อาทิตย์ ลูกคนนี้ยังอาศัยอยู่ในร่างกายจูน หากมิได้ปรากฏตัวอยู่ในหัวใจของจูนด้วยเช่นกัน เมื่อฉันขึ้นไปที่ท้องจูน ถามว่า “แล้วคนนี่ล่ะ อยู่ในหัวใจจูนไหม” จูนตอบว่า “อยู่ไม่ได้ครุ หนูจะยกให้เขาแล้ว” จูนเล่าว่าตอนแรกที่รู้ว่าท้องลูกคนนี้ กะว่าจะเอาเด็กออกแล้ว แต่มีพี่คนหนึ่งทำงานที่มูลนิธินี้ท้วงติงไว้ จูนถามว่า “ถ้าหนูยกให้พี่ พี่เอาไหม” พี่คนนั้นตอบรับ จูนจึงยังรักษาลูกคนนี้ได้ “ลูกหนูคนที่สองเพิ่งสิบเอ็ดเดือนด้วยไคร้ หนูคนเดียว เลี้ยงลูกสามคน ไหมไหวหรอก” จูนพูดพลางส่ายหน้าน้อยๆ และบอกเหตุผลอย่างชัดเจนว่า “มันมาอยู่ในหัวใจหนูไม่ได้หรอก เดี่ยวหนูยกให้คนอื่นไม่ได้”

อันที่จริง ก่อนที่จะตัดสินใจยกลูกให้พี่คนดังกล่าว จูนคงได้พิจารณาถึงสถานการณ์มาระยะหนึ่งแล้ว พี่คนนี้ได้รับเลี้ยงเด็กอยู่สองคน (ไม่รวมลูกจูน) คนหนึ่งเป็นลูกของน้องสาวของพี่เขาเอง และอีกคนหนึ่งเป็นเด็กผู้ชายที่แม่ติดคุกเป็นเวลาห้าปี ไม่มีผู้เลี้ยงดู เสียงที่จูนเล่าบ่งบอกชัดเจนว่า มีความมั่นใจว่าพี่คนนี้จะมีความเมตตาต่อลูกจูนอย่างแน่นอน อย่างนี้ล่ะหรือที่เด็กคนนี้ได้อยู่ในหัวใจจูน จูนได้ศึกษาในหลายประเด็นของคนที่จะยกลูกให้แล้วต่างหากเล่า ว่าเขาคงจะเลี้ยงลูกของจูนอย่างพอเหมาะพอควร และจูนสามารถไปหาลูกได้บ่อยครั้งเท่าที่ต้องการ

เออหนอ... หัวใจของมนุษย์ช่างแตกต่างกันมากมาย ตอนที่ให้ผิงทำรูปหัวใจ ช่างมีดอกไม้จำนวนมากมายในหัวใจของผิง แต่กับจูน ดอกไม้ในหัวใจจูนมีน้อยเหลือเกิน ดอกไม้สองดอกที่ “ไม่ปรากฏ” กลับเป็นดอกไม้ที่มี

ความสำคัญยิ่ง มันสำคัญมากเสียจนจำเป็นต้องใช้ความพยายามอย่างยิ่งยวดในการไม่อนุญาตให้พวกเขาเข้ามาอยู่ในหัวใจ

ฉันอาจจะแปลกใจ แต่โซว่าฉันจะไม่เข้าใจ

ตอนที่ฉันเรียน ม. 4 ที่บ้านเลี้ยงหมาไว้หลายตัว หมาตัวอื่นๆ ก็จะอยู่ในครัวบ้าง เล่นกับคนบ้าง มีหมาตัวหนึ่งชื่อ “โคเค” หรือบางคนเรียกมันสั้นๆ ว่า “โคะ” (ส่วนฉันเรียกมันอย่างเต็มยศว่า “หมาโคเค” ซึ่งก็ไม่รู้เหมือนกันว่าทำไมต้องมีคำว่า “หมา” นำหน้าชื่อมันด้วย) มันคงเป็นหมาที่ชอบความเจียบเหมือนๆ กับฉัน จึงเลือกที่จะมานอนในห้องที่ฉันทำการบ้าน หมาโคเคก็เป็นหมาธรรมดาๆ พันทาง ขนสีน้ำตาลเข้มๆ แต่ขนยาวหน่อย หน้าออกทู่ๆ หูตลก หูของมันค่อนข้างใหญ่เมื่อเทียบกับใบหน้า (ฉันรู้สึกว่ามันหูตูดตั้งตัว และหมาหูตลกหูเป็นมิตร) มันเป็นพันธุ์ทางที่มีความเป็นเทอร์เรียค่อนข้างเด่น หมาโคเคไม่ได้เป็นหมาของฉัน เท่าที่ฉันรู้สึกหมาทุกตัวที่บ้านเป็นหมาสาธารณะ คือไม่มีใครคนใดคนหนึ่งเป็นเจ้าของ หมาทุกตัวเลือกที่จะอยู่ตรงไหนก็ได้ บางตัวเลือกที่จะป่วนเปื้อนในห้องครัว บางตัวอาจจะเล่นกับน้องของฉัน (หมาบ้านฉันช่างเป็นหมาที่มีความเป็นตัวของตัวเองสูงเสียนี้กระไร!) โดยหมาโคเคเลือกที่จะมานอนในห้องทำการบ้านกับฉัน อันเป็นช่วงเวลาที่เราต่างอยู่ร่วมกันในความเจียบ (และเวลาส่วนใหญ่ตอนที่อยู่บ้าน ฉันก็อยู่แต่ในห้องทำการบ้านนี่แหละ) เขียนมาถึงตรงนี้ ฉันเพิ่งรู้สึกว่ามันก็คงเป็นหมาแปลก พอๆ กับที่ฉันเป็นคนแปลก เหมือนกัน

หมาโคเคไม่ได้เป็นหมาของฉัน แต่มันเป็นเพื่อนฉัน

เช้าวันหนึ่ง ตอนที่กำลังจะออกจากบ้านไปโรงเรียน หัวใจของฉันแตกสลาย มีคนมาบอกว่าหมาโคเคโดนรถชน มันวิ่งตามใครคนหนึ่งในบ้านไปซื้อของ และคนๆ นั้นเดินข้ามถนน มันวิ่งตาม แล้วก็.....

ฉันไม่สามารถนั่งทำการบ้านในห้องนั้นได้อยู่หลายวัน ฉันเขียนบทวิถึงโคเค และต้องซ่อนเอาไว้ไม่ให้ใครเห็น ฉันแอบร้องไห้ และเศร้ามาก เศร้าจนรู้สึกเข็ดหลาบ ไม่ใช่เข็ดหลาบกับการเลี้ยงหมา เพราะฉันไม่เคยรู้สึกว่าฉันเป็นเจ้าของหมาโคเค (และไม่เคยรู้สึกว่ามันเป็นหมาเท่าไรนัก ฉันไม่เคยให้อาหารมัน ไม่เคยออกคำสั่งให้มันทำอะไร ฉันอาจจะคุยกับมันบ้าง แต่ส่วนใหญ่แล้ว ฉันอยู่กับมันเจียบๆ) ฉันเข็ดหลาบกับความสัมพันธ์ใกล้ชิดฉันกลัวที่ต้องเผชิญในยามที่มันแตกสลาย ไม่ว่าจะเป็นการจากไปหรือจากตายก็ตาม

อาจมีใครบางคนครุ่นคิดว่า มันคงจะดีกว่าถ้าเราไม่เริ่มความสัมพันธ์ที่แนบแน่น (intimate relationship) กับใคร (“ใคร” ในที่นี้คือมนุษย์และสัตว์) ที่ว่า “ดีกว่า” คือ “ปลอดภัยกว่า” ปลอดภัยจากความเศร้าโศกเสียใจในอันที่คนๆ นั้นหรือสิ่งๆ นั้นจะต้องพลัดพรากหรือเปลี่ยนแปลงไป ไม่วันใดก็วันหนึ่ง

จนจะคิดอย่างนี้หรือไม่ ฉันไม่ทราบ

ฉันรู้เพียงว่า “ใครบางคน” ในย่อหน้าข้างต้นนั้น มีฉันด้วยหนึ่งคน

---

5. ผิงกับมวลหมู่มดดอกไม้ (อันหนาแน่น)

ขอย้อนเล่าถึงครั้งแรกที่เจอผิง ฉันรู้สึกอึดอัดใจเล็กน้อยกับเสื้อคอลึกเห็นร่องอกที่ผิงสวม เปล่าเลย ผิงไม่ได้ดูเซ็กซี่ยั่ววนตามอุดมคติหญิงขายบริการแต่อย่างใด ตรงกันข้าม ผิงดูเป็นหญิงวัยกลางคนที่รูปร่างท้วม เรียกว่าอ้วนก็เห็นจะได้ หน้ามันย่อง ผมเผ้ายุ่งเหยิง ตอนนั้นฉันอดวิจารณ์ผิงอยู่ในใจไม่ได้ว่า เธอน่าจะสวมเสื้อธรรมดาๆ ที่ไม่ชะเวิกชะวากขนาดนี้

ในช่วงที่ฉันไปทำศิลปะบำบัดที่มูลนิธิแห่งนี้ ผิงเพิ่ง “กลับ” เข้ามาใหม่ เธอเคยเข้ามาที่มูลนิธิอยู่ช่วงหนึ่ง แล้วออกไปประกอบอาชีพเดิม นี่เป็นการกลับเข้ามาเป็นครั้งที่สอง ฉันทราบจากผิงเองว่าเธออายุสามสิบหก มีลูกสองคน ลูกสาวกำลังจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่หก และลูกชายอายุหกขวบ

เช่นเดียวกับหญิงสาวหลายๆ คนที่นี่ ลูกแต่ละคนมีพ่อคนละพ่อ ลูกสาวคนโตกับลูกชายคนเล็ก มีพ่อคนละคนกัน และต่างเลิกรากจากผิงไปทุกคน

หลายครั้งที่ผิงเดินเข้าห้องศิลปะบำบัดด้วยอาการมินๆ ง่วงๆ ผิงมักนอนไม่หลับในตอนกลางคืน และมีบางครั้งที่ผิงเข้ามาด้วยอาการก้าวร้าวมาก ครั้งหนึ่งถึงขนาดบอกว่า เธอเกือบจะตบนักจิตวิทยาฝรั่งของมูลนิธิคนหนึ่งเลยทีเดียว “หนูจะฉีกผมมันแล้วก็ตบๆๆๆ” ผิงบอก (ฉันนึกย้อนไปแล้วรู้สึกดีใจที่ตัวเองรอดตัวมาได้) ผิงมีความก้าวร้าวแบบตื้อเจียบด้วย คือไม่ยอมทำอะไรเลย หนหนึ่งผิงบอกว่า “วันนี้หนูนึกอะไรไม่ออกเลย พี่คุยอะไรให้หนูฟังเล่นๆ หน่อย” ตอนนั้นสิ่งที่ผิงจะต้องทำคือการทำช่วงชีวิต (Timeline) ซึ่งแน่นอนว่าไม่่ง่ายนักสำหรับสภาวะจิตใจของผิงในตอนนั้น ฉันบันทึกไว้ว่า ผิง “เหมือนจะมีอารมณ์เสียด้วยเล็กๆ เรียกว่าเหวี่ยงๆ เห็นจะได้” (7 ตุลาคม 2558) มองไปที่กระดาษวาดรูปแล้วบอกว่า “ให้ลูกหนูมาวาดให้ได้ไหมพี่” ฉันเข้าใจดีว่าผิงไม่ได้ต้องการบำบัดอะไรทั้งสิ้น ที่ผิงกลับมามูลนิธิเพราะว่าอับจนหนทางเดินแล้วในตอนนั้น อย่างน้อยมูลนิธิก็มีงานให้ทำ อย่างน้อยมูลนิธิก็มีสวัสดิการในการเลี้ยงดูลูกของคนในนั้น ดังนั้นเมื่อมูลนิธิจัดตารางให้ผิงต้องมาคุยกับฉัน เธอก็ต้องมา เรียกว่ามาอย่างเสียไม่ได้ก็ไม่ผิดนัก

ดังนั้นแล้วจึงไม่น่าแปลกที่การบำบัดของเราเป็นไปอย่างกระท่อนกระแท่น และผิงออกจากมูลนิธิไปก่อนที่ศิลปะบำบัดจะจบลง คือไม่ครบสิบครั้ง แต่อย่างไรก็ตาม ฉันเห็นว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ชีวิตที่มีคุณค่ามาก ฉันเอง

เป็นนักศิลปะบำบัดมือใหม่ การได้พบเจอกับผิง ผู้ซึ่งไม่ได้คิดว่าตัวเองมีปัญหา ผู้ซึ่งมีทัศนคติการมองโลกแบบของเธอ ทำให้ฉันได้เรียนรู้มากทีเดียว ไม่เพียงเรียนรู้วิถีคิดของผิง แต่ช่วยให้ฉันเห็นการมองโลกของตัวเองด้วย ในการทำศิลปะบำบัดสองครั้งแรก ฉันพบว่าค่อนข้างยากที่จะให้ผิงกลับเข้ามาดูตัวเอง จึงพยายามหากิจกรรมที่เชื่อมโยงกับตัวเอง และคิดถึงว่าการเชื่อมระหว่างตัวเองและคนอื่นเป็นอย่างไร อันที่จริง ทางมูลนิธิอยากให้ช่วยบำบัดเรื่องคุณค่าในตัวเอง (สังเกตว่าข้อนี้เป็นโจทย์ใหญ่ของผู้หญิงในมูลนิธินี้เกือบทุกคน ประเด็นเรื่องการรักตัวเอง เคารพตัวเอง เห็นคุณค่าของตัวเอง ซึ่งส่วนหนึ่งอาจเป็นมุมมองของนักจิตวิทยาที่รำเรียนมาแบบจิตวิทยาตะวันตก) แต่ก่อนจะไปถึงตรงนั้น ฉันคงต้องเข้าใจว่าผิงยืนอยู่ตรงไหน และมีคนอื่น ๆ ยืนอยู่ตรงไหน และเชื่อมโยงกับผิงอย่างไรเสียก่อน ดังนั้นในหนหนึ่ง ฉันให้ผิงทำกิจกรรมเรื่องหัวใจ คือให้เขาตัดกระดาษเป็นรูปหัวใจ ซึ่งจะมีขนาดใดก็ได้แล้วแต่เขา “มีใครอยู่ในหัวใจของผิงบ้าง” และมีอุปกรณ์ตกแต่งเป็นดอกไม้ผ้าเล็กๆ กระดุมหลากสี ที่จะสามารถแทนบุคคลที่อยู่ในหัวใจของเขาได้ ผิงฟังอย่างเงียบๆ แต่เมื่อฉันบอกว่า “พี่ขออย่างหนึ่งนะ ในหัวใจของผิงต้องมีตัวผิงเองอยู่ด้วย” ผิงตอบกลับแทบจะในทันทีว่า “โจทย์ที่ยากนะ”

กิจกรรมนี้โดยทั่วๆ ไปแล้ว จะเป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ใกล้ชิด (intimate relationship) มักเป็นคนในครอบครัว เช่น พ่อ แม่ สามี ภรรยา ลูก เพราะคนเหล่านี้อยู่ในหัวใจของเรา ซึ่งเป็นส่วนที่มีความหมายและเพราะบาง โดยเราอาจให้เขาทำสัญลักษณ์แสดงถึงรูปแบบของความสัมพันธ์ที่มีต่อกันได้

ผิงหยิบกระดาษสีเขียวมาตัด เห็นเขาตัดเป็นรูปหัวใจ แปะขาว วางบนกระดาษวาดเขียนอีกทีหนึ่ง แล้วเขาก็หยิบกระดาษดอกไม้เล็กๆ มา แต่เขาเปิดไม่ออก ให้เราช่วยเปิด เขาค่อยๆ เลือกดอกไม้ไปแปะบนหัวใจสีเขียว รู้สึกได้ว่าผิงมีความสุขมากขณะค่อยๆ แปะดอกไม้บนหัวใจ แต่ว่าดอกไม้ในหัวใจผิงเยอะมาก ค่อนข้างแออัด (เท่าที่เรามองเห็นนะ) เสร็จแล้วเขาก็ค้นกระดุม เอากระดุมมาแปะไว้รอบๆ หัวใจ (บันทึก, 29 กันยายน 2558)

ฉันนับดอกไม้ที่อยู่ในหัวใจสีเขียวเล็กๆ ของผิงได้ถึง 12 ดอก หัวใจดวงเล็กแต่บรรจุดอกไม้ไว้อย่างเต็มพื้นที่ ในบรรดานี้ ผิงเป็นดอกไม้ที่อยู่ตรงกลาง “ดอกไม้สองดอกที่อยู่บนสุดคือลูกหนูสองคน” ดอกถัดไปคือแม่ของผิง “แต่แม่หนูก็ไม่ค่อยห่วงหรอก เขามีสามีของเขา” ต่อไปคือยาย และน้ำ กลุ่มจำนวนห้าดอกเหล่านี้เป็นดอกไม้ที่อยู่ส่วนครึ่งบนของหัวใจ ผิงทำท่าเหมือนจะหยุดเล่า แต่ว่าอันที่จริงมีเหลืออีกตั้งเจ็ดดอกที่เขายังไม่ได้อ่าน เจ็ดดอกนี้ ดอกหนึ่งอยู่ในระนาบกลางๆ เท่ากับน้ำ ดอกที่เหลืออยู่ด้านล่างของหัวใจ ฉันรู้สึกว่าผิงไม่ยอมเล่าถึงเจ็ดดอกนี้ จึงค่อยๆ ถามว่า “เอ...คนนี้น่าจะสำคัญมากนะ อยู่ในระนาบเดียวกับน้ำเลย” แทนที่ผิงจะบอกว่า เป็นใคร เขากลับออกตัวว่า “ใช่ ที่จริงหนูไม่ได้อยากกับเรื่องนั้นหรอกนะ หนูแค่ต้องการไหลที่หนูจะฟังได้ ตอนร้องไห้แค่นั้นเอง” ผิงต้องการจะบอกว่าคนๆ นี้ให้เธอได้ในเรื่องของจิตใจ มีใช่เพียงเพชร

ฉันรู้สึกว่าการคุยกับผิงเหมือนเดินเข้าไปในที่ๆ มีหมอกควัน คล้ายๆ กับว่าภาพที่เห็นในเบื้องหน้ามันสลัวๆ ต้องการจินตนาการในการปะติดปะต่อเอาเองค่อนข้างเยอะเลยทีเดียว ฉันไม่รู้หรือกว่าคนที่ผิงให้ความสำคัญคือใคร บางทีผิงเองอาจบอกไม่ได้เหมือนกันถึงเกณฑ์ในจิตใจว่าใครที่จะให้อยู่ในหัวใจของตนเอง

มีโทรศัพท์เข้ามา ในขณะที่สนทนากับปลายสาย ได้ยินผิงแทนตัวเองว่า “มี้า” และแทนตัวคนที่โทรมาว่า “ป้า” พอวางสาย ผิงบอกว่าคนที่เป็นดอกไม้ปริศนาในระนาบเดียวกับน้ำโทรมา ผิงบอกว่าคนนี้เขารักลูกชายผิง บอกผิงด้วยซ้ำไปว่าอย่าตามใจลูกมาก หลังจากนั้นผิงก็ขึ้นไปตัดดอกไม้ดอกหนึ่งในกลุ่มด้านล่าง “คนนี้อยู่เพชรเกษม” เป็นคนดีแต่บางทีก็ชอบพูดอะไรที่ทำให้ผิงเสียใจ ฉันจำได้ว่าในครั้งแรกที่ทำศิลปะบำบัดนั้น ผิงบอกว่ากำลังอยู่ในทางสองแพร่ง คือมีผู้ชายสองคน คนหนึ่งเป็นคนที่ไม่ได้ช่วยเรื่องการเงิน แต่ช่วยเรื่องจิตใจ ส่วนอีกคนหนึ่งนั้นให้เงินใช้ แต่ชอบพูดอะไรสะเทือนใจ อาจจะเป็นสองคนที่ขณะนี้มีความสำคัญต่อชีวิตผิง

ผู้ชายที่เข้ามาข้องเกี่ยวในชีวิตผิง บางทีก็เข้ามาทางลูกสาว

มีผู้ชายอายุหกสิบสองที่ตอนแรกเหมือนมาติดพันลูกสาวผิง พอโทรมาผิงรับสายแต่ผู้ชายคนนั้นไม่รู้ว่าเป็นใคร พอผิงบอกเป็นแม่ ผู้ชายคนนั้นโอดตังค์มาให้พันห้า “หนูก็เลยไปเป็นเมียเขาเลย” แต่แล้วก็เลิกกัน “หนูเปื้อ” (บันทึก, 14 กันยายน 2558)

จึงมีดอกไม้อีกหลายดอกในหัวใจของผิง “หนนึ่งนะพี่ มีคนที่สิงคโปร์ คนไทยนะแต่ไปอยู่สิงคโปร์ โอนเงินมาให้หนู หนูซื้อของเล่นให้ลูกเลยนะ ขึ้นละสามสี่ร้อย พวกตัวต่อ ให้ลูกเล่นคนเดียว” ผิงเล่า น้ำเสียงภูมิใจอย่างปิดไม่มิด ฉันถามว่า คนนี้เป็นหนึ่งในดอกไม้แถวๆ นี้หรือเปล่า (ดอกไม้ด้านล่างหัวใจ) ผิงพยักหน้า ผิงยังเล่าไม่ครบเจ็ดคน แต่ตอนนี้ฉันเริ่มเข้าใจผิงขึ้นมาบ้างแล้ว แม้ว่าจะไม่ถนัดนัก

ก่อนหน้านี้ ฉันเคยสะท้อนไว้ว่า

“อาจจะดูเป็นเรื่องย้อนแย้งอยู่พอสมควร หากจะบอกว่า เท่าที่ฉันสังเกต ความภูมิใจในอาชีพของผิงมีความเชื่อมร้อยกับการเป็นแม่ของเธอมาก “ไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้น ลูกหนูต้องไม่อด” ผิงเคยพูดอย่างเข้มแข็งในครั้งหนึ่ง “ลูกหนูต้องได้กินข้าว หนูกินน้ำลูบท้องก็ได้” เธอพูดในอีกวาระหนึ่ง ฉันเชื่อว่าความรักอันปราศจากเงื่อนไขของแม่นั้นมีอยู่จริง และมันเป็นสิ่งเดียวที่เป็นความบริสุทธิ์ที่สุดที่มนุษย์จะมีได้ แต่ “อุดมคติ” ความเป็นแม่นั้นก็ไม่แน่ว่าจะไม่มีการแผรงเร้นหรือปลอมปน อุดมคติหลายอย่างที่เป็นสิ่งที่ตีมักถูกนำมาใช้เพื่อให้สิ่งที่ไม่ชอบธรรม กลับมามีความชอบธรรมก็เป็นไปได้เหมือนกัน ไม่เว้นแม้ “อุดมคติความเป็นแม่” ในสังคมไทยนั้น ฉันว่าในอีกด้านหนึ่งมันก็เป็นมายาคติที่ร้ายกาจไม่แพ้การยึดติดในความคิดสุดขั้วอื่นๆ เหมือนกัน ทันที่ที่เรายึดอุดมคติบางอย่างว่าสูงส่ง เราก็ยอมอุทิศชีวิตเพื่อสิ่งนั้น มันอาจทำลายแม่หรือลูก หรือทั้งสองฝ่ายให้ต้องไปทำการอันใดอันหนึ่งอันลดทอนคุณค่าของมนุษย์เพียงเพื่อมาตอบสนองความคิดว่าด้วยความเป็นแม่นั่นเอง การขายตัวของลูก

เพื่อแม่ หรือการขายตัวของแม่เพื่อลูก เป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งเท่านั้น การกระทำในสิ่งที่ลดทอนคุณค่าของมนุษย์ ซึ่งโดยตัวการกระทำนั้นมีความไม่ชอบธรรมอย่างยิ่ง แต่โดยการใช้อ้างอิงที่สูงส่งมาเป็นวัตถุประสงค์ จะสามารถกลบหรือชดเชยการกระทำอันลดคุณค่าความเป็นมนุษย์ ได้หรือไม่” (บันทึก, 14 กันยายน 2558)

ฉันย้อนนึกไปถึงสองครั้งก่อนที่ฉันเคยให้ผิงทำกิจกรรม “ถึงขยะ” กิจกรรมนี้ฉันเคยทำกับคนอื่น ๆ มาแล้ว พวกเขาทั้งความรู้สึกไม่ดี หรือพฤติกรรมแย่ๆ ที่เคยทำลงไปในถึงขยะ บ่อยครั้งที่พวกเขาจะบอกว่า มัดปากถุงแน่นจนไม่สามารถเปิดออกมาได้อีก และจะไปทิ้งในที่ๆ ไกลที่สุด

วันนั้นผิงมีที่ทำไม่พอใจมาตั้งแต่ก่อนมาเรียน “หนูปวดหัว อย่าให้หนูคิดมาก” ผิงอ้างว่า “หนูปวดตา เพิ่งไปยิงเลเซอร์มา” แต่สุดท้าย ผิงก็ยอมหยิบสีพาสเทลจรถลงบนกระดาษ

ผิงใช้เวลารวดเร็วมากในการวาดถึงขยะสองใบ สีดำใบหนึ่งและอีกใบหนึ่งเป็นสีเขียว ผิงให้คำอธิบายว่า สีเขียวเป็นถึงขยะทั่วไป เช่น ใบไม้ ส่วนสีดำเป็นพวกเศษแก้ว แต่เมื่อถามว่า เศษแก้วคืออะไรบ้าง ผิงบอก “หนูเครียดๆๆ” พูดแต่คำว่าเครียดเข้าไปเข้ามาหลายรอบ การกระทำของผิงแสดงออกอย่างชัดเจนว่าไม่ต้องการให้สืบค้นต่อในประเด็นถึงขยะ ฉันรู้สึกว่ผิงไม่ต้องการที่จะอะไรเลย

ผิงจะถนัดในการเล่าเรื่องไปเรื่อยๆ เธอจะอารมณ์ดีขึ้นมา เมื่อฉันถามว่า ผิงเครียดอะไร ผิงสามารถเล่าเรื่องชีวิตย้อนกลับไปได้ไกลมาก ที่บอกว่าเหนื่อย ไม่อยากพูดนั้นกลายเป็นว่าเล่าละเอียดอย่างยิ่ง นอกจากการถูกทรยศหักหลังจากสามีทั้งสองคนแล้วยังเล่าถึงการพยายามฆ่าตัวตายเมื่อสองเดือนก่อนด้วย แต่เมื่อกลับมาถึงเรื่องถึงขยะกลับผิดฝันเต็มทน “ตอนนี้ได้แค่ครึ่งถึงเอง” ผิงบอก ฉันถามว่าจะเปิดได้อีกไหม ผิงบอกว่า ถ้ามีต้องทิ้งก็มาเปิดทิ้งอีก ถึงขยะทั้งสองใบของผิงตั้งไว้ที่สวนสาธารณะ

ฉันไม่แน่ใจว่าโจทย์ที่ฉันให้ไปนั้นผิงมองว่าเป็นการตีความตามตัวอักษรหรือเปล่า คือให้เขาวาดถึงขยะจริงๆ หรือว่าเขาไม่อยากจะเข้าไปแตะในจุดที่เปราะบางและอยากจะทำของตัวเอง แต่ที่แน่ๆ คือผิงหลบเลี่ยงไม่พูดถึงสิ่งที่จะทิ้ง

ในวันที่ให้ผิงทำรูปหัวใจนั้นเอง ฉันรู้แล้วว่าผิงยินดีที่จะเก็บทุกสิ่งทุกอย่างไว้ โดยไม่ทิ้งอะไรออกไปเลย ถ้าผิงทิ้งใครสักคนออกไปจากชีวิต เท่ากับว่าความรู้สึกดีๆ ที่มีต่อคนๆ นั้นก็สูญหายไปด้วย ฉันไม่แน่ใจว่าประเด็นคลาสสิกว่า ผู้หญิงที่มาทำอาชีพนี้เพราะรู้สึกว่ตัวเองไม่มีคุณค่า วิธีแก้คือพยายามให้เขาตระหนักถึงคุณค่าของตัวเอง จะเป็นความคิดที่ง่ายเกินไป (oversimplified) หรือไม่ ตลอดจนเป็นวิธีคิดของคนที่มีมองคนที่ประกอบอาชีพขายบริการจากมุมมองที่ “เป็นอื่น” หรือเปล่า “เป็นอื่น” ที่มีใช้มีความหมายแค่จากระยะไกล หากรวมถึงการตีความให้ค่าว่าอาชีพนี้ร้ายแรงก็จริง คนที่มีทางไปอื่นในชีวิตย่อมไม่เลือกหนทางนี้

ทันใดนั้น ฉันตระหนักว่า ฉันเองก็มีมุมมองที่ “เป็นอื่น” ต่อผิง และคนที่ได้ชื่อว่าประกอบอาชีพเป็น “หญิงบริการ” ด้วยเหมือนกัน

เรามองว่า “พวกเขา” สกปรก “พวกเขา” ไม่มีทางไป “พวกเขา” ไร้การศึกษา “พวกเขา” ไม่เห็นคุณค่าของตัวเอง ดังนั้น “พวกเขา” จึงมาประกอบอาชีพนี้

จริงหรือ ที่ว่าพวกเขาไม่มีทางเลือก จริงหรือ ที่ว่าพวกเขาไม่เห็นคุณค่าของตัวเอง

บางที การเห็น “คุณค่า” ในตัวเองอาจจะไม่เหมือนกัน ฉันสัมผัสได้ถึงความภูมิใจของผิงที่ยังมีผู้ชายต้องการ บางที สิ่งนี้ที่เป็นคุณค่าที่ผิงให้แก่ตัวเอง ผิงไม่ได้มองว่าเงินที่ผู้ชายเหล่านั้นนำมาเป็นสิ่งสกปรก ผิงมองว่าผิงได้ให้บางสิ่งบางอย่างแก่เขา เป็นสิ่งที่พวกเขาต้องการ และพวกเขาก็ตอบแทนในสิ่งที่ผิงต้องการเช่นกัน เป็นการเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน การที่ผิงจึงเก็บพวกเขาไว้ในหัวใจจึงไม่เป็นเรื่องแปลกอะไร คนที่ทำร้ายผิง กลับเป็นอดีตสามีต่างหาก พวกเขาเป็นคนสองคนที่ผิงไม่ยอมเก็บไว้ในหัวใจ

ถ้าเรามองผิงตามแบบที่รับรู้กันโดยทั่วไปในสังคม ซึ่งฉันไม่รู้ว่าจะเรียกว่าด้วยสายตาหรือโลกทัศน์อะไร หญิงขายบริการอย่างผิงอาจจะโง่ อาจจะมองอนาคตไม่เห็น เพราะคิดแต่เรื่องจะได้เงินง่ายๆ อาจจะต้องใช้อุদ্มคติ ความเป็นแม่มาประเล้าประโลมใจ อาจจะเอาคุณค่าตัวเองไปผูกไว้กับความต้องการของผู้ชาย อันตีความได้ว่าลดตัวเองลงเป็นวัตถุ ซึ่งนักสตรีนิยมอาจกรีดร้องอย่างหนักหน่วงยิ่งต่อประเด็นนี้

แต่เราต้องไม่ลืมว่า นั่นเป็นการตัดสินใจของผิง เป็นวิถีชีวิตที่ผิง “เลือก” ภายใต้ต้นทุนที่เธอพอจะมีอยู่ในช่วงเวลานั้นๆ

อาจมีนักอะไรมากมาย (เช่น นักวิชาการทางสังคมศาสตร์ นักจิตวิทยา หรืออื่นๆ) แย้งว่า ที่ผิงเลือก เพราะว่าต้นทุนของผิงมีน้อยโง่งง เพราะโครงสร้างสังคมกดทับ สั่งสอนผิงแต่ที่ผิงต้องยอมทน นักจิตวิทยาก็บอกว่า เพราะชีวิตผิงเจอแต่ภาวะวิกฤตทางจิตใจ (trauma) โง่งง โลกนี้มันเลยไม่มีทางเลือกให้เขา

ทั้งหมดนี้ดี มีเหตุผล ทั้งเรื่องโครงสร้างสังคมกดทับ และเรื่องภาวะวิกฤตฯ แต่ฉันว่าสิ่งที่เราผู้ซึ่งเป็น “คนอื่น” น่าจะตรวจสอบตัวเองด้วยก็คือ เราเองก็เอาสิ่งที่เราถูกหล่อหลอมบ่มเพาะมาวิเคราะห์ผิงเหมือนกัน และเหตุผลของเราแม้ว่าจะดี แต่สุดท้ายแล้วมันคือการคิดและตัดสินใจบนฐานของเราเอง ไม่ใช่บนฐานของผิง เราคิดแทนผิงว่า สิ่งที่ผิงคิดหรือเลือกทางเดินให้ชีวิตนั้นมันผิด มันไม่ใช่ เรากำลังวางเงื่อนไขบางอย่างให้กับผิงหรือไม่ เราเห็นว่า ผิง “น่าจะ” เลือกทางเดินได้ดีกว่านี้ ถ้าผิง “.....” และเราก็กัดเคี้ยวสิ่งที่เราเห็นว่ามันเป็นคำตอบหรือทางที่ดีกว่าให้แก่ผิง เช่น ถ้าผิง “เห็นคุณค่าของตัวเอง” ถ้าผิง “ไม่ทำตัวเป็นวัตถุทางเพศ” ถ้าผิง “ลุกขึ้นมาต่อสู้อำนาจของผู้ชาย”

ฉันกำลังเผชิญหน้ากับสิ่งเหล่านี้ในตัวเอง โดยที่นึกว่าตัวเองเป็นคนมีความกรุณา แต่ความกรุณานั้นเป็นไปได้หรือหากวางอยู่บนฐานของการเห็นว่าความคิดของตน “เหนือกว่า” “ถูกกว่า” หรือแม้การเห็นว่าตนมีจริยธรรมที่ “สูงกว่า” คนตรงหน้า แม้ว่าเขาจะเป็นโสเภณีกก็ตาม

ในฉบับล้นที่ตระหนักในประเด็นนี้ ฉันตกใจมาก มันเกิดขึ้นในตอนหนึ่งที่หนึ่งอธิบายเรื่องดอกไม้จันเกือบจะจบ ฉันต้องใช้เวลาพอสมควรทีเดียวที่จะเรียบเรียงความรู้สึกออกมาเป็นคำพูดอย่างที่เขียนออกมาในสองย่อหน้าที่ผ่านมา

เมื่อหลายปีก่อน ตอนที่ฉันเขียนจดหมายให้พี่คนชายลูกขึ้นหน้าโรงเรียน ฉันรู้สึกแปลกๆ และไม่ได้เล่าเรื่องนี้ให้แม่ฟัง ในวัยสิบสี่สิบห้า ฉันไม่อาจเรียบเรียงคำพูดได้แน่ชัดว่าความกระอักกระอ่วนของฉันมันเกิดขึ้นจากอะไร ต่อเมื่อได้เผชิญหน้ากับความรู้สึกคล้ายๆ กันในขณะคุยกับผิง ฉันเข้าใจแล้วว่า ความอึดอัดใจของเด็กอายุสิบห้าคนนั้นเป็นเพราะความไม่แน่ใจว่าตัวเองกับพี่คนนั้น (ซึ่งเป็นตัวแทนของ “คนพวกนั้น” ที่สังคมมองพวกเขาในเชิงตำหนิและเกลียดชัง) ควรมีปฏิสัมพันธ์กันหรือไม่ แบบไหน มันถูกต้องหรือเปล่าที่ฉันให้ความช่วยเหลือแก่พี่คนนั้นซึ่งอาจเปิดทางให้เกิดการขายบริการขึ้นอีก ฉันเก็บเรื่องนี้เป็นความลับอยู่นาน เพิ่งมาเล่าให้แม่ฟังเมื่อหลายปีผ่านไป

ฉันเข้าใจแล้วว่า มันคงเป็นการต่อสู้กันระหว่างมาตรฐานทางจริยธรรมที่ “ฉัน” สูงส่งกว่า “เขา” ดังนั้น การไปเกี่ยวข้องกับคนเหล่านั้น เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง แต่การช่วยเหลือคนเป็นสิ่งที่ถูกต้องไม่ใช่หรือ แม้ว่าฉันจะเลือกอย่างหลัง แต่ก็ด้วยการกดทับของอย่างแรกที่ไม่เคยปล่อยยี่ให้ฉันเป็นอิสระเลย จนกระทั่งได้คุยกับผิงในครั้งนี้

ตอนนั้นเองที่ฉันไม่ถามผิงด้วยคำถามซ้ำๆ แล้วว่าดอกไม้แต่ละดอกเป็นใครบ้าง (ซึ่งผิงก็มีท่าทีไม่ค่อยจะอยากบอกสักเท่าไร) ในท่ามกลางการตกใจในโลกทัศน์ของตัวเอง ทำให้ฉันสงบขึ้นกับการมุ่งได้รับคำตอบ เอาเป็นว่าผิงอยากเล่าถึงคนไหนฉันก็จะฟัง ฉันอาจไม่เข้าใจผิงนัก แต่หัวใจฉันมีที่ว่างมากขึ้นในการรับฟังสิ่งที่ผิงพูดและสิ่งที่ผิงไม่ได้พูด ช่องว่างที่หนาหนกที่สุดที่เคยกดทับใจฉันและกั้นกลางฉันกับผิงไว้เริ่มสลายตัวลงบ้าง ช่องว่างที่วามันไม่ใช่อะไรอื่น มันคือมาตรฐานทางจริยธรรมอันสูงส่งนั่นเอง

---

6. เสียงในหัวของนักบำบัด

ย้อนกลับไปวันแรกเมื่อเจอบีม บีมเล่าว่าไม่ได้ระบายสิ่งที่ตั้งแต่ออกจากโรงเรียนเมื่อหลายปีก่อน ฉันให้บีมเลือกสีเอง ออกจะแปลกใจที่บีมเลือกสีโปสเตอร์ ไม่ได้เลือกสีเมจิก สีไม้ หรือสีเทียน เหมือนกับคนที่ห่างหายจากการวาดภาพมานานแบบคนอื่นๆ

โจทย์แรกที่ฉันให้บีมคือให้ลองวาดว่าสภาวะปัจจุบันของเราเหมือนกับเราอยู่ในที่แห่งใด อาจจะเป็นป่าเขา ลำธาร หรือที่ไหนก็ได้ วาดและให้สีตามที่เรารู้สึก ในขณะที่บีมกำลังลงสีนั้นก็เกิดเหตุการณ์หนึ่งขึ้น

เรานั่งฟังผา ไม่ได้ประจันหน้ากับบีมเลยทีเดียว นั่งเอียงๆ ไม่อยากให้เราต้องเกร็ง ตอนหนึ่งบีมทำสีทาสีน้ำตาล มันหกอยู่อีกด้านหนึ่งของกระดาษ (ด้านขวา) ในขณะที่หน้าผาอยู่ด้านซ้าย เขาก็ไม่ได้ไว้วางใจอะไรนะ ตอนนั้นดูเหมือนเขากำลังพะวงอยู่กับการวาดหน้าผาและคนบนหน้าผา เขาเอาผ้าเช็ดนิดหน่อย แต่มันไม่ออกเพราะมันหกเยอะเหมือนกัน เราเห็นเขากลับไปวาดหน้าผา วาดคนที่นั่งบนหน้าผา และวาดน้ำที่อยู่เบื้องล่างหน้าผา แล้วจึงเห็นเขากลับมา “จัดการ” กับส่วนที่สีหก

การ “จัดการ” ของบีมคือใช้สีน้ำตาลวาดทับส่วนที่สีหกไปเลย มันจึงกลืนเป็นสีเดียวกับ ทำคล้ายๆ ภูเขาหรือก้อนเมฆ เหนือสีน้ำตาลนั้นเป็นพระอาทิตย์สีส้ม ก็เลยกลายเป็นว่าคนที่นั่งบนหน้าผานั้นกำลังมองพระอาทิตย์สีส้มที่ลอยอยู่เหนือสีน้ำตาล (ที่เคยเปื้อน) นั่นเอง (บันทึก, 2 สิงหาคม 2558)

บีมบอกว่า คนที่นั่งอยู่ริมหน้าผานั้นคือตัวเขาเอง “หนูโดนผลึกมา” เขาบอก ฉันถามว่าถ้าให้เลือกว่าจะถอยกลับไปหน่อยไหม เขาจะถอยไหม บีมปฏิเสธ และบอกว่าอยู่ตรงนี้มีข้อดีข้อเสียนะ ข้อเสียคืออาจตกทะเลได้ บีมขยายว่าทะเลคือเหตุการณ์หรือสถานการณ์เลวร้ายต่างๆ ที่เกิดขึ้น เช่น ทะเลาะกับเพื่อน ส่วนข้อดีคือการได้เห็นสิ่งที่สวยงามคือพระอาทิตย์ ซึ่ง “ก็คือลูกหนู” ลูกสาวบีมชื่อขนมชั้น อายุสามขวบกว่า กำลังจะสี่ขวบ

ฉันเหลือบมองไปที่ภาพของบีม พระอาทิตย์ลอยอยู่เหนือเมฆสีน้ำตาล ดูไม่ออกเลยว่าเดิมคือสีที่หกโดยไม่ได้ตั้งใจ

ครั้งหนึ่งที่บีมเลือกทำงานศิลปะบำบัดด้วยงานประดิษฐ์ บีมเลือกถุงไม้ไอศบีมหลากสีมาต่อกันและทำเป็นกล่องเล็กๆ และใช้ดอกไม้เล็กๆ ประดับ ใช้ปากกาปากกเพชรวาดลวดลาย

พอลถามว่า อันนี้ (กล่องไม้ไอศบีม) แทนอะไร เขาบอก แทนหัวใจหลากสีสันของหนู เนี่ย...ถ้ามันใหญ่กว่านี้ มันก็จะบรรจุอะไรได้เยอะกว่านี้ เราถามว่า บรรจุอะไร เขาบอก มีเรื่องหลายอย่างที่หนูต้องร้องไห้กับมัน ถ้ามีสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วหนูรับได้มากขึ้นก็จะดี เราเลยเสริม อ้อ...บีมอยากให้อหัวใจของบีมสามารถรับสิ่งต่างๆ ได้มากขึ้นใช่ไหม เอ..แล้วทำอย่างไรละมันถึงจะรับได้มากขึ้น เขาตอบ หนูก็ไม่รู้ที่หนูอยากให้อหัวใจหนูมันแข็งแรง (ว่าแล้วก็พยายามกดๆ เพราะกาวยังไม่แห้ง) ตอนนี้อยู่ฐานมันยังไม่แข็งแรง ต้องให้กาวมันแห้งก่อนพี มันถึงจะแข็งแรง (เขียนมาถึงตรงนี้เรารู้สึกว่าเด็กคนนี้มีความหวังในชีวิตนะ), บันทึก 8 กันยายน 2558.

ฉันถามปิมว่า ถ้านี้เป็นหัวใจของปิม มีใครบ้างล่ะที่อยู่ที่นี่ ปิมประดิษฐ์ดอกไม้สีม่วงสองดอก ดอกเล็กกับดอกใหญ่ “ดอกเล็กลูกหนู ดอกใหญ่แฟนหนู” ปิมบอก ต่อมาปิมเลือกกระดุม “อันนี้ย่า” “น้องหนู” “พ่อ” “อา” และเม็ดสุดท้าย กระดุมสีชมพูอ่อน “อันนี้หนู” ตอนนั้นฉันรู้สึกแปลกใจว่าปิมไม่เอ่ยถึงแม่เลย แต่แล้วตอนเล่าถึงน้องชายอายุสิบหก ที่เรียนจบเพียงประถมสอง เรื่องของแม่ก็เริ่มเผยแสดง

“ตอนนั้นแม่ไม่ค่อยอยู่บ้าน น้องหนูอยู่อนุบาล ไม่มีใครสอน” น้องเรียนซ้ำชั้นปอสองมาหนึ่งแล้ว ปัญหาเริ่มเกิดขึ้นตอนชั้นอนุบาล แม่เริ่มออกไปทำงานกลางคืน แถวนานา ส่วนพ่อชอบกินเหล้า แม้ว่า จะเป็นช่างมีรายได้ดีถึงวันละ 500 บาท แต่ชอบเล่นยา “หนูเคยเห็นพ่อเผากระดาษแล้วเอามาสูดๆ” แม่ต้องหาทางออกอื่นในการหารายได้ โดยเริ่มต้นจากการไปเป็นแม่บ้าน พอพ่อเริ่มรู้ว่าแม่มีรายได้ พ่อก็ไม่ยอมจ่ายค่าใช้จ่ายในบ้าน ทำให้แม่ต้องไปทำงานกลางคืน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการไม่ค่อยกลับบ้าน “หนูรู้ว่าแม่ทำเพื่ออะไร ตอนที่แม่ยังทำงานกลางคืน พ่อแม่กลับบ้าน แม่ก็เอาเงินมาให้หนูกับน้อง บอกว่าทำเพื่อหนูกับน้อง” (บันทึก, 8 กันยายน 2558)

จากตอนแรกที่แม่ไม่ค่อยกลับบ้าน เริ่มจากที่ปิมอยู่ชั้นประถมสาม (อายุประมาณ 8-9 ขวบ) จนถึงแม่หายไปทีละนานๆ และเมื่อปิมอยู่ชั้นมัธยมสอง ได้รับการติดต่อจากสถานทูตว่าแม่ติดคุกในต่างประเทศ เรื่องค้ายา และนั่นเป็นหนสุดท้ายที่ปิมได้คุยโทรศัพท์กับแม่ ซึ่งตอนนั้น “หนูก็รู้แล้วว่าหนูจะไม่ได้เจอแม่อีก” ปิมบอก ไม่นานหลังจากนั้น ปิมได้รับแจ้งว่าแม่ตายแล้วในคุกที่ต่างประเทศนั่นเอง

แม่ตายไปแล้ว แต่สิ่งที่ยังอยู่กับปิมคือคำสอนของแม่ “แม่สอนหนูว่าให้เรียนสูงๆ จะได้ไม่ลำบากอย่างแม่ อย่าทำแบบแม่” ปิมเรียนไม่จบชั้นมัธยมสาม เพราะเมื่อแม่ตายก็ขาดทุนไปหมด ไม่มีค่าเทอมจ่ายให้โรงเรียน “โรงเรียนไม่ออกใบสุทธิให้หนู” ปิมบอก ผลักให้ปิมต้องออกนอกระบบโรงเรียน

ตอนที่ปิมเล่าเรื่องแม่ ฉันรู้สึกร้อนๆ ที่ชอบตา น้ำตาจะไหล ทันใดนั้นก็มีความคิดแทรกเข้ามา “นักบำบัดจะร้องไห้ได้หรือ” ใจฉันเปลี่ยนจากเรื่องราวของปิมไปอยู่กับการครุ่นคิดสงสัย “นักบำบัดควรทำตัวอย่างไรนะเมื่อได้ยินเรื่องราวเศร้าๆ แบบนี้” “ถ้าปิมเห็นเราร้องไห้ มันจะไม่ดีหรือเปล่านะ” “เอ...แต่นักบำบัดก็มีหัวใจ มีความรู้สึกได้นี่นะ” สับสนอลหม่านอยู่กับความคิดของตัวเอง ฉันไม่ทันได้สังเกตว่าในช่วงเวลานั้น ใจของฉันไม่ได้อยู่กับปิมเสียแล้ว ไม่ได้อยู่กับแม่แต่กับความรู้สึกของตัวเอง มันไปสละวงไต้ตอบกับเสียงในหัวของตัวเอง ความคิดนั้น ความคิดนี้ มันจู่โจมฉันอย่างรวดเร็วในรูปแบบของคำถาม คำตอบ คำบอกเล่า คำแก้ตัว สารพัดสารพัน ในช่วงเวลาเพียงเสี้ยววินาที จากการสังเกตของฉันในภายหลัง ฉันเห็นว่า การไม่ทันต่อความคิดทำให้เกิด impulse อย่างรวดเร็ว ทั้งในเชิงการคล้อยตามและการต่อต้าน ความคิดอย่างเดียวเพียงเสี้ยววินาที ที่ตามด้วย impulse เพียงอย่างใดอย่างหนึ่งที่รุนแรง อาจเปลี่ยนแปลงชีวิตของคนๆ หนึ่งไปได้ตลอดกาล

ยังดีที่ครั้งนี้ ฉันหลุดจากการถูกครอบงำโดยความคิดที่ใหญ่ว่าด้วย “การเป็นนักบำบัดที่ดีควรทำตัวอย่างไร” ได้ค่อนข้างเร็ว อาจเพราะฉันจำได้ว่าเคยเกิดความคิดคล้ายๆ อย่างนี้ตอนที่ทำศิลปะบำบัดกับปิมในครั้งก่อนก็เป็นได้

ครั้งก่อนหน้านี้ ฉันให้ปิมวาดถึงขยะ และสิ่งที่อยากเอาไปทิ้งในถึงขยะนั้น ให้วาดอย่างละเอียดว่ารูปร่างของถึงขยะเป็นอย่างไร (เช่น ปิดฝาแน่น) และจะเอาถึงขยะนั้นไปทิ้งที่ไหน อย่างไรด้วย ปิมวาดเป็นถึงขยะ ข้างในนั้นมีรูปคล้ายผู้หญิงสองคนที่ยืนห่างกัน ตรงกลางระหว่างผู้หญิงสองคนเป็นหัวใจหักกลางหนึ่งดวง ปิมบอกว่าผู้หญิงคนหนึ่งคือปิม อีกคนหนึ่งคือเพื่อนของปิมที่ตอนนี้มีปัญหาบางอย่างอยู่ เป็นเพื่อนสนิทที่เคยบอกกันไว้ว่า ถ้ามีเรื่องทีทะเลาะกันจะไม่เอาไปบอกคนอื่น แต่แล้วเพื่อนก็ทำลายสัญญาตรงนี้ เพราะว่ามีอีกคนหนึ่งรู้ปัญหา ระหว่างปิมกับเพื่อน “หนูเป็นคนไม่ไว้ใจใครง่ายๆ ไซ้ไหมพี ตั้งแต่สมัยมัธยมแล้ว พอมาตอนนี้ หนูทำงานที่นี้มาสี่ปี เพื่อนทำมาสองปี หนูสนิทกับเขามาได้ปีนึง ก็เลยลองดู ลองว่าจะไว้ใจได้ไหม แล้วเห็นไหมพี เอาอีกละ หนูไว้ใจใครร้อยเปอร์เซ็นต์ไม่ได้เลย” ปิมพูดเร็วและร่ำรววกกับกลั้นมานาน

ฉันรู้สึกว่สิ่งที่ปิมบอกเล่านั้นมันเข้าไปทำปฏิกิริยาบางอย่างในใจของฉัน

ขณะฟังปิมเล่า เราถูกรบกวนด้วยคำถามของตัวเอง “เฮ้ย ในฐานะนักศิลปะบำบัด ฉันจะช่วยให้เขาได้อย่างไรหว่า” มีคำตอบผุดขึ้นมากมาย (บันทึก, 1 กันยายน 2558)

แวบหนึ่งที่ฉันคิดว่า “เราควรจะทำอะไรกับปิมว่า โลกนี้มันไม่ได้โหดร้ายขนาดนั้นหรอก อย่าเพิ่งเสื่อมศรัทธาในเพื่อนมนุษย์ขนาดนั้นเลย” แต่แล้วฉันก็รู้สึกละอายใจ เพราะฉันเองก็ไม่ได้ไว้ใจเพื่อนมนุษย์มากขนาดนั้นเหมือนกัน “แต่ในฐานะนักศิลปะบำบัด เราควรทำให้เขารู้สึกดีกับชีวิตขึ้นมาบ้างไม่ใช่หรือ” ฉันถามหาความรับผิดชอบที่ผู้บำบัดควรมี

มีสองเสียงที่ถกเถียงกันในใจฉัน หนึ่งคือเราควรทำให้เขารู้สึกดีขึ้นกับชีวิตของตัวเอง “นี่มันเป็นเรื่องรับผิดชอบที่สำคัญนะ” กับอีกหนึ่งคือ เราควรซื่อสัตย์กับความรู้สึกของตัวเอง ถ้าเรายังทำไม่ได้ เราไม่ควรสอนใครในสิ่งที่เราไม่สามารถทำได้นั้น

สุดท้ายแล้ว ฉันไม่ได้เลือกทั้งสองอย่างเลย เพราะ

ดีที่เราขึ้นได้ ตอนนี้ไม่ได้อยู่กับเขาอย่างแท้จริงนะ ไม่ได้ here and now กับเขา การมัวครุ่นคิดว่า “จะช่วยให้เขาได้อย่างไร” โดยไม่ได้ “ฟัง” เขาอย่างแท้จริง มัวแต่ “คิด” นั้น ย่อมช่วยเขาไม่ได้แน่ๆ และอันที่จริงแล้ว พอเราฟังๆ ไปเราก็อ๊ะ...เขาเองเขาก็มีทางออกที่เหมาะสมกับตัวเขาเองอยู่แล้ว เป็นทางออกที่ fit กับชีวิตของเขาในช่วงเวลานั้นที่สุดนะ บางทีการที่เราแค่ “ฟัง” อย่างแท้จริง มันคือการช่วย confirm สิ่งที่เหมาะสมที่สุดที่เขาจะตัดสินใจในชีวิตก็เป็นได้ การฟังโดยที่เราไม่ต้องมีตัวตนของเราไปทับซ้อนของเขา นี่อาจเป็นการช่วยอย่างแท้จริงที่สุด หรือเปล่าละ (บันทึก, 1 กันยายน 2558)

บางที การ “ฟัง” คนตรงหน้าอย่างที่เขาเป็นจริงๆ นี่แหละ คือความรับผิดชอบที่สำคัญของนักบำบัด

---

7. กว่าจะเผยแสดง

“จนทำให้เรานึกถึงผู้หญิงไทยแบบที่หัวอ่อนๆ หน่อย” (บันทึก, 25 สิงหาคม 2558)

ในครั้งแรกที่เจอกัน จนวาดภาพทุ่งนาที่จังหวัดสุโขทัย ซึ่งเป็นบ้านของปู่ย่าและบ้านพ่อ จนไม่เคยไปอยู่ที่นั่น หากใช้ชีวิตที่บ้านตายายในสมัยเด็ก ที่สุโขทัย จนจึงเคยแต่ไปเที่ยวเท่านั้นเอง ช่างๆ ทุ่งนามีบ้านเล็กๆ หนึ่งหลัง นอกบ้าน มีคนอยู่สองคน (วาดเป็นทรงกางปลา) คนสองคนนี้อยู่ห่างกันพอสมควร

เราถามว่าจนอยู่ไหนหรือในภาพนี้ เขาบอก ไม่มีเขาเลย อ้าว แล้วคนนี่ละ เปล่า ไม่ใช่หนู หนูวาดบ้าน ขึ้นมาเฉยๆ แล้วก็วาดคน คนสองคนนี้เป็นแฟนกัน หนูวาดคนไม่เก่งหรอก เสรอ แล้วถ้าจนอยู่ในภาพ นี่ละ จนจะอยู่ตรงไหน เขาสายหัว ไม่มีหนู จนชอบตรงไหนที่สุดในภาพนี่ละ เขาชี้ไปที่ข้างๆ ทุ่งนา ไม่ใช่ทุ่งนานะ ข้างนอก หนูชอบตรงนี้ ยืนดูทุ่งนาอยู่ มันสบายดี เสรอ เออ...ถ้าไม่มีจนอยู่ในภาพนี้ แล้วจนอยู่ตรงไหนละ เขาคิดพักนึงแล้วบอกว่า หนูก็อยู่ในห้อง เลี้ยงลูก จนอยากไปอยู่สุโขทัยมัย ม่าย ละ อ้าว ทำไมละ เห็นว่าบรรยากาศดี ใช่ บรรยากาศดี แต่ไม่มีเพื่อน หนูอยู่ไม่ได้หรอก (บันทึก, 25 สิงหาคม 2558)

ฉันเองก็ไม่แน่ใจว่าฉันคาดคั้นกับจนมากไปหรือเปล่า ฉันเพียงรู้สึกแปลกใจที่หาจนไม่เจอ ไม่มีตัวเขาเองในภาพ เลย โดยความรู้สึก ฉันว่ามันคงบ่งบอกอะไรบางอย่าง หากเราเคยไปสถานที่แห่งหนึ่ง และมีคนหลายคนที่เรา รู้จักในสถานที่แห่งนั้น แต่เราหาตัวเราเองไม่เจอ ฉันเพียงแต่ไม่รู้ว่ามันบ่งชี้อะไรถึงความเป็นจน สิ่งที่ไม่ปรากฏ กลับเป็นตัวจนเอง และในครั้งที่สอง (ที่ฉันเคยเล่าไปแล้วในตอน “สิ่งที่ไม่ปรากฏ”) ในหัวใจของจนไม่ปรากฏ คนสำคัญสองคน คือแม่และลูกที่อยู่ในห้อง

แน่นอนว่า การไม่ปรากฏของบางสิ่งจะหมายความว่าสิ่งนั้นไม่มีความหมาย หรือเพราะมันมีความหมายอย่างไร ยิ่ง จึงมีอาจเผยแสดงมันออกมาได้ ...ใช่ไหมนะ...

เหมือนจนจะค่อยๆ ปล่อยคนในชีวิตออกมาให้ฉันได้รู้จัก จากคนที่ห่างไกลที่สุด คือปู่ ย่า พ่อ พอมาครั้งที่สองที่เป็นคนในหัวใจจน จนให้ฉันได้รู้จักลูกสองคนของเขา และยาย ในครั้งที่สาม ฉันให้จนทำเรื่องถึงขยะ ว่าอยากทิ้งอะไร คราวนี้จนพูดถึงยายค่อนข้างมาก “หนูอยากทิ้งปากที่พูดไม่ดีกับยาย” จนบอก ยายมักโทรมาขอเงินจน และพอจนบอกว่าไม่มี ก็มักถูกยายตำ และนั่นเป็นตอนที่จนด่ายายกลับ “ถ้ายายกับหนูคุยกัน ไม่ยายก็หนู

แหละที่ต้องร้องไห้” ในครั้งที่สามนี้เองที่จูนเริ่มเล่าถึงพ่อและแม่ “พ่อหนูตายตั้งแต่หนูสองขวบ แม่หนูหายไปหกปีแล้ว”

ในชีวิตของคนเราอาจมีตรามาหลายเรื่อง ฉันทว่าเรื่องของจูนนั้นมีส่วนหนึ่งที่ทำให้มาคิดว่าด้วยเพศชายเอาเปรียบเพศหญิงมีส่วนของความเป็นจริงฉายชัดขึ้น

ลุงของจูน ซึ่งเป็นลูกชายของยายนั้น จูนเล่าว่าทำงานเป็นช่าง แต่ว่าความรับผิดชอบในบ้านล้วนเป็นหน้าที่ของเมีย (คือป้าสะใภ้ของจูน ซึ่งเปิดร้านขายของ) เงินค่าจ้างที่ตัวเองได้รับก็ใช้เฉพาะของตัวเอง ส่วนใหญ่จะใช้ในการกินเหล้าและเลี้ยงเพื่อน “ที่กับคนอื่นเลี้ยงได้ แต่ทำไมกับแม่ตัวเอง (ซึ่งเป็นยายของจูน) เลี้ยงไม่ได้” จูนเล่าด้วยน้ำเสียงขุ่นเคือง

พฤติกรรมของลุงของจูน คล้ายกับพฤติกรรมของพ่อของปิมมาก ผู้ชายมีรายได้ แต่ไม่เจือจุนครอบครัว หากไปหาความสำราญส่วนตัว ทำให้ผู้หญิงต้องรับภาระหนัก ในกรณีของปิม แม่ของปิมต้องทำอาชีพหญิงบริการก็เพราะเหตุนี้ ในงานวิจัยหลายเรื่องที่ว่าสาเหตุของการมาเป็นหญิงบริการ เหตุผลส่วนใหญ่เพราะสถานะเศรษฐกิจ ครอบครัวไม่สามารถให้ความสนับสนุนทางการเงินได้ แต่ลึกไปกว่านั้น สาเหตุแรกเริ่มส่วนหนึ่งอยู่ที่ผู้ชายไม่ได้ทำหน้าที่พ่อหรือสามีในเชิงการเลี้ยงดูบุตรหรือภรรยาด้วย จึงเป็นการผลักภรรยาหรือบุตรสาว (หรือบุตรชาย) ออกสู่อาชีพขายบริการ

“เรื่องเงินนะไม่มีปัญหาหรอก หนูให้ยายได้” จูนโพล่งออกมาหลังเล่าเรื่องทั้งหมด “แต่หนูไม่อยากให้ยายเอาเงินหนูไปให้คนอื่น”

“คนอื่น” ที่ว่านั้นก็คือ “ผัวของยาย” จูนบอก ซึ่งก็คือตาเลี้ยงของจูน “มันไม่ทำมาหาแต่_อะไร วันๆ เอาแต่กินเหล้า หนูรู้ ยายเอาเงินหนูไปให้มันกินเหล้า แล้วเนี่ย ยายก็เที่ยวไปยืมเงินชาวบ้านเขาไปทั่ว หนูก็ต้องตามใช้หนี้ให้” จูนเล่ายาว จากเรื่องที่จูนเล่า ในระหว่างความสัมพันธ์ระหว่างยายหลาน ดูเหมือนมีคนอื่นๆ หนึ่งมาขวางกั้น เป็นคนนอกที่แปลกปลอมในทัศนคติของจูน

ตาเลี้ยงของจูนก็มีพฤติกรรมไม่ต่างจากลุง ที่มีพฤติกรรมหลักๆ ถ้าพูดแบบชาวบ้านๆ ก็คือเกาะเมียกิน ตาเลี้ยงจะหนักกว่าเพราะไม่มีรายได้ของตัวเอง ตอนที่ยังอยู่กับยาย (ก่อนอายุสิบสี่ที่จูนแยกออกมา) จูนบอกว่าเคยจะพันหัวพวกขี้เมาเพื่อนๆ ตาเลี้ยงที่มานอนค้างที่บ้าน ถึงขนาดเคยประกาศว่า “ถ้ากูไม่กล้า ไม่ต้องมาเรียกกูว่าอิจูน”

จูนเล่าถึงตรงนี้ด้วยเสียงเนิบๆ ฉันทเหลือบมองหน้าจูน และรูปร่างใหญ่ท้วมอีกครั้งหนึ่ง ...หรือว่านี่จะเป็นอีกมิติหนึ่งของจูนที่ยังมิได้ปรากฏ

จนค่อยๆ เปิดเผยเรื่องราวในชีวิตของตนเองมากขึ้นเรื่อยๆ จนเล่าถึงสามีคนแรก ซึ่งอยู่ด้วยกันตั้งแต่ตอนที่จนอายุสิบสี่ มีลูกสาวหนึ่งคน อยู่ด้วยกันถึงหกปี

...เป็นเวลาไม่น้อยเลยทีเดียว

สาเหตุที่เลิกกันเป็นเหตุผลที่คลาสสิกมาก “มันไม่มีผู้หญิงใหม่” ตอนนี้สามีมีลูกกับภรรยาคนใหม่แล้ว “มันแอดเฟสหนูแล้วบอกว่าคิดถึงลูก” จนคับแค้นใจเพราะ “ถ้ามันคิดถึงจริง มันมาเยี่ยมสักครั้งใหม่ ลูกอยู่ใกล้ๆ แค่นี้ ไม่เคยมาหาเลย” จนบอกว่าเพื่อนๆ ต่างพากันบอกว่าที่เลิกกันเพราะจนชอบช่มสามี “แต่พวกมันไม่รู้หรือว่าหนูรู้สึกยังไง”

ฉันรู้สึกว่าคุณค่อยๆ เปิดเผยสิ่งที่อยู่ในใจทีละนิดๆ คล้ายๆ การค่อยๆ ลอกเปลือกไม้ จากเปลือกไม้ ร่อนลงไปลึกขึ้นๆ

ยิ่งทำหลายเคส ฉันว่า...ชีวิตมันอยู่ในรายละเอียดจริงๆ

ถ้าเราสรุปหย่าๆ คนนั้นมีปม ไม่มีใครรัก ไม่มีที่พึ่ง จึงเดินทางพลาด มันคงง่ายเกินไป

เพราะบางที แค่เหตุการณ์เล็กๆ เหตุการณ์เดียว ก็อาจมีผลเปลี่ยนชีวิตคนไปเลย เหตุการณ์ภายนอก เมื่อผสมกับการตีความภายในต่อเหตุการณ์นั้น คนๆ หนึ่งอาจประมวลว่านี่คือนิยามของโลกทั้งใบของเขาเลยก็ได้ และเมื่อใดที่มีการปักใจเชื่อการประมวลผลดังว่านั้นแล้ว การเปลี่ยนแปลงความเชื่อหรือมุมมองการมองโลกจะเป็นไปได้ยากมากเลยทีเดียวนั่นเอง เพราะการมองโลกนั้นอีกนัยหนึ่งคือการมองตัวเองว่ายืนอยู่ ณ จุดใดในโลก และจะมีชีวิตอย่างไรในโลก มันกระทบตัวตนโดยตรงไปตรงมา

จนลาลดไปไม่ถึงเดือนก็กลับมาเรียนต่อ “หนูบอกแม่ (ผู้ดูแลในมูลนิธิ) ว่าจะเรียนกับครูเก่า” ฉันรู้สึกดีใจอยู่เหมือนกัน อันที่จริงฉันเองก็รู้สึกเชื่อมโยงจนมากพอสมควร มากกว่าคนฉลาดอย่างปิมด้วยซ้ำ แม้ว่าจนจะเล่าว่าตัวเองเป็นคนโมโหร้าย แต่ฉันยังไม่เคยสัมผัสพลังนั้นจากจนเลย

ฉันส่งกระดาษสีน้ำตาลแผ่นใหญ่ให้จน อันที่จริง วันนั้นฉันเตรียมมาให้ผิงเพื่อทำสายธารชีวิต แต่ดูเหมือนผิงจะไม่พร้อม ของจนนั้น ฉันไม่ได้เตรียมอะไรเพราะคาดว่าจนยังลาลด แต่เมื่อเหตุการณ์พลิกผัน ฉันจึงให้จนทำประเด็นนี้ ซึ่งก็คงเป็นจังหวะที่เหมาะสม เนื่องจากจนได้ค่อยๆ ลอกเปลือกชีวิตออกมาพอสมควรแล้ว

จนแบ่งกระดาษสีน้ำตาลเป็นช่องๆ น่าสนใจมากที่จนวาดการ์ตูนใส่ในแต่ละช่อง ซึ่งเป็นเหตุการณ์สำคัญในชีวิต ช่องแรกของจนคือตอนที่จนเรียนอยู่ชั้นอนุบาล 3 วันนั้นที่โรงเรียนให้แต่งชุดรับปริญญา “ตอนแรกแม่บอกว่าจะไม่ไป หนูจะร้องไห้แล้ว เห็นแต่แม่เพื่อน แล้วแม่ก็มาพร้อมกับช่อดอกไม้ช่อใหญ่ หนูดีใจมากเลย” จนบอกว่านี่คิดว่าตัวเองลืมเหตุการณ์นี้ไปแล้ว

ช่องที่สอง เป็นเหตุการณ์ในช่วงอนุบาล 3 เหมือนกัน จูนนอนกับแม่ ช่วงเช้ามีดพอดขึ้นขึ้นมาไม่เจอแม่ ก็จกร้องไห้เสียงดังลั่น จนตากับยายต้องวิ่งมาดู แม่ของจูนต้องไปซื้อของที่ตลาดตอนเช้ามีด เพื่อเอาของมาขายหน้าบ้าน

เหตุการณ์ในช่องที่สองนี้ทำให้ฉันนึกถึง separation anxiety ที่เด็กวัยสองสามขวบที่ยังเป็นหนึ่งเดียวกับแม่ หากมาเจอสภาวะการแยกจากแม่ จะเกิดความยากลำบากมาก บางทีนี่อาจเป็นเหตุการณ์ฝังใจหนึ่งของจูนที่ส่งผลจนปัจจุบัน

ช่องที่สาม เป็นตอนที่จูนไปสุโขทัย (ฉันนึกถึงภาพครั้งแรกที่จูนวาด ทุ่งนาที่บ้านที่จังหวัดสุโขทัย ที่ฉันพยายามหาว่าจูนอยู่ที่ไหน แต่จนแล้วจนรอดก็หาไม่เจอ) ตอนนั้นแม่เอาจูนไปฝากปู่กับย่า จูนมีน้องชายหนึ่งคนซึ่งอยู่กับปู่ย่าอยู่แล้ว จูนจึงเรียนชั้นประถมหนึ่งถึงสามที่สุโขทัย ในการ์ตูนช่องนี้ จูนวาดรูปทุ่งนาค้างๆ เดิม แต่มีคนทีวาดเป็นแบบกางปลา 8 คน ในจำนวนนี้มี 6 คนที่วาดด้วยสีดำ กระจายตัวอยู่ทั่วไป แต่มี 2 คนที่วาดด้วยสีขาว ยืนแยกจากอีก 6 คนอย่างเห็นได้ชัด จูนบอกว่าตัวขาวๆ 2 คนคือจูนกับแม่ (จูนมีตัวตนในภาพแล้ว ไซโย ฉันดีใจอยู่เสียบๆ) ชีวิตที่สุโขทัยไม่มีอะไรน่าจดจำ “แม่ไปทำงาน หนูก็อยู่กับปู่ย่าและน้อง” พอเรียนจบประถมสาม จูนกับแม่ก็ย้ายเข้ากรุงเทพ

ช่องที่สี่ เป็นตอนประถมสี่ที่แม่พาจูนเข้ากรุงเทพ จูนใช้ดินน้ำมันแทนบุคคลจำนวน 6 คน ประกอบด้วย แม่ จูน ตา ยาย และอาสองคน “แต่แม่แยกออกไปอยู่กับแฟน” จูนบอก แม่น่าจะเจอแฟนตั้งแต่ตอนจูนอยู่สุโขทัย เพราะไปๆ มาๆ ระหว่างกรุงเทพกับสุโขทัย มีข้อมูลเพิ่มเติมว่าน้องชายเกลียดแม่มาก เพราะ “เขาคิดว่าแม่รักแต่หนู” จูนบอกว่าสาเหตุที่แม่หนีไปสุโขทัยเพราะหนีหนี อย่างไรก็ตาม เมื่อกลับมากรุงเทพแล้ว จูนก็อยู่กับตา ยายและอาสองคน “แม่ไม่ค่อยมา ส่งมาแต่ตั้งค์” แม้ว่าจูนจะสนิทกับทุกคนในบ้าน แต่อย่างไรก็ “ไม่เหมือนแม่” จูนบอก

ช่องที่ห้า เป็นเหตุการณ์ตอนมัธยมหนึ่ง เกิดเรื่องราวใหญ่โต คือเมื่อจูนปิดเทอม จูนก็ไปอยู่กับแม่ (และแฟนแม่) ที่หมู่บ้านของแม่ คำบอกเล่าของจูนจากบันทึกของฉันในวันนั้น มีดังนี้

วันนั้นแม่ออกไปธุระ หนูกำลังซັกเสื้อในทางเกงในให้แม่อยู่ในห้องน้ำ แฟนใหม่แม่มาถึงก็ด่าหนูใหญ่เลย มึงไม่ต้องมาอีกเลยนะ มึงบอกแม่มึงว่ามึงไม่ยอมมาที่นี่อีก คือด่าเยอะมากให้หนูไม่มาที่นี่ หนูมอหนึ่งแต่หนูรู้เรื่องทุกอย่างนะ มันบอกว่าอย่าบอกแม่มึงนะ ถ้าบอกกูจะตีมึง (บันทึก, 13 ตุลาคม 2558)

จูนเล่าว่า หลังจากเหตุการณ์นั้น จูนนั่งร้องไห้จนแม่กลับมา แม่สังเกตว่าจูนผิดปกติไป แม่ถามว่า “มึงเป็นอะไรปกติมึงไม่เป็นแบบนี้ มันทำอะไรมึงหรือเปล่า” จูนจึงเล่าสิ่งที่เกิดขึ้นให้แม่ฟัง

พอแม่รู้เรื่อง แม่เข้าไปตีแฟนใหม่ “เขาตีกัน ทะเลาะกันใหญ่โต แม่หนูบอกว่า ลูกมึงมึงก็รัก ลูกกูก็รัก” เขา ขว้างปาข้าวของกันใหญ่ แม่แต่อุปกรณ์ทำครัว เช่น หม้อ กระทะ ก็ไม่เว้น “มันต่อแม่หนูพินหัก” วันนั้นแม่จึง เก็บข้าวของออกจากบ้าน ออกมาพร้อมกับจูน “แม่พูดประโยคนี้ หนูจำได้ ‘ยังงี้เลือดก็ข้นกว่าน้ำ’ “ ตอนนั้น แม่กับแฟนใหม่วางแผนกันว่าจะเปิดร้านอาหารตามสั่ง แต่พอเกิดเรื่องนี้ ร้านจึงไม่ได้เปิด แม่พาจูนกลับมาอยู่ที่ บ้านยาย จูนเล่าต่อไปว่า ไม่นานแฟนใหม่แม่กลับมาจ้อ แม่ก็กลับไปอยู่กับเขาอีก และคู่นี้ก็เลิกกันอีกครั้งอย่าง ถาวรในเวลาไม่นานหลังจากนั้น

ช่องที่หก เป็นเหตุการณ์ที่จูนบอกว่า “ตอนมอสองก็มีเรื่องใหญ่...หนูท้อง” ในช่วงที่แม่ไปอยู่กับแฟนใหม่ แม่ก็ ให้แต่เงิน แต่ตัวไม่มาอยู่กับจูน “ตอนนั้นหนูเริ่มเที่ยวแล้ว ติดเที่ยว ติดเล่น โกหกแม่ว่าต้องใช้เงินซื้ออุปกรณ์ วิชาทหารมอ โทรไปขอตั้งค์แม่ แม่ก็ส่งมาให้ อาทิตย์ละสามพัน ตอนนั้นก็เยอะนะ” ในช่วงนี้ จูนพูดหลายครั้ง ว่า “แม่ส่งมาแต่ตั้งค์ ตัวไม่ค่อยมา” “เพราะแม่แหละ หนูถึงเป็นแบบนี้” “หนูไม่ได้อยากได้ตั้งค์” มีครั้งหนึ่งที่ ฉันทถามว่า จูนอยากได้อะไร อยากอยู่กับแม่หรือ จูนบอกว่าใช่

ตอนมัธยมสอง แม่พาจูนไปเช่าห้องเล็กๆ ให้อยู่ใกล้ๆ หมู่บ้านแม่ เพราะจูนกับพ่อเลี้ยงไม่ถูกกัน มีวันหนึ่งที่จูน ไม่สบาย เป็นกระเพาะปัสสาวะอักเสบ อาการค่อนข้างหนัก แม่จึงพาไปหาหมอ

หนูกระต่ายตื่นตูมเอง เพราะว่าถ้าตรวจฉี่ หมอก็ต้องรู้ว่าหนูท้อง หนูก็ร้องไห้ใหญ่เลย บอก หมอ หมออย่าบอกแม่หนูนะ ใ้หนูบอกแม่เอง เสร็จพอหนูออกมา แม่ก็ถาม มึงร้องไห้ทำไมใหญ่โต หนูเข้าไปกอดแม่ บอกแม่ว่าหนูท้อง แม่อย่าตำหนุนะ หนูจะเอาออก แม่เจียบไปพักนึง ถามหนูคำแรก ว่า ยังคบกับผู้ชายคนนั้นอยู่หรือ หนูบอกว่าใช่ แม่บอกว่าไม่ให้เอาออก (บันทึก, 13 ตุลาคม 2558)

จูนจึงต้องออกจากโรงเรียนกลางคันในช่วงมัธยมสอง มาใช้ชีวิตครอบครัวภายใต้การรับรู้ของแม่ สามมีจูนอายุ มากกว่าจูน ไปทำงานก่อสร้าง จูนบอกว่าชีวิตช่วงนั้นลำบากมาก คือต้องทำทุกอย่างคนเดียว ตอนแรก แม่เช่า บ้านใหม่ให้เป็นหลัง เดือนละเจ็ดพัน แต่สุดท้ายแม่ก็จ่ายให้ไม่ไหว จูนและสามมีจึงต้องย้ายมาบ้านยาย ในช่วง เวลานั้นเองที่แม่เลิกกับแฟนใหม่ของแม่ ทุกคนก็ย้ายกลับมาบ้านยาย แม่จึงได้ช่วยดูแลหลาน ก็คือลูกสาวจูนที่ เพิ่งคลอด แม่เคยบอกจูนว่า “เออ กูจะหนีไปจากพวกมึงไปไกลๆ เลย หนูบอกว่าแม่หนีหนูไปได้แหละ แต่แม่ หนีไ้ต้อง (ลูกสาวจูน) ไปไม่ได้หรอก เขารักมากใจพี่หลานคนนี้” แต่แล้ววันหนึ่ง แม่ของจูนก็หายไปจริงๆ แม่ เข้าโรงพยาบาลแล้วหายไป

มีอยู่วันหนึ่ง จูนบอกฉันว่า “หนูเจอแม่แล้วนะ” ...แม่ที่หายสาบสูญไปหกปี...

จูนบอกว่าให้เพื่อนช่วยตามหาทางเฟซบุ๊ก “แม่อยู่กับแฟนใหม่เขา” นัดเจอกันที่วงเวียน 22 ตอนนั้นจูนให้แม่ ช่วยเลี้ยงหลาน คือลูกสาวคนที่สอง จูนดูแลลูกสาวคนโต ส่วนลูกคนสุดท้องนั้นให้พี่อีกคนช่วยดูแล

ฉันรู้สึกว่ามีอาการแปลกแยกกับจูโน่อย่างมาก แต่น่าเสียดาย ท่ามกลางความสัมพันธ์ระหว่างฉันกับจูโน่ที่กำลังดำเนินไปด้วยดีนั้น มีอยู่วันหนึ่งที่จูโน่ไม่มา มีเพียงบีมมาคนเดียว ฉันไม่สามารถไปได้ในอาทิตย์หน้า ฉันจึงบอกบีมไป และฝากบีมให้บอกจูโน่ด้วย

สองอาทิตย์ถัดมา จูโน่บอกฉันว่าเมื่ออาทิตย์ก่อน “หนูตั้งใจมาเรียนเต็มที่แล้วนะ” เพราะบีมลืมนบอกจูโน่ วันนั้นเป็นวันที่สภาวะของจูโน่ค่อนข้างแย่มาก คงมีหลายเรื่องหลายราวเข้ามาในชีวิตภายหลังจากการคลอดลูก จูโน่ร้องไห้หนักมากในตอนเช้า ฉันให้จูโน่ลองทำเรื่องการแสดงความรู้สึก จูโน่วาดวงกลมๆ เต็มหน้า วงกลมสีต่างๆ หลากสี แต่ไม่มีทรงอื่นเลย นอกจากวงกลมๆ เต็มหน้ากระดาษ

คนที่รู้สึกอึดอัดใจคงเป็นฉัน ฉันรู้สึกว่านี่คือการปกปิดความรู้สึกในรูปแบบหนึ่งของผู้เข้าร่วม อาจเกิดจากความไม่พร้อมหรืออะไรบางอย่าง

ส่วนนี้อาจจะมาจากความไม่พร้อมในสภาวะอารมณ์ เพราะจูโน่ร้องไห้จากเรื่องบางเรื่องเมื่อเช้านี้ แต่อีกส่วนหนึ่งอาจเป็นไปได้ว่าเกิดจากการที่ฉันไม่ได้มาในอาทิตย์ก่อน โดยที่จูโน่มารอ น่าจะมีผลมากพอสมควรในความรู้สึกของจูโน่

ฉันรู้สึกว่าวันนี้จูโน่ไม่ได้รู้สึกสนิทแนบแน่นกับฉันเหมือนในวันก่อน เราใช้เวลาประมาณ 2-3 ครั้งในการสร้างความไว้วางใจ หลังจากนั้นจูโน่ก็ค่อยๆ เผยแสดงความรู้สึกและเรื่องราวในชีวิต แต่เพียงหนึ่งครั้งที่ยังไม่มาโดยที่จูโน่รอ มันอาจส่งผลให้ความรู้สึกไว้วางใจที่สร้างสมไว้หลายครั้งพังทลายลง

“การถูกทอดทิ้ง” จะเป็นประเด็นที่สำคัญมากในชีวิตของจูโน่ จูโน่เคยเล่าว่าตอนอายุสองสามขวบ ตื่นขึ้นมาตอนหัวรุ่ง พบว่าตัวเองนอนอยู่คนเดียว แม่ไม่รู้ไปไหน⁶ เหตุการณ์นั้นยังประท้วงอยู่ในความทรงจำของจูโน่แล้ววันหนึ่ง แม่ก็หายไปจากชีวิตของจูโน่ ในช่วงเวลาเดียวกับที่จูโน่เลิกกับสามีคนแรก

เมื่อคนที่สำคัญที่สุดในชีวิตหายไปพร้อมกันสองคน จูโน่จึงเหมือนถูกตีตึงออกไปล่องลอยเคว้งคว้าง จูโน่บอกว่า “หนูเอาทุกอย่าง เสพยา เที้ยวกลางคืน” โดยที่ “หนูไม่เคยจ่ายดั่งค์ซึ้อยา” เพราะ “หนูรู้จักกับเจ้าของผับ” ในช่วงเวลานั้น จูโน่เคยติดคุกมาแล้วหนึ่งเดือน ด้วยคดียาไอซ์

---

⁶ อาจเป็นไปได้ว่าจูโน่จะเกิดภาวะ Separation anxiety หรือความวิตกกังวลอันเนื่องด้วยการแยกจาก อาจจะเป็นการจากบ้านหรือจากบุคคลที่ตนมีความผูกพันด้วยอย่างมาก (ในกรณีของจูโน่คือแม่) ในกรณีของจูโน่ ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้กับเด็กทุกๆ ไป แต่ในบางกรณี ความวิตกกังวลนั้นก็มากขนาดเป็นโรคได้ (Separation anxiety disorder) ซึ่งจะปรากฏผลเมื่อตอนเป็นเด็กโตหรือผู้ใหญ่แล้ว

ฉันรู้สึกว่าคุณยังเจ็บปวดทุกครั้งเมื่อเล่าถึงสามีคนแรก คุณเล่าว่าเพื่อนๆ ต่างมองว่าคุณเป็นคนดู ชอบต่อว่าสามี ซึ่งเขาก็ดูเหมือนจะเชื่อฟัง แต่เมื่อไปติดพันผู้หญิงคนอื่น สามีจึงเปลี่ยนแปลงไปมาก “ที่ไม่เคยพูดก็พูด ที่ไม่เคยเถียงก็เถียง ที่ไม่เคยลงไม้ลงมือก็ลงไม้ลงมือ” คุณโกรธมากที่ครั้งหนึ่งสามีโกหกว่าขาย (ของสามี) ตาย ต้องหยุดงานไปงานศพ และขอเบิกเงินคุณไปต่างจังหวัด แต่คุณจับได้ว่าไปหาผู้หญิงอื่น เพราะหลังจากกลับจากต่างจังหวัดแล้ว คุณแอบได้ยื่นสามีคุยโทรศัพท์ว่า “ยังไม่หายคิดถึงเธอ เมื่อวานก็นอนกอดกันทั้งคืน” คุณจึงฟังประตูเข้าไป และขว้างโทรศัพท์ออกไปนอกหน้าต่าง เป็นอันว่าจบสิ้นชีวิตคู่ ตอนนี้อยู่กับผู้หญิงคนนั้น และมีลูกด้วยกัน

สามีคนที่สองของคุณ เป็นเพื่อนกับสามีคนแรก คนนี้มีลูกเมียอยู่แล้ว แต่หนีลูกเมียพาคุณไปต่างจังหวัด คุณและสามีคนนี้มีลูกด้วยกันหนึ่งคน แต่แล้วในวันหนึ่งสามีคนนี้ก็ “หนีหนุมาเฉยๆ ไม่บอกหนุเลย หนีกลับมาอยู่กับเมียเก่ามัน” คุณกลับมากรุงเทพฯ และส่งเงินให้ลูกที่ฝากญาติเลี้ยงไว้ที่ต่างจังหวัด ตอนนั้นคุณทำงานเป็นบาร์เทนเดอร์ ได้เงินดีมาก เดือนๆ หนึ่งส่งเงินให้ลูกได้หลายพันบาท เป็นช่วงเวลาที่คุณบอกว่า “หนุก็ละเหวไปเรื่อย”

พ่อของลูกคนที่สามนั้นคุณเล่าว่า เขายังอายุน้อย คืออายุแค่สิบแปด ตอนนี้อยู่ “หนีคดียา” ตอนที่อยู่ด้วยกัน เขาก็รู้ว่าคุณท้อง แต่ก็เฉยๆ และที่เลิกกันเพราะทะเลาะกันเรื่องการเปิดไฟห้องน้ำเท่านั้นเอง คุณบอกว่าคุณเดินกลับมาบ้านยาย ฝ่ายชายก็ทำเฉยๆ ไม่ได้มาจ้อหรืออะไร เมื่อคุณโทรไป “มันให้เมียใหม่มันมารับสาย”

ชีวิตของคุณพบพานแต่เรื่องการถูกทอดทิ้ง จนดูเหมือนตอนแยกทางกับพ่อของลูกคนที่สาม คุณไม่ได้เสียใจอะไรมาก ซินชาหรือ ไม่หอรอก บางทีปฏิบัติภายในที่มีต่อการถูกทอดทิ้ง มันอาจแตกต่างกัน ตามระดับความผูกพันและความไว้วางใจ ก็เป็นไปได้

การถูกทอดทิ้งที่เจ็บปวดที่สุด คือการถูกทอดทิ้งโดยคนที่เราผูกพันและไว้วางใจที่สุด ว่าเราจะไม่ทิ้งกันและกันต่างหาก

สำหรับคุณ คนๆ นั้นคือแม่

“ก็หนูเป็นลูกใช้ใหม่ บอกหนุสักคำ” คุณบ่นด้วยความน้อยใจ แม้ว่าภายหลังแม่บอกว่าที่ต้องหนีไปเพราะหนีเจ้าหนี้ ดูเหมือนคุณอาจจะไม่เชื่อในเหตุผลนี้ที่เดียวนัก เพราะบอกว่าตอนที่คุณลำบาก แม่ยังมีทองหยองใส่คำพูดของคุณสื่อแสดงว่าคุณไม่ไว้วางใจแม่เสียแล้ว แม่ไม่มีเงินจริงหรือ เหมือนจะไม่ใช่ เพราะยังมีทองใส่แล้วอย่างไรละ ตอนหนูลำบาก แม่มีทองใส่ แต่แม่ไม่เห็นช่วยหนุเลย ฉันทราบฐานะคนฟังบันทึกไว้ว่า “เรารู้สึกว่าคุณรู้สึกว่าคุณยังติดค้างเขาอยู่” (บันทึก, วันเดียวกัน)

การที่คุณจะสามารถไว้วางใจใครสักคน คนๆ นั้นต้องแสดงให้เห็นว่าจะไม่ทอดทิ้งคุณ ซึ่งก็คงไม่ใช่เรื่องง่ายนัก ฉันทลาดไปอย่างมากเลยทีเดียวน ที่ฝากบอกปืมให้บอกคุณว่าหนต่อไปฉันมาไม่ได้ ฉันควรจะ อย่างน้อยที่สุด

เดินไปบอกที่ออฟฟิศมูลนิธิ ให้ใครสักคนแจ้งจูน และกำชับอย่างหนักแน่นมั่นคงว่าต้องบอกเขาในวันแรกที่เขา
มาทำงาน ว่าฉันจะงดในคราวต่อไป เพราะเมื่อปีไม่ได้บอกจูน และจูนไม่ทราบว่าฉันจะไม่มา เขามานั่งรอ เมื่อ
ฉันไม่ปรากฏตัว จูนย่อมรู้สึกเหมือนโดนปฏิเสธ และโดนทอดทิ้ง เหตุการณ์ดีๆ วนซ้ำกลับมาอีกครั้ง

จึงไม่แปลกเลยที่จูนจะมีอาการเมินเฉยกับฉัน

ฉันอยู่กับความรู้สึกไม่พอใจของตัวเองอย่างเสียบๆ ขณะดูจูนวาดวงกลมทีละวงๆ ฉันอยากจะโพล่งบอกจูนว่า
หยุดเถอะ ช่วยแสดงความรู้สึกของเธอออกมาตรงๆ เอะนะ การวาดวงกลมขนาดเท่าๆ กันลอยเป็น
ฟองอากาศเต็มกระดาษนั้น ในทัศนะของฉัน มันเป็นการต่อต้านแบบที่ไม่แสดงออกอย่างก้าวร้าว อีกนัยหนึ่งก็
คือการบ่งบอกว่าไม่ต้องการแสดงความรู้สึกที่แท้จริงออกมา ฉันยอมรับว่า เมื่อใดที่เจอสถานการณ์ลักษณะนี้
การอยู่เสียบๆ กับความรู้สึกพลุ่งพล่านของตัวเองเป็นสิ่งที่ยากลำบากมาก

นี่คงจะเป็นการภาวนาในอีกรูปแบบหนึ่งของนักศิลปะบำบัดกระมัง

ฉันดูจูนวาดจนพอใจ เขาเปรยออกมาว่า “เหมือนชีวิตหนู งงๆ ไม่มีเป้าหมาย” ฉันถามว่า จูนอยากเพิ่ม
อะไรไหม จูนส่ายหัว พอใจไหม จูนบอกว่าไม่ค่อยพอใจ “วงกลมมันไม่กลม” จูนให้เหตุผล ฉันถามว่ามีส่วน
ไหนของภาพที่ชอบบ้าง จูนบอกว่าชอบที่มีสีสีน เมื่อถามว่าวันนี้เป็นอย่างไรบ้าง จูนพูดทำนองว่ายังไม่แน่ใจ
เรื่องการเอาลูกมาเลี้ยงที่นี้ จูนพูดไปมือก็กวสสีในจานสี กลายเป็นสีตุ่นๆ ซ้ำเลือดซ้ำหนอง ฉันทื่นกระดาษอีก
แผ่นให้ “จูนอยากวาดอะไรอีกมั๊ย” จูนมีที่ท่าลงเลินดิหนึ่ง แต่ก็รับกระดาษแผ่นนั้นไป และหันไตนั่นเอง จูนก็
เอาสีที่ละๆ (ที่ผ่านมาดูเหมือนจูนจะกลัวความ “ละๆ” มาโดยตลอด) ป้ายลงบนกระดาษ โดยปราศจากการ
คาดคะเนถึงฟอร์มหรือรูปแบบของสิ่งที่จะปรากฏ สิ่งที่จูนวาดนั้น ฉันนึกอยู่ในใจว่า “เหมือนพายุกมุนเลย
แฮะ” ฉันถามจูนว่า จูนว่าเหมือนอะไร เหมือนที่พินึกอยู่ในใจหรือเปล่า จูนตอบว่า “เหมือนพายุ” แล้วก็วาด
ในสิ่งที่มีลักษณะคล้ายๆ กันเป็นพายุลูกที่สอง

เรามองจูนอย่างทึ่งๆ พอวาดพายุสองลูกแล้วเขาก็วาดคล้ายๆ น้ำทะเลหรือพื้นดินเบื้องล่าง แล้วก็วาด
ท้องฟ้าต่อ ทั้งหมดนี้แตกต่างจากที่วาดวงกลมอย่างมากเลยทีเดียว เราไม่ได้ process ต่อ ส่วนหนึ่ง
เป็นความตั้งใจของเราด้วย อีกส่วนหนึ่งเพราะจูนต้องไปเรียนอีกวิชาหนึ่งต่อ แต่ว่า session นี้ทำให้
เรามีความหวังนะ ความหวังเพราะเห็นการเปลี่ยนแปลงบางอย่างของจูน ที่เกินความคาดหมายมาก
จากคนที่บอกว่าหนูไม่เคยวาดรูป หรือบอกว่าไม่เอาละๆ นั่นก็ละ นี่ก็ละ ตอนนั้นเขา confront กับ
สิ่งที่เขาเคยกลัวจนออกมาเป็นภาพที่เราว่า powerful มากภาพหนึ่งทีเดียว

จะอย่างไร เราก็อชื่นชมในศักยภาพของมนุษย์นะ..... (บันทึก, 13 ตุลาคม 2558)

ฉันรู้สึกว่บรรยากาศในห้องเปลี่ยนไปโดยสิ้นเชิง ตอนจูนวาดภาพแรกนั้น บรรยากาศออกผีๆ จืดๆ ทึมๆ (ส่วนความรู้สึกภายในของฉัคือกรุ่นๆ ไม่พอใจ) แต่เมื่อจูนวาดภาพที่สองที่ออกมาจากความรู้สึก เหมือนบรรยากาศเก่าๆ จะกลับมา (ฉันรู้สึกเหมือนจูนจะยอมให้อภัยฉัน ด้วยการเปิดใจออกนิตหนึ่ง) การยอมให้ความรู้สึกได้เผยแสดง เป็นจุดเริ่มต้นของการยอมรับบางสิ่งบางอย่างในตัวเองที่คนๆ นั้นอาจไม่เคยยอมรับ หรือไม่เคยตระหนักถึงการมีอยู่ของมันเลย “พายู” ในภาพ เป็นสภาวะจิตใจของจูนในขณะปัจจุบัน มันอาจเป็นความสับสนวุ่นวาย ตื่นตระหนก ไม่ไว้วางใจ มันเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตของจูนที่ได้แสดงตัวออกมา และจูนได้ยอมรับการมีอยู่ของมัน ไม่ได้กดมันไว้ ไม่ได้เชื่อมมันทิ้ง หรือไม่ได้ปฏิเสธมัน จูนยอมรับว่ามันมีอยู่...ในใจของตัวเอง

8. เมื่อสิ้นสุดช่วงเวลาแห่งน้ำผึ้งพระจันทร์

การทำศิลปะบำบัดเดี่ยวครั้งแรกกับผู้เข้าร่วม 3 คนนี้ แม้จะใช้เวลาไม่นานนัก (ประมาณห้าเดือน) แถมกับผู้เข้าร่วมบางคน ฉัยังทำไม่จบคอร์สด้วยซ้ำไป เพราะเขาออกจากมูลนิธิก่อน แต่เป็นการเรียนรู้ในโหมดใหม่สำหรับฉัมาก

ฉัต้องขับรถไกลประมาณ 50 กิโลเมตร (ไปกลับเป็นร้อย ในช่วงเวลานั้นต้องเผชิญกับสถานการณ์รถติดอย่างหนัก ต้องเตรียมเวลาเดินทางไม่ต่ำกว่า 2 ชั่วโมง) เพื่อจะไปทำศิลปะบำบัด เนื่องจากไม่มีผู้ประสานงานระหว่างมูลนิธิกับฉั (ฉัคุยกับผู้บริหาร ซึ่งเดินทางไปต่างประเทศบ้าง และไม่ได้มาดุน้องๆ แต่ละคนในแต่ละวัน) บางวันที่ฉัไป มีผู้เข้าร่วมมาเพียง 1 คนจาก 3 คน (ยังดีที่ไม่เคยเจอสถานการณ์ไม่มีคนมาเลย) ฉันึกคร่ำครวญอยู่ในใจ “โห...นี่ฉัขับรถมาเป็นร้อยกิโล เพื่อที่จะเจอความว่างเปล่าเช่นนี้หรือ” ฉัต้องกลับมาดูสภาวะภายในของตัวเอง เพื่อที่จะไม่ให้มีผลกระทบต่อผู้เข้าร่วมศิลปะบำบัดซึ่งอยู่ตรงหน้าฉั รวมไปถึง สถานการณ์ที่ผู้เข้าร่วมแสดงท่าทางไม่ยอมทำศิลปะบำบัด ตลอดจนแสดงความก้าวร้าวต่อฉัซึ่งหน้า

ฉัวางตะกร้าอุปกรณ์ทำศิลปะไว้ที่ห้องๆ หนึ่ง ในมูลนิธิ บางอาทิตย์ เมื่อกลับมาดูอีกครั้ง ตะกร้าอุปกรณ์ของฉัถูกรื้อและอุปกรณ์บางชิ้นถูกขโมยไป อุปกรณ์การทำศิลปะนั้นค่อนข้างมีราคาสูง นอกจากนั้น ฉัยังต้องใช้เวลาพอสมควรในการไปเลือกอุปกรณ์แต่ละชิ้น แต่มาพบเจอว่าถูกรื้อและถูกขโมย!!!

นี่ไม่ใช่การเรียนรู้อย่างที่ฉัต้องการ ฉัได้รับความรู้ะไรใหม่ใหม่นี้ นอกจากการเสียความรู้สึก เสียเวลาเปล่า เสียค่าน้ำมันรถ เสียเงินซื้ออุปกรณ์ แล้วก็เสียความรู้สึกดีๆ กับการเป็น “ผู้ให้”

แน่ละว่ามันไม่ใช่การเรียนรู้อย่างที่ฉัต้องการ แต่มันเป็นการเรียนรู้ที่จะอยู่ได้ในสถานการณ์ใดๆ ก็ตามที่เกิดขึ้นอย่างไรเล่า โดยเฉพาะสถานการณ์ที่ไม่น่าพอใจ

สถานการณ์ไม่น่าพอใจที่เกิดขึ้นกับ “ผู้ให้”

หลังจากเจอความไม่น่าพอใจได้สองสามครั้ง แวบหนึ่ง ฉันนึกถึงภาพหนึ่งขึ้นมาได้ ภาพที่สมาชิกของมูลนิธิฉือจี้ นำผ้าห่มไปแจกผู้ประสบภัยพิบัติ พวกเขาซึ่งเป็น “ผู้ให้” ก้มหัวลงคำนับผู้ประสบภัยพิบัติ ซึ่งกำลังรับผ้าห่ม การก้มหัวลงคำนับเป็นการแสดงความขอบคุณที่ผู้ให้มีต่อผู้รับ

ฉันเคยฟังคำอธิบายว่าเหตุใดจึงต้องทำเช่นนี้ แต่จำไม่ได้แล้วว่าเหตุผลคืออะไร แต่ในวันนั้นที่ภาพแวบขึ้นมา ฉันเกิดความเข้าใจขึ้นมาเอง

เพราะการให้คือการฝึกฝนตนเองแบบหนึ่ง การให้เป็นการฝึกที่จะขยายใจออกให้กว้างขวางขึ้น ให้โอบรับสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นไปอย่างไรที่เราต้องการ เราวางแผน หรือเราคาดหวังหรือไม่ก็ตาม แน่แน่นอนว่าในช่วงที่ใจกำลังขยับขยายตัวมันเองนั้น มันอาจเกิดความเสียดแทงและเจ็บปวด ขอให้เราโอบกอดมันไว้ มันอาจเป็นกระบวนการหนึ่งในการทำจิตให้บริสุทธิ์ การให้ที่บริสุทธิ์นั้นปราศจากการคาดหวังว่าจะได้ แม้กระทั่งความรู้สึกดี ๆ

ฉันรู้สึกว่เส้นแบ่งระหว่าง “ตัวตน” กับ “คนอื่น” มันค่อยๆ จางหายไป พร้อมๆ กับที่ฉันตื่นตื่นน้อยลงเรื่อยๆ กับดราม่าในชีวิตของพวกเขา

ตอนแรกๆ ที่ฉันได้ยินได้ฟังเรื่องราวของพวกเขา มันแปลกใหม่พิสดารราวกับพวกเขาเดินออกมาจากหนังสือนวนิยายแนวดราม่า เหมือนฉันกับพวกเขาอยู่กันคนละมิติ พวกเขาช่างแปลกประหลาด พวกเขาช่าง “เป็นอื่น”

ความ “เป็นอื่น” นั้น หากมองหยาบๆ ก็อาจไม่จากความแตกต่างระหว่างกัน ความแตกต่างที่ว่ามันนั้นอาจเห็นได้จากกายภาพ เช่น เพศ อายุ ไลฟ์สไตล์ หรืออาจเป็นนามธรรม เช่น ชนชั้น ทศนคติ แนวคิดการใช้ชีวิต ที่ฉันตื่นตื่นในช่วงแรกๆ นั้น น่าจะเป็นเพราะฉันรู้สึกว่าจะได้พบเจอคนที่แตกต่าง คนในหมู่ที่ฉันไม่คุ้นเคย แต่เมื่อมีปฏิสัมพันธ์กันบ่อยครั้ง ฉันพบว่าเรามีความเหมือนหรือความเชื่อมโยงที่ยิ่งใหญ่กว่าความแตกต่างทางกายภาพหรือนามธรรม (ซึ่งเป็นรายละเอียดเฉพาะบุคคล) ความ “เป็นอื่น” นั้นจะค่อยๆ สลายตัวไป ฉันกับเขา เราต่างก็เหมือนกันในความเป็นมนุษย์

มีอยู่ช่วงหนึ่งในขณะเขียนความเป็นอื่น # 2 ฉันเกิดสภาวะชะงักงัน ไม่ใช่เพราะเขียนไม่ออก ไม่ใช่เพราะไม่รู้จะเขียนอะไรต่อ แต่เพราะมันมีบางสิ่งบางอย่างเปลี่ยนไปในใจของฉันทันที ฉันพยายามเก็บมันเอาไว้ ให้มันนอนนิ่งอยู่เบื้องล่าง เพื่อที่มันจะไม่ได้มา “รบกวน” แผนการเขียนของฉันทันที แต่แล้ว ในขณะที่ฉันกำลังพยายามเล่าเรื่องตามพล็อต ความในใจของฉันทันทีกลับล้นไหลออกมาบนแป้นพิมพ์

“ไม่เคยชอบเลยนะ ความรู้สึกนี้ ความรู้สึกตะขิดตะขวงใจ เหมือนมีบางสิ่งบางอย่างไม่ใช่

บางสิ่งบางอย่างที่เหมือนมันจะไม่ใช่ และไม่ถูกที่ถูกทาง

ฉันอยากจะทำให้การเขียนงานของฉันเป็นไปอย่างราบเรียบ เหมือนอย่างตอนนี้ จะเขียนเรื่องเงินสี่สิบบาทกับบีม ก็เขียนไป

แต่ชีวิตก็มักเป็นเช่นนี้กระมัง เราไม่อาจหยั่งรู้ได้ว่าเมื่อใดคำถามใหญ่บางอย่างที่กระทบถึงการมีอยู่หรือการดำรงอยู่ในโลกนี้จักบังเกิดขึ้น และเมื่อใดที่สิ่งนั้นผุดบังเกิด สำหรับฉันแล้ว นั่นเป็นเวลาที่จะต้องกลับมาใคร่ครวญและทบทวนถึงการใช้ชีวิตอยู่บนโลกนี้ของตนเองอีกครั้งหนึ่ง

อันที่จริง ฉันได้วางพล็อตต่างๆ ในงานนี้ไว้อย่างราบเรียบโดยตลอด และคาดว่าสุดท้ายแล้วการเขียนก็คงจะพาฉันไปในที่ๆ ลบเลือนความเป็นอื่นออกไปได้

แต่เมื่อคำถามใหญ่ขนาดนี้ผุดขึ้น ฉันไม่อาจนิ่งนอนใจ ทำ “เสมือน” ว่าไม่มีอะไรเกิดขึ้น “เสมือน” ว่าฉันยังมีสมมติฐานกับชีวิตเหมือนเดิม ฉันก็เพียงเขียนงานชิ้นนี้ให้จบตามแผนที่วางไว้ เล่าถึงเรื่องผู้เข้าร่วมวิจัยในประเด็นที่เตรียมไว้ เขียนเรื่องของตัวเองที่เชื่อมโยง แม้ฉันจะเปิดบทสรุปไว้กว้างๆ แต่แน่นอนว่ามันคงจะออกมาในแนวว่าฉันได้เรียนรู้หลายสิ่งหลายอย่างทีเดียวจากกระบวนการศิลปะบำบัด

หากเป็นดังนั้น ทุกอย่างก็คงจะสวยงาม as planned ฉันอาจจะนำเนื้อหาบางส่วนของงานนี้ไปผูกโยงกับทฤษฎีบางอย่าง และนำไปเขียนอะไรที่เป็นแนวๆ บทความวิชาการ อย่างที่มหาวิทยาลัยอยากให้ทำ (แต่ฉันจะทำก็ต่อเมื่อฉันเห็นสมควรและอยากทำเท่านั้น มิใช่ด้วยการกดดัน ออกกฎเกณฑ์บังคับลงโทษ หรือให้รางวัล ไม่ว่าจะในรูปแบบใดก็ตาม เช่นเดียวกับการ “ขอ” ตำแหน่งทางวิชาการ)

แต่นั้นแหละ ฉันไม่อาจละเลยสิ่งที่รบกวนใจฉันไปได้ และมันคงไม่ยุติธรรมต่อคนอ่าน หากฉันยังมีบางสิ่งบางอย่างที่ปกปิดอยู่ในใจ ในระหว่างท่ามกลางการสื่อสารระหว่างเรา

ในช่วงประมาณหนึ่งเดือนเศษที่ผ่านมา ฉันเริ่มรู้สึกว่ามีสมมติฐานบางอย่างว่าด้วยศิลปะบำบัดที่ฉันเคยมีมันสิ้นคลอน แรกทีเดียว ฉันก็ยังนิ่งอยู่ เพียงแต่ “ลองดู ลองสังเกต อาจเป็นเพียงความคิดชั่วแวบ” (บทสะท้อน, 19 กันยายน 2560)

ช่วงเวลาที่ฉันเข้ามาเกี่ยวข้องกับศิลปะบำบัด แม้จะไม่นาน และไม่ได้เจอผู้เข้าร่วมหลายคน ฉันรู้สึกว่าศิลปะบำบัดได้ช่วยให้ฉันได้ออกจากพื้นที่คุ้นเคยเดิมๆ พื้นที่เดิมคือการมองโลกแบบวิเคราะห์ ด้วยการตั้งสมมติฐาน การเชื่อมโยงข้อมูล การตั้งทฤษฎีใหม่ ตลอดจน การอ่านหนังสือจำนวนมากเกือบตลอดเวลา (ซึ่งแหล่งข้อมูลที่ฉันใช้อ้างอิงได้อีกนานแม้อันนี้ ฉันจะอ่านหนังสือน้อยลงมากก็ตาม) ศิลปะบำบัดช่วยให้ฉันออกจาก

กรอบเดิม มันเป็นกระบวนการที่ส่งตรงจากใจสู่ชิ้นงานศิลปะ โดยไม่ต้องผ่านสมอง หรือถ้าผ่าน ก็น้อยเกินกว่าที่จะถูก “ทำให้เป็น” (manipulated) โดยความคิดหรือสมอง แม้ว่าในตอนแรกเราอาจไม่เข้าใจนัยของสิ่งที่ปรากฏในชิ้นงานศิลปะ แต่ความไม่เข้าใจเปิดโอกาสให้ได้สืบค้น การสืบค้นดังกล่าวจะมีผลอย่างไร ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยอื่นอีก เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างนักศิลปะบำบัดกับผู้ร่วมศิลปะบำบัด และความพร้อมในประเด็นอื่นๆ

ในช่วงแรกที่ฉันจัดกระบวนการศิลปะบำบัด ฉันพบว่าตัวเองตื่นตาตื่นใจไปกับความซับซ้อนของชีวิตของผู้คนที่แตกต่างกันหลากหลาย หลายคนมีชีวิตที่ค่อนข้างดราม่า “มีชีวิตจริงที่ยิ่งกว่าละครขนาดนี้เชียวหรือ” เป็นบางประโยคที่ฉันถามตัวเอง บางคนสามารถฟันฝ่าความทุกข์ยากมาได้ และหลายคนก็ยังจมบึ้ง ลอยขึ้นมาได้บ้าง บนทะเลแห่งความทุกข์ระทมของชีวิต

ฉันคิดว่าเวลาช่วงแรกๆ อันเป็นช่วงฮันนิมูนพีเรียดระหว่างฉันกับกระบวนการศิลปะบำบัดได้จบลงแล้ว

ไม่มีอะไรน่าตื่นเต้นไปกว่าข้อค้นพบว่า เราทุกคนล้วนมีดราม่า “เป็นของตนเอง”

เมื่อฮันนิมูนพีเรียดจบลง คู่แต่งงานบางคู่ก็อาจถึงกับแยกทางกัน ถ้าความเป็นจริงที่พวกเขาค้นพบคือ ไม่มีอะไรที่น่ารื่นรมย์ในชีวิตคู่ของตน ที่หลงเหลืออยู่มีเพียงความขัดแย้งที่ยากจะยอมรับ ในขณะที่บางคู่ หลังฮันนิมูนอาจเป็นช่วงเวลาที่ยากลำบาก แต่ยังมีบางสิ่งที่มีความหมายมากกว่าในการแต่งงานที่ทำให้เขายอมปรับตัวเข้าหากัน หรือในคู่แต่งงานบางคู่ มีบางสิ่งที่มีคุณค่า “ร่วมกัน” หรือสิ่งที่ต้องสร้าง “ร่วมกัน” พวกเขาจึงยังอยู่ด้วยกันได้

ฉันไม่แน่ใจว่า ระหว่างฉันกับงานศิลปะบำบัด จะเกิดอะไรขึ้นภายหลังจากฮันนิมูนพีเรียด”

ข้างต้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการเขียนความในใจขนาดยาว ซึ่งจะเป็นประเด็นในช่วงที่สาม คือเป็นช่วงหลังฮันนิมูนระหว่างฉันกับงานศิลปะบำบัด ที่ฉันเองในตอนนี้อยู่ก็ยังไม่รู้เหมือนกันว่าในท่ามกลางกระบวนการสืบค้นนี้ เราจะเจออะไร

ความเป็นอื่น # 3

๑. คำถามใหญ่หลังฮันนิมูน

ในวันนั้น ฉันเขียนบทสะท้อนอย่างยาวเหยียด และพรั่งพรู ประจุน้ำที่ไหลทะลักออกนอกทำนบ ข้อความในระหว่างเส้นคันที่เป็นรูป @@@@@@@@@@@@@@ ทั้งหมดเป็นบทสะท้อนต่อคำถามใหญ่และความในใจทั้งหมดที่ฉันมีต่อศิลปะบำบัด ...อันที่จริงมันคงมากกว่านั้น มันคงเป็นคำถามใหญ่ที่ฉันมีต่อชีวิตมากกว่ากรรมัง

คำว่า “อาจจะ” หลายครั้ง เพราะมันไม่มีข้อพิสูจน์ว่าใช่แน่นอน ฉันเพียงรู้สึกว่าย่างในใจมันคงมากขึ้นหลังจากที่ได้วาดภาพนามธรรมเหล่านั้นออกมา

นั่นเป็นคุณูปการที่ศิลปะบำบัดมีต่อฉัน

แต่เมื่อศิลปะบำบัดถูกนำมาใช้ในแง่ที่เกี่ยวข้องกับการรักษาโรค เป็นส่วนหนึ่งของการรักษาทางคลินิกที่ต้องมีการอ้างอิงโดยจิตแพทย์ แน่ใจว่าความคาดหวังต่อศิลปะบำบัดจึงแตกต่างกันไป คนทำงานศิลปะบำบัดกลายเป็น “นัก” ศิลปะบำบัด กลายเป็นวิชาชีพหนึ่ง ด้วยมุมมองเยี่ยงนี้ “นัก” ศิลปะบำบัดจึงต้องมีการเรียนเกี่ยวกับโรคทางจิตใจ (Psychological Disorder) ซึ่งในช่วงแรกๆ ก็สร้างความตื่นตาตื่นใจให้ฉันพอสมควร มีข้อกำหนดในอันที่จะเรียกอาการใดๆ ว่า “โรค” ถูกกำหนดโดยสมาคมจิตแพทย์แห่งสหรัฐอเมริกา (The American Psychiatric Association) เป็นคู่มือสำคัญที่คนในวงการนี้จะต้องยึดถือไว้ประดุจคัมภีร์ (DSM – The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) มีการปรับเปลี่ยนเป็นระยะๆ ตามแต่เหตุอันควร ส่วนหนึ่งก็ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมด้วย ตอนที่ฉันกำลังเรียนเรื่องนี้อยู่นั้น เป็นช่วงที่เขากำลังปรับ DSM ในเรื่องของการข้ามเพศว่าไม่เป็นโรคทางจิตใจแล้ว สาเหตุที่ปรับนั้นฉันไม่แน่ใจว่าเพราะอะไร เดว่าเพราะคนที่ไม่ได้มีเพศตามอวัยวะเพศที่ถือกำเนิดมีจำนวนมากขึ้นมากหรือเปล่านะ DSM คงเป็นความพยายามหนึ่งที่จะลากเส้นแบ่งระหว่าง “ความปกติ” (normal) กับ “ความผิดปกติ” (abnormal) แต่ฉันไม่แน่ใจว่าจะทำได้จริงๆ แม้กระทั่งคนในสมาคมจิตแพทย์แห่งสหรัฐอเมริกาผู้ออกกฎเอง จะแน่ใจได้อย่างไรว่าตัวเอง “ปกติ” (normal) จริงๆ ความ “ปกติ” หรือ “ไม่ปกติ” มีความละเอียดอ่อนในเชิงจิตใจหนึ่ง และอีกหนึ่งคือ วงการนี้เกี่ยวข้องกับวงการยาที่มีผลประโยชน์เป็นเม็ดเงินมหาศาลแฝงอยู่ แค่ว่าด้านเศรษศาสตร์เดียว ฉันว่ามันมีมูลค่ามหาศาลเลยทีเดียว (ใน textbook มีระบุชื่อยาต้านเศร้า “อย่างเป็นทางการ” ด้วย) ตอนนั้นโรคซึมเศร้ากลายเป็นโรคยอดฮิตติดลมบนไปแล้ว ฉันอ่านคำจำกัดความและข้อกำหนดของการเป็นโรคซึมเศร้าย้อนมองกลับไปเมื่อหลายปีก่อน มีความเป็นไปได้เหมือนกันที่ฉันเคยเป็นโรคนี้อาจจะโชคดีที่ฉันไม่รู้ว่าเป็นโรคซึมเศร้าในตอนนั้น มีคำกล่าวว่า “โรคซึมเศร่าก็เหมือนหวัด ถ้าภูมิคุ้มกันต่ำ มันก็จะมา แต่ถ้าคุณแข็งแรง มันก็จะหายไป” ภูมิคุ้มกันในด้านจิตใจ ซึ่งฉันก็เชื่ออย่างนั้น เพราะฉันหายจากความซึมเศร้า (อันใน DSM บอกว่า “โรค”) ไปเอง โดยที่ไม่รู้ว่าตัวเองเป็น และไม่ได้กินยาอะไร (ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่าฉันคงเป็นโรคนี้แบบไม่หนัก เพราะฉันยังภาวนา จึงไม่เกิดการนอนไม่หลับในระดับเรื้อรัง การนอนไม่หลับเป็นสาเหตุสำคัญหนึ่งที่น่าพาความหงุดหงิด ถ้าหนักก็อาจถึงขั้นอาละวาด ซึ่งเป็นอีกสาเหตุหนึ่งของการซึมเศร้า) ถ้าเราลองคิดเล่นๆ ว่ามีการลบ “โรคซึมเศร้า” ออกจาก DSM เม็ดเงินอันมหาศาลจากยาต้านเศร้าและยานอนหลับจะทำให้ผลประโยชน์ของบริษัทขนาดใหญ่ลดวูบลงขนาดไหน

เอาละ ฉันไม่ได้ต่อต้านการใช้ยาต้านเศร้าและยานอนหลับนะ มันมีผลในการช่วยปรับสารเคมีในสมอง ช่วยคนที่กำลังเผชิญปัญหาสารเคมีด้านลบในสมองหลังจนหยุดคิดลบไม่ได้ ช่วยให้เขาได้พักผ่อนบ้าง ฉันพอจะเข้าใจถ้ามันไม่ได้ใช้จนพรั้งเพ้อ (overuse) จนบันทึกทัศนคติภาพในการฟื้นฟูชีวิตตนเองของมนุษย์

ในหลายครั้ง ฉันค่อนข้างลำบากใจกับการที่ใครบางคนถูกมองว่าผิดปกติไป เนื่องมาจากโรคบางโรคที่เขาถูกวินิจฉัย ตอนนี้ผู้เข้าร่วมศิลปะบำบัดของฉันมีคนที่ถูกวินิจฉัยว่าเป็นโรคซึมเศร้า 2 คน และ ADHD หนึ่งคน คนที่เกี่ยวข้องกับผู้เข้าร่วมดูจะให้ความสำคัญกับ “โรค” ของทั้งสามคนค่อนข้างมาก คนที่เป็น ADHD นั้น นักจิตวิทยาท่านหนึ่งเล่าว่า “หมอ (จิตแพทย์) บอกว่าเป็น ADHD แต่ (คนที่ถูกวินิจฉัย) สวนกลับว่า (จิตแพทย์) เรียนจบอะไรมา ถึงจะมาชี้ว่าใครเป็นโรคอะไร” เท่าที่ได้รับทราบ คนๆ นี้เป็นคนค่อนข้างก้าวร้าวบ่อยครั้งที่ชอบว่าคนอื่นแบบแทงใจดำ “ลูกยังอยู่ด้วยไม่ได้” เป็นอีกคำบอกเล่าหนึ่ง อีกสองคนเป็นโรคซึมเศร้า มีคนหนึ่งมีอาการค่อนข้างหนัก คือนอนไม่ได้แทบจะทั้งคืน และยังมีลูกเป็นเด็กพิเศษ (สมาธิสั้น) ด้วย มีช่วงหนึ่งที่อาการเขาแปลกไป ดูลอยๆ และร้องไห้อย่างหนัก ฉันไปสอบถามผู้ดูแล ได้ความว่า “เนี่ย...หยุดยากก็เลยอาการหนัก” แม้ว่าผู้ดูแลจะพูดด้วยความเป็นห่วง แต่ฉันก็ได้ยินน้ำเสียงกึ่งตำหนิอยู่ด้วย อีกคนหนึ่งที่เพิ่งได้รับการวินิจฉัยว่าเป็นโรคซึมเศร้า ซึ่งมีอาการไม่มาก ได้กินยาที่หมอให้ประมาณหนึ่งเดือน และตัดสินใจหยุดยา เขาบอกว่าได้ปรึกษาหมอแล้ว หมอบอกว่าต้องมีสติให้มาก ระวังความรุนแรงของตัวเองที่จะไปลงกับลูก แต่ผู้ดูแลไม่ทราบเรื่องนี้ พูดถึงคนนี้ด้วยความชื่นชม “ยังกินยาอยู่” ซึ่งฉันก็รับฟังเงิบๆ (ฉัน ไม่บอกสิ่งที่ เป็น “ระหว่างกัน” ระหว่างฉันกับผู้เข้าร่วมกระบวนการให้คนอื่นทราบ หากมันไม่เป็นอันตรายหรือภัยคุกคามต่อชีวิตของผู้เข้าร่วมๆ และในกรณีนี้ ผู้เข้าร่วมๆ ได้รับคำเห็นชอบจากจิตแพทย์แล้วให้หยุดยาได้ในระยะหนึ่ง)

ฉันสัมผัสศิลปะบำบัดในมิติของการขยายขอบเขตหรือความหมายของชีวิต ตลอดจนเครื่องช่วยให้เราเข้าถึงปัญญาภายใน แต่ในโลกแห่งการบำบัด ศิลปะบำบัดถูกนำมาใช้ในการช่วยการรักษาโรค ซึ่งตั้งอยู่บนฐานคิดของการแพทย์สมัยใหม่ พูดง่ายๆ ว่าฉันกำลังเผชิญหน้าในจุดกึ่งกลางระหว่างสิ่งที่ฉันเชื่อ และสิ่งที่คนอื่นๆ เชื่อ อันเป็นจุดที่ยากที่สุดในการตัดสินใจว่าจะ “ไปต่อ” หรือ “เลิกทำ”

การ “ไปต่อ” อาจไม่ใช่เรื่องง่าย เมื่อต้องเผชิญกับความคาดหวังในการรักษาโรค เมื่อต้องเผชิญกับวิถีคิดแบบแยกส่วนในการที่จะต้องรักษาบางสิ่งบางอย่างบางประเด็น โดยเฉพาะอาการของโรค แทนที่จะมองชีวิตทั้งหมด (wholeness) ของคนๆ หนึ่ง

แต่การ “เลิกทำ” ก็ไม่ใช่เรื่องง่าย ฉันยังเห็นในคุณค่าของสิ่งนี้อยู่ แม้ว่ามัน “ดูเหมือนว่า” จะไม่ได้ “ยกระดับจิตวิญญาณ” สักเท่าไรนัก แนวคิดนี้มาจากเพื่อนคนหนึ่ง ที่เตือนฉันว่า ให้ถามตัวเองชัดๆ ว่าเป้าหมายชีวิตคืออะไร ฉันเป็นแนวมหายาน โภชิสต์หรือเปล่า ถ้าไม่ใช่ ถ้าต้องการหลุดพ้นแบบเถรวาท การต้องมาเกี่ยวข้องกับผู้คนที่มีปัญหาทางจิตใจอาจเป็นอุปสรรคต่อการเดินทางทางจิตวิญญาณของฉันเองด้วยซ้ำ “มันเป็นแค่จิตวิทยา ไม่ใช่จิตวิญญาณ” เพื่อนย้ำ

เข้าข่ายอย่างหลัง แม้ว่าฉันจะดูเป็นนักคิดคล้ายๆ นักปรัชญา แต่สิ่งที่ฉันแสวงหา นั้น ไม่ใช่เพื่อตอบสนองการคิด การคิดเป็นวิธีการหนึ่งในการแสวงหาคำตอบ ไม่ใช่แค่เสร็จในตัวมันเอง ไม่ใช่คิดแล้วจบ คิดได้เก่งกว่าคนอื่นแล้วพอใจ トラบิโตที่มันยังไม่ดับความกระหาย ฉันก็ออกแสวงหา ด้วยหนทางอื่นต่อไป

ฉันเริ่มภาวนาในรูปแบบตอนอายุสิบเอ็ดขวบ ในแนวทาง TM (Transcendental Meditation) ฉันว่าพ่อเป็น spiritual seeker ด้วยคนหนึ่งเลยที่เดียว เพราะพ่อ ทำให้ฉันได้รู้จักเส้นทางทางจิตวิญญาณอันหลากหลาย ตั้งแต่เด็ก พ่อเคยสวด “นัมเมียว โฮริงเงเคียว” ยุคหนึ่ง เคยมีคณะสังฆกรรมปุณทริกสูตรมาสวดพระสูตรนี้ที่ห้องพระที่บ้าน เพื่อนสนิทของพ่อคนหนึ่งศรัทธาท่านไสยาบา และพ่อก็ไปสวดภาวนาที่บ้านของเขา พ่อมีครูแนว TM มา พ่อก็พอรอบคร่ำไปรับ “มนตรา” และภาวนาในแนวทางนี้ (อันที่จริง ฉันว่าแนวทางนี้เป็นการผสมผสานระหว่างอานาปาสติกับคำบริกรรม ซึ่งช่วยเกื้อหนุนให้ฉันภาวนาแบบอานาปาสติได้ง่ายขึ้น) นอกจากนั้นพ่อยังเป็นกรรมการศาลเจ้าอีกด้วย (ด้วยเหตุที่ว่าบ้านเกิดฉัน มีคนจีนอพยพมาเยอะ จึงนำพาความเชื่อพระพุทธศาสนาหายานสายจีนเข้ามาด้วย เราเรียกพระอวโลกิเตศวรว่า “ฮุดจ้อ” หรือ “ปุดจ้อ” เป็นภาษาฮกเกี้ยน แปลว่า ญาติผู้ใหญ่ทางพุทธ และฉันก็รู้สึกอย่างนั้นจริงๆ กับเจ้าแม่กวนอิม ซึ่งเป็นปางหนึ่งของพระอวโลกิเตศวร) แต่อย่างไรก็ตาม พ่อมีแนวทางจิตวิญญาณหลักที่ชัดเจน นั่นคือพระพุทธศาสนาเถรวาท พ่อจะตื่นเข้ามาสวดมนต์ทุกวัน สวดเป็นชั่วโมง หลายบท ฟังธรรมเยอะมาก เวลามมีปัญหาจะใช้หลักธรรมเถรวาทมาแก้ไขปัญหาต่างๆ ในชีวิต

ดังนั้น จึงไม่แปลกอะไรที่ฉันจะเป็น spiritual seeker ตัวฉกาจคนหนึ่งเหมือนกัน ฉันเป็นนักแสวงหาทางจิตวิญญาณแต่เด็ก ฉันชอบนั่งสมาธิแบบ TM เพราะทำให้ฉันได้พบเจอปรากฏการณ์แปลกๆ เช่น อาการเหมือนมดไต่ตามตัวหลายๆ ตัว แต่ลืมหามา ไม่เจออะไร อาการคัน แต่ถ้าเราทนได้ นั่งภาวนาต่อไปโดยไม่ไปเกาอีกๆ สักพักหนึ่งอาการคันจะหายไป จะมีความเย็นๆ เข้ามาแทน เป็นต้น พอโตมาหน่อยตอน ม. 2 ฉันเขียนอนาคตของตัวเองไว้ว่าถ้าโตขึ้น อยากออกบวชแบบภุชึ เก็บผลไม้ในป่ากิน (ซึ่งฉันก็ไม่รู้ว่าไปเอาแนวคิดนี้มาจากไหน) ตอน ม.4 ฉันอ่านงานปรัชญาหลายเล่ม โดยเฉพาะฉันเต๋าและเซน ตลอดชีวิตการเป็นวัยรุ่น ฉันอ่านหนังสือเยอะมาก หนังสือที่ฉันชอบมากก็คือแนวการใคร่ครวญชีวิต นักเขียนคนโปรดของฉันคือลีโอ ตอลสตอย (จำได้ว่าเล่มแรกที่อ่านคือ “บทหนึ่งแห่งชีวิตสมรส”) รพินทรนาถ ฐากรณ์ ก็เป็นนักเขียนคนโปรดของฉันเหมือนกัน งานของเฮสเซนนั้นฉันติดตามอ่านน่าจะเกือบทุกเล่ม จำได้ว่ามีอยู่ช่วงหนึ่งตอนเรียนปริญญาตรี ฉันอ่านหนังสือเรียนวิชาการสอบบัญชี ควบคู่ไปกับ “สเตปเปนวูล์ฟ” ของเฮสเส

ฉันกลับมาฝึกภาวนาอีกครั้งหนึ่งในแนวทางอานาปาสติภาวนาของสวณโมกข์ ช่วยให้ฐานเรื่องอานาปาสติมันคงยิ่งขึ้น แต่พ่อทำงาน ฉันก็ไม่ได้ภาวนาต่อเนื่อง มีภาวนาในรูปแบบแค่ตอนเช้า วันละครึ่งชั่วโมง แม้กระนั้น อานาปาสติก็ช่วยฉันได้มาก ตอนที่ทำงานในบริษัทสอบบัญชีที่วันหนึ่งๆ ต้องเผชิญเรื่องราวมากมาย มีบ้างที่ฉันต้องหาที่สงบๆ (บางครั้งในห้องน้ำที่ออฟฟิศลูกค้าที่ไปตรวจ การไปตรวจนั้นไปเป็นทีม คนที่เป็น

หัวหน้าทีมจะต้องเผชิญกับคำถามของน้องในทีม คำถามของลูกค้า และบ่อยครั้งมีโทรศัพท์จากหัวหน้าที่ออฟฟิศ คือต้องพร้อมรับทุกสถานการณ์ รวมทั้งงานตรงหน้าที่มีระยะเวลาจำกัดที่จะต้องตรวจให้เสร็จด้วย) เพื่อจะอยู่กับลมหายใจ สักสองสามนาที แล้วค่อยออกมาเผชิญความวุ่นวายอีกครั้งหนึ่ง ชีวิตของฉันไม่เคยปราศจากการภาวนา ไม่รู้รูปแบบใดก็รูปแบบหนึ่ง น้อยบ้าง มากบ้าง แต่ฉันไม่เคยทิ้งการภาวนา ฉันอ่านหนังสือแนวไคร้ครวญและฟังธรรมอย่างค่อนข้างต่อเนื่อง โดยเฉพาะหลวงพ่อบุญญา ฉันชอบงานเขียนของโก (ดิช นัท ฮันท์) และเคยไปเวียดนามกับคณะหมู่บ้านพลัม ตอนเรียนปริญญาเอก ฉันไปฝึกแนวพองยุบ (ตามแนวทางของหลักสูตรปริญญาเอก) ซึ่งรู้สึกว่าจะไม่ใช่แนวทางของตนเองเลย หลังจากนั้น ฉันก็ไปลองฝึกอีกหลายแนวทาง ทั้งการดูจิต การเดินจงกรม แม้กระทั่งสายมหายานแนวพระอาจารย์จื๊องก็เคยมาชักชวนฉัน จนเมื่อปี 2554 ฉันก็ได้พบวิธีการปฏิบัติที่ช่วยให้ฉันมั่นคงกับการภาวนามาจนทุกวันนี้ การมีวิธีปฏิบัติเดียวที่เราฝึกบ่อยๆ ช่วยให้เราไม่เผลออยู่ที่มั่นคงในชีวิตประจำวัน ฉันไม่รู้สึกรว่าจะต้องฝึกสายไหนจะดีกว่าสายไหน ขอเพียงมีวิธีปฏิบัติสักอย่างๆ ที่ช่วยให้เรากลับมาอยู่กับสิ่งนั้นได้เนืองๆ อาจจะอยู่กับสิ่งนั้นนานๆ เพื่อให้ใจสงบ หรืออาจจะรับรู้สิ่งต่างๆ ที่เข้ามากระทบ โดยกลับมาอยู่กับเครื่องอยู่ของเราแบบแวบๆ หลวมๆ เพื่อจะได้เห็นลักษณะหรืออาการของสิ่งที่มากระทบ หรือแม้กระทั่งจิต (หรือบรืวารของจิต) ของเราเอง

คงต้องบอกกันตรงๆ ว่าไม่ใช่เพราะฉันเป็นคนดีอะไรหรอก จึงไม่ละทิ้งการภาวนา ฉันก็ยังชอบดูหนังสืบสวนของญี่ปุ่น (เช่น โคนัน เป็นต้น) ชอบไปเดินเซ็นทรัล ศาลายา (เพราะอยู่ใกล้ และเป็นเครื่องหย่อนใจ) และมีความสุขกับการกินเอามากๆ โดยเฉพาะอาหารฝรั่ง อย่างไรก็ตาม ประเด็นสำคัญที่สุดคือ ฉันรู้ว่าตัวเองไม่อาจมีชีวิตอยู่ได้โดยปราศจากการภาวนา ท่ามกลางชีวิตลุ่มๆ ดอนๆ ของมนุษย์ ไม่ว่าจะเลวร้ายแค่ไหน ฉันเชื่อว่าตราบดีที่เรายังภาวนา สายใยบางๆ ระหว่างมนุษย์กับทางรอดจากทุกข์จะยังคงอยู่ สายใยนั้นอาจเรียวกเล็กบางเฉียบในวันเวลาที่เราหลงระเรีงไปกับโลก เหมือนมันจวนเจียนที่จะขาด แต่หากตราบดีที่เรายังเชื่อมกับกุศลภาวะในส่วนลึกของหัวใจของเราได้ มันจะยังไม่ขาดฝั่งไป ซึ่งนั่นก็คือความเป็นมนุษย์ของเราด้วย

-----=

ช่วงหลังๆ มาฉันยอมรับว่าฉันอ่านหนังสือน้อยลงกว่าแต่ก่อนมาก มีอยู่ช่วงหนึ่งที่ฉันแทบจะเลิกการอ่านหนังสือไปเลย (แต่ด้วยอาชีพ ทำให้ฉันไม่อาจเลิกอ่านได้โดยสิ้นเชิง) เพราะรู้สึกว่าการ “อ่าน” คือการ “หลง” ในอีกรูปแบบหนึ่ง เรากำลังเข้าไปในโลกแห่งความคิด การถอยออกมาจากการอ่านทำให้ฉันเข้าใจรูปแบบของการมองโลกของตัวเองชัดเจนขึ้น ฉันเห็นการคิดวน คิดวิเคราะห์เพื่อหาสาเหตุบ้าง เพื่ออนุมานบ้าง เหล่านี้ส่วนหนึ่งดูเหมือนจะเป็นวิธีการคิดที่ลอกมาจากหนังสือที่ฉันอ่าน หลักๆ ก็คือจมอยู่ในเนื้อหาของสิ่งที่คิด ถามว่าสนุกไหม ฉันก็ไม่แน่ใจ บางครั้ง แม้ในเวลาฝัน ฉันยังฝันว่ากำลังอ่านหนังสือ และคิดวนๆ อื่นๆ กับเนื้อหาในสิ่งที่กำลังอ่าน

คนที่ชีวิตเวียนวนกับการอ่านหรือเขียนหนังสือ แน่แน่นอนว่าเบื้องหลังคือการคิดที่มากยิ่งขึ้นกว่า เวลาที่มีปัญหาที่ไม่สบายใจ ฉันสังเกตว่าตัวเองจะคิดเยอะกว่าปกติ มองจากตอนนี้ไปก็น่าๆ ปัญหาอยู่ที่ใจ แต่กลับใช้สมองในการแก้ปัญหา ฉันคิดๆๆๆ เพื่อจะหาสาเหตุบ้าง เพื่อจะออกจากปัญหาบ้าง โดยไม่รู้ตัวเลยว่า ยิ่งคิดก็ยิ่งพัวพัน คล้ายเป็นยางเหนียวที่ขยายตัวมันเอง ยิ่งคิดก็ยิ่งติด ยิ่งติดก็ยิ่งแกะไม่ออก

ตอนนี้ฉันกลับมาอ่านหนังสืออีกครั้งหนึ่ง รู้สึกไม่ “ติด” หนังสือมากเท่ากับเมื่อก่อน ฉันว่าวิธีการอ่านหรือเขียนหนังสือของฉันก็เปลี่ยนไปด้วย อาจจะต้องยอมรับว่าในขณะที่อ่านหรือเขียน เราต้องหลงไปบ้าง คือไม่รู้กายรู้ใจตัวเอง เพราะเรากำลังอยู่ในเนื้อหาของสิ่งที่กำลังอ่านหรือเขียน แต่นั่นก็ไม่ใช่ว่าเรื่องแปลกอะไร ในชีวิตประจำวันเราก็มีหลงๆ อยู่แล้ว เดินๆ ไปก็หลง แต่เดี๋ยวกๆ ก็รู้สึกตัว กำลังอินกับหนัง อยู่ๆ ก็รู้สึกตัวขึ้นมาว่ากำลังตื่นตื้นตื้นไปกับการสืบสวนคดีในหนังแล้วนะ การอ่านหรือการเขียนก็เหมือนกัน เราก็ต้องหลงบ้าง ไม่เช่นนั้นคงจะอ่านไม่รู้เรื่อง หรือเขียนไม่ได้ต่อเนื่อง แต่เราก็จะกลับมารู้เป็นพักๆ เหมือนกับช่วงเวลาอื่นในชีวิตประจำวันเหมือนกัน トラบไตที่เรายังต้องทำงานทางโลก ยังต้องทำมาหากิน โดยเฉพาะเมื่อผลผลิตของงานเรามาจากความคิด ก็จำเป็นอยู่เองที่เราไม่อาจดูกายดูใจได้ตลอดเวลา แต่การหลงนั้นก็เพื่อจะได้กลับมารู้ด้วยเหมือนกัน ในขณะที่ฉันเขียนงานนี้ ก็ต้องยอมรับว่าหลงเยอะมาก หลงเข้าไปอยู่ในเนื้อหาของสิ่งที่เขียน ย้อนกลับไปคิดบ้าง ทบทวนเรื่องเก่าๆ บ้าง วิเคราะห์บ้าง นานๆ ทีถึงจะรู้ขึ้นมาทีหนึ่งว่ากำลังตกอยู่ในความคิด หรือนี่กำลังเคลื่อนไหวย บางทีก็หาว บางทีก็เกา ฉันสังเกตว่า เวลาที่หลงนานๆ เวลาที่จมอยู่กับสิ่งที่เขียนอย่างต่อเนื่อง (จะเรียกว่ามีสมาธิก็ได้ แต่เป็นสมาธิเพ่งออกนอก อยู่ที่เรื่องราวที่เขียน ไม่ได้เป็นสมาธิที่ใช้ในการดูกายดูใจ) งานเขียนจะเป็นเนื้อเป็นหนังมาก เพราะงานเขียนเป็นงานที่ต้องเข้าไปในเรื่องราว และเรื่องราวต้องการความต่อเนื่อง การต่อเนื่องที่เป็นสายยาว และสายที่ยาวนั้นบางครั้งมีการแยกออกไปเป็นก้างปลา ก้างปลาแต่ละก้างอาจแยกเป็นก้างปลาเล็กๆ ต่อไปได้อีก

การเขียนเป็นความคิดที่ปรากฏขึ้นเป็นนามธรรม ในการเขียน เราอาจจะเลือกนำเสนอเพียงก้างปลาบางก้าง และเราอาจจะหยุดการเขียนลงในบางช่วงของก้างปลา แต่ตัวนามธรรมคือความคิดย่อมไม่หยุดลงแค่นั้นแน่ ธรรมชาติของความคิดคือสิ่งที่ไหลเนื่อง ไหลเรื่อย ดูเหมือนจะไม่มีที่จบสิ้น บางครั้งมันจะย้อนกลับ เหมือนจะเป็นจุดเดิม ไหลลงสู่เส้นทางเดิม หรือบางทีก็สร้างเส้นทางใหม่

การคิดนั้น “หิว” เรื่องราวยิ่งนัก

สิ่งหนึ่งที่ภาวนา (โดยเฉพาะวิปัสสนาภาวนา) สอนฉัน คือการไม่ต้องเข้าไปในเรื่องราว ไม่ต้องเข้าไปเพื่อจะวิเคราะห์หาสาเหตุ หาทางออก ฯลฯ การภาวนาทำให้ฉันเห็นว่าความคิดเป็น “สิ่ง” (entity) ที่ลอยอยู่ต่างหากจากตัวฉัน เดียวก็มา เดียวก็ไป เช่นเดียวกับความรู้สึกเหมือนกัน ในกระบวนการความคิด และ/หรือ ความรู้สึกที่หลากหลาย มักจะมีบางความคิดหรือบางความรู้สึกที่เคยครอบงำเราได้ หมายถึง เมื่อมันปรากฏขึ้นมาแล้ว มัน

มักมีอิทธิพลทำให้เราไปหลอมรวมเป็นเนื้อเดียวกับมัน ฉันก็เคยหัวปั่นกับหลายๆ ความคิดและหลายๆ ความรู้สึกมาแล้ว แน่نونว่าแม้บัดนี้ ก็ยังมีกรอบการมองโลกและมองตัวเองบางอย่างที่ยังครอบงำฉันอยู่ทั้งที่ฉันยังไม่รู้ตัวอยู่ด้วย แม้เมื่อไม่นานมานี้ ฉันเพิ่งเห็นแวบๆ ซึ่งโลกทัศน์หนึ่งของตัวเอง เป็นโลกทัศน์ที่ฉันรู้ว่าฉันเคยมี และนี่กว่ามันหายไปแล้ว แต่มันก็ปรากฏขึ้นมาอีก ในรูปแบบที่แนบเนียนกว่าเดิม น่ารักกว่าเดิม และแสนดีกว่าเดิม

เป็นช่วงๆ ที่ฉันพบว่ามีความบางอย่างที่น่าเกลียดในตัวเอง บางครั้งยากจะยอมรับได้ (ฉันอยากใช้คำว่า “ยกแสร้ง”) ความน่าเกลียดบางอย่างที่เราพบเจอในตัวเองมันแทบจะสลายภาพลักษณ์ที่เรามองตัวเองจนหมดสิ้น แต่มันก็มีข้อดีอยู่อย่างหนึ่ง คือทำให้เรายอมรับคนอื่นได้มากขึ้น ในความผิดพลาด ในความไม่น่ารัก ในความเห็นแก่ตัว หรือในความเลวร้ายของพวกเขา เขากับเราก็ไม่ได้ต่างอะไรกันนัก เราต่างก็ต้องเผชิญกับสถานะการทำลายความเป็นมนุษย์อยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน...เหมือนกัน

การภาวนาช่วยให้หลายๆ อย่างไม่ยึดเยื้อ ส่วนใหญ่แล้ว ความยึดเยื้อเกิดจากการคิดต่อเป็นสายยาว แล้วเพิ่มความยาวอย่างอลังการขึ้นเรื่อยๆ การรู้สึกตัวนั้นแม้ว่าจะช้า แต่มันก็จะช่วยให้ (อย่างน้อยที่สุด) เห็นการคิดที่ยาวไกลเกินกว่าความจริงที่เกิดขึ้น มันอาจไม่หยุดได้ทันที แต่พอจะเห็นเคำกลางของการคิด ฉันสังเกตว่าในบางครั้ง ถ้าเริ่มจะมีการคิดอะไรทางลบ เหมือนจะมีความมัวๆ เกิดขึ้นในใจ แล้วไม่มีการคิดเรื่องนั้นต่อ ซึ่งไม่ได้เกิดขึ้นทุกครั้ง บางครั้งฉันก็ยังมีความคิดเชิงลบ อย่างไรก็ตาม ข้อค้นพบหนึ่งจากการทำศิลปะบำบัดกับคนมากขึ้น ทำให้ฉันพบว่า คนที่มีความทุกข์มากนั้น ปัจจัยหนึ่งซึ่งสำคัญมากเลยที่เดียวคือความทุกข์มักเกิดจากการคิดลบ ความสามารถในการคิดลบนั้นมันรวมการปรุงต่อที่ลบด้วย เป็นการคิดลบที่ทบเท่าทวีคูณ ไม่เพียงการคิดลบเท่านั้น แต่ในขณะที่คิด มีการ “ปักใจเชื่อ” สิ่งที่ตนคิดด้วยว่าเป็นความจริง เรื่องราวมันจะต่อกันยาวมาก และกลายเป็นเรื่องจริงทั้งหมดในทัศนะของคนๆ นั้น

ในช่วงหลังๆ ที่ฉันภาวนามากขึ้น สังเกตได้ว่า สภาวะมีนๆ นั้นเกิดขึ้นแม้ในฝัน บ่อยครั้งที่ฉันฝันว่าอ่านหนังสือแล้วมีความพยายามจะเข้าใจข้อความนั้น แต่ไม่สามารถเข้าใจได้ บ่อยครั้งที่ฝันว่ามีข้อความที่ฉันอ่านไม่ออก หรืออ่านออกแต่ไม่เข้าใจ น่าสนใจที่การฝันเป็นข้อความยาวๆ ในหนังสือเหล่านี้เกิดขึ้นในช่วงที่ฉันภาวนามากขึ้นและอ่านหนังสือน้อยลง ในอดีตนั้น ฉันพึ่งพาการคิดแทบจะตลอดเวลา แม้จะมีการภาวนาบ้าง แต่อัตราส่วนการคิดต่อการภาวนานั้นห่างกันไกลมาก ใน 16 ชั่วโมงแห่งการตื่น ฉันอาจภาวนาแค่ครึ่งชั่วโมง โดยที่ในครึ่งชั่วโมงที่เป็นการภาวนาในรูปแบบนั้นก็หลงไปคิดเสีย 20 นาทีเป็นอย่างน้อย จะมีความสงบหรือได้ดูกายดูใจตัวเองน่าจะแค่วันละ 5-10 นาทีต่อวันเท่านั้นเอง

ฉันว่า “รูปแบบของจิต” ของคนที่ติดคิดมันจะเป็นแบบหนึ่ง คือมีการหมุนวนเป็นเกลียว คล้ายเกลียวสว่าน และมันจะดิ่งๆๆ ในระหว่างท่ามกลางการหมุนวน สิ่งที่เกิดขึ้นไปด้วยคืออารมณ์ความรู้สึก คนบางคนอาจจะสนุกกับการคิด ถ้าเป็นการคิดวิเคราะห์แล้วเจออะไรใหม่ๆ การสนุกกับสิ่งนั้นทำให้เราหวนกลับมาทำสิ่งนั้นซ้ำ

อีกบ่อยครั้ง ฉันว่าการคิดเป็นวิธีการแสวงหาความสุขที่มักง่ายที่สุดวิธีหนึ่งของมนุษย์ บางคนคิดแล้วเศร้า ในกรณีที่ดีบ่อยๆ ว่าตนเองตกเป็นเหยื่อของโลก ของคนรอบข้างที่แสนจะใจร้าย ดูเผินๆ แล้วเหมือนความเศร้าจะเป็นการลงโทษ แต่เปล่าเลย ในความเศร้านั้นมันมีความพึงพอใจอยู่ด้วย (นันทิ) คือความเศร้าได้สร้างความหมายให้แก่ตัวตนคนๆ นั้น มันเป็นความพอใจลึกๆ ที่ได้เศร้า ที่ได้มีตัวตนอยู่บนโลกนี้ และแน่นอนว่าเมื่อเราพอใจอะไร เราก็จะกลับมาทำซ้ำ ซึ่งจะยิ่งทำให้สิ่งนั้นทบเท่าทวีคูณ ที่ฉันยกตัวอย่างสองกรณีนี้ เพราะฉันเองก็เคยเป็นมาทั้งสองแบบ เวลาที่เราเสพอารมณ์ทางด้านลบนั้น ถ้าสังเกตดีๆ จะเห็นว่ามันมีความพอใจบางอย่างอยู่ อย่างน้อยก็ในขณะกำลังเสพ (แต่เมื่ออารมณ์นั้นดับลง อาจจะรู้สึกผิดหรือเสียใจ แต่นั่นก็เป็นอีกขณะจิตแล้ว) ในขณะจิตที่กำลังเสพอารมณ์นั้นมันมีความพอใจรองรับอยู่ และเป็นความพอใจอย่างยิ่งด้วย

การฝึกการ “เห็น” โดยไม่ต้องเข้าไปนิวเนียหรือพัวพันกับสิ่งที่เราคิด เป็นสิ่งมหัศจรรย์ มันทำให้เกิดการคลายตัวออกจากหลายสิ่งหลายอย่างที่เราเคยเอาตัวเข้าไปพันผูก (“ตัว” ในที่นี้อาจไม่ใช่หมายถึงเฉพาะสิ่งที่เป็นกายภาพ หากรวมถึงตัวเราที่เป็นนามธรรม – conceptual entity ด้วย) ฉันเห็นความคิดหายไปต่อหน้า เห็นการหยุดความคิดที่กำลังเชื่อมร้อย บางครั้งกำลังจะคิดลบ มันก็ไม่ไปต่อ หยุดที่จะคิดสิ่งนั้นเอาดื้อๆ สิ่งที่เคยไหลยาวเป็นสาย ถูกตัดให้สั้นลง เห็นการทำซ้ำของบางความคิด (repetitive thoughts) ได้ยินเสียงหลายเสียงในหัวตัวเอง ซึ่งส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีสุขภาวนะนัก เป็นต้นว่า เสียงเรียกร้อง โวยวาย คร่ำครวญ ก่นด่า ไม่เพียงแต่พุ่งไปยังคนอื่น แต่มีการต่อว่าตัวเองที่หนักมากพอๆ กัน

...เสียงในหัวที่บอกตัวเองนี้แหละ เป็นเสียงที่สร้างเรื่องราวให้ชีวิตของคนๆ นั้น

การทำงานศิลปะบำบัดนั้น เต็มไปด้วยเรื่องราว หลายๆ ครั้ง เรื่องราวมักนำเสนอผ่านสัญลักษณ์ การตีความสัญลักษณ์นั้นส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับว่าศิลปะบำบัดที่นักบำบัดใช้นั้นอิงกับทฤษฎีแนวไหน ถ้าเป็นจิตวิเคราะห์สายฟรอยด์ ก็จะมีสัญลักษณ์ที่ค่อนข้างตายตัวกว่าสายมนุษยนิยม (เป็นสายที่เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนสามารถบรรลุศักยภาพสูงสุดที่ตนเองจะไปถึงได้ ปรมาจารย์คนแรกๆ ของสายนี้คืออับราฮัม มาสโลว์ เจ้าของปิรามิดห้าชั้นว่าด้วยความต้องการของมนุษย์ตั้งแต่เรื่องทางกายไปจนถึงการเป็นตัวของตัวเองอย่างสมบูรณ์ (Self-actualization)) ศิลปะบำบัดสายมนุษยนิยมมักให้ทำงานศิลปะชิ้นนั้นสะท้อนเองว่าสัญลักษณ์ที่ตนวาดนั้นใช้แทนอะไร

แต่ไม่ว่าจะเป็นศิลปะบำบัดที่อิงทฤษฎีใด การบำบัดเป็นการทำงานกับ “เรื่องราว” ของมนุษย์ โดยเรื่องราวที่ว่านั้นผูกโยงกับ “ตัวตน” (self) ของบุคคลนั้นๆ อย่างแยกไม่ออก ตามแนวคิดจิตวิทยาตะวันตก พัฒนาการของตัวตน (the development of self) เป็นเรื่องที่สำคัญมาก นักศิลปะบำบัดจึงต้องศึกษาทฤษฎีเหล่านี้ด้วยเหมือนกัน บางทฤษฎีนั้น ฉันเห็นว่ามันเป็นความแตกต่างทางวัฒนธรรม ซึ่งหากมองจากมุมจิตวิทยาตะวันตกแล้ว เด็กไทยคงมีความผิดปกติกันเกือบทุกคน โดยเฉพาะเรื่องกระบวนการปัจเจก (individualization) ที่

มองถึงความคิด ทักษะ ที่เด็กในช่วงวัยรุ่นเริ่มมีความเป็นตัวของตัวเอง และในเชิงวัฒนธรรม มองถึงพฤติกรรม ด้วย เช่น การแยกบ้านออกมาอยู่เอง ไม่อยู่กับพ่อแม่ เป็นเครื่องหมายแสดงความเป็นผู้ใหญ่ เป็นต้น

ฉันเองก็ยังเป็นผู้ใหม่มากในวงการนี้ มุมที่ฉันมองคงไม่อาจเรียกว่าจากผู้รู้ แต่เป็นผู้สนใจที่ทำการศึกษาค้นคว้าในเรื่องนี้

Josef E. Garai (ใน Judith Aron Robin, edit (2001)) นำเสนอเคสศิลปะบำบัดที่ใช้ทฤษฎีมนุษยนิยมเคสหนึ่ง ด้วยศิลปะบำบัด “เคนสามารถแก้ความขัดแย้งได้ด้วยตัวตน และมุ่งไปสู่ตัวตนที่แท้จริง (self-actualization)” (p. 155) เคนเป็นเด็กหนุ่มวัย 21 มีปัญหาทะเลาะกับแม่ แยกทางกับแฟนสาว เป็นลูกชายคนเดียว พ่อแม่หย่าร้าง เคนอยู่กับแม่ซึ่งมีลักษณะการปกป้องลูกสูง เคนมีความทรมานจากการซึมเศร้าและความรู้สึกผิดอย่างมาก ได้รับการวินิจฉัยว่าเป็น passive-aggressive dependency (เป็น personality disorder แบบหนึ่ง ซึ่งมีความไม่มั่นคงว่าตนเองจะสามารถดูแลชีวิตตนเองได้หรือไม่ และมีความกลัวการมีชีวิตอยู่โดยลำพัง อาการที่แสดงออก เช่น กลัวความผูกพันใกล้ชิด กลัวการแข่งขัน รู้สึกว่าตนเองตกเป็นเหยื่อ ไม่สามารถทำตามสัญญาไว้ได้ มีคำแก้ตัวและพูดโกหก เป็นต้น) รูปของเคนที่นำเสนอเป็นความฝันของเขามี 4 รูป รูปที่ 1 เป็นลิงใส่เสื้อ ซึ่งเคนบอกว่าเป็นตัวของเขาเองที่เล่นละครเอาใจแม่ รูปที่ 2 เป็นรูปพระราชินีในแจ็กเก็ตของกลาสีประทับบนบัลลังก์ เคนอธิบายว่าพระราชินีคือตัวเขาเอง บัลลังก์ช่วยให้เขารู้สึกมีอำนาจ ส่วนเสื้อกลาสีแสดงถึงจิตใจที่ร้ายแรง เคนเดาว่าภาพนี้แสดงความขัดแย้งระหว่างพ่อกับลูกในตัวของเขาเอง (อาจจะหมายถึงความเป็นผู้ใหญ่และความเป็นเด็กในตัวของเขาเอง – ผู้เขียน) ในช่วงเวลานั้นเองที่เคนขายภาพศิลปะของเขาได้ในราคาสูง เขารู้สึกประสบความสำเร็จ ได้พบรักใหม่ เคนรู้สึกขัดแย้งระหว่างการเดินทางบนถนนเส้นใหม่ กับการกลับมาสัมผัสเดิมที่ถอนตัว กลัวความล้มเหลว และเชื่อแม่มากเกินไป ภาพที่ 3 ของเคนแสดงออกซึ่งความขัดแย้งระหว่างการเปลี่ยนแปลงไปสู่คนใหม่กับการกลับมาเป็นคนเดิมที่ชินกับการพึ่งพิงคนอื่น (โดยเฉพาะแม่) เคนวาดกอริลล่า ราชินีใส่มงกุฎ บนหัวของกอริลลามีสัตว์ครึ่งนกครึ่งผู้หญิง ซึ่งเคนบอกว่าเป็นแม่ของเขาที่ไม่ยอมปล่อยให้เขาไป นักบำบัดได้วิเคราะห์ว่าภาพนี้มีความขัดแย้งในหลายประเด็นด้วยกัน เช่น ความบริสุทธิ์กับบาป ความดีกับความชั่ว หลายเดือนต่อมา คนกลับมาพร้อมอีกภาพหนึ่ง เป็นภาพที่แม่ของเคนนอนตาย และถูกตัดหัว มีลิงวิ่งอย่างลิงโลดอยู่ข้างๆ ผู้ชายสี่เหลี่ยมด้านหนึ่งคือเคนที่สามารถกำจัดความโกรธและหัวเราะได้ ผู้ชายสี่เหลี่ยมด้านหนึ่งนั้น เคนบอกว่าเป็น “ตัวตนที่จริงจังกว่า” (my more serious self) มีความเศร้ากับการจากไปของมารดาและต้องการใคร่ครวญถึงอิสระที่เพิ่งได้รับ ในกลุ่มศิลปะบำบัด มีคนหนึ่งสังเกตเห็นองคชาติของ “ตัวตนที่จริงจังกว่า” ซึ่งกำลังแข็งตัว เคนเพิ่งสังเกตเห็นเช่นกัน เขาอธิบายว่า การตายของแม่ทำให้เขามีความสุขกับเพศสัมพันธ์ได้โดยไม่ต้องรู้สึกผิด (pp. 155-160)

เคสข้างต้นนี้จะเห็นว่าการบำบัดข้างต้นเป็นการคลี่คลายปมบางอย่างที่ขมวดอยู่ในใจของบุคคล ซึ่งปมนั้นส่งผลต่อความทุกข์ในชีวิตอย่างมาก วิธีการที่ใช้คือให้เรื่องราวต่างๆ ได้เผยแสดงออกมาทางภาพ ผ่านสัญลักษณ์

จำนวนมาก การให้คนวาดตีความสัญลักษณ์เองอาจเป็นช่องทางหนึ่งที่เป็นโอกาสให้เขาได้เกิดการใคร่ครวญในชีวิต

ฉันเคยเข้าฟังการนำเสนอเคสที่ประสบความสำเร็จของนักศิลปะบำบัดคนหนึ่ง เคสนี้เป็นผู้หญิงที่พบเจอภาวะวิกฤติทางจิตใจ (trauma) หลายต่อหลายครั้งในชีวิต เคยผ่านการพลัดพรากสูญเสียมามาก นักศิลปะบำบัดเลือกประเด็นหนึ่งที่จะสร้างความทุกข์ให้เธอมาก คือประเด็นความรู้สึกผิด (guilt) ต่อแม่ของตัวเอง ซึ่งเกิดขึ้นจากที่บุคคลนั้นรู้สึกว่าตนเองไม่ได้ทำสิ่งที่น่าจะทำต่อบุคคลอื่นเป็นที่รักนั้น เมื่อบุคคลนั้นตายไป จึงรู้สึกผิดมากที่ไม่ได้ดูแล ไม่ได้เอาใจใส่เท่าที่ควร ความรู้สึกผิดนั้นติดตรึงอยู่ และยังมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจต่างๆ ในชีวิตค่อนข้างมากเลยทีเดียว

เคสนี้เป็นเคสที่นักศิลปะบำบัดผู้นั้นใช้เวลาค่อนข้างนานหลายเดือน กว่าที่จะพบเจอประเด็น (ว่าด้วยความรู้สึกผิด) เธอใช้กระบวนการหลายอย่างที่น่าสนใจในการค่อยๆ ดึงความรู้สึกของเคสออกมาเป็นภาพศิลปะในลักษณะต่างๆ (คล้ายคลึงกับกรณีของเคนที่มีสัญลักษณ์จำนวนมาก) ฉันจำไม่ได้แน่ชัดว่าสัญลักษณ์ที่เคสให้แม่ (ซึ่งตายไปแล้ว และเป็นคนที่เธอรู้สึกผิด) เป็นอะไร สมมติว่าเป็นนกสีขาว ประเด็นที่นักศิลปะบำบัดให้บุคคลนั้นทำงานต่อคือใช้สัญลักษณ์ของคนๆ นั้นมีความรู้สึกผิด “ประกอบสร้างเรื่องราว” (reconstruct the story) โดยผ่านงานศิลปะ มีนกสีขาวเป็นตัวแทนของแม่ เรื่องราวที่ประกอบใหม่ผ่านงานศิลปะนี้ฉันว่ามันมีความสำคัญในหลายนัยด้วยกัน คนที่ทำงานศิลปะชิ้นนี้ที่มีความรู้สึกผิด แม้ว่าจะเสมือนว่าเขากำลังสื่อสารกับแม่ (เพื่อบอกบางอย่างที่ไม่ได้บอก เพื่อทำบางอย่างที่ไม่ได้ทำ) แต่ที่จริงแล้วเขากำลังสื่อสารกับตัวเองต่างหาก สื่อสารกับใจของตัวเองที่ไม่ยอมคลายจากความรู้สึกผิดที่ยึดไว้อย่างแน่นหนา การประกอบสร้างเรื่องราวใหม่เป็นการนำเสนอ “ความเป็นไปได้” ที่จะออกจากการมองตัวเองเป็นแบบเดิมๆ แม้จะใช้เวลานานพอสมควรในการทำศิลปะบำบัด ในที่สุด ผู้ถูกบำบัดก็เป็นอิสระจากความรู้สึกผิดต่อแม่ได้

ฉันว่ารูปแบบที่คล้ายคลึงกันในสองเคสที่ประสบความสำเร็จคือการที่บุคคลได้หลุดออกจาก “ปม” บางอย่างที่มีอิทธิพลครอบงำชีวิตของเขามานาน ปมมีส่วนให้พวกเขาเป็นตัวตนที่มีดำเนินจนส่งผลต่อการดำเนินชีวิตและปฏิสัมพันธ์ค่อนข้างมาก (ฉันว่าเราทุกคนล้วนมีตัวตนที่มีดำเนินทั้งสั้น มีมากหรือน้อย ในประเด็นที่แตกต่างกัน) การที่เขาได้สื่อสารสัมพันธ์กับจิตใจภายในของพวกเขาได้ และเห็นความเป็นไปได้ในการประกอบสร้างเรื่องราวใหม่ ซึ่งแน่นอนว่า เมื่อเรื่องราวใหม่เกิดขึ้น ตัวตนใหม่ก็ย่อมเกิดขึ้นด้วย และเราหวังว่า ตัวตนใหม่นั้นพวกเขาจะมีความสุขมากขึ้น

ฉันไม่เคยมีประสบการณ์ในการถูกบำบัด ดังนั้น ฉันจึงไม่แน่ใจนักถึงประสิทธิภาพของการบำบัดในเชิงความยั่งยืน ประสบการณ์ของฉันคือการภาวนาช่วยทำให้เราเห็นเรื่องราวที่ปรุงขึ้นเอง เห็นกระบวนการปรุงในจิต

ของตัวเอง การจะเห็นว่ามันเป็นจริงเป็นจังเสียเหลือเกินก็ลดลง การจะไปจับฉวยหรือปักใจในเรื่องราวใดๆ ก็ลดลงด้วย

ในการไปปฏิบัติธรรมสิบวันที่ไม่มีการติดต่อสื่อสารในทุกรูปแบบครั้งหนึ่ง (ไม่พูดคุยกับใคร รวมถึงไม่มีการใช้โทรศัพท์มือถือด้วย) ในช่วงวันที่หกหรือเจ็ด จำได้ว่าฉันเกิดอาการว่างโหวงอย่างรุนแรง ทั้งๆ ที่ตอนอยู่ในสังคมปกติ ฉันไม่ได้เป็นคนชอบสังคม ชอบอยู่คนเดียวด้วยซ้ำ แต่ฉันก็ยังมีคนที่คุยด้วยแล้วเชื่อมโยงด้วยได้ มีงานที่ต้องทำ ฯลฯ ฉันเข้าใจแล้วว่าสิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนสร้างความหมายให้แก่เรา เป็น “แหล่งอ้างอิง” (reference) ไม่ว่าจะจะเป็นสิ่งที่เราชอบหรือไม่ก็ตาม อย่างน้อย การมี “สิ่ง” เหล่านั้น มันก็ยังเป็นสิ่งที่ใช้อ้างอิงว่าเราคือใคร เรื่องราวของเราเป็นอย่างไร (แม้แต่การชอบอยู่คนเดียวก็เป็นแหล่งอ้างอิงแบบหนึ่ง “น.ส. ก เป็นคนมีโลกส่วนตัวสูง” เป็นต้น) แต่ในยามที่เราไม่ได้เชื่อมโยงกับใครหรืออะไรเลย เรารู้สึกโหวงโหวงราวกับลอยอยู่ในห้วงอวกาศ ไม่มีแหล่งอ้างอิง แหล่งอ้างอิงเป็นสิ่งที่สำคัญเพราะมันจะนำพามาซึ่ง “เรื่องราว” ของคนๆ หนึ่ง และอันที่จริง สมบัติที่สำคัญยิ่งของตัวตนก็คือ “เรื่องราว” นี้เอง หากปราศจากเรื่องราว ตัวตนย่อมไม่มีความหมาย กลับจากการปฏิบัติธรรมหนั้น ฉันกลับสู่โลกเดิมของตัวเอง ด้วยความรู้สึกแปลกๆ เหมือนได้ถอยออกไปก้าวหนึ่งแล้วมองกลับมาในชีวิตตัวเอง เย็นวันนั้น เมื่อฉันขับรถครั้งแรกในรอบสิบสองวัน ฉันรู้สึกเหมือนตัวเองกำลังใช้ชีวิตของอีกคนหนึ่ง เป็นความรู้สึกที่แปลกมากทีเดียว เหมือนข้าวของเครื่องใช้เหล่านี้ไม่ได้เป็นของเรา เราแค่มาใช้ของๆ อีกคนหนึ่ง จำได้ว่าเป็นอย่างนี้อยู่วันสองวัน ฉันว่าการได้สัมผัสสภาวะสูญญากาศบ้างสักครั้งในชีวิตเป็นประสบการณ์ที่น่าสนใจมาก มันอาจไม่ได้ดีันรนเจ็บปวดเท่ากับความตาย แต่มันเป็นสภาวะที่เราไม่ได้เป็นเนื้อเดียวกับสิ่งที่เราปักใจมาตลอดว่าเป็นเรา คล้ายกับว่ามันมีช่องว่างบางอย่างอยู่ในระหว่างเรื่อนราวนั้นไม่ได้หายไปไหน เรายังจำได้ เรายังรับรู้อยู่ทุกเมื่อเชิ้อวัน เพียงแต่มันเหมือนไม่ได้แนบสนิทประดุจเป็นเนื้อเดียวกับ “เรา” เหมือนก่อนหน้านี้เท่านั้นเอง

เรื่องราวสร้างให้สิ่งต่างๆ ปรากฏขึ้น ฉันชอบมากตอนที่มิวเรียล ริวเคเซอร์ (Murial Rukeyser) เขียนว่า “จักรวาลสร้างจากเรื่องราว มิใช่จากอะตอม” (“The universe is made of stories, not atoms.”) เดวิด ลอยด์ (David Lloyd) เขียนตอบว่า “มิใช่จากอะตอมหรือ แน่ละ มันสร้างจากอะตอม นั่นก็เป็นเรื่องราวที่สำคัญเรื่องหนึ่ง” (Not atoms? Of course it is made of atoms. That’s one of our important stories) (David LLOY, The World is Made of Stories, Loc 35, Kindle) สิ่งต่างๆ มัน “มี” เพราะมีการผูกโยงเรื่องราวเข้าด้วยกัน มันถูกสร้างให้เชื่อมกันประดุจเครือข่าย ดังนั้นมันจึงดูแข็งแรง “ราวกับ” เป็นความเป็นจริงที่ไม่อาจทลายได้

ในกระบวนการศิลปะบำบัด จำเป็นอยู่เองที่นักศิลปะบำบัดจะต้องทราบเรื่องราวชีวิตของผู้เข้าร่วม จึงต้องมีการย้อนเล่าเรื่องราวชีวิตแต่หนหลัง ซึ่งรวมทั้งโลกทัศน์ของผู้เข้าร่วมที่มีต่อตนเองและต่อโลกด้วย

“ไม่ค่อยสบายใจเลย เวลาทำศิลปะบำบัด เหมือนต้องไปพูดคุยเรื่องราวเก่าๆ ของคนอื่น” ฉันเคยได้ยินเพื่อนบางคนเปรย “บางเรื่องเป็นเรื่องอกุศล มันจะดีหรือที่เราไปพูดคุยเรื่องอกุศลของเขา ทำให้จิตใจเป็นอกุศลไปด้วย”

ส่วนคำกล่าวต่อไปนี้ เป็นของฉันเอง

“การภาวนาไม่ได้เข้าไปยุ่งในเรื่องราว แต่การบำบัดกลับสนใจในเรื่องราว มันจะช่วยดับทุกข์ได้จริงหรือ”

ในช่วงเวลานั้น ฉันไม่ได้คิดว่าศิลปะบำบัดจะช่วยอะไรได้มากมาย ฉันเกือบที่จะเลิกเล่นกลองคันหลายครั้งด้วยสมมติฐานว่า “ศิลปะบำบัดก็ได้แค่นั้นแหละ” แต่สิ่งที่ยังยึดโยงฉันอยู่ก็คือ ฉันยังไม่อยากเลิกเล่นกลองคันต่างๆ ที่ยังเดินไปไม่สุด คือฉันยังไม่รู้จริงในเรื่องนั้นๆ บางทีจุดที่เราเดินอาจจะยังไม่ถึงไหน หรือยังไม่ถึงจุดที่จะพบคำตอบ ถ้าเราเดินออกมาก่อน เท่ากับเสียเวลาเปล่า ฉันจึงยังคงทำต่อ

ฉันทำต่อไป โดยที่มวย 3 คู่ในใจฉันยังไม่มีใครแพ้ใครชนะ คู่ที่หนึ่งคือ คุณค่าของศิลปะบำบัดในทัศนะของฉัน กับของคนอื่น (ฉันให้ค่าว่าเป็นการแสวงหาเป้าหมายชีวิต คนอื่นให้ค่าว่าเป็นการรักษาโรค) คู่ที่สองคือ ศิลปะบำบัดกับวิปัสสนาภาวนา และคู่ที่สามคือ เป้าหมายของการช่วยเพื่อนมนุษย์กับการบรรลुरुธรรม

มวยสามคู่นี้ บางครั้ง บางคู่ก็ผุดขึ้นมาในใจฉัน ส่วนใหญ่มันมักนอนสงบนิ่ง ฉันไม่รีบเร่งในการเป็นกรรมการห้ามมวย หรือหนุนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง (ด้วยการพยายามหาเหตุผล) ฉันยังคงคำศิลปะบำบัดต่อไป โดยมักเป็นคนเดินผ่านเวทีมวยเสียมากกว่า

---

3. เมื่อคำถามใหญ่สลายตัว

ฉันไปทำกิจกรรมศิลปะบำบัดต่อเนื่องเป็นปีที่ 2 จำนวนคนทั้งหมด 8 คน (เหลือ 7 คน หนึ่งคนที่ฉันทำศิลปะบำบัดกับเขาได้เพียงครั้งเดียวก็ต้องหยุด เพราะเขาถูกส่งตัวไปอยู่สถานบำบัดในต่างจังหวัดที่สามารถดูแลเขาได้ใกล้ชิด) ทั้งหมดเป็นคนใหม่ คนเก่ามีเพียงบีมคนเดียว

ในปีที่สองนี้ ฉันเพิ่มสถานที่ขึ้นอีก 1 แห่ง และยังทำที่มูลนิธิเดิมด้วย รวมเป็น 2 แห่ง คนที่ฉันเจอหลากหลายขึ้น ฉันยังขบถไกลเหมือนเดิม

คนสองกลุ่มที่ฉันทำงานด้วยนั้น เป็นกลุ่มคนที่แตกต่างกัน มีระดับการศึกษา วิถีชีวิต การทำงาน แตกต่างกันไปมาก แต่ความทุกข์แทบจะไม่แตกต่างกัน ความทุกข์ที่กลุ่มรุมมนุษย์ดูเหมือนจะวนซ้ำๆ อยู่ไม่ก้อย่างเท่านั้นเอง การที่ฉันได้พบเจอผู้เข้าร่วมที่หลากหลายขึ้น ทำให้ฉันได้ปรับวิธีการในเชิงเทคนิคอยู่บ้าง และได้เรียนรู้เพิ่มขึ้นหลายอย่าง เป็นต้นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างนักบำบัดกับผู้เข้าร่วมมีความสำคัญมาก อันจะนำมาซึ่งความ

ไว้วางใจ ซึ่งเป็นฐานสำคัญของการบำบัด รวมทั้ง การเรียนรู้ที่จะแบ่งเบาความทุกข์เฉพาะหน้าด้วย กระบวนการศิลปะ

ครั้งหนึ่ง ผีนเดินเข้ามาในห้องบำบัด หน้าที่ยูอี้ บอกว่า “หนูเครียดมากเลยครู” อันที่จริงวันนั้นฉันมีประเด็นอื่น จะให้ผีนทำ แต่ดูเหมือนว่าภาวะอารมณ์ที่ผีนเรียกว่า “ความเครียด” ครอบงวนผีนค่อนข้างมาก ฉันหยิบกระดาษ มาวางตรงหน้า ให้ผีนหลับตาหยิบสีขึ้นมาสองสี เมื่อผีนลืมตาขึ้น ฉันถามว่า “ความเครียดมันเป็นอย่างไง ผีนระบายมันออกมาเลย เอาออกมาจากข้างในเรา” ผีนใช้สีเทาระบายเป็นวงกลมหมุนวน แต่ละครั้งที่วนเหมือน ผีนจะใช้แรงมากขึ้น ผีนวนวงกลมวงแล้ววงเล่า แล้วก็พูดเองว่า “พอละ” (หลังจากนั้นก็เข้ากระบวนการ วิเคราะห์ว่าเครียดจากอะไร และมีหนทางอย่างไรในการอยู่กับความเครียด)

แม้ว่าฉันมักจะจัดกลุ่มตัวเองว่าน่าจะเป็นแนวมนุษยนิยม (Humanistic Approach) แต่ฉันก็เห็นว่าทฤษฎีของ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) ผู้ซึ่งแนวทางของเขาถูกจัดเป็นแนวทางจิตวิเคราะห์ (Psychoanalysis Approach) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า Freudian) หลายประเด็นมีความน่าสนใจและนำมาใช้ได้จริง มาร์กาเร็ต นัมเบอร์ก (Margaet Naumburg) เคยบอกไว้ว่าการ “ทำให้จิตไร้สำนึกปรากฏขึ้นในจิตสำนึก” (Making the unconscious conscious) เป็นเป้าหมายแรกๆ ของการบำบัด และบอกอีกว่า การ “ปลดปล่อย” จินตนาการ ของจิตไร้สำนึกผ่านการแสดงออกทางศิลปะ “อย่างฉับพลัน” เป็นหัวใจของแนวทางการศึกษาแนวนี้ (Judith Aron Robin, edit., p. 16)

ในทัศนะของฉัน เท่าที่สังเกตปฏิกิริยาของผู้เข้าร่วม ฉันเห็นว่ามันเป็นการบำบัดที่ช่วยให้อย่างน้อยที่สุด ช่วยลด ความรุนแรงของสิ่งที่กำลังครอบงำเขาอยู่ โดยเฉพาะอารมณ์แรงๆ

ผู้เข้าร่วมอีกคนหนึ่ง เพิ่งมีปัญหาแยกทางจากสามี ที่จริงปัญหามีอยู่นานแล้ว ในเรื่องของสามีไม่มีความ รับผิดชอบ แต่มันมาถึงจุดที่บีบหนไม่ได้ เมื่อเธอทราบว่าสามีไปมีผู้หญิงคนใหม่ และมีลูกด้วยกัน บีบหนออกมา จากห้องเช่า โดยเขาเอาลูกมาด้วย วันนั้นบีบเดินเข้ามาด้วยสีหน้าไม่ดีนัก ฉันถามว่าตอนนี้สถานการณ์เป็น อย่างไรบ้าง บีบเล่าให้ฟังอย่างยาวถึงการต้องตัดสินใจหลายอย่าง บีบพยายามใช้ความคิดที่เป็นเหตุเป็นผลเข้า ช่วยเพื่อให้ผ่านช่วงเวลาอันยากลำบาก เมื่อฉันถามบีบว่า ตอนนี้รู้สึกอย่างไร บีบนิ่งไปนิดหนึ่ง แล้วบอกว่า “เสียใจ”

บีบใช้สีส้มระบายเป็นเส้นขึ้นๆ ลงๆ ฉันถามว่า “มีความรู้สึกอะไรอีก” บีบตอบว่า “โกรธ แค้น” แรงที่ลงไปกับ สีหนักมากขึ้นจนสีหักเป็นท่อนเล็กๆ บีบก็เก็บขึ้นมาระบายต่อ กระดาษหมดไปหนึ่งแผ่น ฉันรู้สึกว่าคุณรู้สึก ของบีบยังไม่หมด จึงยื่นแผ่นที่สองให้ บีบระบายสีเดิม ด้วยน้ำหนักที่แรงมากจนหมดเนื้อที่ของกระดาษแผ่นที่ สอง ฉันถามบีบว่า “อยากทำอะไรต่อ” บีบบอกว่า “อยากฉีก อยากทำลาย” หลังจากที่บีบฉีกกระดาษแล้ว เธอก็บอกว่า “หนูอยากทำลายมัน” เจียบไปพักหนึ่ง เธอบอกว่า “หนูอยากเผามัน เดี่ยวหนูมานะ ไปเอา กระดาษก่อน” บีบหายไปประมาณ 2 นาที เธอลับมาพร้อมแชมสแตนเลสใบหนึ่งและไฟแช็คหนึ่งอัน ที่ห้อง

บ่าบัตมีระเบียบ ปีมเอาชามสแตนเลสไปวางที่นั่น ฉันทยกโต๊ะเตี้ยที่มีกระดาษที่ปืมฉีกออกไปวาง ปีมหยิบกระดาษแผ่นเล็กขึ้นมา จุดไฟแช็ค หลนไฟที่กระดาษแผ่นนั้น แล้ววางลงบนชามสแตนเลส ปีมค่อยๆ หยอดกระดาษทีละแผ่นๆ วางบนชาม มีฉันทยืนมองเป็นพยาน

ฉันทมองปืม และมองเปลวเพลิงในชามสแตนเลสสลับกัน มีความรู้สึกที่อารมณ์ดูเปลวเพลิงของปืมค่อยลดระดับลง เรายืนมองกระดาษที่ค่อยๆ ไหม้เป็นสีดำ และกลายเป็นเถ้าสีขาวด้วยกัน ก่อนที่ปืมจะรีบหยิบชามสแตนเลส ฉันทบอกปืมว่า “ระวังร้อนนะ” ปืมหยุดนิดหนึ่ง บอกว่า “จันที้ยวค้อยมาเอา” ฉันทกับปืมเข้าไปนั่งรอที่ห้องบ่าบัต ฉันทหยิบแปรงโดว์ให้ปืมก่อนหนึ่ง ปืมขยำแปรงโดว์แรงๆ ตอนนั้นเอง มีคนมาเคาะประตู โพล่หน้ามาถามด้วยความตื่นตระหนกว่า “มีอะไรไหมหรือเปล่า ได้กลิ่นไหมๆ” เมื่อเขาไม่เห็นมีอะไรผิดปกติก็ผละออกไป ปืมลุกขึ้นบอกว่า “หนูจะเอามันไปเทในส้วม” ฉันทไม่ได้ตามเข้าไปดูด้วย เมื่อปืมเดินกลับเข้ามาในห้องบ่าบัต ฉันทรู้สึกที่ปืมมีหน้าตาเข้มขึ้นขึ้น ฉันทถามว่า “เป็นไง” ปืมบอกว่า “ดีขึ้นนิดหน่อย” ฉันทถามว่า “ที่กำจัดไปมันคืออะไรเธอ” ปืมบอกว่ามันเป็น “ความรู้สึกที่ไม่ดีของหนู”

ในช่วงหลังๆ มานี้ ฉันทพบว่าตัวเองปรับเปลี่ยนประเด็นและวิธีการที่จะทำกับผู้ที่เข้าร่วมได้เร็วขึ้น บางครั้ง ฉันทเตรียมประเด็นหนึ่งและวิธีการหนึ่งเอาไว้ แต่เมื่อเจอสถานการณ์เฉพาะหน้าที่แตกต่างกันไป หลายครั้งที่ฉันทปรับทั้งประเด็นและวิธีการในสถานการณ์เฉพาะหน้า การ “อ่าน” ผู้เข้าร่วมมีความสำคัญมาก ซึ่งน่าจะจะมีฐานมาจากความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มันมีความจำเป็นเพื่อจะได้ออกแบบกระบวนการที่ตอบโจทย์ความทุกข์ของผู้เข้าร่วมได้ใกล้เคียงที่สุด ทั้งนี้ ไม่ได้หมายความว่าฉันทแน่ใจว่ากิจกรรมที่ฉันททำนั้นดีงามถูกต้องเสมอไป กิจกรรมที่ทำกับปืมที่เล่าในย่อหน้าก่อนนั้น ฉันทยังมานึกในภายหลังว่า ถ้าเรามีทางเลือกอีกทางหนึ่ง คือให้อารมณ์ความรู้สึกที่ไม่ดี มันเป็นเรื่องขบขันได้ ก็น่าจะดีอยู่เหมือนกัน อย่างไรก็ตาม ในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในตอนนั้น วัตถุประสงค์คือเพื่อปลดปล่อยความโกรธของปืมออกมา เว้นเสียแต่ว่า ถ้าปลดปล่อยแล้ว และเห็นว่าใจปืมมีพื้นที่ที่จะรับการเรียนรู้ เราอาจเสริมสิ่งอื่นไปได้บ้าง

ครั้งหนึ่ง ฉันทวางแผนไว้ว่าจะทำกิจกรรมหนึ่งให้เสร็จภายในหนึ่งหน แต่ปรากฏว่า ตอนที่ผู้เข้าร่วมเล่า นั้น มีประเด็นสำคัญบางประเด็นปรากฏขึ้น และเราลงลึกไปในประเด็นนั้น ทำให้เวลาที่จะใช้ในกิจกรรมนี้ไม่เพียงพอ ฉันทเห็นการคำนวณในใจของตัวเองอย่างรวดเร็ว ‘จะตัดบทดีไหม เพราะถ้าหนหน้าต้องทำปิดกิจกรรมแล้ว’ ‘ถ้าตัดบท จะเสียบรรยากาศมาก เขาเพิ่งเล่าเรื่องสำคัญไป’ ‘มีเวลากี่นาที ถ้าตัดบท จะทำกิจกรรมที่เหลือทันไหม’ ฉันทแอบก้มมองนาฬิกาข้อมือ ‘อีกสิบห้า นาที ไม่น่าทัน รีบเดินไป กิจกรรมที่เหลือสำคัญด้วย ต้องใช้เวลาหน่อย อีกอย่าง เตี่ยจะมีผู้เข้าร่วมคนต่อไปเข้ามา เตี่ยจะไปกินเวลาคนอื่น’ ฉันทพบว่าตัวเองมีความยืดหยุ่นขึ้นมาก ความ “เป๊ะ” ที่ตัวเองวางไว้ลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด

ถ้าใครเคยภาวนาในรูปแบบ ช่วงแรกๆ ถ้ายังจำกันได้ คงจะจำได้ว่ามีเรื่องราวมากมายที่ผุดขึ้นสู่การรับรู้ของเรา หลายคนอาจรู้สึกอึดอัดคับข้องใจ ทำไมนะ ฉันมาภาวนาเพื่อให้จิตสงบ มันไม่สงบสักที ฉันมาภาวนาเพื่อให้เกิดปัญญา แล้วนี่อะไร มีแต่เรื่องเก่าๆ เรื่องอกุศล ฉันเคยทะเลาะกับคนนี่ ฉันเคยไปทำไม่ดีกับใคร มีใครบ้างที่ใจร้ายกับเรา มันมีแต่เรื่องเก่าๆ ที่ไม่ได้ทำให้เกิดปัญญาเลย ลอยขึ้นมาอยู่นั่น

เช่นเดียวกับตอนที่ทำศิลปะบำบัดในครั้งแรกๆ เรื่องราวต่างๆ ในชีวิตของผู้เข้าร่วมไหลล้นพรุ้งพรุ้ง สิ่งทีออกมาพร้อมกับเรื่องราวก็คืออารมณ์ ความรู้สึก ที่บางครั้งมันท่วมท้น “พีไม่ได้ร้องไห้มาสี่เดือนแล้ว” ผู้เข้าร่วมกระบวนการคนหนึ่งบอกฉัน เราเพิ่งทำศิลปะบำบัดด้วยกันครั้งแรก “ปกติพีไม่ค่อยร้องไห้ นะ แต่ได้ร้องบ้างก็รู้สึกดี” เธอบอก

ฉันยังจำได้ว่า ตอนที่ฉันไปภาวนาในรูปแบบสัปดาห์เมื่อหลายปีก่อน มีอยู่ครั้งหนึ่งที่ฉันนึกถึงคนๆ หนึ่ง แล้วรู้สึกได้ถึงความร้อนที่อยู่ในอก ความโกรธสำแดงทางกายอย่างชัดเจน ดวงตาของฉันที่หลับอยู่มันกลับกระพริบถี่ๆ ด้วยไฟโทสะที่พวยพุ่ง รวมถึงการหายใจหอบแรง เหล่านี้คือ “พายุอารมณ์” (storm) ที่ฉันเผชิญอีกหลายครั้งในช่วงเวลาของการภาวนาในรูปแบบ

บางที ประเด็นสำคัญอาจไม่ใช่พฤติกรรมการร้องไห้ หรือ ปฏิกริยาความโกรธที่แสดงออกทางกาย แต่เป็นการรู้ว่ากำลังเกิดอะไรขึ้น

การ “รู้” ว่ากำลังเกิดอะไรขึ้นภายในใจ อาจไม่จำเป็นต้องมีการรับรู้ที่ชัดเจน คอยติดตามตลอด เพียงการรับรู้เบาๆ ที่ห่างออกมาระยะหนึ่ง ก็เพียงพอแล้ว

ในกรณีแรก นักศิลปะบำบัดที่อยู่ข้างๆ ผู้เข้าร่วม ทำหน้าที่เป็นพยานในการรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นนั้น เป็นการรับรู้เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้วางใจ อุ่นใจ ว่ามีอีกคนหนึ่งที่ยอมรับในสภาวะที่เกิดขึ้นของเราได้

ในกรณีที่สอง ในสภาวะหนึ่งที่มีพายุอารมณ์เกิดขึ้น ผู้ที่เจริญสติรับรู้อยู่เบาๆ ว่ามีบางสิ่งบางอย่างเกิดขึ้นแล้ว ภายในใจในใจ รับรู้ประดุจเป็นพยาน ว่ามีบางสิ่งเกิดขึ้น ณ ขณะนั้น เพียงแค่ดูไปเรื่อยๆ ตามสภาวะที่เกิดขึ้นจริง

ฉันว่านักศิลปะบำบัดกำลังทำหน้าที่เป็น “ผู้รับรู้” ให้กับผู้เข้าร่วม และที่มากขึ้นมาอีกหน่อย ก็คือเป็น “ผู้สนับสนุน” ด้วย ว่ามีใครคนหนึ่ง “รับได้” ถึงพายุอารมณ์ของผู้เข้าร่วม อันเกิดจากสิ่งที่เขาผ่านมันมาในชีวิต ซึ่งมันอาจไม่ใช่เรื่องดีงามนัก มันจึงมักถูกเก็บกักและคุกรุ่นอยู่ภายใน

เราไม่อาจปฏิเสธความสำคัญของ “เรื่องราว” ของคนๆ นั้นที่มันประกอบสร้างความเป็นเขาได้ มันไม่ได้เป็นเพียงเรื่องราวในเชิงข้อมูลเท่านั้น แต่ประกอบด้วยอารมณ์ ความรู้สึก และความทรงจำ ซึ่งเราไม่มีวันรู้ได้ว่ามันเป็นความทรงจำจากเหตุการณ์นั้นจริงๆ (as fact) หรือมันเป็นความทรงจำที่ผสมความรู้สึกของเขาด้วย ซึ่งแม้หากเป็นอย่างหลัง นักบำบัดก็น่าจะยอมรับมันอย่างที่ยอมรับได้ เพราะเราไม่ได้กำลังทำเก็บข้อมูลเพื่อทำวิจัย

ตามแนวทางของวิทยาศาสตร์โลกที่เชื่อใน “ข้อมูลบริสุทธิ์” (ที่เชื่อว่ามีข้อมูลที่แยกต่างหากจากผู้รับรู้ข้อมูล อันเขาเรียกว่า “ไม่มีอคติ” ฉันทเองไม่เชื่อว่า “ข้อมูลบริสุทธิ์” นั้นมีอยู่จริงๆ ในโลกนี้ แม้การหล่นของลูกแอปเปิ้ลก็ต้องมีการรับรู้ของนิวตันเข้าไปเกี่ยวข้องอยู่ดี) แต่เรากำลังอยู่กับเขา เพื่อจะเห็นว่าโลกของเขาเป็นอย่างไร ความทรงจำที่ปรุงแต่งก็เป็นส่วนหนึ่งของโลกของเขาด้วยเช่นกัน การส่องถ่ายเรื่องราวออกมาในช่วงแรกๆ ซึ่งเจือปนไปด้วยอารมณ์ความรู้สึก ที่บางครั้งรุนแรงมาก จึงเป็นเรื่องปรกติธรรมดาอย่างยิ่ง ทั้งในการภาวนาและในการบำบัด

เมื่ออารมณ์ความรู้สึกที่เข้มข้นได้ส่องถ่ายออกมาบ้าง ทำให้มีพื้นที่ว่างมากขึ้นในใจที่จะเปิดรับสิ่งใหม่เข้าไปได้ ในเวลานี้เอง หากคนที่ภาวนา ยังภาวนาอยู่สม่ำเสมอ จิตอาจะค่อยๆ ซึมซับลักษณะใหม่ คือการภาวนา เข้าไปอย่างช้าๆ โดยที่นิสัยเดิม เช่น การโกรธง่าย การคิดเยอะ ยังคงมีอยู่ และยังคงเป็นนิสัยหลักอยู่ เพียงแต่มีสิ่งใหม่แทรกไปอย่างช้าๆ ฉันทว่าจุดนี้เป็นจุดอันตรายมากสำหรับคนภาวนา เพราะในช่วงเวลานี้ คนรอบข้าง เริ่มจับตามอง “ยายคนนี้ไปปฏิบัติธรรม ดูซิว่าพฤติกรรมจะดีขึ้นไหม” โดยที่เจ้าตัวเองก็ยังใหม่มากต่อการสร้างพฤติกรรมใหม่ให้จิต เพิ่งจะซึมซับไปบ้างเพียงเล็กน้อย อาจจะน้อยมากถึงยังไม่ซึมเลย นิสัยเดิมที่เคยครอบงำมาตลอดชีวิตยังเป็นใหญ่อยู่ ดังนั้นการหวังที่จะเห็นการเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลานี้จึงเป็นไปได้ยากมาก แต่คนรอบข้างก็คาดหวังไปแล้ว และอาจมีคำพูดประมาณว่า “ไปภาวนา แทนที่จะดีขึ้น เหมือนเดิม” หรือมีบางคำพูดที่ทำให้เสียกำลังใจไปเลยว่า “ซิไม่โหดนักกว่าเดิมอีก” และมีคำอธิบายต่อมามากมายว่าไปติดสมณะบ้าง ไปกตอกรรมไว้บ้าง ซึ่งคำกล่าวเหล่านี้ในบางกรณีก็มีความเป็นไปได้เช่นกัน แต่ประเด็นที่สำคัญคือ การที่คนเราจะหยุดความเคยชินเดิมๆ นั้นไม่ใช่เรื่องง่าย คนโกรธง่าย คนคิดเยอะ จะให้หยุดทันควันคงเป็นไปได้แค่โกรธน้อยลงบ้าง หรือลดความรุนแรงลงบ้าง หรือคิดแล้วรู้ตัวเร็วขึ้น ก็นับว่าเปลี่ยนแปลงบ้างแล้ว วิปัสสนาภาวนานั้นเน้นการ “แค่รู้” ซึ่งเป็นการฝึกนิสัยใหม่ จากเดิมที่ไม่เคยรู้ แต่ “เป็น” สิ่งนั้นๆ มันจึงต้องอาศัยการสั่งสมด้วยการฝึกฝนบ่อยๆ ในระยะเวลาหนึ่ง

เช่นเดียวกับกระบวนการศิลปะบำบัด เราอาจจะวางแผนได้ วิเคราะห์ผู้เข้าร่วมได้บ้าง และพอจะเห็นว่าประเด็นไหนที่เราจะออกแบบให้เขาได้เรียนรู้ แต่เอาเข้าจริง เขาจะเรียนรู้ได้แค่ไหน หรือเรียนรู้อะไร มันเกินการควบคุมของเราแล้วจริงๆ ผลที่จะหวังได้จากกระบวนการศิลปะบำบัดจึงไม่ออกมารวดเร็วทันใจ ต้องมีการส่องถ่ายพายุอารมณ์ มีการสร้างความไว้วางใจ การที่ให้ได้กลับมาอยู่กับสภาวะภายในของตัวเอง และถ่ายทอดออกมาเป็นงานศิลปะ ล้วนแต่ต้องค่อยเป็นค่อยไปทั้งสิ้น การทำซ้ำ ความต่อเนื่อง จึงมีความจำเป็น เช่นเดียวกับการภาวนาเหมือนกัน การสร้างนิสัยใหม่นั้นไม่ใช่การหักโหมสร้างทีเดียว แต่เป็นการซ้ำแรกแรก ซึม

ในบางครั้ง สำหรับผู้เข้าร่วมศิลปะบำบัดที่ยังเปราะบางมาก ในขณะที่ยังไม่พร้อมที่จะเรียนรู้ประเด็นบางอย่าง ในตัวเอง ฉันให้เขาขึ้นไปในสิ่งที่สื่อถึงคนหรือองค์กรหรือชุมชนที่สนับสนุนให้เขาผ่านช่วงวิกฤติหรือช่วยให้เขาประสบความสำเร็จในชีวิต เพื่อให้เขาตระหนักว่าเขาไม่ได้เดินอยู่คนเดียว

มาเหมียวเป็นคนที่เปราะบางมาก โดยเฉพาะประเด็นการเป็นคนที่ไม่มีความต้องการ ซึ่งเป็นสิ่งที่มาเหมียวต้องเผชิญตั้งแต่ยังจำความไม่ได้ ฉันขอไม่เล่าประวัติของมาเหมียวในที่นี้ เอาเป็นว่าเมื่อสองปีก่อน มาเหมียวได้รับการวินิจฉัยว่าเป็นโรคซึมเศร้า ตอนนี้อยู่กับลูกชายอายุเจ็ดขวบหนึ่งคน ซึ่งเป็นสมาธิสั้น

ฉันกับมาเหมียวมีความสัมพันธ์กันในระดับดี แต่สังเกตได้ว่า คราใดที่ฉันมีภารกิจอื่นที่ต้องหยุดกิจกรรมศิลปะบำบัดไปช่วงหนึ่ง เมื่อฉันกลับมา จะเกิดอาการ “ต่อไม่ติด” กับมาเหมียว มาเหมียวจะดูห่างเหินประดุจเราเป็นคนแปลกหน้าที่เพิ่งเคยเจอกันครั้งแรก การปกป้องตนเองของมาเหมียวดูจะเป็นไปในการปิดตัวเอง ปฏิเสธความสัมพันธ์ ไม่ไว้วางใจมนุษย์ อาจเพราะมาเหมียวเจอความผิดหวังมาจากการไว้วางใจมนุษย์

ครั้งหนึ่งฉันให้มาเหมียวไปคนที่ช่วยให้มาเหมียวผ่านวิกฤติชีวิตหรือสนับสนุนให้ประสบความสำเร็จในชีวิต ฉันเห็นมาเหมียวไม่ได้ใช้เวลาคิดนาน ก็รู้สึกดีใจ มาเหมียวขึ้นเป็นรูปคน 3 คน แล้วเหมือนลึกลงแล้วจะขึ้นต่ออีกหรือไม่ แต่แล้วก็หยุดขึ้น วางแปงโดว์ที่เล็กลงข้างๆ บอกฉันว่า “เสร็จแล้ว”

สองในสามคนเป็นญาติฝ่ายพ่อของมาเหมียว เป็นสามภรรยาด้วยกัน มาเหมียวบอกว่าช่วยเหลือตั้งแต่มาเหมียวยังอยู่ชั้นประถม “พาไปเที่ยว” “พาไปโบสถ์” จนถึงตอนโตก็ยังช่วยเหลือเรื่องเงิน “คาร์ดมอเตอร์ไซค์” และ “ช่วยหนุนใจ” ส่วนอีกคนหนึ่งคือลูกชายของมาเหมียวเอง “เป็นกำลังใจ” ฉันถามว่า มาเหมียวขึ้นตัวเองด้วยมั๊ย มาเหมียวจึงขึ้นตัวเอง และวางตรงปลายแถว ทั้งสี่คนจะยืนเป็นเส้นตรงและหันหน้าไปทางเดียวกัน ฉันถามว่า ยืนยังไงดี มาเหมียวจึงเอาตัวเองออกจากแถว มาเป็นยืนหันหน้าเข้าหาญาติทั้งสองคน และเอาลูกชายมายืนข้างๆ ตัวเอง ฉันเห็นมาเหมียวมองภาพนั้นเงียบๆ อยู่ครู่หนึ่ง รู้สึกสัมผัสได้ถึงความรู้สึก “เป็นครอบครัว” ฉันถามมาเหมียวว่า “มองภาพนี้แล้วรู้สึกยังไง” มาเหมียวตอบว่า “อบอุ่น” เมื่อถามว่า ตอนนี้อยู่อย่างไร มาเหมียวตอบว่า “ไม่ได้อยู่คนเดียว” ฉันสะท้อนกลับว่า “เรายังมีคนที่อยู่กับเราเสมอนะ ไม่ว่าเราจะผ่านเหตุการณ์อะไร จะดีจะร้าย บางครั้งเราอาจพลาดพลั้งไปบ้าง แต่ยังมีคนที่ยังอยู่กับเรา เป็นห่วงเรา ไม่เคยห่างหายจากเราไปเลย ไม่ว่าเราจะเป็นอย่างไง มาเหมียวไม่ได้อยู่คนเดียวในโลกนี้” ฉันรู้สึกว่ามาเหมียวตั้งใจฟังอย่างประหลาด ทำให้ช่วงเวลาสั้นๆ นั้นเป็นประดุจช่วงเวลาศักดิ์สิทธิ์ เหมือนถ้อยคำเหล่านี้ได้ไหลซึมเข้าไปในใจอันแห้งผากของเขา ถ้อยคำออกจากปากฉันก็จริง แต่ว่ามันถูดออกมาจากชีวิตจริงของมาเหมียว เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญแต่ช่างมีอยู่น้อยนิดเหลือเกินในชีวิตของเขา ฉันเพียงย้ำว่ามาเหมียวยังมีส่วนนี้อยู่ในชีวิตนะ มาเหมียวยังมีคนที่รักมาเหมียวอยู่ ไม่ได้เป็นเหมือนลูกบอลที่คนนั้นเตะไปทาง คนนั้นเตะไปอีกทาง และสุดท้ายก็ไม่มีใครต้องการ ไม่ใช่ซะ เป่าเลย หลักฐานที่สำคัญคือคนเหล่านี้ทำอะไรที่รักและอยู่เคียงข้างมาเหมียวมาโดยตลอด ไม่ว่าจะยามทุกข์หรือยามสุข ไม่ว่าจะพลาดพลั้งหรือประสบความสำเร็จ ถ้อยคำเหล่านี้ หากกล่าวให้คน

ที่มีความสมบูรณ์พร้อม พ่อแม่พี่น้องญาติมิตรฟัง อาจไม่มีความหมายอะไรเลย (หรือเห็นเป็นเรื่องไร้สาระ) แต่สำหรับมาเหมี่ยว หนึ่งในชั่วโมงที่ทำศิลปะบำบัดประเด็นนี้มีความหมายอย่างยิ่ง มันอาจไม่ใช่เรื่องราวใหม่ แต่เป็นเรื่องราวที่ก่อนหน้านี้ถูกกลบเลือนด้วยเรื่องราวด้านลบในชีวิต ไม่ว่าจะเป็นโรคซึมเศร้า ลูกคือ งานนำ เบื่อหน่าย เมื่อเราหยิบประเด็นด้านที่เป็นพลังชีวิตให้ออกมาจากตัวเขา มันจึงมีส่วนช่วยสร้างเสริมความมั่นคงในใจของเขาขึ้นมาบ้าง อย่างน้อยก็ในระยะหนึ่ง

ฉันไม่รู้ว่ สิ่งที่ฉันเคยเห็นเป็น “คำถามใหญ่” มันหายไปจากใจฉันไปตั้งแต่เมื่อไร ฉันเพิ่งสังเกตว่าในย่อหน้าที่แล้วที่เล่าถึงมาเหมี่ยว ในประโยคสุดท้าย “มันจึงมีส่วนช่วยสร้างเสริมความมั่นคงในใจของเขาขึ้นมาบ้าง อย่างน้อยก็ในระยะหนึ่ง” นั้น ฉันน่าจะมีความคิดว่า “อย่างน้อยก็ในระยะหนึ่ง” มันแสดงถึงความไม่ยั่งยืน มิใช่หรือ แต่เปล่า ประเด็นของฉันไม่ได้เกี่ยวกับยั่งยืนหรือไม่ ถ้ายั่งยืนก็ดี ถ้าไม่ยั่งยืนก็ได้ สิ่งที่สำคัญคือมันช่วยเขาได้บ้างหรือไม่ต่างหาก

คำถามใหญ่ที่เคยรบกวนใจฉัน ตอนนี้ฉันจำมันไม่ได้แล้ว ต้องถอยกลับไปดูว่ามันมีอะไรบ้าง

ข้อแรก คุณค่าของศิลปะบำบัดในทัศนะของฉันทันกับคนอื่นที่เคยเป็นความขัดแย้งนั้น อยู่ตรงที่ว่าฉันเห็นว่าศิลปะบำบัดเป็นการแสวงหาเป้าหมายของชีวิตในเชิงจิตใจ (ค่อนข้างสูงส่ง) ในขณะที่คนอื่นๆ มองว่าน่าจะช่วยบำบัดโรค เช่น โรคซึมเศร้า เมื่อฉันย้อนทวนแล้ว เกิดคำถามต่อคนที่ตั้งคำถามใหญ่ว่า ทำไมเธอ ศิลปะบำบัดมีวัตถุประสงค์ที่กว้างขวางได้นะ ตั้งแต่การช่วยบำบัดโรค ควบคู่ไปกับการใช้ยาเพื่อช่วยรักษาอาการ โรคต่างๆ ไม่ว่าจะทางกาย จิต หรือจิตวิญญาณนั้น หลายครั้งมันแยกกันไม่ออก หรือหากมันแยกกันออก ก็แล้วทำไม หรือ การช่วยคนให้พ้นจากความทุกข์เฉพาะหน้า บางครั้งก็เป็นเรื่องจำเป็นเหมือนกัน เราช่วยตรงไหนได้ก็ช่วยมันเป็นไปได้หรือ หากใครสักคนเผชิญความเครียดที่หนักหนา ใจของเขาปักอยู่กับความเครียดนั้น แต่เราพยายามให้เขาได้ตระหนักถึงสถานะเป็นหนึ่งในเดียวกับสรรพสิ่ง (Oneness) ซึ่งเป็นการแตะสัมผัสเป้าหมายทางจิตวิญญาณ เขามีความทุกข์แบบไหน เราก็ต้องช่วยเขาตามแบบที่จะเหมาะกับเขา แบบที่สามารถบรรเทาเบาบางความทุกข์ของเขาได้ เจตนาที่จะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์หรือสรรพสัตว์ ควรเป็นไปเพื่อความสุขของพวกเขา หรือบรรเทาเบาบางความทุกข์ของพวกเขา ไม่ใช่เพื่ออุดมคติ (อันสูงส่ง) ของเราเอง ในทัศนคติของเรา เราอาจเห็นว่าเรื่องจิตวิญญาณนั้นสูงส่ง ดึงดูด หากใครได้แตะสัมผัส มันจะกล่อมเกลาคิดใจเขาได้มาก นี่เป็นความปรารถนาดีของเรา ฉันทว่าต้องระวังอยู่เหมือนกัน ว่าการกระทำในนามของ “การช่วยเหลือ” นั้น เป็นวาระ (agenda) ของใคร เป็นวาระของผู้ให้ความช่วยเหลือ เพราะว่าฉันอยากช่วยในแบบนี้ โดยไม่ได้คำนึงถึงผู้รับ การช่วยเหลือ หรือไม่

ฉันรู้สึกว้าวาระแห่งศิลปะบำบัดที่ในอดีตนั้น ฉันมีตัวเองเป็นศูนย์กลาง ได้ค่อยๆ เคลื่อนออกไปสู่ผู้เข้าร่วมกระบวนการศิลปะบำบัดทีละน้อยๆ และอันที่จริง เมื่อศิลปะบำบัดแต่ละครั้งได้ตอบโจทย์ของผู้เข้าร่วมหรือเป็นวาระของผู้เข้าร่วมจริงๆ มันก็ตอบโจทย์หรือเป็นวาระของฉันด้วยเช่นเดียวกัน

ข้อที่สอง ประเด็นว่าศิลปะบำบัดนั้นยังอยู่กับเรื่องราว ในขณะที่วิปัสสนาภาวนาเป็นการ “รู้” ที่ตัดเรื่องราวตอนที่ฉันพูดถึงความขัดแย้งในประเด็นนี้ ดูเหมือนฉันจะให้คำวิปัสสนาว่าสูงกว่าศิลปะบำบัด ซึ่งสอดคล้องกับข้อที่สาม เมื่อเพื่อนคนหนึ่งเคยทักท้วงฉันว่า การมาช่วยคนด้วยกระบวนการศิลปะบำบัด เป็นการมาสัมผัสความทุกข์ของคนอื่น อาจทำให้ตัวเราเกิดการ “เนิ่นช้า” ในหนทางทางจิตวิญญาณที่มีเป้าหมายเพื่อมุ่งสู่การหลุดพ้น ฉันถอตรัสว่า เพื่อนเป็นห่วงในสองประเด็น

หนึ่งคือ การต้องมาสัมผัสรับรู้ถึง “พลังแห่งความทุกข์” ของคนอื่น ๆ อันเป็นพลังแห่งอกุศล ที่อาจมาบั่นทอนกุศลจิตของเรา

หนึ่งคือ การต้องเสียเวลาในการที่ต้องมาช่วยคนอื่น แทนที่จะไปภาวนาเพื่อให้เกิดปัญญา เพื่อนำไปสู่หนทางแห่งการหลุดพ้น

ความขัดแย้งสองข้อหลังนี้ เคยมีอิทธิพลมากเลยทีเดียว ฉันรู้ว่า ที่จะเลิกทำศิลปะบำบัดไปแล้วเหมือนกัน โดยเฉพาะในตอนก่อนที่จะเริ่มทำในปีที่สอง หากว่ามันจะทำให้การออกจากสังสารวัฏฏ์ของฉันเนิ่นช้าลงไปอีก

หากแต่น่าแปลกที่ฉันก็ยังไปทำศิลปะบำบัดต่อไป เป็นแรงผลักดันจากภายในกระมังที่ยังไม่ให้อันหยุดในตอนนั้น มีการปะทะกันระหว่าง แรงจากห้วงสมอง จากเหตุผล จากสิ่งที่เราเคยรู้มาในอดีต (ว่าเป้าหมายของการออกจากสังสารวัฏฏ์ (อรหัตตภูมิ) กับ เป้าหมายของคนที่ปรารถนาพุทธภูมิคือช่วยคนอื่นเพื่อสะสมบารมีเป็นพระโพธิสัตว์ และพระพุทธเจ้าต่อไปนั้นแตกต่างกัน) กับ แรงจากความรู้สึกภายใน ที่ไม่มีเหตุผลอะไรเลย มีเพียงแรงผลักดันให้ทำต่อไป โดยมันไม่ได้คำนวณถึงผลได้ผลเสียอะไรเลย มีแค่ความรู้สึกว่า “ทำเถอะ....ดี” แค่นี้จริงๆ

คราใดที่ฉันพยายามใช้เหตุผลกับตัวเอง จะเป็นเรื่องที่เหนื่อยมาก ฉันเชื่อว่าเราแต่ละคนมาอยู่บนโลกมนุษย์นี้ก็ด้วยเจตจำนงบางประการที่ยิ่งใหญ่กว่าเหตุผลระดับตรรกะมากนัก เหตุผลในระดับตรรกะเป็นเพียงความพยายามของมนุษย์ ผู้ซึ่งเห็นความจริงเพียงเศษเสี้ยว และพยายามเอาเศษเสี้ยวเล็กๆ ของความจริงที่ว่ามันมาประติดประคอง ประดับตกแต่งให้อลังการ ประจวบจันเป็นความจริงทั้งหมด

ในช่วงเวลาแห่งความขัดแย้งนั้นเอง ฉันก็ยังไปจัดกระบวนการศิลปะบำบัด วันหนึ่ง ฉันบันทึกไว้ว่า

เมื่อวาน ฉันไปทำศิลปะบำบัดตามปกติ ฉันบอกตัวเองว่าวันนี้ควรเป็นวันเส้นตายในการตัดสินใจแล้วนะว่าจะ “ไปต่อ” หรือ “เลิกทำ”

ผู้เข้าร่วมศิลปะบำบัดของฉันมี 3 คน เป็นการทำให้แบบเดี่ยวคนละ 1 ชั่วโมง ทั้งสามคนนี้ปรกติแล้วจะไม่ขาดเรียนเลย เข้าเรียนตรงเวลาเสมอ เมื่อวานนี้ฉันรีบไปโดยยังไม่ได้ทานอาหารกลางวัน เอาของไปเก็บแล้วฉันจึงขอตัวไปซื้อกาแฟ เวลาเที่ยงตรง ผู้เข้าร่วมคนแรกมารออยู่แล้ว “หนูรออาจารย์ตรงนี้นะ” เขาบอก โดยรวมทั้งสามคนมีความกระตือรือร้นที่จะเรียนมาก “หนูบอกครูจิ (นักจิตวิทยาที่มูลนิธิ) แล้ววันนี้พี่ก็จัดเต็มแน่” ผู้เข้าร่วมคนที่สองบอกเมื่อเห็นฉันเอากระดาษสีน้ำตาลแผ่นใหญ่ออกมา ฉันเห็นพัฒนาการของผู้เข้าร่วมคนที่สามค่อนข้างชัดเจน อาจไม่ใช่พัฒนาการว่าเขาหายจากโรคซึมเศร้าหรือไม่ แต่เป็นความมั่นใจในยามที่เขาใช้พู่กัน ในยามที่เขาวาดสีลงบนกระดาษ

“มาเหมือนยังจำได้ไหมถึงวันแรกที่วาดรูป” ฉันชวนคุย จำได้ดีถึงความประดักประเดิดของผู้เข้าร่วมคนนี้ในวันแรกที่ให้ลองใช้สีโปสเตอร์

มาเหมือนพยักหน้า ยังไม่ละสายตาจากภาพที่กำลังลงสี ตอนนี้มาเหมือนมีวิธีการใหม่ในการผสมสีให้เป็นสีพาสเทล คือใช้สีขาวผสมกับแม่สี ในช่วงแรกๆ นั้น มาเหมือนมีอาการ “กลัวเลอะ” มาก แต่เมื่อประมาณสองสามอาทิตย์ก่อน ฉันชวนมาเหมือนว่า “ลองใช้มือมัย” เอาสีโปสเตอร์เทลงบนมือ ใช้มือเป็นอุปกรณ์หนึ่งในการสร้างงานศิลปะ มาเหมือนตอบรับ และลองใช้มือกับหลายสี “สวย” มาเหมือนบอก เมื่อเห็นงานศิลปะจากมือของตนเอง

“ตอนวาดรู้สึกยังไง” ฉันถามมาเหมือน ตอนที่วาดเสร็จแล้ว สีพาสเทลของมาเหมือนดูแปลกใหม่ แต่ทว่านุ่มนวล

“ไม่คิดอะไร มันง่ายๆ ธรรมดา” มาเหมือนตอบ “เหมือนเด็ก”

“เธอ” ฉันตอบรับ “ง่ายๆ ธรรมดาเนอะ แล้วตะกี้ที่พ่อบอกเสร็จแล้ว มาเหมือนบอก เหมือนเด็กอนุบาลวาดนี่เป็นความคิดของเด็กหรือผู้ใหญ่”

“อันนั้นผู้ใหญ่” มาเหมือนตอบ “เด็กไม่คิดอะไร ผู้ใหญ่คิดมาก”

ศิลปะช่วยให้ผู้เข้าร่วมได้กลับเข้าสู่สภาวะสดใหม่หรือความเป็นเด็กในตัว ฉันว่านี่เป็นประเด็นที่สำคัญมากที่อาจจะจำเป็นต่อคนที่คิดมากหรือหยุดความคิดไม่ได้ อย่างน้อยที่สุด เขาได้มีสภาวะสั้นๆ ที่ได้เชื่อมโยงกับบางสิ่งบางอย่างในตนเองที่ถูกกละเลยมานาน พวกเขาอาจทำสมาธิในรูปแบบไม่เป็น หรือสิ่งต่างๆ ในชีวิตไม่ได้เอื้อให้ได้ทำสมาธิ แต่การได้ทำงานศิลปะภายใต้การออกแบบให้ได้กลับสู่สภาวะ “ง่ายๆ ธรรมดา” นี้เองที่จะเอื้อให้ได้สัมผัสกับจิตวิญญาณของตนเองได้มากขึ้น เรา (นักศิลปะบำบัด) เพียงเอื้อให้สภาวะดังกล่าวนี้ได้ปรากฏขึ้น เพื่อเอื้อให้เขาได้สัมผัสความเป็นจริงในใจของตนเองได้มากขึ้นเท่านั้น

จนบัดนี้ ฉันก็เลยยังตัดสินใจว่าจะ “ไปต่อ” หรือ “เลิกทำ”

หรือการตัดสินใจไม่ได้แน่ละ คือการตัดสินใจแล้วว่าจะ “ไปต่อ”

(บันทึก, 14 พฤศจิกายน 2560)

ถึงตอนนี้ ฉันไม่รู้ว่าจะตอบประเด็นความขัดแย้งว่าอย่างไร เพราะว่าฉันไม่เห็นว่ามันจะขัดแย้งกันตรงไหน และฉันไม่รู้ด้วยว่าฉันไม่เห็นว่ามันไม่ขัดแย้งกันตั้งแต่เมื่อไร

มองคำถามที่เคยเป็น “คำถามใหญ่” อีกที ฉันว่ามันน่าจะเป็นเรื่องเดียวกันกับการยึดตัวเองเป็นศูนย์กลาง การบรรลุนิพพาน “ของฉัน” อย่างมาให้ “ฉัน” ต้องแปดเปื้อนความทุกข์ของพวกเขา ฉันแอบอมยิ้มในหนึ่งตอนที่อ่านข้อความที่เป็นประเด็นในความขัดแย้งว่า “การต้องเสียเวลาในการที่ต้องมาช่วยคนอื่น แทนที่จะไปภาวนาเพื่อให้เกิดปัญญา เพื่อนำไปสู่หนทางแห่งการหลุดพ้น” ฉันว่าศิลปะบำบัดคือการภาวนาแบบหนึ่งของฉันเลยทีเดียว มันเป็นโอกาสให้ฉันได้รู้กายรู้ใจตัวเอง “ในปัจจุบันขณะ” มากๆ และเป็นภาวนาแบบที่เรียกว่า “เมตตาภาวนาในการกระทำ” (Metta Bhavana in action) เมตตาภาวนาเพราะเรามีความปรารถนาดีต่อคนตรงหน้าจริงๆ หาหนทางเพื่อเขาจะได้พ้นทุกข์จริงๆ เท่าที่เราจะสามารถทำได้

ฉันเห็นวิธีคิดแบบแบ่งขั้วของตัวเองอย่างชัดเจนจากการเขียนงานชิ้นนี้ ฉันเห็นการ “เอาอันหนึ่ง-ไม่เอาอีกอันหนึ่ง” ของตัวเองอย่างชัดเจนในตอน “สองโลก” ฉันสัมผัสได้ถึงความจริงเกี่ยวกับ “เรื่องราว” จนครั้งหนึ่งฉันเลิกอ่านหนังสือไปพักหนึ่งเพราะการอ่านเป็นการ “หลง” เพราะไม่ได้ดูกายดูใจ สิ่งที่ฉันไม่เห็นในตัวเองคือรูปแบบของการแยกขั้วของสิ่งที่เป็นนามธรรม ขั้วเหล่านี้เกิดขึ้นจากการประเมินเพื่อที่ยืนของตัวเอง “ฉันจะเอาตัวเองไปฝากไหนนะ ที่ฉันจะปลอดภัย ที่ฉันจะได้ในสิ่งที่ฉันอยากได้” ดังนั้น ตัวตนของคนๆ นั้นจึงพร้อมจะกระเด็นหายไปจากที่ๆ ประเมินแล้วว่าจะไม่ปลอดภัยหรือไม่ยังประโยชน์ในสิ่งที่ตนอยากได้ เหล่านี้เป็นความคิดทั้งสิ้น โดยที่ความเป็นจริงอาจแตกต่างกันไป

เพราะในยามที่ทำการละเว้นการศิลปะบำบัด แม้ว่าส่วนใหญ่จะเป็นไปด้วยความราบรื่น แต่บางครั้งฉันเผชิญกับความท้าทาย บางคราวกับการต่อต้าน บางช่วงฉันรู้สึกว่าจะไปต่ออย่างไร เกิดอาการชะงักงันในระหว่างทางการทำศิลปะบำบัด แต่ทั้งหลายทั้งปวงนี้ ฉัน “อยู่” กับทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง อยู่กับคนตรงหน้า อยู่กับสภาวะการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งรวมถึงสภาวะอารมณ์ของตัวเองด้วย ในขณะที่ผู้เข้าร่วมกำลังทำงานศิลปะอย่างเจียวๆ ฉันเฝ้ามองพวกเขาอย่างเจียวๆ เช่นกัน และรู้สึกถึงลมหายใจของตัวเองเบาๆ ในขณะที่ฉันสังเกตต่อกิจกรรมของผู้เข้าร่วมไปด้วย เขาปั่นอย่างไร เขาชะงักในหนึ่งตอนไหน เขามีท่าทีอะไรอะไร ฉันอยู่กับคนตรงหน้าด้วย อยู่กับตัวเองด้วย ช่วงเวลานั้นเป็นช่วงเวลาของการเชื่อมโยงกันที่สงบสุข ฉันรู้สึกอย่างนั้นนะ

ความ “เป็นอื่น” ที่แท้จริงมันนอนนิ่งอยู่ในใจเรานี่เอง ความเป็นอื่นเกิดขึ้นเพราะภายในใจมีความแบ่งแยก โดย “ตัวฉัน” โดดเด่นขึ้นมา ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับตัวฉันที่แบ่งแยกออกมานั้น มันจึงต้องมีการให้ความสำคัญเป็นพิเศษ ตัวฉันจะต้องบรรลุเป้าหมายที่ดี ตัวฉันจะต้องถูกทะนุถนอมไว้ จะให้แปดเปื้อนด้วยความทุกข์ของ “คนอื่น” นั้นหาได้ไม่ อุดมคติของตัวฉันว่าด้วยศิลปะบำบัดนั้นเป็นไปเพื่อเป้าหมายทางจิตวิญญาณ แต่ของ “คนอื่น” นั้นเพื่อการบำบัดโรค มันช่างเป็นเป้าหมายดาดๆ เสียนี้กระไร เหล่านี้คือความแบ่งแยกในกันบั้งที่เผยแสดง

มองย้อนกลับไป จุดเปลี่ยนที่สำคัญน่าจะอยู่ที่การ “อยู่” กับปัจจุบันขณะในกระบวนการศิลปะบำบัด การตระหนักถึงสภาวะภายในของตนเอง น่าจะมีส่วนทำให้ฉันสัมผัสความรู้สึกของผู้เข้าร่วมด้วย มีความเชื่อมต่อกัน เมื่อ “ใจ” เชื่อมกันได้แล้ว ความแบ่งแยกถูกลดความสำคัญลง เมื่อใจเชื่อมกัน ความเข้าใจก็เกิดขึ้น ความเข้าใจที่ไม่ใช่ด้วยตรรกะหรืออนุมาน แต่เป็นการ “ร่วมกัน” ในความรู้สึก ที่แม้ว่าเราจะไม่เคยเจอเหตุการณ์เหมือนคนที่อยู่ตรงหน้า แต่เรารับรู้และสัมผัสได้ว่าความรู้สึกของเขาในขณะที่เล่าให้เราฟังนั้นเป็นอย่างไร

การเขียนงานชิ้นนี้ช่วยให้ฉันได้กลับไปมีประสบการณ์อีกครั้งหนึ่ง (re-experience) ในช่วงเวลาที่ฉันเรียนชั้นประถมสองต่อด้วยประถมสาม ที่ฉันรู้สึกสับสนกับเรื่องขนชั้นในสังคม เรื่องการเป็นเด็กผู้หญิงผิวขาว ตัวเล็กที่มักไม่มีใครมองเห็น เพียงแค่การย้ายโรงเรียน ฉับพลันนั่นเอง ฉันก็กลายเป็นเด็กแปลกประหลาดแสนโหดในโรงเรียนเทศบาล การเขียนช่วยให้ฉันกลับเข้าไปในใจของเด็กผู้หญิงชั้นมัธยมปลายคนหนึ่ง ตอนที่มีคนมาขอให้เขียนจดหมายรักเป็นภาษาอังกฤษ ฉันไม่แน่ใจว่าควรทำอย่างไร เมื่อจริยธรรมที่ถูกสั่งสมมาบอกว่าเมียเช่าคือพวกแปดเปื้อน ไม่ควรเข้าไปข้องเกี่ยว ปะทะกับจริยธรรมในใจว่าควรช่วยเขา ฉันได้กลับไปสนทนากับเด็กมัธยมปลายคนนั้น คนที่เพื่อนของเธอ (ซึ่งเป็นหมา) ถูกรถชนตาย และเธอไม่สามารถนั่งทำการบ้านในห้องนั้นได้ ห้องที่เพื่อนเคยนอนใต้โต๊ะและเธอนั่งทำการบ้านอย่างเงียบๆ ด้วยกัน ฉันได้กลับไปสัมผัสประสบการณ์เหล่านั้นอีกครั้งหนึ่ง ไม่ใช่เพียงเพราะเด็กคนนั้นยังต้องการการเยียวยา แต่เพราะประสบการณ์ของเด็กคนนั้นในเหตุการณ์เหล่านี้ มีผลต่อการมองโลกมองชีวิต และต่อการกระทำของเธอ โดยเฉพาะในยามมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลที่มีคุณสมบัติหรือบางสิ่งบางอย่างที่ทำให้หวงระลึกถึงบุคคลที่เคยพบเจอในวัยเยาว์ กระบวนการเชื่อมโยงประสบการณ์ในอดีตถึงคนที่คล้ายๆ กันเหล่านี้มักเกิดขึ้นโดยไม่รู้ตัว ฉันเพียงแต่เอามันมาคลี่ ซึ่งพบว่าในช่วงแรกๆ เราอาจจะทำกับคนๆ หนึ่งที่เรารู้สึกประจักษ์ว่าเขาเป็นอีกคนหนึ่งคล้ายๆ กับเขาที่เราเคยเจอในอดีต แต่เมื่อเราได้เชื่อมโยงกับเขามากขึ้น เราจะเห็นเขาเป็นอีกคนหนึ่งต่างไปจากคนที่เราเคยพบเจอ เขาก็คือมนุษย์อีกคนหนึ่งที่มีเอกลักษณ์ของตัวเองที่แตกต่างไปจากคนอื่นที่ฉันเคยพบเจอ การเขียนเรื่องราวชีวิตที่มีการกลับไปมีประสบการณ์อีกครั้งหนึ่ง เชื่อมโยงกับสถานการณ์ในระหว่างท่ามกลางกระบวนการศิลปะบำบัด เป็นการเขียนที่เยียวยาและคลี่คลาย ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการเขียนเพื่อสืบค้นด้วย บางวันที่เขียนงานนี้ ฉัน

รู้สึกเหนื่อยอย่างที่เราเรียกว่าหมดแรง แต่เป็นการเหนื่อยอย่างคุ้มค่า เพราะเราได้พบคำตอบบางอย่าง ซึ่งทำให้
วางใจและมั่นใจในเส้นทางที่กำลังเดินอยู่

งานนี้จึงจบลง ณ ตรงที่ฉันกำลังเดินทางต่อ เป็นการเดินที่เบาสบายกว่าเดิมมากเลยทีเดียว.

ฤกษ์ความเป็นอื่นจักสลายไป : บทสรุปงานวิจัยผ่านประสบการณ์

ผู้เขียนได้กลับมาทบทวนงานเขียนชิ้นนี้ หลังเขียนเสร็จประมาณหนึ่งเดือน การถอยห่างออกจากงานวิจัยใน
ระดับหนึ่ง เพื่อให้เห็นภาพงานชิ้นนี้ในระยะที่ไกลกว่าเดิม ซึ่งอาจช่วยให้มองเห็นองค์ประกอบต่างๆ การ
เชื่อมโยง ตลอดจนมุมมองที่ไม่อาจเห็นได้หากอยู่ในระยะใกล้ บทสรุปงานวิจัยของงานชิ้นนี้อาจต่างจากบทสรุป
งานวิจัยที่เป็นรูปแบบต่างๆ ไปอยู่บ้าง เพราะเป็นบทสรุปผ่านประสบการณ์ ซึ่งผู้เขียนจะไม่กล่าวถึงการสรุป
เนื้อหา (content) ทั้งนี้เพราะงานเรื่องเล่าที่เขียนมาทั้งหมดได้ตอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัยชิ้นนี้อย่าง
ครบถ้วนแล้ว ด้วยรูปแบบของเรื่องเล่า มิใช่ด้วยรูปแบบภาษาวิชาการ ตรงกันข้าม การสรุปด้วยภาษาวิชาการ
เพียง 3-4 บรรทัดอาจทำให้วัตถุประสงค์โดยรวมของงานวิจัยผิดเพี้ยนไปก็เป็นได้

ดังนั้น ในบทสรุปงานวิจัยผ่านประสบการณ์นี้ ผู้เขียนอยากจะเขียนในแง่มุมของประสบการณ์ของคนทำงาน
วิจัยแนวนี้คนหนึ่ง เน้นถึง “กระบวนการ” ในการเขียนงานแนวนี้ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าน่าจะกล่าวถึงใน 2 ประเด็น
ดังนี้คือ

1. ทักษะ การเขียนเชิงสืบค้น และการภาวนา
2. ไรท์สกิน : การเชื่อมโยงของมนุษยชาติ

1. ทักษะ การเขียนเชิงสืบค้น และการภาวนา

“ทักษะ” ในที่นี้หมายถึงมุมมองจากบุคคลที่ 1 - 2 - 3 ผู้เขียนขอให้นิยามแก่มุมมองสามแบบในบริบทของเรื่อง
เล่า ดังนี้ มุมมองบุคคลที่ 1 เป็นมุมมองในระยะใกล้ที่สุดกับเหตุการณ์ที่ประสบ จะเรียกว่าประสบกับ
เหตุการณ์นั้นด้วยตนเอง หรือเผชิญหน้ากับเหตุการณ์นั้นๆ ก็ว่าได้ (มักใช้สรรพนามแทนบุคคลที่ 1 ว่า I) ส่วน
มุมมองบุคคลที่ 2 เป็นมุมมองที่ห่างออกมาจากบุคคลที่ 1 แต่อยู่ในระยะใกล้ที่พอจะเห็นเหตุการณ์ทั้งหมด
บุคคลที่ 2 มักจะเป็นคนในครอบครัว หรือเพื่อนที่ใกล้ชิด (โดยทั่วไปมักใช้สรรพนามแทนด้วย he, she ซึ่งมีนัย
ถึงการรู้จักบุคคลนั้นๆ เป็นการส่วนตัว) ส่วนมุมมองบุคคลที่ 3 เป็นมุมมองจากระยะไกล บุคคลที่ 3 ไม่ได้
ประสบกับเหตุการณ์นั้นด้วยตนเอง ไม่ได้มีความใกล้ชิดกับบุคคลที่ 1 เยี่ยงบุคคลที่ 2 หรือหากจะเห็น

เหตุการณ์ที่บุคคลที่ 1 ประสบก็จะเห็นจากระยะไกล ไม่เห็นในรายละเอียด (จึงมักใช้สรรพนามแทนด้วย it หรือ they)

ในงานวิจัยทั่วไป ที่เน้นการปราศจากอคติของผู้วิจัย (ต่อสิ่งที่ถูกวิจัย) จึงมักให้ผู้วิจัยเป็นบุคคลที่ 3 ที่มองสิ่งที่ถูกวิจัยเป็นสิ่งที่อยู่ไกลจากตนเอง ดังนั้นในงานวิจัยจึงมักมีกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นตัวแทนของคนทั้งหมด (they) โดยบทสรุปงานวิจัยมักจะออกมาในแนวทางว่าข้อสรุปนี้เป็นสิ่งที่สามารถนำไปใช้กับสิ่งอื่นๆ ได้ (generalization) ในขณะที่งานวิจัยเรื่องเล่านั้นมีกระบวนการที่ต่างไป คือมีการยอมรับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เกิดขึ้นได้ในระหว่างงานวิจัย การยอมรับความสัมพันธ์เป็นฐานที่สำคัญของการปรากฏขึ้นซึ่งการใช้สรรพนามแทนบุคคลที่ 1 และ 2 ในงานวิจัย งานวิจัยเรื่องเล่าไม่พยายามทำให้ข้อค้นพบกลายเป็นกฎเกณฑ์ตายตัวที่สามารถนำไปใช้ได้โดยทั่วไป ตรงกันข้าม งานวิจัยเรื่องเล่ายอมรับว่างานนี้เป็นงานเฉพาะ (particular) ที่เกิดขึ้นกับบุคคลคนนี้หรือกลุ่มนี้ มันได้นำเสนอ “ประสบการณ์ของมนุษย์” คนหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่ง ในช่วงเวลาหนึ่ง และบริบทหนึ่ง

ข้างต้นนั้นเป็นเรื่องราวของทัศนคติในส่วนที่เกี่ยวข้องกับระเบียบวิธีวิจัย

โดยทั่วไป เรามักมองว่าบุคคลที่ 2 หรือ 3 ล้วนเป็น “คนอื่น” โดยที่บุคคลที่ 2 เป็นคนอื่นที่อยู่ใกล้ตัวเรามาก (ใกล้บุคคลที่ 1) ส่วนบุคคลที่ 3 นั้นอยู่ไกลออกไป จะสังเกตได้ว่า ความ “ใกล้” หรือ “ไกล” นั้นมิได้วัดจากระยะทางจริง แต่หากเกิดจากการเปิดรับหรือยอมรับของบุคคลที่ 1 ในอันที่จะให้บุคคลที่ 2 เข้าไปมีส่วนร่วมในชีวิตของตนมากน้อยเพียงใดต่างหาก ใกล้มากคือมีส่วนร่วมในชีวิตมาก การห่างออกมาคือการยอมรับให้มีส่วนร่วมในชีวิตน้อย ถ้ายิ่งถอยออกมาเรื่อยๆ บุคคลที่ 2 อาจกลายเป็นบุคคลที่ 3 ก็เป็นไปได้ในวันหนึ่ง

สิ่งที่น่าสนใจในการเขียนงานวิจัยเรื่องเล่าที่เล่าเรื่องของตนเองก็คือ เราไม่ได้ใช้มุมมองบุคคลที่ 1 ตลอดเวลาที่เล่าเรื่อง เช่น ตอนที่เรากำลังเล่าถึงชีวิตของผู้เข้าร่วมกระบวนการศิลปะบำบัดคนหนึ่ง เราและเขาต่างก็เป็นบุคคลที่ 2 ของกันและกัน ซึ่งก็สะท้อนความจริงตามที่เป็น อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเห็นว่าในงานนี้ หนึ่งในบรรดา “คนอื่น” ควรรวมตัวตนของเราเองในวัยเด็กด้วย ในระหว่างทาง ผู้เขียนสังเกตเห็นการถอยเข้าถอยออกของตัวเองในมิติของเวลาและมิติของทัศนคติหลายครั้งหลายหนด้วยกัน การกลับเข้าไปสู่ประสบการณ์ในวัยเด็กนั้นเป็นการกลับไปอดีต เป็นเรื่องมิติเวลา แต่เราในปัจจุบันเมื่อ “ถอยกลับไป” ไม่อาจสวมเข้าไปเป็นเด็กคนนั้นในอดีตได้อย่างแนบแน่น รอยแตกของมิติเวลาและประสบการณ์ในชีวิตหล่อหลอมให้เรามีตัวตนของอีกคนหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่คนเดิมในวัยเด็ก หากแต่ความทรงจำพาเรากลับไปได้ แต่ไปได้อย่างมากที่สุดก็คือไปยืนอยู่ “ข้างๆ” (beside) ชีวิตของเด็กคนนั้นเท่านั้น

การไปยืน “ข้างๆ” นี้เองคือการเป็นบุคคลที่ 2 ที่ค่อนข้างใกล้ชิด การได้รับโอกาสให้ไปยืน “ข้างๆ” คนๆ หนึ่งนั้นมีความหมายมาก เพราะแสดงถึงสัมพันธ์ภาพและใจที่พร้อมเปิดรับ ยิ่งหากคนๆ นั้นอยู่ในสภาวะเปราะบางด้วยแล้ว คนที่ไปยืนข้างๆ ย่อมมีผลมากในอันที่จะช่วยเกื้อหนุนให้คนๆ นั้นมีความมั่นคงในใจขึ้นมากขึ้น

หากเรามองว่าคนๆ หนึ่งเ็นยามที่ประสบเหตุการณ์หนึ่งในอดีต เป็นบุคคลที่ 1 (first person) และคนๆ นั้นเมื่อเติบโตขึ้น ได้มีโอกาสมองย้อน กลับเข้าไปในประสบการณ์เดิม แม้ว่าเขาจะไม่อาจกลับไปเป็นบุคคลที่ 1 ได้ แต่ความทรงจำสามารถพาเขากลับมาเป็นบุคคลที่ 2 (second person) ผู้อยู่ใกล้ๆ บุคคลที่ 1 ได้ โดยผ่านความทรงจำ เขากลับไปอยู่ในเหตุการณ์เดียวกับที่บุคคลที่ 1 เคยพานพบ กลับไปทำความเข้าใจเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในมุมมองของคนทีกลับเข้าไปอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งอาจจะต่างไปจากมุมมองของบุคคลที่ 1 ที่เป็นคนในอดีต การกลับไปสู่ความทรงจำด้วยสายตาของปัจจุบันนั้น ย่อมส่งผลให้การมองเหตุการณ์เดิมเปลี่ยนไป การมองเห็นตนเองในอดีตเปลี่ยนไป และนั่นย่อมส่งผลให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งขึ้น บุคคลที่ 2 เมื่อกลับเข้าไปในอดีตและเกิดความเข้าใจใหม่ ทันใดนั้น บุคคลนั้นได้กลายเป็นบุคคลที่ 1 แล้ว และเป็นบุคคลที่ 1 ที่มีคุณภาพของความเข้าใจชีวิตตนเองที่แตกต่างไปจากเดิม

ผู้เขียนเห็นว่า การเขียนที่มีท่าทีของการสืบค้น (inquiry) เป็นฐานที่สำคัญ (ท่าที มิใช่ วิวิธวิทยา) ไม่ใช่การเขียนทุกแบบจะเอื้อให้เกิด “ความเข้าใจใหม่” ได้ การเขียนที่มีการวางโครงเรื่องและเนื้อหาที่ตายตัวนั้น ยากจะเกิดปรากฏการณ์นี้ขึ้นมาได้ เพราะ “ความเข้าใจใหม่” นั้นเป็นความสด ใหม่ และเกิดขึ้นในปัจจุบันขณะเท่านั้น ความเข้าใจใหม่ไม่อาจเกิดขึ้นได้จากการวางแผนล่วงหน้า หรือคิดโครงไว้ล่วงหน้าว่าจะต้องเกิดความเข้าใจใหม่ พื้นที่ว่าง (space) ที่จะเอื้อให้เกิด “ความเป็นไปได้” ที่อาจนอกเหนือไปจากกรอบของการวิจัยมีความสำคัญมากต่อการเขียนเพื่อสืบค้น ดังนี้แล้ว การเขียนเพื่อสืบค้นหากเป็นงานวิจัยจึงมีความเสี่ยงอย่างน้อย 2 ประการด้วยกัน (นอกเหนือไปจากกระบวนทัศน์ที่ต่างจากกระแสหลัก ซึ่งทำให้เกิดความยากในการขอทุนวิจัย การได้ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการ ซึ่งเป็นความยากลำบากตลอดสายของผู้ที่ทำงานวิจัยแนวนี้) ประการแรกคือประเด็นที่ผุดขึ้นมาใหม่นั้น อาจกลายเป็นประเด็นที่มีความสำคัญมาก มากกว่าวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ในกรอบงานวิจัย ประการที่สองคือ หากศักยภาพการสืบค้นของผู้เขียนมีน้อย งานนั้นมีแนวโน้มที่จะออกมาเป็นเพียงความคิดชั่วคราวช่วยยาม ตลอดจนการพร่ำบ่น คร่ำครวญ พร่ำเพ้อ แต่แตะไม่ถึงชีวิต หรือประเด็นสำคัญในชีวิต งานเขียนเพื่อการสืบค้นจึงเป็นงานที่ใครจะลอกเลียนใครไม่ได้ เป็นงานที่แสดงตัวตน (authenticity) ของคนเขียนอย่างแท้จริง ซึ่งแน่นอนว่าคนเขียนงานแนวนี้จะต้องซื่อสัตย์ต่อประเด็นสำคัญในชีวิตของตนเองจริงๆ ดังนั้นเมื่อมีประเด็นที่มีความสำคัญมากกับชีวิตผุดโผล่ขึ้นมาในระหว่างการเขียนงานวิจัย โดยที่วัตถุประสงค์ของงานวิจัยนั้นไม่ได้มีความหมายกับชีวิตเสียแล้ว มันจึงอาจกลายเป็นความขัดแย้งบางอย่างในใจของคนเขียนงานแนวนี้ (ความขัดแย้งระหว่างพันธกิจในงานวิจัยซึ่งคือความรับผิดชอบ กับ ประเด็นสำคัญของชีวิตซึ่งคือความซื่อสัตย์) เพราะชีวิตไม่ได้แยกออกจากการวิจัย การวิจัยไม่ได้แยกออกจากความจริงของชีวิต ซึ่งวิธีคิดนี้อาจแตกต่างจากคนเขียนงานวิจัยที่มองเห็นว่างานวิจัยก็คือ “สิ่งหนึ่ง” ที่แยกออกจากชีวิตและประเด็นสำคัญในชีวิตของตนเอง

การยอมเปิด “พื้นที่ว่าง” หรือ “ความเป็นไปได้ใหม่” นั้น ผู้เขียนงานเชิงสืบค้นคงต้องทำใจว่ามันอาจส่งผลให้โครงการงานวิจัยที่กำหนดไว้เดิมพังครืนลงทั้งหมดก็เป็นได้ งานวิจัยที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกับชีวิตของผู้วิจัยนั้น

แน่นอนว่าเกณฑ์ว่าด้วย validity ย่อมแตกต่างจากงานแนวอื่น ผู้เขียนเห็นว่า validity ที่สำคัญของงานวิจัยที่เชื่อมโยงกับผู้วิจัยคือ (1) งานนั้นได้กล่าวถึงประสบการณ์ของมนุษย์ในฐานะมนุษย์คนหนึ่ง ซึ่งสะท้อนความเป็นผู้วิจัยอย่างที่ตนเป็น (originality) ซึ่งมีความจริงแท้ในแบบของตน (authenticity) (2) งานนั้นได้เชื่อมโยงไปสู่ชีวิตของผู้อ่านด้วย ซึ่งประเด็นนี้ที่มีการปรับรูปแบบของงานวิจัยให้เป็นไปในแนวที่หลากหลาย ที่จะเข้าถึงผู้อ่านมากขึ้น เรื่องเล่าก็เป็นรูปแบบหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้อ่านเข้าถึงได้ง่ายขึ้น ผู้เขียนอยากจะบอกว่า งานชิ้นนี้แม้จะใช้วิธีวิทยาแบบเรื่องเล่า แต่มันก็มีความเฉพาะตัวของผู้เขียนอยู่อย่างมาก ผู้เขียนใช้ท่าทีแบบการสืบค้น พร้อมเปิดรับ “ความเป็นไปได้” ที่อยู่นอกเหนือแผนที่วางไว้ และเป็นการเขียนที่เชื่อมโยงกับประเด็นสำคัญในชีวิตแน่นอนว่าไม่ใช่คนเขียนงานวิจัยเรื่องเล่าทุกคนจะใช้ท่าทีดังนี้ในการเขียนงาน อนึ่ง ผู้เขียนก็มาค้นพบท่าทีนี้ของตัวเองในช่วงที่กำลังเขียนงานด้วยเช่นกัน

ท่าทีแบบสืบค้นซึ่งก็คือการเปิดรับความเป็นไปได้ แม้นอกเหนือแผนที่วางไว้นั้น มีความใกล้เคียงกับท่าทีในการภาวนาค่อนข้างมาก (การภาวนาในที่นี้หมายถึงวิปัสสนาภาวนาหรือการดูกายดูใจตามความเป็นจริง) ในการภาวนานั้น เราไม่อาจวางแผนล่วงหน้าว่าใจเราจะเป็นอย่างไรเมื่อเจออะไร อีกทั้งไม่เพ่งจ้องจิตของตัวเองปล่อยให้จิตดำเนินไปตามปรกติ เพียงแต่กลับมาเห็นจิตตามความเป็นจริงเท่านั้น เช่นเดียวกับการเปิดรับอารมณ์ในขณะที่เขียน เมื่อเราย้อนอดีตไป หรือเราหวนกลับไปนึกถึงเหตุการณ์ใด เราจะไม่ไปเพ่งจ้องหรือคาดการณ์ใดๆ แต่ปล่อยให้จิตได้ทำงานไปเมื่อสัมผัสอารมณ์ เราเพียงสังเกตเบาๆ เท่าที่จะรู้ได้ (ได้แค่ไหนคงอยู่ที่การฝึกรู้ใจตนเองว่าบ่อยแค่ไหน ถ้าฝึกบ่อย ก็รู้ทันได้บ่อย) ผู้เขียนสังเกตว่า หากเราฝึกบ่อยๆ เราจะไม่จมอยู่กับอารมณ์ได้นานเกินไป การหวนคิดถึงอดีตนั้นมีความเสี่ยงที่จะต้องปะทะกับความเศร้า ความรู้สึกผิด ความรู้สึกไม่ดีต่อตนเองและคนอื่น ฯลฯ ซึ่งเป็นอารมณ์ทางลบที่มักมีความหนักหน่วงพอควร ขึ้นอยู่กับเรื่องราวในชีวิตของแต่ละคน ซึ่งการปะทะกับอารมณ์ทางลบที่หนักนั้นอาจมีผลให้จิตจมจ่อมลงอยู่กับอารมณ์ลบเป็นเวลานาน คนเขียนงานเพื่อสืบค้นจึงยากจะหลีกเลี่ยงประเด็นเหล่านี้ได้ เว้นแต่ฝึกให้รู้เท่าทันจิตใจตนเองบ่อยๆ ที่นอกจากช่วยให้ถอนจิตออกจากอาการจมได้เร็วขึ้นแล้ว (หรือยังไม่ทันจมก็เพียงแต่รู้) ยังช่วยให้เห็นการประกอบสร้างตัวตน ซึ่งอาจเกิดจากเหตุการณ์เพียงไม่กี่เหตุการณ์ แต่เป็นเหตุการณ์ที่มีความหมายมาก จนเอาตัวเองไปผูกกับไม่กี่นาทีที่เหตุการณ์นั้นเกิดขึ้น และกลับมาสร้างความหมายแก่ตัวตนของตนเอง

2. ไรท์र्स : การเชื่อมโยงของมนุษยชาติ

ปรกติแล้วผู้เขียนมักชอบอยู่คนเดียวเงียบๆ และมีการกำหนดบางสิ่งบางอย่างที่จะทำในชีวิตค่อนข้างแน่นอนในวันหนึ่งๆ จะทำอะไรบ้าง ผู้เขียนจะให้ความสำคัญกับการนอนมาก ถ้ายังไม่ตื่น มีใครมาปลุกก่อนเวลาที่สมควรตื่น ผู้เขียนจะโกรธมาก แต่ไม่เชื่อว่าผู้เขียนจะอยู่คนเดียวตลอดเวลา เพียงแต่การอยู่กับคนอื่นนั้น “ต้องเป็นเวล่ำเวลา” เช่น ตอนไปทำงาน (สอนหนังสือ คุยกับนักศึกษา ประชุม) แต่ไม่ใช่มาชุกชุกช่กันตลอดเวลา นอกเหนือจากการอยู่บ้านที่ผู้เขียนชอบอยู่คนเดียวแล้ว ผู้เขียนยังชอบที่จะกินข้าวที่ร้านอาหาร ขับรถไปเที่ยว

ไกลๆ คนเดียวด้วย การทำกิจกรรมคนเดียวเหล่านี้บางทีก็มีข้อจำกัดมาก เช่น สั่งอาหารได้ไม่หลากหลาย เพราะจะกินไม่หมด ไปเที่ยวที่ไกลมากๆ หรือที่แปลกมากๆ ก็ไม่ได้เพราะเป็นผู้หญิงคนเดียว แต่แม้กระนั้น การอยู่คนเดียวก็มีความสุขและสบายกว่าอยู่กับคนอื่นมาก อาจเพราะเมื่ออยู่กับคนอื่น ผู้เขียนรู้สึกเหน็ดเหนื่อยกับการต้องต่อรอง ประนีประนอมในสิ่งที่จะต้องทำร่วมกัน ซึ่งมักลงเอยว่าต้องมีใครสักคนยอมเสียสละให้อีกคนได้กินหรือไปในที่พอใจมากกว่า หรือบางทีก็หงุดหงิดใส่กันหรือเก็บไว้ในใจหากไม่มีใครยอมเสียสละจริงๆ แค่อาเป็นว่าเออๆ ไปตรงนั้นก็ดี ให้ผ่านพ้นไป ก็อาจจะมีบ้างที่คนสองคนจะใจตรงกันในบางเรื่อง แต่น้อยครั้งกว่ามากที่จะเป็นเช่นนั้นเมื่อเทียบกับการต้องประนีประนอม นั่นหมายความว่า ฝ่ายหนึ่งต้องฝืนใจเพื่อให้อีกฝ่ายได้พอใจ

ท่ามกลางการมีชีวิตเจียบๆ ที่ไม่ค่อยข้องเกี่ยวกับผู้คน ผู้เขียนกลับมีแรงภายในบางอย่างที่แรงพอๆ กันในการช่วยเหลือคน คือจะเกิดอาการ “ทนไม่ได้” เมื่อเห็นใครกำลังลำบากอยู่แล้วเราจะเดินผ่านไปเฉยๆ ในบรรดาคนที่มาขอเงิน (เช่น ขอค่ารถกลับบ้าน ขอให้ช่วยซื้อของหน้อย ขอค่าข้าว) นั้นหากมั่นใจว่าจะมีคนโกหกเราบ้าง ผู้เขียนก็รู้สึกว่ายอมถูกหลอก ดีกว่าที่จะนิ่งเฉยไม่ช่วย เพราะอาจมีคนที่กำลังลำบากจริงๆ แม้คนที่หลอกเราก็ตาม เราอาจช่วยด้วยการให้อาหารแทนเงิน เพื่ออย่างน้อยเขาก็จะพอประทังชีวิตได้ นอกจากนั้น ผู้เขียนยังมีปรัชญาชีวิตที่เอาไว้ช่วยสัตว์โดยเฉพาะอีกหนึ่งปรัชญาด้วย

เมื่อมองย้อนกลับไป ผู้เขียนก็ยังเห็นว่าการช่วยเหลือดังกล่าวข้างต้นเป็นสิ่งดีงาม มันได้ตอกย้ำความสำคัญของ “คนอื่น” ที่เมื่อเราช่วยเขาแล้ว เรามีความสุข แต่เรากับเขายังอยู่กันคนละที่ละทาง

การก้าวออกจากโลกแห่งความสงบสุขอันมีตัวเองเป็นผู้กำหนดทุกสิ่งทุกอย่างได้นั้น ไม่ใช่เรื่องง่าย ในช่วงเวลาใกล้ๆ กันกับที่ผู้เขียนได้เริ่มทำศิลปะบำบัดนั้นเองที่ผู้เขียนได้เป็นธรรมชาติในหลักสูตรปฏิบัติธรรมที่จัดครวละสิบวันด้วย

การทำศิลปะบำบัดช่วยให้ผู้เขียนได้เข้าไปใกล้ชิดกับ “คนอื่น” ในระดับจิตใจของพวกเขา ซึ่งต่างจากการช่วยเหลือด้วยเงินและอาหาร การเป็นบุคคลที่ 2 บ่อยครั้งนั้นทำให้เกิดการยอมรับว่าอีกบุคคลหนึ่ง “มีส่วนร่วม” ในชีวิตของตน ในบางช่วงเวลาก็ไม่มีการแบ่งแยกว่านั่นเป็นเรื่องของใคร แต่กลับรู้สึกว่าเป็นเรื่องร่วมกันของ “เรา” และ ณ จุดนั้นจะเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงความรู้สึกของคนตรงหน้าประดุจเป็นความรู้สึกของตนเอง ช่วงเวลานั้นเองที่ปราศจากการแบ่งแยก “การไร้ตัวตน” ได้เกิดขึ้นแล้ว มันคือการเชื่อมโยงจิตระหว่างกัน ผู้เขียนไม่แน่ใจว่าควรเรียกสภาวะนี้ว่าการไร้ตัวตนหรือการหลอมรวมตัวตนกันแน่ โดยนัยสำคัญคือการปราศจากการแบ่งแยก ซึ่งสำหรับปุณฺชนที่มีความรู้สึกเป็นตัวเป็นตนที่แยกออกมาจากคนอื่นอยู่เป็นนิจนั้น สภาวะนี้น่าจะเป็นสภาวะชิมลองของจิตอันเล็กกระจ้อยที่ขยายใหญ่ขึ้นบ้าง

การทำศิลปะบำบัดนั้น ผู้เขียนได้สัมผัสสภาวะดังกล่าวบ่อยครั้งขึ้น การสัมผัสสภาวะนี้บ่อยขึ้น ประกอบกับการเป็นธรรมชาติในหลักสูตรปฏิบัติธรรม ได้ช่วยให้ผู้เขียนเข้าใจบางสิ่งบางอย่างมากขึ้น

ธรรมบริกรในหลักสูตรปฏิบัติธรรมสิบวันนั้นทำหน้าที่ครอบคลุมหลายอย่าง เป็นการดูแลเรื่องการกินอยู่ สำหรับผู้ปฏิบัติ นับตั้งแต่การทำความสะดวกห้องน้ำรวม ห้องรับประทานอาหาร ห้องปฏิบัติ รวมไปถึงการจัดเตรียมอาหาร ทำความสะดวกอุปกรณ์การกิน รวมทั้งอำนวยความสะดวกในเรื่องต่างๆ เช่น จัดยาให้ในกรณีผู้ปฏิบัติเจ็บป่วยเล็กๆ น้อยๆ (ภายใต้การอนุญาตของอาจารย์) พาผู้ปฏิบัติไปพบอาจารย์ นั่งปฏิบัติเป็นเพื่อนผู้ปฏิบัติในห้องปฏิบัติรวม ผู้เขียนเป็นธรรมบริกรได้เพียงปีละครั้ง ครั้งแรกๆ นั้นรู้สึกเหนื่อยมาก เพราะเป็นการใช้แรงค่อนข้างเยอะ (ถูพื้น ทำความสะดวกห้องน้ำ) และอากาศค่อนข้างร้อนเพราะไม่มีเครื่องปรับอากาศ ไม่นับรวมการตื่นตีสี่ครึ่งและเข้านอนประมาณสี่ทุ่ม (ขึ้นอยู่กับภารกิจงานและเตรียมงานสำหรับวันรุ่งขึ้น)

“ทำที” ในการเป็นธรรมบริกรเป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก ธรรมบริกรต้องรับใช้ แต่ในขณะเดียวกัน เราก็ต้องดูแลไม่ให้ผู้ปฏิบัติทำผิดกฎเกณฑ์ เพราะจะไม่เป็นผลดีต่อการปฏิบัติของเขาและอาจไปรบกวนผู้ปฏิบัติคนอื่น การเป็น “ผู้รับใช้” นี้เองที่ค่อนข้างแปลกใหม่สำหรับผู้เขียน และการเป็นผู้รับใช้แบบ “ไม่มีเงื่อนไข” คือไม่จำกัดเวลา (ธรรมบริกรต้องพร้อมตลอด 24 ชั่วโมง หากกลางดึก ผู้ปฏิบัติป่วย มาเคาะประตูห้อง เราจะต้องพร้อมช่วยเหลือ) การที่ยอมให้คนอื่นเข้าถึงได้ตลอดเวลาตัวเอง ที่เป็นเรื่องยากมากๆ สำหรับคนที่มีความเป็นส่วนตัวสูงเช่นผู้เขียน

การเป็นธรรมบริกรนั้นแท้จริงเป็นการให้ แต่เป็นการให้ในแบบที่เป็นการรับใช้ โดยไม่มีเงื่อนไข โดยไม่จำเพาะว่าเราจะช่วยเฉพาะคนนั้นคนนี้ และโดยไม่จำกัดเวลาว่าจะช่วยในเวลาไหนเท่านั้น ไม่มีเวลาที่แยกไว้สำหรับตัวเอง

ผู้เขียนเป็นธรรมบริกรมา 6 ครั้ง รู้สึกว่าถูกขัดเกลามากเลยที่เดียวจากการเป็นผู้รับใช้โดยไม่มีเงื่อนไข ครั้งแรกๆ มีหลายเรื่องที่ต้องฝืนใจมาก การนอนน้อย การกินอะไรก็ไม่อร่อยเพราะต้องวิ่งไปตามผู้ปฏิบัติในช่วงอาหารเที่ยง บางครั้งก็ไม่ได้อาบน้ำทั้งๆ ที่ตัวเหนียวและเหม็นเหม็นมาก มีบ้างที่เจอผู้ปฏิบัติอารมณ์เสียใส่ เป็นความเหน็ดเหนื่อยอย่างมาก อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะในช่วงเวลาการเป็นธรรมบริกรจะทำให้ผู้เขียนรู้สึกทุกข์แค่ไหนก็ตาม มันก็ผ่านพ้นไปได้ เหลือไว้แต่ประสบการณ์ว่าที่เราเคยคิดว่าขีดจำกัดของเราคือสิ่งนี้ๆ (เช่น เราไม่สามารถรับได้หากใครมาเคาะประตูตอนเราพัก) ไม่เป็นความจริง มันขยายได้อีก จิตเล็กๆ ทุกดวงเมื่อเผชิญแรงเสียดทาน หากเผชิญหน้ากับแรงเสียดทานนั้นโดยไม่หนีและไม่ต้าน จิตนั้นย่อมขยายใหญ่ขึ้นได้

ในการเป็นธรรมบริกรครั้งล่าสุด ผู้เขียนมีเวลาพักประมาณยี่สิบนาทีก่อนที่จะต้องปฏิบัติภารกิจ คิดว่าจะกลับมาเอนหลัง เจอผู้ปฏิบัติท่านหนึ่งบอกว่าเหมือนจะเป็นลม ผู้เขียนกลับมาห้องพักเพื่อหยิบยาตามกลับไปให้เขาและบอกให้เขาไปพัก เมื่อเดินกลับมาที่ห้องพักอีกครั้งหนึ่ง ขณะกำลังนอนเหยียดได้สักหนึ่งหรือสองนาทีก็นึกถึงเสียงเคาะประตู มีผู้ปฏิบัติมาขอยา เพราะอาหารไม่ย่อย ลมเยอะ เป็นผู้ปฏิบัติคนเดิมที่เคยมาขอยาและอาจารย์อนุญาต ผู้เขียนจึงเดินไปห้องเอนกประสงค์ที่ค่อนข้างไกลพอสมควรเพื่อจัดยากลับมาให้ผู้ปฏิบัติท่านนี้

สอบถามพูดคุยกันไปมาก ก็ได้ยินเสียงระฆังพอดี สรุปว่าช่วงเวลาที่เราคิดว่าจะได้เอนกายนั้นกลายเป็นช่วงเวลาของการเดินไปมาในที่หลายแห่ง ในยามที่อากาศแผ่ร้อนอย่างที่สุด

สิ่งที่น่าแปลกคือผู้เขียนไม่รู้สึกรุนแรงใจในสถานการณ์ดังกล่าวเลย (ปรกติจะมีหงุดหงิดบ้างไม่มากก็น้อย) เหตุการณ์นี้อาจจะเป็นเหตุการณ์เล็กๆ แต่มันมีความหมายมากต่อผู้เขียนเอง ผู้ซึ่งไม่เคยคาดคิดมาก่อนว่าตัวเองจะสามารถเปิดรับสถานการณ์ที่นอกเหนือจากที่กำหนดไว้ได้ขนาดนี้ ด้วยใจที่ไม่ฝืน ด้วยใจที่ปรกติ ใจปรกติที่เห็นว่าถ้าได้นอนก็ดี เพราะได้พัก ไม่ได้นอนก็ดี เพราะได้ไปเอายาให้ผู้ปฏิบัติ อีกทั้งไม่ได้มีเสียงชื่นชม (หรืออาจจะปลอบใจ) ตัวเองประมาณว่าดีจังที่เราได้ช่วยผู้ปฏิบัติ ไม่งั้นเขาคงแย่นะๆ เลย ฯลฯ การปลอบใจตัวเองนั้นก็ใช่อีกกลไกหนึ่งที่พยายามกลบความหงุดหงิดซึ่งเป็นพลังลบด้วยพลังบวกบางอย่าง ซึ่งแน่นอนว่าแตกต่างจากสภาวะปรกติธรรมดาที่ยอมรับสถานการณ์ตรงหน้าได้อย่างแท้จริง โดยไม่ต้องมีคำอธิบายอะไร ไม่ต้องพยายามที่จะไปทำอะไรเพื่อกลบอะไร ไม่ต้องมีอะไรที่มากไปกว่านั้น ไม่ว่าจะบวกหรือลบ

สภาวะนี้เกิดขึ้นกับผู้เขียนบ่อยครั้งขึ้นในชีวิตประจำวัน และมันส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในมิติที่ต่างไปจากการถูกกำหนดในทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) ที่มักจะถามว่า เกิดการเปลี่ยนแปลง (shift) ตรงไหน ตรงวิธีคิด โลกทัศน์ กระบวนทัศน์ พฤติกรรม หรือตรงไหน ถามว่าการเปลี่ยนแปลงตรงไหนก็คงจะตอบยาก บอกได้แต่ว่าผู้เขียนเริ่มเห็นความเป็นไปได้ของการอยู่ร่วมกันที่ไม่จำเป็นต้องมีคนที่ผิดหวังฝ่ายหนึ่งและสมหวังอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งจะเป็นไปได้ หากมีคนใดคนหนึ่งดำรงอยู่ในสภาวะแห่งความเป็นปรกติธรรมดาหรือสภาวะ “ไร้ทัศน์” ซึ่งมีใจที่ปรกติ ไม่มีบวกลบหรือการแยกขั้ว และด้วยสภาวะนี้เองที่เป็นการเชื่อมโยง “ตัวตน” กับ “คนอื่น” เข้าด้วยกันอย่างไม่ได้แบ่งแยก.

บรรณานุกรม

จักร จุลกะรัตน์. (2547). *ปัจจัยที่ทำให้เด็กเป็นโสเภณี ศึกษาเฉพาะกรณีสถานบันเทิงย่านรอยัล ซิตี อเวนิว กรุงเทพมหานคร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).

จันจิรา จาติเกตุ. (2544). *“เด็กเสิร์ฟ” : ชีวิตโสเภณีในสวนอาหาร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).

พระมหาสมบุรณ์ วุฒติกโร. (2548). *พุทธจริยศาสตร์กับปัญหาโสเภณี*. (เว็บเพจของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย). สืบค้นจาก

http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=434&articlegroup_id=102

ธรีรัตน์ เชนนะสิริ. (2545). *ปัจจัยที่ทำให้นักศึกษาหญิงเป็นโสเภณี : ศึกษากรณีกรุงเทพมหานคร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).

นฤพนธ์ ตัวงวิเศษ. (2557). *ความรู้และอำนาจ เบื้องหลังเซ็กซ์และโสเภณี*. (เว็บเพจของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร).

สืบค้นจาก http://www.sac.or.th/main/content_detail.php?content_id=785

หิมพรรณ รักแตงาม. (2558). การสืบค้นด้วยเรื่องเล่า. *สุขศาลา*, 7 (26), 30-32.

ศกลวัฒน์ วราโชติอินสกุล และสิตานนท์ เจษฎาพิพัฒน์. (2556). สาเหตุที่ทำให้วัยรุ่นหญิงเป็นโสเภณี

กรณีศึกษา เขต สายไหม กรุงเทพมหานคร. *คุณภาพชีวิตกับกฎหมาย*, 9 (3), 201-209.

ศูนย์วิจัยและพัฒนาอาชีวศึกษาและกระบวนการยุติธรรม คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2550). *รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยเรื่องกระบวนการเข้าสู่*

การค้ามนุษย์ เสนอ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคง

ของมนุษย์. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

Butler-Kisber, L. (2010). *Qualitative Inquiry : Thematic, Narrative and Arts-Informed Perspectives*. London : Sage Publications.

Chase, S. (2005). Narrative Inquiry : Multiple Lenses, Approaches, Voices. In *The Sage Handbook of Qualitative Research*. 3rd. CA : Sage Publication.

Daiute, C. (2014). *Narrative Inquiry : A Dynamic Approach*. London : Sage Publications.

Elliot, J. (2008). *Using Narrative in Social Research : Qualitative and Quantitative Approach*. London : Sage Publications.

Garai, J.E. (2001). Humanistic Art Therapy. Rubin, J.E, (Ed.) in

Approaches to Art Therapy : Theory & Technique, 2nd. (pp. 155-160).

NY : Brunner-Routledge.

Hyden, M. (2009). Narrating Sensitive Topics. Andrews, M., Squire, C. and Tomboukou, M. (Ed.) In *Doing Narrative Research*. (pp. 121-136). London : Sage Publications,.

Leavy, P. (2009). *Method Meets Art : Arts-Based Research Practice*. New York :

The Guildford Press.

Loy, D.R. (2010). *The World Is Made of Stories*. Boston : Wisdom Publications.

ภาคผนวก

